પ્રકાશક :
વિશ્વમંગલ પ્રકાશન મંદિર
પાટણ [ઉ. ગુ.]
માનદ મંત્રીઓ,
શ્રી મણીલાલ સરૂપચંદ
શ્રી રતિલાલ અમૃતલાલ વકીલ
શ્રી જયંતિલાલ મણીલાલ

અસાડ સુદિ ૧૦, ૨૦૨૭ : ૨૪૯૭
તા. ૧૩-૯-૭૧ શનિવાર

પ્રત ૧૦૦૦ (દ્વિતીય આવૃત્તિ) મૂલ્ય : રૂ. ૬

મુદ્રક :
કાંતિલાલ ડી. શાહ
ભરત પ્રિન્ટરી,
આયંબીલ ભુવન પાછળ,
પાલીતાણા [સૌરાષ્ટ્ર]

નિવેદન

સંસ્થાદ્વારા કથારત્નમંજૂષા ખંડ ૨ ની દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરતાં આજે અમે અતીવ આનંદ અનુભવીએ છીએ. જૈન સિદ્ધાંતના વિશાલ કથાસાગરમાં રત્નસમો બોધપ્રદ ને ઉપકારક એવો આ ગ્રંથ વર્તમાનયુગના વિકથાપ્રધાન વિલાસી વાતાવરણમાં ખરેખર અનેક રીતે ઉપયોગી છે. જેથી આવા કથાસાહિત્યના ઉપકારક ગ્રંથરત્નનો વિસ્તૃત રીતે પ્રચાર થાય તે આજે અતિ આવશ્યક છે.

એકપણ પાઈની કમાણીના ઉદ્દેશ વિના કેવલ ધર્મશ્રદ્ધાપોષક સંસ્કાર તથા સચ્ચારિત્ર્યનું ઘડતર કરનાર પ્રાચીન અને અર્વાચીન સાહિત્યનો પ્રચાર કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સંસ્થાએ રાખેલ છે. સંસ્થાદ્વારા પ્રકાશિત થતાં પ્રકાશનોના વિક્રયથી પ્રાપ્ત થતી આવક પણ કેવલ સાહિત્યપ્રચારના જ ઉપયોગમાં લેવા સિવાય બીજો કોઈ ઉદ્દેશ સંસ્થાના પ્રકાશનોની કિંમત રાખવા પાછળ છે નહિ તે સ્પષ્ટતા કરવી આવશ્યક છે.

મૂળ ગદ્યબદ્ધ સંસ્કૃતમાં રચાયેલા ધન્યચરિત્રનો સર્વજન ઉપયોગી ને પ્રેરક ભાવાનુવાદ જેની સંયોજના પૂ૦પાદ વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ પરમ શાસનપ્રભાવક સુવિહિત શિરો-

મણિ પરમગુરુદેવ ગચ્છાધિપતિ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્ય-રત્ન સુપ્રસિદ્ધવક્તા પ્રશાંતમૂર્તિ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીએ કરી છે. મૂલકારના આશયને જાળવીને, જુદા-જુદા પ્રકરણો દ્વારા આ ગ્રંથરત્નની 'જૈન-ધર્મ પ્રસારક સભા' દ્વારા વર્ષો પૂર્વે પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથને સામે રાખીને સંકલિત-સંયોજિત કરીને (સંપાદિત કરેલ) પ્રથમખંડની પ્રથમ આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૪મા પ્રસિદ્ધ થયેલી. તે પ્રથમ આવૃત્તિની ૧૦૦૦ નકલો થોડા જ સમયમાં ખપી જતા ફરી વિ. સં. ૨૦૨૫મા પ્રથમખંડની દ્વિતીય આવૃત્તિ અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી.

બીજાખંડની પ્રથમ આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૬માં પ્રસિદ્ધ થયેલી. તેની ૧૦૦૦ નકલો ખપી જવાથી આજે ફરી તેમાં સંશોધન, સંપાદન તેમ જ સંયોજનમાં ઉચિત ફેરફાર કરીને પૂ૦ પાદ પંન્યાસજી મહારાજશ્રીએ સંયોજિત કરેલી તેની બીજી આવૃત્તિ અમારા તરફથી આજે પ્રસિદ્ધ થઇ રહી છે. ૧૩ વર્ષના ગાળામાં સંસ્થા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ પ્રથમ-દ્વિતીય ખંડ ૧૦૦૦-૧૦૦૦ નકલો ખપી જતાં, સંસ્થા ફરીને તે પ્રકાશનોની દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરી શકી, તે અમારા માટે ખરેખર ગૌરવનો વિષય ગણાય.

સંસ્થાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિને વેગ મળે ને તે ઉત્તરોત્તર નવા-નવા પ્રકાશનોને પ્રસિદ્ધ કરી વર્તમાનકાલીન વાતા-વરણની જડ હવામાં તેમજ ધર્મસંસ્કારોથી વિમુખ બનતી

જતી ઉગતી પ્રજાને ત્યાગ, તપ, સંયમ, સ્વાધ્યાય, સંતોષ ને સહિષ્ણુતા, ધૈર્ય, ઔદાર્ય ગાંભીર્ય ઈત્યાદિ ઉદાત્ત આધ્યાત્મિક ગુણસંપત્તિ પ્રત્યે આકર્ષિત કરવા માટે ઉદ્‌બોધક, પ્રેરણાદાયી ને મનનીય રસપ્રદ સાહિત્યનો વિશાળ પ્રચાર સંસ્થા કરી શકે તે માટે સર્વ કોઈ ધર્માનુરાગી મહાનુભાવોને સંસ્થાની સાહિત્યપ્રવૃત્તિને તન, મન તેમજ ધનથી સહાયક બનવા અમારો નમ્ર અનુરોધ છે.

પૂજ્યપાદ સુપ્રસિદ્ધવક્તા, સિદ્ધહસ્ત લેખક પંન્યાસજી મહારાજશ્રી **કનકવિજયજી** ગણિવરશ્રીના સાહિત્યપ્રેમી શિષ્યરત્ન પૂ૦ મુનિરાજશ્રી **મહિમાવિજયજી** મહારાજશ્રી આ પુસ્તકના સંપાદક છે. તેઓશ્રી અમારી સંસ્થાના પ્રેરક ને પ્રોત્સાહક છે. બંને પૂ૦ પાદ મહારાજશ્રીની કૃપાભરી અમીદૃષ્ટિથી સંસ્થા દિન-પ્રતિદિન વિકાસ સાધી રહી છે. જે અમારે મન ગૌરવનો વિષય છે.

આવાં ને આવાં બોધપ્રદ ને પ્રેરક બાલકથી માંડી વૃધ્ધ સુધી સર્વ કોઈને અનેક રીતે ઉપકારક ને ઉદ્‌બોધક બને તેવા પ્રકાશનો પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નના સંયોજક પૂ૦ પાદ પરમોપકારી પરમકૃપાળુ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી પોતાની સરલ મૃદુમધુર બોધપ્રદ ઓજસ્વી શૈલીયે સંયોજિત કરીને તૈયાર કરે ને સંસ્થા દ્વારા તે પ્રકાશિત કરવા અમે ભાગ્યશાળી બનીએ તે શુભકામના

પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નના પ્રુફોનું સંશોધન શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ-પાલિતાણાના મેનેજર ને અધ્યાપક પં. શ્રી કપૂરચંદ-

ભાઇ આર. વારૈયાએ કરેલ છે, જે માટે તેમનો આભાર માનીએ છીએ.

અંતે આવા પરમ ઉપકારક ને ધર્મમાર્ગમાં પ્રેરક કથાનુયોગના ગ્રંથરત્નના વાચન-મનન તથા પરિશીલનદ્વારા સર્વ કોઇ સહૃદય ધર્માનુરાગી સુજ્ઞ વાચકો જીવનને ઉન્નત ઉજ્જવલ ને ઉર્ધ્વગામી બનાવવા ઉજમાલ બનો! એ જ એક અભિલાષા.

અસાડ સુદિ ૩ શુક્રવાર
તા. ૨૫-૬-૭૧

નિવેદકો,
મણીલાલ સરૂપચંદ
રતિલાલ અમૃતલાલ વકીલ
જયંતિલાલ મણીલાલ શાહ
માનદ મંત્રીઓ,
શ્રી વિશ્વમંગલ પ્રકાશન મંદિર
પાટણ [ઉ. ગુ.]

સંપાદકીય

પૂ૦ પાદ પરમકારુણિક પ્રશાંતમૂર્તિ પરમોપકારી મારા પરમ ગુરુદેવશ્રીની પુણ્યકૃપાથી 'કથારત્નમંજૂષા' દ્વિતીય ખંડની દ્વિતીયાવૃત્તિ સંશોધિત–સંસ્કારિત થઇને આજે પ્રસિદ્ધ થઇ રહી છે. આજથી લગભગ ૧૧ વર્ષ અગાઉ દ્વિતીય ખંડની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થયેલ, ત્યારબાદ નવવર્ષ પછી પ્રથમ ખંડની દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થયેલ. ને આજે દ્વિતીય આવૃત્તિ બીજા–દ્વિતીય ખંડની પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ રીતે બે ખંડોમાં મૂલ ગદ્યબદ્ધ નવપલ્લવોમાં સંકલિત ધન્યચરિત્ર ગ્રંથ પૂર્ણ થાય છે.

પૂ૦ પરમગુરુદેવશ્રીએ સંયોજિત કરેલ બંને ખંડોની આ રીતે દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ. જે પૂર્વની આવૃત્તિ કરતાં અનેક રીતે સંસ્કારિત–સંવર્ધિત થયેલ છે. મૂલ ધન્યચરિત્ર ગદ્યના ભાવાનુવાદને જાળવીને તેનું રૂપાંતર આ પ્રકાશનમાં પૂ૦ પાદ ગુરુદેવશ્રીએ સંકલિત–સંયોજિત કરીને તૈયાર કરેલ છે. તેને યથામતિ યથાશક્તિ સંપાદન કરીને જૈનશાસનના મહામૂલ્ય ધર્મકથાનુયોગના અભ્યાસી

સ્વાધ્યાયરસિક વાચક વર્ગ સમક્ષ આજે હું રજુ કરી રહેલ છું.

વિ૦ ના ૧૮મા શતકમાં થઇ ગયેલ જૈનશાસનના પ્રભાવક પૂ૦ પંડિતપ્રવર શ્રી **ઉદ્યોતસાગરજી** ગણિવરશ્રીની આ સાહિત્ય કૃતિ મધુર, મનોમુગ્ધકર બાલજીવોને બોધક તથા સરલ છે. આ કથાગ્રંથનો યથાર્થ રસાસ્વાદ તો જેઓને સંસ્કૃત ભાષાનો બોધ છે, તેઓ જો આ મૂલ-ગ્રંથને વાંચે તો ખરેખર ગ્રંથકાર મહાપુરુષની જ્ઞાની, અલ્પ-જ્ઞાની બાલજીવોને પણ બોધક તથા પ્રેરણાદાયી સદુપદેશ આપવાની તથા અનેકાનેક પ્રસંગો દ્વારા સંસારનું યથાર્થ સ્વરૂપ આલેખવાની તેમ જ ધર્મના મહિમાને ઉદ્બોધ-વાની અદભૂત શક્તિ, ભાષાશૈલી અને મુમુક્ષુ આત્માઓને જૈનશાસનના પરમાર્થરૂપ તત્ત્વોનું અમૃતપાન કરાવવા માટેની તેઓશ્રીનાં હૃદયમાં રહેલી અપાર કરુણા ને અપ્રતીમ ઉપ-કારકતા તથા ધર્મ પમાડવાની ધગશ ઇત્યાદિનો ખ્યાલ આવ્યા વિના નહિ રહે!

પ્રસ્તુત પ્રકાશનનું પૂ૦ પાદ પરમોપકારી સદ્ગુરુદેવની કૃપાદૃષ્ટિથી જ મારા હાથે યથાશક્ય સંપાદન થઈ શક્યું છે. તે બધો ઉપકાર તેઓશ્રીનો છે. તે માટે હું તેઓશ્રીના અનંત ઉપકારોના મારાપરના ઋણભારથી હંમેશ માટે ઋણી છુ. ભવોભવ પણ તેઓ શ્રીમદ્‌ના ઉપકારોને હું કેમે વાળી શકું તેમ નથી.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનનું સંપાદન કરતાં મારા દ્વારા શ્રી

જિનાજ્ઞાવિરૂદ્ધ જે કાંઇ પ્રમાદાદિના કારણે પ્રસિદ્ધ થયું હોય તે સર્વનો હું ત્રિવિધ-ત્રિવિધ યોગે મિચ્છામિ દુક્કડં યાચું છું.

અંતે પ્રસ્તુત કથારત્નમંજૂષા ગ્રંથ ૧-૨ નું ક્ષીર-નીર ન્યાયે સર્વ કોઇ જિનાજ્ઞારસિક ધર્માત્માઓ વાંચન-મનન પરિશીલન કરી અનંત ઉપકારી **શ્રી** જિનેશ્વરદેવના ધર્મની આરાધના કરી શાશ્વત શિવસુખના ભોક્તા બનો.

જૈન ઉપાશ્રય, શ્રીપાલનગર,
૧૨, જમનાદાસ મહેતા માર્ગ,
વાલકેશ્વર મુંબઇ ૬ W.B.
અસાડ સુદ ૨ ગુરુવાર
તા. ૨૪-૬-૭૧

નિવેદક :
પૂજ્યપાદ પરમોપકારી પંન્યાસજી
મહારાજશ્રી
કનકવિજયજી ગણિવરશ્રી શિષ્યાણુ
મુનિ મહિમાવિજય.

આ મુ ખ

જૈનદર્શનના દ્રવ્યાનુયોગાદિ ચારેય અનુયોગોમાં વિશ્વ-સમસ્તનું સ્વરૂપ યથાર્થરૂપે આલેખતું સમગ્ર તત્ત્વજ્ઞાન પદ્ધતિપૂર્વક સુસંવાદી શૈલીયે સંકલિત થયેલ છે. સમ્યગ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ક્રિયાનો તેમાં સુંદર સમાવેશ સુયોગ્ય રીતે થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગના સાહિત્યમાં જીવ, અજીવ આદિ છએ દ્રવ્યોનું યથાર્થ સ્વરૂપ નિરૂપિત થયું છે. ગણિતાનુયોગના ગ્રંથોમાં એ છયે દ્રવ્યો જે રીતે જે માપથી જે પ્રમાણથી રહ્યા છે, તેના નિરૂપણદ્વારા ત્રણેય લોકનું નિરૂપણ થાય છે. ચરણ-કરણાનુયોગમાં આત્મા કર્મબંધનોથી જે રીતે મુક્ત થાય તેવા શ્રેષ્ઠ આચારોનું નિરૂપણ થયું છે. જ્યારે ધર્મ-કથાનુયોગના સાહિત્યમાં આત્માદિ દ્રવ્યો, લોકનું નિરૂ-પણ તથા ધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યોનુ સ્વરૂપ, જીવ તથા કર્મના બલાબલ તેમજ ચારિત્રધર્મનું આરાધન-વિરાધન તે દ્વારા સદ્ગતિ-દુર્ગતિ ઇત્યાદિને કથાપ્રસંગોના યથાર્થ આલેખન દ્વારા સુસ્પષ્ટ કરેલ હોય છે.

આ દૃષ્ટિએ અલ્પજ્ઞાની, મહાજ્ઞાની ઇત્યાદિથી માંડી સર્વ કોઇને એક સરખી રીતે ઉપકારક ધર્મકથાનુયોગનાં સાહિ-ત્યનો જીવનવિકાસ કે આત્મઅભ્યુત્થાનના માર્ગમાં ખૂબ જ મહત્ત્વનો ફાળો છે.

જે પુણ્યશાલી આત્માઓને ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધા છે. ધર્મના

પવિત્ર અંગરૂપ દાન, શીલ, તપ, ભાવ, ત્યાગ, તપ, સંયમ, વૈરાગ્ય, પાપભય, વિનય, વિવેક, સરલતા, નિર્લોભતા ઇત્યાદિ આધ્યાત્મિક ગુણસંપત્તિ પ્રત્યે જેઓના દિલમાં દૃઢ આસ્થા છે, ને આત્મકલ્યાણ માટે જેઓને પૂર્ણપણે હૃદયની ઉત્કટતાથી અનુરાગ છે, ને જન્મ-જરા-મૃત્યુના અનાદિકાલીન બંધનોનો અંત કરવાની જેઓનાં ધર્મવાસિત હૃદયમાં તીવ્ર અભિલાષા છે, તેવા કલ્યાણકારી આત્માઓને વાંચતાં સદ્બોધ સાથે રસ રહે, તેમજ સારને આચરનારાઓનું ઉર્ધ્વગમન ને અસારને આચરનારાઓનું અધઃપતન, હેયને છોડનારા વિવેકી આત્માઓનું કલ્યાણ ને ઉપાદેયને નહિ આચરનારા જીવોનું અકલ્યાણ એ બધું યથાર્થ રીતે જાણી શકાય, તે માટે ધર્મકથાઓનું સાહિત્ય કે જેમાં આ બધું વિવેકપૂર્વક ગૂંથાયેલું છે, તેનું શ્રવણ, મનન ને ચિંતન ખૂબ જ ઉપકારક છે.

કથા વાંચવી કે સાંભળવી સર્વ કોઇને ગમે છે. તેમાં આવતાં પાત્રો દ્વારા સાર કે અસાર, હિત કે અહિત, શ્રેય કે અશ્રેય સાંભળનાર આત્માઓના હૃદયમાં તરત જ અસરકારક રીતે ગ્રાહ્ય થઇ જાય છે. ટુંકો કે લાંબો સદુપદેશ વાંચનાર કે સાંભળનારને જીવનમાં પ્રેરક ને પ્રોત્સાહક રીતે આલંબનરૂપ બનનાર ધર્મકથાના સાહિત્યનો ઉપકાર ભવ્ય જીવો પર ન્હાનો-સૂનો નથી.

આથી જ જૈનશાસનના ધર્મકથાસાહિત્યને વર્તમાનકાલીન પદ્ધતિએ તેનો ભાવ તથા આશય જળવાઇ રહે ને

પ્રાણુ બરાબર સચવાઈ રહે તે રીતે સુયોગ્ય શૈલીએ સંયોજિત કરીને તેનો પ્રચાર કરવો અતિશય ઉપકારક છે, તે નિઃશંક છે.

આ શુભ ઉદ્દેશને નજર સમક્ષ રાખીને, આ મંગલકારી લક્ષ્યને બરાબર સમજીને મેં પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નનું સંયોજન કર્યું છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નની સંકલના આજ એક મંગલકામનાથી મેં કરી છે. આ સયોજના કે સંકલના મારી પોતાની નથી. પણ ધન્યચરિત્ર ગદ્યબદ્ધ કે જે પૂ૦ પાદ તપાગચ્છાધિરાજ આ૦ ભગવંતશ્રી **સોમસુંદરસૂરીશ્વરજી** મહારાજશ્રી કે જેઓ ગણધર ભગવંતશ્રી સુધર્માસ્વામીની ૫૦ મી પાટે શાસનપ્રભાવક તરીકે સુપ્રસિદ્ધ હતા. તેમના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પૂ૦ આચાર્ય મહારાજશ્રી **જિનકીર્તિસૂરિજી** મહારાજે રચેલ 'દાનકલ્પદ્રુમ' સંસ્કૃત ભાષામાં પદ્યબદ્ધ રૂપે છે, તેના વિસ્તારરૂપે ૧૮ મા શતકના અંત્યભાગમા થઈ ગયેલા પૂ૦ પંડિતપ્રવરશ્રી **ઉદ્યોતસાગરજી** મહારાજ કે જેઓ પૂ૦ સમર્થ શાસનપ્રભાવક ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી **ધર્મસાગરજી** મહારાજશ્રીની પાટપરપરામાં થયેલા પૂ૦ ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી **જ્ઞાનસાગરજી** ગણિવરશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન છે, ને જેઓ પૂ૦ ઉપાધ્યાયજી મહારાજશ્રી **હર્ષસાગરજી** ગણિવરશ્રીના પ્રશિષ્ય રત્ન છે.

પ્રસ્તુત ગદ્યબદ્ધ ધન્યચરિત્ર સરળ સંસ્કૃત ભાષામય ગ્રંથ છે. સંસ્કૃત બે ચોપડી શીખીને સંસ્કૃત ભાષાજ્ઞાનને વધારવા માટે તથા ભાષાને સમૃદ્ધ કરવા ઇચ્છતા જિજ્ઞાસુ

ધર્મપ્રિય આત્માઓને પોતાની મેળે ગુરુગમથી સરળતાથી વાંચી શકાય તેવો સુબોધ ને અનેક રીતે બોધપ્રદ કથાગ્રંથ છે. અનેક પ્રાસંગિક કથાઓ, વર્ણનો, ઉપદેશો તથા લોક-વ્યવહારમાં સર્વ કોઇને ગ્રાહ્ય થઈ શકે તેવી શૈલીથી વાર્તા-પ્રવાહને વિસ્તારતો ચમત્કારિક અને અદ્ભુત કથાગ્રંથ છે.

તે મૂલ ગ્રંથને તથા તેના અત્યાર અગાઉ 'જૈનધર્મ પ્રસારક સભા ભાવનગર' દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલ તેના શબ્દા-નુવાદને આંખ સ્હામે રાખીને નૂતન પદ્ધતિએ ભાષા, શબ્દ તથા વાક્યરચના આદિમાં મૂલથી ફેરફાર કરી મૂલકારના ભાવને પૂર્ણપણે વફાદાર રહી નિષ્ઠાપૂર્વક તેમની મૂલરચનાને વળગી રહી મેં પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્ન 'કથારત્નમંજૂષા' ખંડ ૧–૨ એ બંને કથાગ્રંથોની સંયોજના–સંકલના મેં મારી મતિ, શક્તિ ને સામગ્રી મુજબ કરેલ છે.

પ્રસ્તુત બંને ગ્રંથોની સંયોજના તથા સંકલનામાં પ્રકરણો મેં યોજ્યાં છે. તેમાં યે બંને ય ખંડોની પ્રથમ આવૃત્તિ કરતાં બીજી આવૃત્તિમાં પ્રકરણો ટુંકાવ્યા છે, મુખ્ય કથાના પ્રવાહને રસમય બનાવવા ને તે દ્વારા ધર્મશીલ વાચકવર્ગને સદ્દુપદેશ આપવા મૂલ ગ્રંથકારની એ અનેક બોધક, પ્રેરક તથા અનેક રીતે ઉપકારક વિવિધ કથાઓ પ્રાસંગિક રીતે આ મૂલ ગ્રંથમાં ખૂબ જ કાળજીપૂર્વક અદ્ભુત શૈલીયે સંયોજિત કરેલી છે. જેથી આ ગ્રંથરત્નને ખરેખર બોધક ને ધર્મમાર્ગમાં પ્રેરક ધર્મકથાઓરૂપ મહા-મૂલ્ય રત્નોથી પરિપૂર્ણ મંજૂષારૂપે સંબોધી શકાય. માટેજ

પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નને કથારત્નમંજૂષાનું શુભ અભિધાન મેં આપેલ છે.

આ ગ્રંથરત્નમાં મૂલકથા તો ધર્મના મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર રૂપ દાન ને તેમાં યે ધર્મના સર્વસ્વરૂપ સુપાત્રદાનના મહિમાને તથા તેની લૌકિક લોકોત્તર સિદ્ધિઓને વર્ણવવા દ્વારા મહાભાગ્યશાળી ધન્યકુમાર તથા મહાપ્રભાવશાલી શાલિભદ્રજીના જીવનની અનેકવિધ ચમત્કારિક ને ડગલે-પગલે તેમના પુણ્યની પરંપરાના મહિમાને જણાવતી ઘટનાઓને આલેખે છે, તેમાં ય મુખ્યત્વે તો મહાપુણ્યશાલી ધન્ય-કુમારના જીવનની અદ્ભુત અને લોકોત્તર ગૌરવકથા અહિં કથાકાર મહાપુરુષે ખૂબ જ ભવ્ય ને પ્રાસાદિક શૈલીયે વર્ણવી છે. અને કથાલેખક પૂ૦પાદશ્રીની ઉપકારક લેખિની, ભાષાસંકલના, તથા મનોમુગ્ધકર રસપ્રદ પદ્ધતિપૂર્વક પ્રાસંગિક કથાઓ, દ્રષ્ટાંતો, સુંદર વૈરાગ્યવાહિની ધર્મદેશ-નાઓ ઇત્યાદિ પ્રસ્તુત ચરિત્રગ્રંથમાં એવી અજબ શૈલીયે સંકલિત કરેલ છે, જે ખરેખર અદ્ભુત વિક્રમ સર્જી જાય છે. જેથી વાંચનાર ધર્મરસિક વાચકવર્ગ સદુપદેશ દ્વારા સદ્બોધ સાથે અનેક રીતે રસસાગરમાં તરબોળ બની જાય છે.

મૂલકથાકારના ગ્રંથરત્નને મેં (૨) બે ખંડોમાં વિભક્ત કરેલ છે, છતાં યે કથારસ તેમ જ કથયિતવ્ય વસ્તુને ક્યાંયે ક્ષતિ ન પહોંચે તેની પૂર્ણ કાળજી મેં રાખી છે. ખંડ ૧ લાની પ્રથમ આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૪માં પ્રસિદ્ધ કરેલી. ને

ત્યારબાદ તેની દ્વિતીય આવૃત્તિ વિ. સં ૨૦૨૫માં પ્રસિદ્ધ થયેલી. પ્રથમ ખંડની પ્રથમ આવૃત્તિમાં મૂલ ધન્યચરિત્ર ગદ્યના નવસર્ગોમાંથી સાત સર્ગો ૩૨ પ્રકરણોમાં સંયોજિત કરીને સંકલિત કરેલ. ને તેને જ અનુસરીને ખંડ ૨ની પ્રથમ આવૃત્તિમા બાકીના બે સર્ગ ૮–૯ સર્ગ ૩૬ પ્રકરણોમાં સંકલિત–સંયોજિત કરીને મેં તૈયાર કરેલ. તે દ્વિતીય ખંડ પ્રથમ આવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૬ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ હતી. તે દ્વિતીય ખંડ પ્રથમ આવૃત્તિમાં ખંડ ૧–૨ બંનેયનો વિસ્તૃત તેમ જ સંક્ષિપ્ત વિષયાનુક્રમ પ્રસિદ્ધ થયેલ.

ત્યારબાદ વિ. સં. ૨૦૨૫માં પ્રથમ ખંડની દ્વિતીય આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થયેલી. તેમાં મેં મૂલ ૭ સર્ગના ૩૨ પ્રકરણોને ટુંકાવીને ૨૧ પ્રકરણો કરેલ. જેમાં મૂલ કથાનો રસ જળવાઈ રહે ને પ્રાસંગિક કથાઓનો પણ સંબંધ પૂર્ણ રીતે જળવાઈ રહે તે સંયોજના તેમ જ સંકલના કરેલી, ને તે પ્રથમ ખંડની દ્વિતીય આવૃત્તિમાં પ્રથમ ખંડનો વિસ્તૃત વિષયાનુક્રમ તે રીતે મૂકેલ, ને બીજા ખંડનો વિષયાનુક્રમ ટુંકમાં પ્રથમ આવૃત્તિનો જ ત્યાં પ્રસિદ્ધ થયેલ.

ને તેજ રીતે દ્વિતીય ખંડની આ દ્વિતીય આવૃત્તિમાં પ્રથમ આવૃત્તિમાં જે ૩૬ પ્રકરણો હતા, તે ટુંકાવીને ૨૧ પ્રકરણો કરેલ છે. જેમાં મૂલ કથા પ્રવાહને સ્હેજ પણ ક્ષતિ ન આવે, તે રીતે અવાંતર કથાઓ પણ સુયોગ્ય રીતે સંકલિત સંયોજિત કરીને મેં અહિં મૂકેલ છે.

એટલે પ્રથમ ખંડની દ્વિતીય આવૃત્તિમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ દ્વિતીય ખંડ પ્રથમ આવૃત્તિનો વિષયાનુક્રમ, પ્રાસંગિક કથાઓ તેમજ ધર્મદેશનાઓનો વિષયાનુક્રમ એ હવે આ દ્વિતીય આવૃત્તિમાં નિરુપયોગી બને છે. એ સુજ્ઞ વાચક વર્ગ સ્વયમેવ સમજી શકશે.

મને મારા પ્રયત્નમાં તથા જૈન સાહિત્યના ધર્મકથાનુયોગની બોધદાયી ને પ્રેરક ધર્મકથાઓના પ્રચાર દ્વારા શ્રી જૈન સંઘમાં આબાલવૃદ્ધ સર્વ કોઇ ધર્મપ્રિય પુણ્યવાનોને સદ્બોધ દ્વારા રસમય કથાઓનો વિવેકપૂર્વક વાંચનરસ મળે તે માટે કાળજીપૂર્વક આ સંયોજન-સંકલન કરવા માટેના પરિશ્રમમાં પ્રેરણા કરી મને બીજી પ્રવૃત્તિઓ વ્યાખ્યાન-વાચના આદિમાથી સમય મેળવી આ માટે વારંવાર યાદ કરીને મને તે માટેની અન્યાન્ય અનુકૂળ સર્વ સાધન-સામગ્રીમાં ભક્તિભાવપૂર્વક સહાયક બનનાર મારા વિનેય શિષ્યરત્ન અને સાહિત્યના લેખન-પ્રકાશન માટે, હસ્તલિખિત પ્રતોને લખાવવા આદિ માટે તેમજ શ્રી સંઘના જ્ઞાન-ભંડારોને કાળજીપૂર્વક તન-મનના ભોગથી વ્યવસ્થિત કરવા માટે પોતાની શક્તિઓનો સદુપયોગ કરવામાં ખંત ધરાવનાર મુનિરાજ શ્રી **મહિમાવિજયજી** તેમ જ અન્ય મારા સહવર્તી ને સેવાભાવી શિષ્ય-પ્રશિષ્ય પરિવારને મારે જરૂર યાદ કરવા જોઈએ.

તે બધા યે કરતાં મને દરેક રીતે મારા જીવનના ઉત્થાનમાં પ્રેરણાદાયી તથા મારા પ્રત્યે અનેક રીતે વાત્સલ્ય

દાખવી દ્રવ્ય તથા ભાવથી મને પોતાના અંતરની અમીભરી હુંફથી હૈયાનાં મમતાભર્યા પ્રેમથી સદાને માટે મંગલમયી અમૃતદૃષ્ટિથી મારા જીવન ઉદ્યાનને પ્રફુલ્લ રાખનાર મારા પરમોપકારી પરમહિતૈષી પ્રાતઃસ્મરણીય જીવનદાતા સ્વ૰ પૂ૰પાદ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી **સુબુદ્ધિવિજયજી ગણિવર-શ્રી**ના મારા પરના અનંત ઉપકારોને હું જીવનપર્યંત ભૂલી શકું તેમ નથી, કે તેમના મારા પરના એ અપ્રતિમ વાત્સલ્ય-વારિધિને હું કદિ વિસરી શકું તેમ નથી.

તદુપરાંતઃ બાલ્યકાળથી જેઓશ્રીનાં પાવનકારી મંગલ-મય ચરણોમાં મેં મારૂં લગભગ ૧૧ વર્ષની વયથી જ જીવન સમર્પિત કર્યું, ને જેઓશ્રીએ પિતાસમ ધર્મસ્નેહની નિર્મલ સરિતાથી ને માતાની જેમ કરૂણાભર વાત્સલ્ય વારિધિથી પોતાના મમતાભર્યા હૈયાના અમી સીંચી આત્મીયતાથી મને સદા-સર્વદા અનંત ઉપકારી શ્રી જિને-શ્વરદેવના કલ્યાણકર રત્નત્રયીના પરમપવિત્ર માર્ગની આરા-ધનામાં પ્રેરણા આપી શ્રી જિનેશ્વરદેવનાં પરમતારક ધર્મ-શાસનની યથાર્થ પિછાણ કરાવી ને તે પરમકલ્યાણકારી જૈનશાસન પ્રત્યે નિષ્ઠા, શ્રદ્ધા ને એ માર્ગ પ્રત્યેની દ્રઢતા મારા જીવનમાં જાગ્રત કરવા મને સંસ્કારો આપ્યા, તે મારા પરમ ઉપકારી પરમકૃપાસાગર અનંત કરુણાનિધિ પરમશાસન પ્રભાવક વ્યાખ્યાનવાચસ્પતિ પરમ ગુરદેવ પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ **વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજશ્રીનેઃ મારાપરનો તે અનંત ઉપકાર છે, તે માટે હું તેઓશ્રીના

તે મેરૂસમ ઋણભારને ભવોભવ સુધી કદિ ચૂકવી શકું તેમ નથી.

જૈનસંઘમાં સર્વ કોઇ સહૃદય ધર્મરસિક જિજ્ઞાસુ વર્ગને જૈન સાહિત્યની પ્રાચીન ધર્મકથાઓને વાંચવા–વિચારવા તથા તેમાં રહેલા અનેકાનેક મહાઉપકારક સદ્બોધ પ્રેરક તત્ત્વો ઇત્યાદિ મંગલમય કલ્યાણકર સારભૂત ગુણોને જીવનમાં કેળવવા ઉલ્લાસ જાગૃત થાય, તેમ જ વર્તમાનના વિલાસી કેવલ વિષયજન્ય આનંદ–પ્રમોદમય એશ–આરામ-મય વાતાવરણમાં શૃંગાર, કુતૂહલ ને અનેક પ્રકારના પાપ-ભાવનાપૂર્ણ અર્થકામભરી પાપકથાઓનો જે અનિષ્ટ ને વિઘા-તક પ્રચાર વધી રહ્યો છે, તેવા વર્તમાનની વિષમ–વિષમય હવામાં આવું તાત્ત્વિક મંગલકારી ને જીવનને ઉન્નત તથા ઉર્ધ્વગામી બનાવવામાં સહાયભૂત સાત્ત્વિક સાહિત્ય વર્ત-માનની ઉગતી પેઢીના કથળતા સંસ્કાર સ્વાસ્થ્યને નવચેતન આપીને જાગતા રહેજોનો સંદેશ સૂણાવી જાય તો મારો આ પરિશ્રમ સફલ બનશે તેમ મને શ્રદ્ધા છે.

પ્રાંતે સહુ કોઈ પુણ્યવાન મહાનુભાવો આવા ધર્મકથા પ્રધાન જૈન સાહિત્યના ઉપકારક ગ્રંથરત્નને શ્રદ્ધા તથા વિવેકપૂર્વક વાંચી–વિચારી દાનધર્મનો મહિમા ને તેનો પ્રભાવ જાણી–સમજી, નિર્મલ શીલ, વિશુદ્ધ તપ ને પરમ પવિત્ર ભાવધર્મની આરાધના દ્વારા ઉત્તરોત્તર શાશ્વત સુખના ભોક્તા બનો એ જ એક શુભકામના.

પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નની સંયોજનામાં ગ્રંથકાર મહાપુરુષના

આશય વિરૂદ્ધ તથા **જૈન** સિદ્ધાંત વિરૂધ્ધ જે કાંઇ પ્રસિદ્ધ થયું હોય તે સર્વનો હું અત્રે મિચ્છામિ દુક્કડં યાચું છું. ને સુજ્ઞ વિવેકી વાચકવર્ગને તે વિષે મને સૂચના કરવા જણાવી ફરી ફરી એજ હકીકતને જણાવું છે કે, સર્વ કોઇ અનાદિકાલીન મોહભાવજન્ય સંસારરસને ટાળી મોક્ષભાવને જાગૃત કરો ને આ ગ્રંથરત્નના વાંચન-મનન તેમજ પરિ-શીલન દ્વારા બાહ્યભાવને ત્યજી અંતરાત્મદૃષ્ટિને પ્રાપ્ત કરો.

જૈન ઉપાશ્રય, શ્રીપાલનગર,
૧૨, જમનાદાસ મહેતા માર્ગ,
વાલકેશ્વર મુંબઈ-૬ W.B.
અસાડ શુદિ ૩ શુક્રવાર
વીર સં. ૨૪૯૭ વિ. સં. ૨૦૨૭

નિવેદક,
પં. કનકવિજય ગણિ
તા. ૨૫-૬-૭૧

કથારત્નમંજૂષા: ખંડ ૨ દ્વિતીય સંસ્કરણ
સંક્ષિપ્ત વિષયાનુક્રમ

શ્રી વિશ્વ મંગલ પ્રકાશન મંદિર–પાટણ

સંસ્કાર, શ્રદ્ધા તથા સ્વાધ્યાયના

ઉપયોગી અનુપમ પ્રકાશનો.

---

(૧) **સુધા માધુરી**: ક્રાઉન ૧૬ પેજી ૧૫૨ પેજ, પ્રત્યેક પર્વો, પર્યુષણા મહાપર્વ, શાશ્વત ઓળી, શ્રી શંખેશ્વરજીના અટ્ઠમો આદિ પ્રસંગે તથા ચાતુર્માસના સમયે ગાઇ શકાય તેવી ગહુંલિઓ તેમજ શંખેશ્વર તીર્થ, ૨૪ તીર્થંકર ભગવંતો આદિની સ્તુતિઓ ઈત્યાદિથી સમૃદ્ધ મૂલ્યઃ રૂા. ૧)

(૨) **પ્રગતિ કે પથ પર (હિંદી)**: ક્રાઉન ૧૬ પેજી ૩૨૪ પેજ, દ્વિરંગી જેકેટ, પાકું પુઠું, પૂ૦ પં. મ. શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીનાં ઓજસ્વી ને પ્રેરક ૭ જાહેર પ્રવચનો મૂલ્ય રૂા. ૩-૦૦

(૩) **દેવવંદનાદિ સહિત શ્રી નવકારમંત્ર આદિ તપોની વિધિ**: ૧૬ પેજી ૧૬૦ પેજ, શ્રી નવકાર મહામંત્ર, શંખેશ્વર ભગવંતના અટ્ઠમો, શ્રી સીમંધર સ્વામિના અટ્ઠમ તપ, શ્રી અક્ષયનિધિ તપ આદિની આરાધના માટે દેવવંદનાદિપૂર્વક વિધિ ૧-૨૫ પૈસા.

(૪) **સફળતાનાં સોપાન :** પૂ૦ પાદ પં. મ શ્રી કનક-વિજયજી ગણિવરશ્રીના જાહેર પ્રવચનો જે જીવનને ઉન્નત તથા ઉજ્જવળ બનવાની પ્રેરણા આપનારા છે. ક્રા. ૧૬ પેજી ૨૧૮ પેજ, મૂલ્ય: ૨–૫૦

(૫) **પ્રાચીન સજ્ઝાયમાળા :** પ્રાચીન ભાવવાહી ને પ્રતિક્રમણમાં બોલી શકાય તેવી ખાસ ચૂંટી કાઢેલી ૧૧૨ સજ્ઝાયોનો અપૂર્વ સંગ્રહ. ક્રા. ૧૬ પેજી ૧૭૨ પેજ, મૂ. ૧–૫૦

(૬) **મંગલ માધુરી :** પૂ૦ પં. મ. શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીની તેજસ્વી શૈલીયે લખાયેલી માધુર્યભરી બોધદાયી રસભરી દૃષ્ટાંત કથાઓ ક્રા. ૧૬ પેજી ૨૦૮ પેજ મૂ. ૧–૫૦

(૭) **દર્શન ભક્તિસુધા :** બીજ આદિ પર્વો, પર્યુષણ મહાપર્વ, શાશ્વતી નવપદજીની ઓળી આદિના ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સ્તુતિઓ ને સજ્ઝાયોનો પ્રાચીન તથા અપૂર્વ ભક્તિ રસભર્યો સંગ્રહ ક્રા. ૧૬ પેજી ૩૨૬ પેજ; દ્વિરંગી જેકેટ, પાકું પુંઠું મૂલ્ય: ૩–૦૦

(૮) **દર્શન માધુરી :** શ્રી જિનેશ્વરદેવના પરમતારક રત્નત્રયીની આરાધનાના માર્ગે પ્રયાણ કરીને વર્તમાનના વિષમ કાળમાં ઉત્તમ આરાધના કરનાર મહાન પુણ્યવિભૂતિની મંગલમયી જીવનકથા. સુંદર ને ભાવવાહી શૈલીયે જે આલેખાઈ છે. ક્રા. ૧૬ પેજી ૩૫૨ પેજ સચિત્ર મૂ રૂા ૩)

(૯) **પર્યુષણ પર્વ કે પ્રેરક પ્રવચન :** (હિંદી) પૂ૦ પં. મ. શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીએ પર્યુષણા પર્વની

આરાધના માટે પાંચ કર્તવ્યો ને ૧૧ વાર્ષિક કર્તવ્યો પર આપેલ મનનીય ને પ્રેરણાદાયી પ્રવચનો. ક્રા. ૧૬ પેજી, ૧૮૮ પેજ, મૂલ્ય : ૨–૫૦ દ્વિરંગી મનહર જેકેટ, આર્ટ કાર્ડ બોર્ડ પર.

(૧૦) દર્શન સ્વાધ્યાય સુધા : યોગશાસ્ત્ર, જ્ઞાનસાર, અષ્ટક પ્રકરણ, આદિ ૧૫ સ્વાધ્યાય યોગ્ય મૂલપ્રકરણોનો સુંદર સંગ્રહ જે સ્વાધ્યાય માટે ખૂબજ ઉપયોગી ક્રા. ૩૨ પેજી (પોકેટ સાઇઝ) ૩૫૬ પેજ મૂલ્ય ૧–૫૦

(૧૧) કથા રત્ન મંજૂષા : ખંડ ૧, દ્વિતીય સંસ્કરણ, પૂ. પં. મ. શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીએ સંયોજિત કરેલ પાને પાને પ્રેરણાદાયી બોધક પ્રાચીન કથાઓથી સમૃદ્ધ સળંગ કથા રસને જાળવતી જૈન સાહિત્ય સાગરની અદ્ભુત કથા ક્રા. ૧૬ પેજી ૪૭૬ પેજ પાકુપુંઠું દ્વિરંગી ચિત્ર મૂ ૪–૫૦

(૧૨) કથા રત્ન મંજૂષા : ખંડ ૨, દ્વિતીય સંસ્કરણ, ખંડ ૧ લા ના અનુસંધાનમાં અદ્ભુત ને ચમત્કારીક શૈલીયે વહેતી નવી–નવી કથાઓ તથા પ્રેરક ધર્મદેશનાથી સમૃદ્ધ, ક્રા. ૧૬ પેજી ૪૦૦ પેજ, મૂલ્યઃ રૂા. ૫)

(૧૩) વીતી રાત ને પ્રગટ્યું પ્રભાત : પૂ. પં. શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરશ્રીની સિદ્ધહસ્ત કલમે આલેખાયેલી સંસ્કાર સભર મનનીય ને રસપ્રદ બોધદાયી સુંદર કથાઓનો અનુપમ સંગ્રહ ક્રા. ૧૬ પેજી, ૩૮૮ પેજ મૂ૦ ૪–૫૦

પુસ્તકો મંગાવવા માટે પોષ્ટેજ અલગ, રજીસ્ટરથી મંગા-

વનારને તેનો ચાર્જ અલગ. પુસ્તકો નીચેના સીરનામેથી મલી શકશે.

(૧) શાહ રતિલાલ અમૃતલાલ વકીલ
C/o સેવંતિલાલ બાબુલાલ, કાપડની દુકાન, ઠે૦ દોશીવટ,
પાટણ (ઉ. ગુ.)

(૨) સોમચંદ ડી. શાહ
ઠે૦ જીવન નિવાસની સામે, પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

(૩) સેવંતિલાલ વી. જૈન
ઠે૦ મોતીશા લાલબાગ જૈન ઉપાશ્રય, ભૂલેશ્વર મુંબઇ–૪ BR

(૪) સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
ઠે૦ સારાભાઈનો ડેલો, હાથીખાના રતનપોળ, અમદાવાદ–૧

૧ : ચંડપ્રદ્યોત ઉદાયનનું અપહરણ કરાવે છે :

માલવ દેશના રાજા ચંડપ્રદ્યોતનાં રાજ્યમાં ચાર મહા મૂલ્ય અદ્વિતીય રત્નો હતાં. કારણ કે; 'જે જે જાતિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ હોય તે રત્ન કહેવાય છે.' તે ચારમાં (૧) કાગળ પત્રો લઈ જનાર લોહજંઘ નામે દૂત (૨) સતીઓમાં અગ્રેસર એવી શિવાદેવી નામે તેની પટ્ટરાણી (૩) દેવોથી અધિષ્ઠિત એવો દિવ્ય અગ્નિભીરૂ નામે રથ (૪) ને અનલગિરિ નામનો એક ઉત્તમ ગંધહસ્તી હતો. સ્ફુરાયમાન પ્રભાવવાળા આ ચારે રત્નોથી ચાર દાંતોથી ઐરાવત હસ્તી શોભે તેમ સર્વ રાજાઓથી સેવાતો ચંડપ્રદ્યોત રાજા બહુ શોભતો હતો.

લોહજંઘ નામે દૂત એક દિવસમાં પચીશ યોજન (સો ગાઉ) ચાલી શકતો હતો. તે લોહજંઘને રાજાની આજ્ઞાથી ભરૂચ (ભૃગુપુર) વારંવાર જવું પડતું હતું. તે અવારનવાર એકજ દિવસમાં ભરૂચ જઈ પહોંચતો અને બીજે દિવસે પોતાના સ્વામીએ ફરમાવેલ કાર્યને કરી લેખો વગેરેના જવાબોને લઈને ભરૂચથી નીકળીને પાછો આવતો હતો.

આ પ્રમાણે અતિ શીઘ્રતાથી તે ગમનાગમન કરતો હતો, તેથી ભૃગુપુરના લોકો અને માર્ગે આવતા ગામના લોકો તેને આહાર પાણી દેવાં, તેની સેવા કરવી વગેરે તાકીદે કરવું

પડતું હોવાથી ખેદ પામતા હતા. લોહજંઘ તે લોકોને દોડાદોડી કરાવતો હતો તેણે કહેલી વસ્તુઓ લાવવામાં જો કોઈ દિવસ વિલંબ થતો તો તે તેઓને મારતો હતો. પણ પ્રદ્યોતરાજાને તે પ્રિય હોવાથી કોઈ તેની વિરૂદ્ધની વાત સાંભળતું નહોતું.

આ રીતે હંમેશાં જવા આવવાના કારણે તેનાથી કંટાળેલા ભૃગુપુરના લોકો વિચારવા લાગ્યા; 'આ દૂત રાજાનો માનીતો હોવાથી કોઈથી તેને કાંઇ કહેવાતું નથી, અગર મરાતો પણ નથી, પણ આની હંમેશની પીડા આપણે કેવી રીતે સહન કરવી ? આ તો હંમેશાં આવે છે અને જાય છે. આ દુઃખને ટાળવાનો ઉપાય કાંઇ છે કે નહિ ? આવો વિચાર કરતાં તે બધાયમાં દુર્બુદ્ધિમાં કુશળ એક જણ બોલ્યો; 'ભાઈઓ ! આ દુઃખ તો શિવના બ્રહ્મકપાળની જેમ આપણી પછવાડે લાગેલું કોઇ રીતે છૂટે તેવું નથી, આનાં દુઃખમાથી છૂટવાનો એક જ ઉપાય છે, બીજો નથી ' લોકોએ તેને પૂછ્યું; 'શો ઉપાય છે ?'

તેણે કહ્યું; 'આ દૂતને જે ખાવાનું આપવું તેમાં કોઈ રીતે સંસ્કારિત કરેલું વિષ ભેળવવું: તે ભાતું લઇ માર્ગમાં સમય થયે ખાવા બેસશે, ખાઇને પાણી પીને આગળ ચાલતાં જ રસ્તામાં પડીને તે મરણ પામશે, એટલે આપણે આની પીડામાંથી કાયમને માટે છૂટીશું.' બધા લોકોએ તે વાત સ્વીકારી. ત્યારપછી તેવું સંસ્કારિત વિષવાળું ભાતું લોહજંઘને માર્ગમાં ખાવા માટે આપવા તૈયાર રાખ્યું. તેમાં ઝેર એવી

રીતે ભેળવ્યું કે પરીક્ષામાં કુશળ માણુસ પણ તે જાણી શકે નહિ. જ્યારે લોહજંઘ ભરૂચ આવ્યો અને કાર્યથી પરવારી બીજે દિવસે તે નીકળ્યો ત્યારે ભાતું દેવાવાળાએ પ્રથમથીજ તૈયાર કરી રાખેલ વિષમિશ્રિત ભાતું તેને ખાવા માટે આપ્યું. વિષમિશ્રિત લાડવાઓ લઇને તે ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યો.

સમય થયો ત્યારે તેને ભૂખ લાગી અને એક નદીના કિનારા ઉપર તે ખાવા બેઠો. જ્યારે ભાતાની પોટલી છોડી ત્યારે શુકન સારા થયા નહિ; તેને શુકનદ્વારા ખાવાનો નિષેધ થયો, તે શુકનનો જાણુકાર હતો, એટલે ક્ષુધાર્ત હતો તો પણ તેણે ખાધું નહિ. શુકનશાસ્ત્રમાં કુશળ હોય તે જાણે છે, કે, 'શુકનશાસ્ત્રમાં જેનો નિષેધ હોય તે કાર્ય કરવું નહિ.' ઘણો ભૂખ્યો હતો છતાં તે આગળ ચાલ્યો, કેટલોક માર્ગ કાપીને તે ફરીથી ખાવા બેઠો; ફરીથી પણ તેને શુકનદ્વારા નિષેધ થયો. આ પ્રમાણે ત્રીજી વાર પણ નિષેધ થયો. પક્ષીની વાણી સમજનાર લોહજંઘે આથી નિશ્ચય કર્યો કે, 'પક્ષીના શબ્દો પણ આ કાર્યનો નિષેધ કરે છે, આજે ખાવા બેસતા શુકન પણ સારા થતાં નથી.'

આમ વિચારી તે ભૂખ્યો જ આગળ ચાલ્યો. ક્ષુધાથી પેટ ખાલી થઈ ગયું અને ખાડો પડયો, તો પણ સાહસને ધારણ કરીને અત્યંત શ્રમથી શિથિલ અંગોપાંગવાળો, નિસ્તેજ મુખવાળો, ધ્રૂજતો ધ્રુજતો લોહજંઘ મહામુશ્કેલીઓ વેઠીને ઉજ્જયિનીમાં ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે પહોંચ્યો અને

રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉભો રહ્યો. રાજાએ તેની આવી સ્થિતિ જોઇને વિસ્મય પામી પૂછ્યું; 'લોહજંઘ! આજે તારાં અવયવો શિથિલ કેમ થઇ ગયાં છે? શું તારા શરીરમાં કાંઈ રોગની પીડા થઈ છે કે તું આવો દેખાય છે? શું થયું છે? સાચું બોલ.'

'સ્વામિન્! તમારી કૃપાથી આ આપના દૂતં લોહજંઘને કોઇ પણ રોગની પીડા થઇ નથી; પણ હું ભૂખનાં દુઃખની પીડાયેલો છું, તેથી મારી આવી સ્થિતિ થઇ છે.'

'શું મારા રાજ્યમાં તને ભોજન પણ મળતું નથી?'

'આપની મહેરબાનીથી ભોજન–ભાથું મળે છે, પણ આજે તે મેં ખાધું નથી.'

'શા માટે ખાધું નથી?' એમ પૂછતાં તેણે રસ્તે બનેલી બધી હકીકત કહી સંભળાવી.

રાજાએ કહ્યું; 'ભાતું મારી પાસે લાવ.' ત્યારે લોહજંઘે તે ભાતું રાજાની પાસે મૂક્યું. રાજાએ પણ તે લાડવા ચારે બાજુએથી જોઈ તપાસી પોતાના હાથે બરાબર નિરીક્ષણ કર્યું. પણ કાંઈ પણ દોષ તેમાં જણાયો નહિ ઊલટું સુગંધી ઉત્તમ દ્રવ્યો તેમાં મેળવેલા હોવાથી નાસિકાના પોષણને કરનારા તે હતા ફરીથી વિશેષ નિર્ણય માટે પરીક્ષામાં કુશળ એવા પરીક્ષકોના હાથમાં તે ભાતું મૂકવામાં આવ્યું તેઓએ વિવિધ પ્રકારના શાસ્ત્રોક્ત પ્રકારોવડે તેની પરીક્ષા કરી, પણ તેનું હાર્દ તેઓને કાંઇ પણ સમજાણું

નહિ. પછી કોઇ નિર્વિષ ભાજનમાં તે ભાતું મૂક્યું તો પણ કાંઈ દૂષણ જાણવામાં આવ્યું નહિ. ત્યારે તે ખધાએ રાજાને કહ્યું; 'આ લાડવામાં વિષાદિક કાંઇ દૂષણ જણાતું નથી.'

ત્યારે ચંડપ્રદ્યોતે *અભયકુમારને કહ્યું; 'આ ભાતું ખાતાં લોહજંઘને શુકનોએ વારંવાર રોકયો છે, તેથી તેમાં શંકા થઇ છે, પણ તેમાં રહેલું દૂષણ કોઇથી જાણી શકાતું નથી. તેથી હું પૂછું છું કે, 'આ મોદકો શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ?' તું સર્વ નિપુણ પુરુષોમાં અગ્રેસર છો, તેથી નિર્ણય કરી આપ!' ચંડપ્રદ્યોત રાજાના આ વચનોને સાંભળીને જરા હસીને તે મોદકો અભયકુમારે હાથમાં લઇને તપાસ્યા અને ઔત્પાતિકી બુદ્ધિવડે પુદ્ગલ દ્રવ્યોના પરિણામની વિચારણામાં નિપુણ થયેલી બુદ્ધિથી તે તેનાં રહસ્યને પામી ગયો. પછી માથું ધૂણાવવા પૂર્વક તેણે જવાબ આપતાં કહ્યું; 'આ લાડવામાં અમુક દ્રવ્યોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલ દૃષ્ટિવિષ સર્પ રહેલો છે.'

અભયે કહેલી વાત સાંભળીને ચંડપ્રદ્યોત રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યો અને બોલ્યો; 'અરે! અભય! તેં તો બહુ નવાઇ જેવી–ન માની શકાય તેવી પરીક્ષા કરી. ઘી તથા

---

* ચંડપ્રદ્યોતના આદેશથી વેશ્યાઓ ધર્મના બ્હાને છલના કરી, મહારાજા શ્રેણિકના પુત્ર ને પાચસો મંત્રીઓના નાયક અભયકુમારને રાજગૃહીથી ઉજ્જયિનીમાં અહપરણ કરીને લાવેલ છે, ને રાજા ચંડપ્રદ્યોતે પોતાની પાસે અભયકુમારને રાખેલ છે. તે હકીકત પહેલા ખંડમાં આવી છે.

ખાંડ વગેરેથી બનાવેલા આ મોદકોમાં સર્પ કેવી રીતે પેસી ગયો ? તારી કહેલી હકીકત સાંભળીને બધા સભ્યો મશ્કરી કરે છે. મને તો તારા પર શ્રદ્ધા છે જ કે, 'અભય કોઈ દિવસ ખોટું બોલતો નથી.' માટે તું સાચું વિશ્વાસ ઉપજે તેવું બોલ કે જેથી આ બધાનાં મોઢાં વિલખાં થાય ' અભય-કુમાર તે સાંભળી બોલ્યો; ' રાજન્ ! આ મોદકો જો ભાંગી નાખીએ તો તેમાં સર્પ પ્રકટ રીતે ન દેખાય. પણ જળાદિક દ્રવ્યોના સંયોગ થવાથી આ મોદકોમાં દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જે કોઈ આ મોદક ખાઇને પાણી પીએ, તેના પેટમાં સંમૂર્છિમ દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થાય અને તેના મુખેથી તે ફુંફાડો મારે, તેના ઝેરથી ખાનારનું હૃદય બળી જાય અને અંતે તે મૃત્યુ પામે. કોઇએ પણ લોહજંઘ પરની દ્વેષબુદ્ધિવડે આ મોદકોમાં ગુપ્ત રીતે વિષ નાંખીને તે બનાવ્યા છે. જો આપને આ બાબતનો વિશ્વાસ ન આવે તો વનમાં જઇને પરીક્ષા કરીએ.'

આવી વાત સાંભળીને રાજાનાં ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર થયો અને અભયકુમાર તથા અન્ય સભાજનોને સાથે લઇને તે વનમાં ગયો. ત્યાં અભયના કથનાનુસાર એક મોટી લાંબી ભીંત કરાવી. તે ભીંતના વચલા ભાગમાં તે લાડવાઓને મૂકીને તેના ઉપર પાણી રેડવામાં આવ્યુ. ભીંતની પછવાડેના ભાગમાં આવીને બધાઓ ભીંતથી દૂર ઉભા રહ્યા. થોડા વખતમાં જ તે મોદકોમાં દૃષ્ટિવિષ સર્પ ઉત્પન્ન થયો. ઉત્પન્ન થતાં જ તે સર્પ જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં તેની

દૃષ્ટિમાત્રના પ્રસારવડે જ, તેની સન્મુખ આવેલા વનનાં ઝાડો અને જંતુઓ સર્વે બળી ગયા અને તે પણ વનની જ્વાળામાં પડીને મરણ પામ્યો.

આ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષપણે અદ્‌ભુત બનાવ નજરે જોઈને ચમત્કાર પામેલો રાજા બોલ્યો; 'અહો ! હું તારા ઉપર, તારા બુદ્ધિકૌશલ્યથી બહુ પ્રસન્ન થયો છું; તેથી તારે અહિં મારી પાસેથી છૂટા થવા સિવાયનું કોઇ પણ વરદાન જોઇતું હોય તો તું માગ.' આ પ્રમાણે ચંડપ્રદ્યોત રાજાનું વચન સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું; 'મારૂં વરદાન હાલ ભંડારમાં રાખો. અવસર આવે હું તે માંગી લઇશ.'

રાજાએ કહ્યું; 'ભલે ! તેમ થાઓ.' પછી બધા રાજદ્વારે પાછા આવ્યા. અભયકુમારની ત્યારબાદ આ પ્રસંગથી સર્વત્ર ઘણી ખ્યાતિ થઇ.

ચંડપ્રદ્યોત રાજાને વાસવદત્તા નામે એક પુત્રી હતી. તે સ્ત્રીઓની ત્રેસઠ કળામાં કુશળ થઇ હતી. પરંતુ સંગીતરત્નાકરાદિ ગ્રંથોમાં કહેલ એક ગીતકળામાં તે પ્રવીણ થઇ નહોતી.

તે કળાનો અભ્યાસ કરવા માટે એક કુશળ પાઠકને શોધવા સારૂ તેણે પોતાના પિતાને વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'પિતાજી ! મારે સંગીતશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવો છે, તે માટે અતિ અદ્‌ભુત એવા સંગીતશાસ્ત્રને ભણાવવામાં કુશળ જેના જેવો બીજો કોઇ ન હોય તેવા અદ્વિતીય ઉત્તમ પાઠકને આપ બોલાવીને મને સોંપો.' રાજાએ કહ્યું: 'વત્સે ! ચિંતા કરીશ

નહિ; સ્વદેશ-પરદેશમાં સર્વત્ર શોધાવીને બહુમાનપૂર્વક તેને અહિં બોલાવી તારી ઇચ્છા હું પૂર્ણ કરીશ. 'બહુરત્ના વસુંધરા' અર્થાત્ પૃથ્વી ઉપર અનેક રત્નો હોય છે. શોધતાં શોધતાં તેવા ઉત્તમ પાઠકનો સંયોગ થઇ જશે.'

આમ પુત્રીને સંતોષીને સભામાં આવી ચંડપ્રદ્યોતે પોતાના મંત્રીઓને કહ્યું; 'કોઇ સંગીતશાસ્ત્ર શીખવવામાં કુશળ એવા સંગીતકારને શોધી આપો' તે સાંભળી મંત્રીઓએ કહ્યું; 'મહારાજ! હાલના સમયમાં તો શતાનિક રાજાનો પુત્ર ઉદાયન જ સર્વ ગાંધર્વશાસ્ત્રોમાં પારગામી અને અદ્વિતીય છે. તે ગીત અને વીણાના નાદવડે વનચર પશુઓને વશ કરીને વગડામાં તેને બાંધી લે છે. આવું તેનું કૌશલ્ય છે. 'જો કોઇ આવીને કહે કે; કે 'આજે ઉપવનમાં હાથી આવ્યો છે' તો તે સાંભળતાં તરત જ તે એકલો જ વનમાં જઇને ગીતવડે તે હાથીને વશ કરી ત્યાં જ બાંધી લે છે, તેથી તે ગજબંધનની ટેવવાળા ઉદાયનને તેવી રીતનો ઉપાય કરીને અહીં પકડી લાવીએ'

રાજાએ કહ્યું; 'તે કેવી રીતે બને ? કારણ કે મેં પૂર્વે શ્રી વીરભગવાન પાસે તેને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. તેના ઉપર સૈન્ય મોકલવું તે યોગ્ય નથી, માટે એ સિવાય તે અહિં કેવી રીતે આવે તે વિચારીને કહો !'

મંત્રીઓએ કહ્યું; 'સ્વામિન્! હસ્તીના છળથી તેને અહિં લાવીએ કે જે હાથી ખોટાં વસ્ત્ર અને વંશાદિકના અંગો-

પોગવાળો અંદરથી પોલો બનાવરાવીએ. તેની અંદર હાથ-પગ આદિનાં સ્થાનની જગ્યા ઉપર સુભટોને રાખીએ, અંદર બેઠેલા તેઓ સાચા હાથીની જેમજ વૃક્ષની ડાળીઓ ભાંગવી, મંદગતિથી હાલવું ચાલવું વગેરે ક્રિયાઓ કરશે, તે ખોટો હસ્તી વગડામાં ભટકશે એટલે વનમાં ફરતા ચર પુરુષોનાં મુખેથી નવા હસ્તીનું આગમન સાંભળીને હાથીને પકડવાનો વ્યસની ઉદાયન રાજા તરત જ એકલો વનમાં આવશે અને હાથીને મોહ પમાડવા વીણા વગાડતો ગીતગાન કરશે; તે વખતે અંદર રહેલા આપણા સેવકો હાથીને ભમાવવા વગેરેની માયા દેખાડીને પોતાની પાસે તે રાજાને આકર્ષશે. તે ઉદાયન આથી હાથીની નજીકમાં આવશે, પોતાની તદ્દન નજીક આવેલા ઉદાયનને જ્યારે આપણા સેવકો દેખશે ત્યારે તરત જ તેઓ બહાર નીકળીને ગીતના વ્યસની તે રાજાને બાંધીને તેઓ અહીં લઈ આવશે. તેને અહિં લાવ્યા પછી વસ્ત્રો સુખાસન વગેરે આપીને આપણે અતિશય પ્રસન્ન કરીશું એટલે તે રાજ કન્યા વાસવદત્તાને સંગીતકળા શીખવવાને કબુલ થશે.'

મંત્રીઓએ આ ઉપાય દેખાડયો, એટલે રાજાએ પણ 'તે પ્રમાણે કરો' એવો આદેશ આપ્યો. મંત્રીઓએ તે પ્રમાણે સર્વ વ્યવસ્થા કરી, બનાવટી હાથી બનાવડાવ્યો અને કૌશાંબીની નજીકનાં ઉપવનમાં તે માયાવી હાથીને લઈ જવામાં આવ્યો. તે હાથી આમ તેમ પરિભ્રમણ કરવા લાગ્યો. કેટલાક નોકરો વેષબદલો કરીને દૂર ઉભા રહ્યા. તે માયાવી હાથીને વનમાં ફરતા ચર પુરુષોએ દીઠો, એટલે તે ખોટા

હાથીને પણ સાચો હાથી માનીને ઉદાયન રાજાને તેમણે તે વાતના સમાચાર આપ્યા.

ઉદાયને તે વાત સાંભળી કે તરત જ તે હાથીને બાંધી લેવાને માટે એકલોજ તે વનમાં આવ્યો. દૂરથી જ તે મોટા હાથીને જોઈને વીણા વગાડતો ઉદાયન રાજા હાથીને પોતાની પાસે લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. હાથી વૃક્ષની ડાળીઓ ભાંગવી વગેરે કાર્ય ત્યજી દઈને રાગથી જાણે ખેંચાયો હોય તેમ ધીમે ધીમે પગલાં ભરતો અને મસ્તક ધૂણાવતો તેની નજીક આવ્યો. તે હાથીને અનુકૂળ રીતે નજીક આવતો દેખીને ઉદાયન રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'આ હાથી મારી ગીત કળાથી વશ થઈ માથું ધૂણાવે છે અને નજીક આવતો જાય છે. તેથી હવે થોડા વખતમાં જ તેને સંપૂર્ણ વશ કરીને હું બાંધી લઈશ.' આમ વિચારતો આનંદપૂર્વક વીણા વગાડતો હતો અને હાથી તદ્દન નજીક આવતો હતો.

તેટલામાં અચાનક તે માયાવી હાથીની અંદર રહેલા સેવકો અને દૂર ઉભેલા સેવકો પ્રગટ થઈ ગયા, અને તે બધાયે ઉદાયન રાજાને પકડી લીધો અને વનની અંદરના ભાગમાં રાખેલ રથમાં બેસાડીને ઉત્તમ જાતિનાં અશ્વો તે રથને જોડી દીધા. તે અશ્વોએ ઉતાવળી ગતિથી અડધી ઘડીમાં એક યોજન માર્ગ કાપી નાંખ્યો. ઉદાયન તે ક્રિયા જોઇને વિચાર કરવા લાગ્યો; 'અહો કર્મની ગતિ કોણ જાણે છે? આ સુભટો મને ક્યાં લઇ જશે? અહો! મારાં

પોતાનાં શસ્ત્રો જ મારા ઘાતક થયાં! આનું પરિણામ શું થશે? તેની કાંઇ ખબર પડતી નથી.'

આમ ચિંતાવડે દિઙ્મૂઢ થયેલ તે રાજા બોલવાને પણ સમર્થ થયો નહિ. સ્થળે સ્થળે રાખેલા જુદા જુદા રથમાં બેસવાની અને ઉતરવાની ક્રિયા કરતાં બીજે દિવસે તે રાજપુરુષો ઉજ્જયિનીમાં ઉદાયનને લઇને આવ્યા.

અને ચંડપ્રદ્યોત રાજાની પાસે ઉદાયનને હાજર કર્યો.

૨ : ઉદાયન અને અભય પડકાર કરી વિદાય લે છે!

ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ પોતે ઉભા થઇને સામે જઈને અતિ આદરપૂર્વક રથમાંથી રાજા ઉદાયનને ઉતાર્યો, મિષ્ટ વચનો વડે તેને આલિંગન આપ્યું અને તેને ભેટીને પોતાનાજ આસન ઉપર તેને પોતાની સાથે બેસાડીને કહ્યું; 'વત્સાધિપતિ! તારે બિલકુલ ચિંતા કરવી નહિ. આ ઘરને તારા પોતાની ઘરની જેવું જ ગણવું, મેં કોઇપણ ખોટા વિચારથી તને અહિં પકડી મંગાવ્યો નથી, કારણ કે પ્રથમથીજ મેં તો તને પુત્રપણે સ્થાપિત કરેલો છે. હજુ પણ મારાં ચિત્તમાં તેજ ભાવ વર્તે છે. તેથી, ખોટો વિકલ્પ છોડી દઈને સુખેથી તું અહિં રહે અને જે કારણે કપટ કરીને તને અહીં પકડી મંગાવેલ છે તે કારણ તું સાંભળ!' 'મારી પુત્રી વાસવદત્તા પોતાનાં ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અનેક શાસ્ત્રકળાઓ શીખેલી છે, પરંતુ એક સંગીતશાસ્ત્રની કળામાં તે ન્યૂન છે. તે તેને આવડતી નથી, તેણે એક દિવસે મને કહ્યું; 'સંગીતશાસ્ત્રમાં નિપુણ એક અધ્યાપક મને મેળવી આપો.' તેનું કથન સાંભળીને મારી સભામાં બુદ્ધિશાળી સભ્યોની પાસે એક ગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અધ્યાપકની તપાસ કરવાની મેં વાત કહી, ત્યારે જેઓ અનેક શાસ્ત્રોમાં વિશારદ અને અનેક દેશોમાં ફરેલા બુદ્ધિશાળી હતા, તે સર્વેએ સંગીત-

શાસ્ત્રની કુશળતા માટે તારી પ્રશંસા કરી અને કહ્યું કે; ‘ હમણાં તો ઉદાયનરાજા જ સંગીતશાસ્ત્ર અને રસશાસ્ત્રમાં અતિશય નિપુણ છે, તે અદ્વિતીય કળાવાન છે, તેના જેવો બીજો કોઈ તે કળામાં કુશળ નથી. આ સાંભળીને મેં વિચાર્યું, ‘ જો ઉદાયનને બોલાવવા માટે પ્રધાન પુરુષોને હું મોકલીશ તો પોતાનાં રાજ્યમાં સુખેથી રહેતો તે મારો આદેશ માને અગર ન પણ માને, પોતાનું રાજ્ય છોડીને કોણ પરતંત્ર બને ? તારી સાથે મારે કોઈ જાતનો વિરોધ નથી, વળી પૂર્વે મેં તને પુત્રપણે અંગીકાર કરેલો છે તેથી મારે તારી સાથે યુદ્ધ કરવું તે પણ યોગ્ય નહોતું. જો તું અહીં ન આવે તો મારી પુત્રીની ઇચ્છા નિષ્ફળ થાય તેથી હું આ પ્રમાણે છળ કરીને તને અહીં લાવેલ છું. બીજું કાંઈપણ કારણ નથી. તેથી સુખપૂર્વક પોતાના ઘરની જેમ જ અહીં રહીને તું વાસવદત્તાને ભણાવ ! પરંતુ તે પડદામાં રહીને ભણશે, કારણ કે તે કાણી છે, એટલે લજ્જાથી તે કોઈને પોતાનું મુખ દેખાડતી નથી.’

આમ કહીને બહુ સન્માનપૂર્વક ખાનપાન, વસ્ત્રો આદિ આપી પોતાની સમાન બનાવી વત્સરાજ ઉદાયનને ચંડપ્રદ્યોતે પોતાની પાસે રાજકુલમાં રાખ્યો. જ્યોતિષીઓએ કહેલા શુભ દિવસે સંગીતશાસ્ત્રનો પ્રારંભ કરાવવાનો રાજાએ નિર્ણય કર્યો. વાસવદત્તાને બધી હકીકત કહી અને છેવટે કહ્યું; ‘ વત્સે ! અમુક દિવસે તારે સંગીતશાસ્ત્ર શીખવાનો આરંભ કરવાનો છે, પણ તારે ગુરુનું મુખ જોવું નહિ,

કારણ કે સમસ્ત શાસ્ત્રમાં તે કુશળ છે, પણ કર્મના દોષથી ચંદ્રના કલંકની જેમ કુષ્ઠ–કોઢ રોગથી તે વ્યાપ્ત થયેલ છે. રાજવંશીઓને કુષ્ઠીનું મુખ જોવાનો નીતિશાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલ છે, તેથી જવનિકામાં રહીને જ તારે શીખવું.' આ પ્રમાણે ચંડપ્રદ્યોતે પોતાની પુત્રી વાસવદત્તાને શિખામણ આપીને નિશ્ચિત કરેલા શુભ દિવસે શાસ્ત્રનો આરંભ કરાવ્યો.

હંમેશાં ઉદાયન વાસવદત્તાના મહેલે જઇને ભદ્રાસન ઉપર બેસીને પડદાને આંતરે બેઠેલી વાસવદત્તાને સંગીત-શાસ્ત્રનાં રહસ્યો શિખવવા લાગ્યો, તે પણ વિનયપૂર્વક પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર શાસ્ત્રનાં રહસ્યો શીખવા લાગી. ઉદાયન તેનું બુદ્ધિકૌશલ્ય જોઇને પ્રસન્ન થઈ ઉત્સાહપૂર્વક ભણાવવા લાગ્યો.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્ર શિખતી વાસવદત્તાને તાલ, માન, માત્રા, લય, અનુભાવ, અલંકાર વગેરેથી રસોત્પત્તિનું રહસ્ય અત્યંત સૂક્ષ્મ રીતે ઉદાયને સમજાવ્યું. પણ અત્યંત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તે ગ્રહણ કરાય તેમ હોવાથી બે, ત્રણ, ચાર વખત શિખવ્યા છતાં વાસવદત્તા તે બરોબર ગ્રહણ કરી શકી નહિ, તેથી વારંવાર તે પૂછવા લાગી. એટલે વત્સરાજ કહેતાં થાકી જવાથી આક્રોશપૂર્વક ક્રોધ કરી તિરસ્કારથી બોલ્યો; 'રે કાણાં નેત્રવાળી ! નેત્રની સાથે શું તારી બુદ્ધિ પણ નષ્ટ થઈ ગઈ છે ? આંખનાં ફુટવા સાથે શું તારૂં હૃદય પણ ફુટી ગયું છે ? અરે શૂન્ય ચિત્તવાળી ! મેં વાર-વાર કહ્યું તો પણ કેમ ધારણ કરી શકતી નથી ?'

આવાં પોતાનાં અધ્યાપકનાં વચનો સાંભળીને રાજકુમારીનાં હૃદયમાં અતિશય આઘાત લાગ્યો. એટલે આવેશમાં તેણે જવાબ આપતા કહ્યું; 'આપે મારા મંદબુદ્ધિપણાના કારણથી અણસમજ દેખીને જે આક્રોશવાળા વચનોવડે શિક્ષા આપી તે તો મેં મસ્તકે ચઢાવી છે કેમકે તેમાં તે મારો જ દોષ છે; પરંતુ આપે જે મને 'કાણી' એવું કલંક આપ્યું તે બોલવું આપ જેવાને જરા પણ યોગ્ય નથી. તેથી ફરીથી તેવું દૂષણ આપશો નહિ. આંખનું કાણાપણું તો પૂર્વ ભવમાં કરેલા પાપના ઉદયથી જ થાય છે. કહ્યું છે કે; 'વામનમાં સાઠ દોષો હોય છે. માંજરી આંખવાળામાં એંશી દોષો હોય છે, ટુંટીયા વળેલમાં સો દોષો હોય છે, પણ કાણામાં તો અસંખ્ય દોષો હોય છે.' પણ તેવાં કર્મનાં ઉદય વગર 'કાણી' એવું વચન સાંભળવા કોણ સમર્થ થાય?' પોતાનાં પાપના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલ કર્મના વિપાકને અનુભવતો પણ જે કોઇ પારકાનાં અછતા દોષને વર્ણવે છે, તે કાયર પુરુષજ સમજવો. તમે પહેલાં આગલા જન્મમાં કોઇને આવાં ખોટાં કલંકો આપ્યા હશે. તે કર્મના ઉદયથી જ આ ભવમાં કુષ્ટીપણું પામ્યા છો.'

કટાક્ષ તથા આક્ષેપ ગર્ભિત વાસવદત્તાનાં આ વચનોને સાંભળીને આવેશમાં આવીને ઉદાયને કહ્યું; 'અરે કુશિષ્યાઓમાં અગ્રેસર! વિદ્યાર્થીઓને અધ્યાપક અભ્યાસ કરાવતા હોય ત્યારે કાંઈ પણ સામો જવાબ આપવો તે યોગ્ય નથી, તેને બદલે તું તો ઉલટું કુષ્ટીપણાનું કલંક મને આપીને

પ્રતિવાદીની જેમ સામું બોલે છે. જો વિમળ અને રોગ રહિત એવા તારા આ અધ્યાપકના શરીરને કલંક દઈને તું ગુરુ-દ્રોહ કરે છે!' વાસવદત્તાએ કહ્યું; 'અરે આર્ય! કમળદળ લોચનવાળી મને તમે કાણી કેમ કહી?' ઉદાયને કહ્યું; 'મેં તો તારા પિતા પાસેથી સાંભળ્યું હતું તેથી જાણ્યું.' કુમારીએ કહ્યું; 'આર્ય! મને પણ તમે કોઢીયા છો તેવું મારા પિતાએ જ કહ્યું હતું'

આમ વાતચિત કરતાં બંનેનાં મનમાં શંકા થઈ, તેથી તેનો નિર્ણય કરવાને પડદો દૂર કરી નાંખીને બંનેએ પરસ્પરનું રૂપ જોયું, ત્યારે બંનેનાં ચિત્તમાં પરમ આનંદ થયો. બંને એક બીજાનું રૂપ જોઇને પરસ્પરની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; 'સૌભાગ્યશાળી નિરૂપમ એવું કેવું સુંદર રૂપ છે! ત્રૈલોકયના સારભૂત એવું આ રૂપ અતિશય ચતુરાઈથી જાણે વિધાતાએ બનાવ્યું હોય તેમ જણાય છે!' આ પ્રમાણે ગુણ તથા રૂપથી રંજીત થયેલા અને પ્રેમામૃતનું પાન કરતા વાસવદત્તા અને ઉદાયન બન્ને વિસ્મયતાપૂર્વક બોલવા લાગ્યા; 'અહો! રાજાએ આપણને બહુ જ ઠગ્યા!' પરસ્પર ખેદ ધરતા તેઓએ નિશ્ચય કર્યો; 'આપણને રાજાએ પહેલાં છેતર્યા તો હવે આપણે રાજાને છેતરીએ તેમાં કાંઇ દોષ નથી.'

રાજકુમારીએ કહ્યું; 'આ ભવમાં તો તમે જ મારા સ્વામી છો.' ઉદાયને જવાબમાં જણાવ્યું; 'મારી પ્રાણપ્રિયા તું જ છો' આ રીતે નિશ્ચય કરીને પરસ્પર અનુરક્ત થયેલાં

તે બંને કાંચનમાલા ધાત્રી સિવાય બીજા કોઇથી પણ ન જણાય તેવી રીતે સુખપૂર્વક યથેચ્છપણે કામભોગ ભોગવવા લાગ્યા. ભણવું, ભણાવવું તે તો બાહ્ય વૃત્તિએ રહ્યું. અંદરખાનેથી તો વધતા જતા સ્નેહપૂર્વક તે દંપતિ દેવતાના સુખની ઉપમાને યોગ્ય એવા વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યા.

આમ કેટલોક કાળ વીતી ગયો

તેવામાં એક વખતે ચંડપ્રદ્યોત રાજાનો હસ્તીરત્ન–અનલગિરિ નામનો હાથી મદવાળો થયો અને પોતાનો મહાન આલાનસ્તંભ ઉખેડી નાખીને તે સમગ્ર નગરમાં મોટા પવનથી સાગરમાં હોડકું જેમ ઉંચે નીચે ઉછળે તે પ્રમાણે ઘરો તથા દુકાનોને ભાંગતો અહીં તહીં ભમવા લાગ્યો. હાથીના ત્રાસથી કંટાળેલા લોકો ઠેકાણે ઠેકાણે પોકાર કરતા હતા. ત્રણ રસ્તે, ચાર રસ્તે, તથા બીજા મોટા રાજ્યરસ્તાઓ ઉપર હાથીના ભયથી કોઈ નીકળતું નહિ; જો કોઇ મનુષ્ય જરૂરી કાર્ય માટે નીકળતું તો તે પણ તાકીદે કામ પૂર્ણ કરી ઘરમાં પેસી જતું હતું. રાજાના આદેશથી અનેક રાજ્યરક્ષક સૈનિકો, જેઓ હાથીને દમન કરવાની કળામાં કુશળ હતા, તેઓએ પોતપોતાની કળા વાપરી પણ તેઓ અંતે થાકયા. કોઈથી પણ તે હાથી વશ કરી શકાયો નહિ.

નગરના લોકોનો આ રીતનો ત્રાસ જોઇને પ્રદ્યોત રાજાએ બુદ્ધિશાલી અભયકુમારને પૂછયું; ‘ મારાં રાજ્યનાં સારભૂત આ અનલગિરિ હાથીને કયા ઉપાયવડે વશ કરવો ? ‘ રાજાના

પૂછવાથી અભયકુમારે જવાબ આપ્યો; 'મહારાજ! જો વત્સરાજ ઉદાયન વીણા વગાડવા પૂર્વક મધુર સ્વરે ગીતકળા કેળવે, તો આ હસ્તી તરત વશ થશે, તે સિવાય થશે નહિ.' તે સાંભળી પ્રદ્યોતરાજાએ તરતજ વત્સરાજને બોલાવીને કહ્યું; 'કળાના નિધાન! આ નગરના લોકો ઉપર કૃપા કરીને તમે અનુભવેલી રાગકળા પ્રસારો, કે જેનાવડે આ અનલગિરિ હસ્તી વશ થઇને સરલતા ધારણ કરે, અને બંધસ્થાને જઇને ઉભો રહે. તમારા વગર બીજો કોઈ પણ હું જોતો નથી, કે જે હસ્તીનો ભય નિવારી શકે, તેથી ઘણા જીવોને અભય આપવારૂપ આ ગજને આલાનસ્તંભે લઈ જઈને તમારૂં ક્ષત્રિય બિરૂદ સાર્થક કરો.'

આ સાંભળી વત્સરાજ બોલ્યો; 'મહારાજ! આ અનલગિરિ હસ્તી અતિશય ઉત્કટ મદવડે અંધ થયેલો છે, તેથી જો રાજકુમારી વાસવદત્તા પટને આંતરે રહી સુખાસનમાં બેસીને મારી સાથે ગાયન કરે. તો આ હસ્તી અમારા બંનેનો સ્વર મિશ્રિત થવાથી થયેલ ગંભીર ગાયનના ઘોષવડે મૂર્છા પામવાથી વશ થવા સંભવ છે.' તે સાંભળી રાજાએ કહ્યું; 'ભલે તેમ કરો, પણ હાથીને તાકીદે વશ કરો.'

રાજાની આજ્ઞા મળવાથી વાસવદત્તા પટથી આંતરેલા સુખાસનમાં બેસીને તેની સાથે ગઇ; પછી વાસવદત્તા અને વત્સરાજ હસ્તીની નજીક ગયા. વીણા વગાડવાપૂર્વક બંનેએ સ્વરમેળ કરીને એવી રીતે ગીતગાનનો આલાપ કર્યો કે જેનાથી તે હાથી તરત જ મદ છોડી દઈને તેઓની પાસે માથું ધુણાવતો

આવીને સ્થિર ઉભો રહ્યો. વત્સરાજ ઉદાયને બે ઘડી સુધી બહુ પ્રબળ ગીતગાનોથી તેને તૃપ્ત કર્યો ' શાંત પાડ્યો, એટલે તે સરલ થઇ ગયો તે શાંત થતાં જ કુમાર ઠેકડો મારી તેની ઉપર ચઢી બેઠો. પછી સુખેથી બંધસ્થાને લઈ જઈને તેને દ્રઢ બંધનોવડે બાંધી રાજાની પાસે જઇ બધી હકીકત નિવેદન કરી. રાજાએ તે બંનેના ઘણાં વખાણ કર્યા અને તેઓને વિસર્જન કર્યા. પછી અભયનું બુદ્ધિકૌશલ્ય જોઇને બહુ સંતુષ્ટ થયેલ ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'બુદ્ધિના નિધાન! અહિંથી છૂટવા સિવાય જે કાંઈ ઇચ્છા હોય તે વર માંગ!' અભયકુમારે પ્રથમની માફક તે વર પણ થાપણ તરીકે રખાવ્યો.

એકદા વસંતઋતુ આવી ત્યારે આનંદિત થયેલા ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ નગરીની પાસેના ઉપવનમાં ગાંધર્વની ગોષ્ઠિનો આરંભ કર્યો તે વખતે વત્સરાજનો યૌગંધરાયણ નામે મંત્રી તેના સ્વામીની તપાસ કરવા ત્યાં આવ્યો હતો, અને ઉજજયિનીમાં જુદો જુદો વેષ પહેરીને ત્રણ રસ્તે, ચાર રસ્તે ફરતો હતો. તે ફરતાં ફરતાં આ રીતે બોલતો હતોઃ-

यदि तां चैव तां चैव, तां चैवायतलोचनाम् ।
न हरामि नृपस्यार्थे, नाहं यौगन्धरायणः ॥

[જો હું તેનેજ-તેનેજ તે જ દીર્ઘ નેત્રવાલીને રાજા માટે ન હરણ કરૂં તો હું યૌગંધરાયણ નથી]

આ શ્લોકને બોલતો બોલતો તે નગરમાં ફરતો હતો પણ તે શ્લોકનો ભાવાર્થ કોઇ સમજતું નહોતું.

એક દિવસ તે ફરતો ફરતો રાજ્ય મહેલના રસ્તે નીકળ્યો, પ્રદ્યોતરાજા તેને આ પ્રમાણે બોલતો સાંભળીને ક્રોધ પામ્યો. પણ ભાવાર્થ માલુમ નહિ પડવાથી તેનો ક્રોધ શાંત પડી ગયો. વળી તેનો જેવો તેવો વેષ વગેરે જોઇને તે વિચારવા લાગ્યો, કે; 'આ કોઇ ભ્રમિત ચિત્તવાળો દેખાય છે, તેથી ગમે તેવું બોલે છે'

એક દિવસે ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ વિચાર્યું; 'મારી પુત્રી વાસવદત્તાને શિખવતા વત્સરાજને ઘણા દિવસો વીતી ગયા, તેથી આજે તેની ગીતવિદ્યાકળાની કુશળતા તપાસું; તે બંનેનો ઉદ્યમ કેવો ફળીભૂત થયો છે, તેની તપાસ કરું ?' આમ વિચાર કરીને રાજાએ પ્રધાન પુરુષ દ્વારા વત્સરાજને કહેવડાવ્યું; 'તમારે આવતી કાલે સવારે વાસવદત્તાને સાથે લઇને ઉપવનમાં આવવું, તમારો તેને ભણાવવાનો ઉદ્યમ કેવો સફળ થયો છે ? તે જોવાની મારી ઇચ્છા છે.'

વત્સરાજે જવાબ આપ્યો; 'બહુ સારું, સવારે આવીશ.'

રાજાએ દાસીદ્વારા વાસવદત્તાને કહેવરાવ્યુ; 'સવારે તારા અધ્યાપકની સાથે તારે ઉપવનમાં આવવુ અને ઘણા દિવસથી શીખેલી કળા અમને બતાવવી. ગીત, સંગીત, રસ, રાગ વગેરે કળાઓમાં આપણા નગરના જે વિદ્વાનો છે, તે કુશલ કલાજ્ઞો પણ તે અવસરે ત્યાં આવશે, તેથી તારે અવશ્ય તારા અધ્યાપકને સાથે લઇને આવવુ.' તે સાંભળીને વાસવદત્તાએ પણ 'બહુ સારૂ' તેમ કહીને તે દાસીને વિસર્જન કરી.

બરાબર અવસર જોઇને અવસરના જાણ વત્સરાજે વાસવદત્તાને કહ્યું; 'પ્રિયે ! આજે બરાબર કારાગૃહમાંથી છૂટવાનો

અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, કારણ કે રાજાએ બહાર આવવાનો આદેશ આપ્યો છે, માટે આપણે વેગવતી હાથિણી કે જે સમગ્ર રાજ્યમાં વેગપૂર્વકની ગતિ માટે નામ પ્રમાણે ગુણવાળી છે. તેના ઉપર બેસીને આપણી નગરી કૌશાંબી બાજુ ઉપડી જવાનો આ સમય આપણને અનુકૂળ છે; કેમકે ફરીથી ગામ બહાર નીકળવાની આજ્ઞા કોણ જાણે ક્યારે મળશે ? તેથી આપણે જે ધાર્યું છે તે આજેજ કરીએ. વેગવતી હાથિણીની આગળ અશ્વાદિક કોઈ પાછળ દોડવાને શક્તિમાન થાય તેમ નથી.' આ રીતે વત્સરાજે કહ્યું તે વાસવદત્તાને પણ અનુકૂળ લાગ્યુ અને ભાવતું હતું ને વૈદ્યે કહ્યું તેની જેમ તે તેણે સ્વીકાર્યું; ત્યારપછી વાસવદત્તાએ વેગવતી હાથિણી મંગાવી.

આ અવસરે કોઈ અંધ છતાં પણ બહુ સારી રીતે નિમિત્ત જોનાર અત્યંત કુશળ એવા રત્નદત્ત જ્યોતિષીને દ્રવ્ય આપી પ્રસન્ન કરીને યૌગન્ધરાયણ મંત્રીએ પૂછ્યું; 'આ વેગવતી હાથિણી ધારેલ સ્થળે નિર્વિઘ્ને પહોંચશે કે નહિ ?' તેના ઉત્તરમાં નિમિત્તશાસ્ત્રમાં કુશળ એવા તે રત્નદત્ત જ્યોતિષીએ કહ્યું; 'આ વેગવતી હાથિણી સો યોજન જઈને તરતજ પ્રાણ ત્યજશે તે વખતે વિઘ્ન આવશે. આની પાછળ અનલગિરિ હસ્તી આવશે, તેથી તેનું વિઘ્ન નિવારવાને તે હાથિણીના મૂત્રના ભરેલા બે બે ઘડા બંને બાજુએ સ્થાપવા ને યોગ્ય સમયે તેનો ઉપયોગ કરવો.' આ પ્રમાણે નિમિત્તિયાના કહેવાથી તે વાત લક્ષ્યમાં રાખીને યૌગન્ધરાયણે તે મુજબ વ્યવસ્થા કરાવી વેગવતીને તૈયાર કરી.

પછી ઘણું દાન આપી તે રત્નદત્ત જ્યોતિષીને સંતોષીને યૌગંધરાયણે તેને કહ્યું; 'આ વાત કોઈની પાસે તમારે કહેવી નહિ' આમ કહીને તેને રજા આપી.

ત્યાર બાદ વત્સરાજ, રાજકન્યા વાસવદત્તા, ઘોષવતી દાસી, ધાત્રી કાંચનમાળા અને હસ્તિનો રક્ષક તેમજ તેનો ચલાવનાર મહાવત આ બધાયે વેગવતી ઉપર આરૂઢ થયા. યૌગન્ધરાયણે સંજ્ઞા કરી એટલે વત્સાધિપતિ ચાલ્યો. અનુક્રમે ઉજ્જયિનીની બહાર જે ઉદ્યાનમાં તેઓને ઉતરવાનું હતું તે સ્થળે તેઓ આવ્યા, ત્યારે ક્ષત્રિયના આચારમાં અગ્રેસર એવો વત્સરાજ ક્ષાત્રધર્મનું પાલન કરવા માટે આ પ્રમાણે મોટેથી બોલ્યો; 'આજે વાસવદત્તા, કાંચનમાળા, વસંતક નામનો હાથીનો રક્ષક, વેગવતી તથા ઘોષવતી તે સર્વને સ્વેચ્છાથી લઈને વત્સરાજ જાય છે, તેથી જે શૂર હોય તે મૂકાવવા માટે દોડજો.' આમ મોટા ઉચ્ચારપૂર્વક ઉદ્‌ઘોષણા કરીને વેગવતીને ત્વરિત ગતિવડે ચલાવીને તે પણ ઉતાવળી ગતિથી ચાલવા લાગી.

ચંડપ્રદ્યોત રાજા વગેરે સર્વેએ વત્સરાજે કહેલું સાંભળ્યુ પ્રદ્યોત રાજાએ કોપાકુળ થઈને સેવકોને આદેશ કર્યો; 'અરે દોડો! દોડો! તાકીદે મારા અપરાધીઓને પકડો અને મારી સમક્ષ હાજર કરો.' ચંડપ્રદ્યોતરાજાનાં ઉશ્કેરાટથી કહેવાતાં વચનોને સાંભળીને મંત્રી વગેરે સર્વે કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામિન્ તે તો વેગવતી ઉપર બેસીને જાય છે, તેને પકડવાંને કોણ સમર્થ છે?' તે સાંભળીને એક મંત્રીએ કહ્યું; 'મહારાજ

આ વેગવતીની પાછળ અનલગિરિને દોડાવવો જોઇએ, અનલગિરિ હાથી વિના વેગવતીની ગતિ રોકવાને કોઇ સમર્થ નથી' 'ભલે તેમ થાઓ, પણ કોઈપણ પ્રયત્ને ઉદાયનને તાકીદે પકડીને અહિં લાવો.' પછી અન્ય સૈનિકોની સાથે ચંડપ્રદ્યોતે પોતાના પુત્ર મહાબાહુને અનલગિરિ ઉપર બેસાડીને તે સર્વને તેની પાછળ દોડાવ્યા. અતિ ઉતાવળી ગતિથી ચાલતો અનલગિરિ પચીશ યોજન ગયો ત્યારે વેગવતીની સાથે તેઓ થઈ ગયા.

તેને દૂરથી આવતો દેખીને વત્સરાજે એક હાથિણીના પેશાબથી ભરેલો ઘડો માર્ગમાં પછાડીને ફોડયો. મૂત્રની વાસથી મૂંઝાયેલો હસ્તી મૂત્રને સૂંઘતો ઉભો રહ્યો. સિપાઇઓએ બહુ પ્રેર્યો, તો પણ તે એક ડગલું ચાલ્યો નહિ. એક ઘડી સુધી મૂત્રની ગંધથી જ્યારે તેનું મગજ ભરાયું, ત્યારે તે આગળ ચાલ્યો વેગવતીએ આ એક ઘડીના આંતરામાં તો ઘણો પંથ ઓળંગ્યો. ફરીવાર પણ પચીશ યોજન ગયા ત્યારે વેગવતીની સાથે અનલગિરિ થઇ ગયો, ફરીવાર તેજ પ્રમાણે હાથિણીના પેશાબનો ઘડો વત્સરાજે રસ્તામાં ફોડયો, એટલે પાછું એક ઘડીનું અંતર પડી ગયું. આમ સમગ્ર માર્ગમાં વત્સરાજે મૂત્રના ચારે ઘડા ફોડીને અનલગિરિ હસ્તીની ગતિ રોકી. આ પ્રમાણે ચાર વખત થતાં છેલ્લીવાર અનલગિરિ અને વેગવતી એકઠા થઇ ગયા, તે વખતે પ્રદ્યોતરાજાના પુત્ર મહાબાહુએ વત્સરાજને મારવા માટે ધનુષ્ય ઉપર બાણ ચઢાવ્યું.

તે જોઇ વાસવદત્તા ઉભી થઇ અને વત્સરાજને ઘેરી લઇને

તેની આડે ભાઇની સામે ઉભી રહી, એટલે મહાબાહુએ વિચાર કર્યો, 'બહેન વચ્ચે આવીને ઉભી રહી, હવે બહેનને કેમ મરાય !' આમ વિચાર કરતાં વિલંબ થયો, એટલે વત્સરાજનો રાજ્ય પ્રદેશ આવ્યો, વેગવતી દોડતી વત્સરાજના રાજ્યમાં તેની રાજધાની કૌશાંબીની નજીક આવી તે વખતે પ્રદ્યોતનો પુત્ર મહાબાહુ વિલક્ષ વદનવાળો થઇને તેને છોડી દઇને પાછો વળ્યો. વત્સરાજ વગેરે વેગવતીની પીઠ ઉપરથી નીચે ઉતરીને થાક ઉતારવા કોઈક ગામમાં રહ્યા. તેવામાં એક ક્ષણમાં વેગવતી મરણ પામી. વત્સરાજે વાસવદત્તાની સાથે હર્ષપૂર્વક કૌશાંબી પહોંચી રાજમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ બાજુ નિરાશ થઇને પાછા વળેલા મહાબાહુ રાજકુમારે ઉજ્જયિની પહોંચીને ચંડપ્રદ્યોતને બધી હકીકત જણાવી. તે સાંભળી ક્રોધથી ધમધમાયમાન થયેલા તેણે યુદ્ધની સામગ્રી એકઠી કરવા માંડી.

તે સમયે શતબલ મંત્રીએ રાજાને વિનંતિ કરી. 'રાજન્! હવે વત્સરાજ ઉદાયનની સાથે યુદ્ધાદિ કરવું તે અનુચિત છે, કારણ કે વાસવદત્તાએ સ્વેચ્છાથી વત્સરાજને પોતાના સ્વામી તરીકે મનમાં નિશ્ચય કરીને સ્વીકાર્યો છે; તે તેને હવે કેવી રીતે છોડશે? વળી કોઈ ઉપાયથી અગર છળથી વાસવદત્તાને અહિં લાવીએ, તો પણ અન્યે અંગીકાર કરેલ અને ભોગવેલ રાજપુત્રીને કોણ કુલીન પુરૂષ પત્ની તરીકે સ્વીકારશે? ઊલટું તેણે તો તમારી ચિંતા ઓછી કરી, સ્વયં પતિને શોધી લઇને લગ્નાદિ નિમિત્તે સ્વયંવરાદિકનો ઘણો ખર્ચ તેણે બચાવ્યો.

પોતાને અનુકુળ અને અનુરૂપ વર જોઇને તેણે તેને ગ્રહણ કર્યો. તેમાં તેણે કાંઇ અયુક્ત કર્યું હોય તેમ લાગતું નથી.' વત્સરાજ પણ ઉચ્ચ કુળનો રાજા છે. વિદ્યા અને કળાનો ભંડાર છે શોધવા જતાં પણ આવો વર મળે નહિ, તેથી આ તો યોગ્ય યુગલ જોડાયું છે, માટે આમ સમજીને હવે મૌન રહેવું. નિરર્થક યુદ્ધાદિ કરવાથી તો ઊલટો અપયશ થશે અને મૂર્ખતા પ્રકટ થશે. તેથી હવે તો સર્વ સામગ્રી લઇને પ્રધાન પુરૂષોને ત્યાં મોકલો અને આનંદથી બંનેનું પાણિગ્રહણ કરાવો એમ કરવું એ યુક્ત છે. બીજું કાંઇ પણ કરવું યુક્ત નથી.'

રાજાએ પણ શતબલ મંત્રીના વચનથી શાંત થઇને વત્સરાજ ઉદાયનની સાથે વાસવદત્તાના લગ્ન કર્યા. અને બધું વાતાવરણ ત્યારબાદ સ્વસ્થ થયુ.

એક દિવસે અવંતીમાં અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થયો. ઘરો બજારો વગેરે મકાનો જોત-જોતાંમાં બળીને ભસ્મ થઈ જવા લાગ્યા. જળાદિ પુષ્કળ છાંટવા માંડયુ, તો પણ અગ્નિ શાંત પડયો નહિ. એક સ્થળે અગ્નિ હોલવે તેવામાં અનેક સ્થળે જવાળા અને ભડકાઓ ઉઠતા હતા. લોકોએ ઘણા દેવદેવીના ભોગ, પૂજા, ઉત્સવાદિની માનતાઓ કરી, પણ આગ જરા પણ શાંત પડી નહિ. ઉલટું વિશેષ વિશેષ વધવા લાગી; કેટલાક રાજમહેલો વગેરે પણ બળી ગયાં; આખી રાત્રિમાં કોઈ સુખેથી સૂઈ શકયુ નહિં.

તે વખતે પ્રદ્યોતરાજાએ બુદ્ધિની કુશળતાથી વારંવાર

આવતી મૂંઝવણોને હણવા સમર્થ અભયકુમારને પૂછ્યું. જવાબમાં અભયકુમારે કહ્યું; 'જે આનો ઉપાય છે તે સાંભળો. અગ્નિનુ ઔષધ અગ્નિ જ છે, તેથી આપણે નવીન અગ્નિ ઉપજાવીને તેની પૂજાદિક કરી સર્વેએ ગીત, ગાન, વાજીંત્રાદિકથી તેને વધાવવો, તેથી જ આ અગ્નિ શાંત થઇ જશે' અભયકુમારે આમ કહ્યું એટલે ચંડપ્રદ્યોતે તે પ્રમાણે કર્યું અને શુદ્ધ મંત્રના પ્રયોગથી અગ્નિ શાંત થઈ ગયો. પ્રદ્યોતે આવો પ્રત્યક્ષ બુદ્ધિ પ્રભાવ જોઇને સંતુષ્ટ થઇ અભયકુમારને વર માગવાનું કહ્યું. અભયકુમારે પહેલાની માફક જ તે વર પણ થાપણ તરીકે રખાવી મૂક્યો.

એકદા અવંતીમાં મહામારીનો ઉપદ્રવ થયો. તે સાથે અન્ય રોગો અને પ્રેત–ભૂતાદિકનાં અનેક પ્રકારનાં ઉપદ્રવો ઉત્પન્ન થયાં. તેથી નગરજનો બહુ જ પીડાથી પીડાવા લાગ્યા. અનેક માણસો સ્મશાનગૃહમાં જવા લાગ્યા.

ત્યારે સમસ્ત નગરજનોને અતિદુઃખથી પરાભવ પામેલા જોઈને રાજાએ અભયકુમારને પૂછ્યું; સર્વ વિદ્યા અને કળારૂપી રત્નોના સમુદ્ર અભય ! આ બધા લોકો મહારોગો તથા અશિવોના ઉપદ્રવથી ઉપદ્રવિત થાય છે, તેઓને તે ઉપદ્રવોમાંથી બચાવવાનો કોઇ ઉપાય છે કે નહિ ?' અભયકુમારે જવાબ આપ્યો; 'ઉપાય છે અને તે આ પ્રમાણે છે; 'સર્વે નગરજનો શૃંગારાદિક ધારણ કરીને રાજાના મહેલ પાસે આવે, તે ઠેકાણે દૃષ્ટિવડે મહારાણી આપને જીતે અને પછી મહારાણી પાસે બળિવિધાન તૈયાર કરાવીને સર્વે નગરના દરવાજા-

ઓમાં 'અને રસ્તાઓમાં તે બળિ ઉછાળવા; તેમ કરવાથી અશિવોપદ્રવ કરનારા પ્રેતાદિક તૃપ્ત થશે. ચારે દિશાઓમાંથી અશિવ–ઉપદ્રવનો નાશ થઈ જશે '

બીજે દિવસે રાજાએ તે પ્રમાણે કર્યું અને શિવાદેવીએ દૃષ્ટિથી રાજા ઉપર જય મેળવ્યો. ત્યારપછી પરમ શીલ-વ્રતને ધારણ કરનાર શિવાદેવી રાણીએ વિધિપૂર્વક સ્નાનાદિ કરીને બળિબાકુળા તૈયાર કર્યા. શાંતિમંત્રાદિકથી તે બાકુળા મંત્ર્યા. પછી નમસ્કાર તથા વજ્રપંજર સ્તોત્રાદિકથી પોતાની રક્ષા કરીને સર્વ નગરનાં દરવાજાઓમાં બળિનો માણસોએ પ્રક્ષેપ કર્યો અને તીર્થજળાદિકથી નગર ફરતી ચારે તરફ શાંતિ જળધારા કરી. આ પ્રમાણે સર્વ ક્ષુદ્ર દેવોને સંતોષીને બધા ઘેર આવ્યા ને તરત જ અશિવ તથા રોગાદિક ઉપદ્રવો શાંત થયા.

પ્રદ્યોતરાજાએ સમગ્ર નગરને આ પ્રમાણે નિરુપદ્રવિત જોઈને અભયકુમારને ચોથો વર આપ્યો. ત્યારબાદ બુદ્ધિમાં કુશળ એવા અભયકુમારે ચારે વર માંગવાની આજ્ઞા મેળવીને કહ્યું; ' હું શિવાદેવીમહારાણીના ખોળામાં અનલગિરિ હાથી ઉપર બેસું, તમે હસ્તીના ચલાવનાર મહાવત થઈને બેસો અને અગ્નિભીરૂ રથ ભાંગીને તેના ઈંધનોથી સળગાવેલી ચિત્તામાં આપણે પ્રવેશ કરીએ. આ પ્રમાણે મને આપેલા ચારે વર આપો. '

અભયકુમારની આ માગણી સાંભળીને પ્રદ્યોતરાજા બહુ ખિન્ન થઈ ગયો, તેણે માગ્યા પ્રમાણે આપવાને તે અસમર્થ

થયો; એટલે હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યો; 'અક્ષય! તારી બુદ્ધિ આગળ બીજા કોઈની બુદ્ધિ ચાલે તેમ નથી. અમે હાર્યા ને તું જીત્યો; તેથી હવે તને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કર.'

અભયકુમારે કહ્યું; 'હવે મને મારી નગરીમાં જવાની ઈચ્છા થાય છે.' ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'ભલે તેમ થાઓ.' પછી ઉત્તમ આભરણો અને વસ્ત્રાદિવડે અભયકુમારનો સત્કાર કરી શિષ્ટાચારપૂર્વક ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ પોતાનું વચન પાળવામાં એકવચની બનીને અભયકુમારને સન્માનપૂર્વક વિસર્જન કર્યો.

અભયકુમારે પોતાના માશી શિવાદેવી વગેરે સર્વ રાજ્ય પરિવારની રજા લઈને ઘેર જવાના સમયે ચંડપ્રદ્યોત રાજાને નમીને પડકાર કરતાં કહ્યું; 'મહારાજ! તમે તો ધર્મના બ્હાનાથી મને છેતરીને અહિં અપહરણ કરાવીને લાવેલ છો, તે હું ભૂલી શક્યો નથી, તે છતાં તેનો બદલો તે કરતાં અધિક હું વાળી આપીશ. ધર્મના છળ વગર અને ચૌર-વૃત્તિથી છાની રીતે પણ નહિ, પરંતુ ખરે બપોરે તમારા રાજ્યના બધા માણસો અને નગરજનો પણ જોતાં હશે તેવી રીતે તમારા સામંત, સુભટો તથા નગરજનોને તમે કહેશો કે 'રે સામંતો! રે સુભટો! રે પૌરજનો! મને આ અભય બળાત્કારથી ગ્રહણ કરીને ઉપાડી જાય છે! શું જુઓ છો? મને છોડાવો!' આમ પોકાર કરશો તો પણ કોઇ તમને છોડાવવા આવશે નહિ. એવી રીતે સર્વજન સમક્ષ તમને પકડીને આ ઉજ્જયિની નગરીમાંથી હું લઈ જઈશ, તેથી તમારે સાવધાન રહેવું, બુદ્ધિમાનો સાથે બુદ્ધિકૌશલ્ય ચલાવી

વિચાર કરીને તમારે એવી રીતે રહેવું કે જેથી મેં કહેલા સંકટને તમે ઉલ્લંઘી શકો.'

તે સાંભળી બહુ અહંકારપૂર્વક પ્રદ્યોતરાજાએ કહ્યું; 'ભલે! ભલે! જા! જા! હવે બધું જણાશે. એકવાર તો બિલાડીના મુખમાં ઉંદરની જેમ અમે તને લાવ્યા હતા, તે ભૂલી ગયો જણાય છે! વળી ફરીથી કાગડો જેમ ચકલીના બચ્ચાને લાવે તેમ અમે તને લઇ આવીશું. વાણીથી બંધાયેલા મેં તને આજે તો છોડયો છે, તેથી તું અતિશય ગર્વ ધારણ કરે છે, પણ એ તો આ વાંકી ડોકવાળો મંકોડો ગોળનો ઘડો ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે તેની જેમ સો, હજારો, લાખ અને કરોડો સુભટોની વચ્ચે રહેલા મને ગ્રહણ કરીને પકડી જવાની તું પ્રતિજ્ઞા કરે છે હવે જાણ્યું તારૂં ડહાપણ અને બળ! વધારે બોલવું રહેવા દે!' જવાબમાં અભયકુમારે મક્કમતાથી ફરી કહ્યું; 'રાજન્! કહ્યા પ્રમાણે કામ કરીને જ હું મારૂં વચન પ્રમાણ કરી દેખાડીશ, હમણાં વધારે બોલવાથી શું ફાયદો?'

૩ : અભયકુમાર બુદ્ધિબળ અજમાવે છે :

મંત્રીશ્વર અભયકુમાર પ્રદ્યોતની રાજસભામાં આ રીતની ભીષણ પ્રતિજ્ઞા કરી રાજગૃહી તરફ ચાલ્યો અને કેટલાક દિવસે પ્રવાસ કરતાં મગધ દેશના મંડનરૂપ રાજગૃહી નગરીમાં તે જઈ પહોંચ્યો. આગળ ગયેલા ચરપુરુષોએ શ્રેણિકમહારાજાને વધામણી આપી કે; 'બુદ્ધિબળથી પ્રદ્યોતરાજા પર વિજય પ્રાપ્ત કરીને, માળવા દેશમાં કીર્તિસ્તંભ સ્થાપીને બહુ લોકો ઉપર ઉપકાર કરીને અભયકુમાર મંત્રીશ્વર નિર્ભય રીતે અહીં આવે છે.'

શ્રેણિકરાજા પણ પુત્રનું આવાગમન સાંભળીને ઉલ્લસિત રોમાંચવાળા થયા. તેમના હૃદયમાં આનંદ થયો. કહેવા આવનારને સારી રીતે વધામણી આપી અને ભવ્ય મહોત્સવપૂર્વક દાન આપતા તેઓ અભયકુમારની સામે આવ્યા. પિતાને સામે આવતા જોઇને અભયકુમાર વાહનથી નીચે ઉતરી સામે જઈ પિતાના પગમાં પડયો. પિતાએ પણ પોતાના બંને હસ્તોથી તેને ઉભો કરીને ગાઢ સ્નેહથી આલિંગન દઇ તથા મસ્તક ચુંબી હર્ષથી આવેલ અશ્રુજળવડે ભીની આંખોથી અભયકુમાર તરફ જોયું અને ગદગદ વચનોથી કુશળ ક્ષેમની વાર્તા પૂછી. પછી હસ્તીના સ્કંધ ઉપર તેને બેસાડીને ધવળમંગળાદિક અનેક માંગળિક ક્રિયાઓપૂર્વક તેનો નગરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો.

અભયકુમારના આગમનથી ચંદ્રના ઉદયથી જેમ મગધાધિપતિ અતિશય આનંદના સમૂહથી ઉભરાઈ જવા લાગ્યા. તે વખતે પુરજન, મહાજન, સ્વજન વગેરેના ગમનાગમનથી વિશાળ એવો રાજમાર્ગ પણ સાંકડો થઈ ગયો. રાજ્યના લોકો અને નગરના લોકો ભેટણા લઈને મળવા આવતા હતા. તે સર્વને કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછીને હર્ષપૂર્વક પાનબીડાં આપી મંત્રીશ્વર અભયકુમાર સન્માનપૂર્વક વિસર્જન કરતા હતા, જેવી રીતે જે આવતા તેને તેવી રીતે ક્ષેમકુશળ પૂછીને યથાયોગ્ય માન આપી મંત્રીશ્વર રજા આપતા.

ધન્યકુમાર પણ રાજાની સાથે અભયકુમારને સ્વાગત કરવા સામે આવ્યા હતા, રાજાની સાથે સરખા આસને બેઠેલા હતા. અનુક્રમે અવસર થયો ત્યારે ધન્યકુમાર બહુ મૂલ્યવાન એવું ભેટણું લઈને અભયકુમાર પાસે આવ્યા. તે સમયે રાજા શ્રેણિકે ચક્ષુની સંજ્ઞાથી તે ગ્રહણ કરવાની ના પાડી. અભયકુમારે તે સમજી જઈને ના કહી પછી ધન્યકુમારે ઘણા શપથ દીધા તથા ઘણો આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેમાંથી જરામાત્ર ગ્રહણ કર્યું. અભયકુમાર વિચારવા લાગ્યા; 'આ કોઈ નવીન સજ્જન જણાય છે, રાજા પણ બહુ સ્નેહથી તેને બોલાવે છે. અવસરે તે સર્વ જણાશે, પરંતુ આ બહુ ગુણવાન હોય તેમ જણાય છે.'

ત્યારબાદ શિષ્ટાચારપૂર્વક સર્વને પ્રસન્ન કરીને અભયકુમારે વિસર્જન કર્યા, અને પોતાના સેવકવર્ગની સાથે વાર્તાવિનોદ કરીને તેમને પણ પોતપોતાનાં ઘેર જવાની અનુજ્ઞા આપી. ત્યારપછી ભોજનનો સમય થતાં સર્વે સભ્યોને

વિસર્જન કરીને રાજા ભોજનને માટે ઉઠ્યા. અભયકુમાર સાથે ભોજન કર્યા પછી, એકાંતમાં બેસીને કપટી વેશ્યાએ શ્રાવિકાના વેષે પોતાને જે રીતે કપટથી લઇ ગઈ ત્યારથી માંડીને જે થયુ અને જે પોતે અનુભવ્યું, તે બધું અહીં થયેલા આગમન સુધીનું અથેતિ વૃત્તાંત મહારાજાએ અભયકુમારને પૂછ્યું.

અભયકુમારે પણ બધો વૃત્તાંત મહારાજાને સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યો. રાજા તે સાંભળી માથું ધૂણાવી વિસ્મિત ચિત્તથી કહેવા લાગ્યા; 'પુત્ર ! આવા સંકટમાથી નીકળવાને તું જ સમર્થ થાય, બીજો કોઇ થઇ શકે નહિ, હાલના કાળમાં બુદ્ધિવડે આ જગતમાં તું જ અદ્વિતીય દેખાય છે ' આ રીતે આનંદપૂર્વક વાર્તાવિનોદ કરતાં તે બધાના કેટલાયે દિવસો સુખમાં વ્યતીત થઈ ગયા.

એકદા અભયકુમારે પિતાને પૂછ્યું; 'પૂજ્ય મારી ગેરહાજરીમાં રાજ્યનો નિર્વાહ સુખેથી થતો હતો ? કોઈજાતની ચિંતા કે દુઃખ ઉત્પન્ન થયા નહોતાં ?' મહારાજાએ કહ્યું 'વત્સ તારા ગયા પછી આખા રાજયનો નાશ થઇ જાય તેવો પ્રબળ ઉત્પાત થયો હતો, પરંતુ અનુપમ બુદ્ધિના નિધાન એવા એક સજ્જન પુરુષ ધન્યકુમારે મહાબુદ્ધિબળ વડે તે ઉત્પાતને જીત્યો છે, અને રાજ્યને દેદીપ્યમાન કર્યું છે.'

'તે ધન્યકુમાર કોણ છે કે જેની આપ આટલી બધી પ્રશંસા કરો છો !' તેમ અભયકુમારે મહારાજાને પૂછ્યું, ને જવાબમાં મહારાજાએ કહ્યું :

તું જે દિવસે અહિં આવ્યો તે દિવસે જે મારી પડખે બેઠેલા હતા, તથા ભેટણું કરવાના સમયે જેનું ભેટણું નહિ લેવાની મેં સંજ્ઞાથી સૂચના કરી હતી તે જ તે ધન્યકુમાર હતા. તેમના ગુણસમૂહથી રંજિત થઇ મેં મારી પુત્રી તેમને આપેલી છે, તે જમાઇ હોવાને લીધે આપણે તેમને આપવાનું હોય તેમનું લેવાનું ન હોય.

'તેનામાં ક્યા કયા ગુણો છે ?' એમ અભયકુમારે ફરી પૂછયું.

એટલે મહારાજાએ કહ્યું: 'વત્સ, સતપુરૂષોમાં માનનીય ધન્યકુમાર ઔત્પાતિકી બુદ્ધિવડે તારી તુલ્ય કક્ષા ઉપર મૂકી શકાય તેવા છે સૌજન્યતાદિ ગુણોવડે જગતમાં અદ્વિતીય છે, કારણ કે આ મહાપુરૂષે જેવી રીતે કિરણોવડે ચંદ્રમા બધા પર્વતો ઉપર પ્રકાશ કરે છે, તેવીજ રીતે આખા વિશ્વમાં અનેક રાજાઓ ઉપર બુદ્ધિના ગુણોવડે ઉપકાર કર્યો છે. ભાગ્યરૂપી લક્ષ્મીના મિત્રતુલ્ય આ સજ્જને સર્વ અવસરમાં સાવધાનતાથી બધાં રાજ્યોને શરીર જેમ મુખથી શોભે તેમ શોભાવ્યાં છે. વળી તે ધન્યકુમારે પોતાનાં ઘેરથી નીકળીને બહાર વિદેશમાં ફરતાં પણ સ્વદેશની માફક જ કોઇ મહાપુન્યના ઉદયથી અદ્ભુત ભોગસુખ ને લક્ષ્મી મેળવી છે.' વળી આ સજ્જન પુરૂષે સ્વભાગ્યથી મેળવેલ અપરિમિત ધન અકૃતજ્ઞ અને ધનરહિત એવા પોતના બંધુઓને અનેક વખત હર્ષપૂર્વક આપી દીધું છે. આ ધન્યકુમાર જ્યારે અહિં આવેલ ત્યારે જે શ્રેષ્ઠીની વાડીમાં તેમણે નિવાસ કર્યો હતો

તે વાડી તદ્દન સુકાઇ ગયેલી હતી છતાં તેમના દષ્ટિમાત્રના પ્રસારથી જ નવા પલ્લવ, પુષ્પ, ફળાદિકની ઉત્પત્તિથી તે શોભાયમાન બની હતી તેમ જ ધન્યકુમારે તું અવંતી ગયો ત્યારે સૂર્ય પ્રકાશમાન થતાં આકાશને શોભાવે તેમ મારી રાજધાની અને રાજ્યસ્થિતિને દીપાવી છે. તથા તેમણે સમસ્ત વ્યવહારીઓમાં શિરોમણિ ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠીને એક ધૂર્ત ધૂર્તકળાવડે કપટયુક્તિ કરીને છેતરતો હતો, તેને પોતાનાં ઉત્તમ બુદ્ધિકૌશલ્યવડે બચાવી લીધો હતો. વળી આલાનસ્તંભ તોડી નાંખીને દોડતા આપણા સેચનક હાથીને કે જે મદના ઉત્કટપણાથી નગરને ભાંગતો હતો તેને વશ કરવાની શિક્ષામાં મેળવેલ કુશળતાથી વશ કરીને આલાનસ્તંભે બાંધી દીધો હતો અને સર્વજનોનો ઉપદ્રવ દુર કરીને સર્વની ઉપર ઉપકાર કર્યો હતો. રૂપ, સૌભાગ્ય, વિજ્ઞાન, ચાતુર્ય વગેરે અનેક ગુણોના સમૂહનો એ સ્વામી છે, વળી નિષ્કારણ ઉપકાર કરવાથી તથા નૈમિત્તિકના વચનથી કુસુમ શ્રેષ્ઠીએ, ધૂર્તના વચનરૂપી કારાગારમાંથી છોડાવવાથી ગોભદ્રશ્રેષ્ઠીએ, આમ તે બે શ્રેષ્ઠીઓને પોતાની પુત્રીઓને તેમની સાથે પરણાવેલી છે, તથા રાજ્યપર કરેલા અનેક ઉપકારો સંભારીને મેં પણ પ્રીતિની વેલડી વધારવા માટે પુત્રીનું પાણિગ્રહણ તેમની સાથે કરાવેલ છે.'

આમ પિતાનાં મુખેથી પુણ્યશાળી ધન્યકુમારના ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને ગુણીજનો પ્રત્યેના ગુણાનુરાગમાં શ્રેષ્ઠ અભયકુમાર ત્યારથી જ ગુણના હેતુભૂત ધન્યકુમાર ઉપર આનંદથી અતિશય પ્રેમ તથા ગાઢ અનુરાગ ધરવા લાગ્યા બીજે

દિવસે અભયકુમાર પોતેજ પ્રેમની પરંપરા વધારવા તથા ભાવિના અતિશય સંબંધને સૂચવવા ધન્યકુમારને ઘેર ગયા. ધન્યકુમાર પણ અભયકુમારનું આગમન સાંભળીને તરત જ ઉભા થયા, અને કેટલાંક ડગલાં સામે લેવા ગયા.

અભયકુમાર વાહનથી નીચે ઉતર્યા. ગાઢ આલિંગન દઇને બંને જણાએ હર્ષપૂર્વક પરસ્પર પ્રણામ કર્યા, પછી ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં 'આપ આગળ ચાલો—આપ આગળ પધારો' એમ શિષ્ટાચાર તથા બહુમાનપૂર્વક અભયકુમારને તેઓ ઘરમાં તેડી ગયા અને ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડી ધન્યકુમાર તેમને કહેવા લાગ્યા:—

'આજે આ સેવક ઉપર આપે મોટી કૃપા કરી. ખરેખર આજે મારા ઘેર વાદળાં વગર જ વરસાદની વૃષ્ટિ થઇ. પ્રમાદીના ઘેર ગંગા પોતાની મેળે ઉતર્યાં. આજે આપના અહિં પધારવાથી મારા ઘરનું આંગણું પવિત્ર થયું. આજે મારો ધન્ય દિવસ છે, પણ આપે અહિ આવવાનો આ શ્રમ શા માટે ઉઠાવ્યો ? મને આદેશ કર્યો હોત તો હું આપને મળવા આવત !' આમ વિજ્ઞપ્તિ કરીને ધન્યકુમાર બોલ્યા. એટલે અભયકુમાર ધન્યકુમારનો હાથ ખેંચીને તેમને પોતાની સાથે જ આસન ઉપર બેસાડવા લાગ્યા અને બોલ્યા; 'ભાગ્યશાળી ! આ પ્રમાણે બોલો નહિ ! તમે તો અમારા માટે લૌકિક અને લોકોત્તર બંને રીતે પૂજનિક છો. લૌકિક સંબંધમાં તો તમે અમારી સાથે સગપણથી જોડાયેલા છો અને લોકોત્તર સંબંધમાં તો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાને ધારણ કરી તેથી

અલંકૃત થયેલા છો, વળી અનેક લોકોને અને અમને પણ ઉપકાર કરનારા છો તેથી હે મહાભાગ્ય! તમારા દર્શન કરીને આજે હું કૃતકૃત્ય થયો છું. જે જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર છે અને દ્રઢભક્તિવંત છે તે મોક્ષના અભિલાષી ધર્માત્મા તો પૂજ્ય જ ગણાય છે. લૌકિક સંબંધનો જે સ્નેહ તે તો સંસારની વૃદ્ધિના હેતુભૂત છે અને લોકોત્તર સંબંધવડે થયેલો સ્નેહ મોક્ષના હેતુભૂત અને સમ્યકત્વ પવિત્ર થવાના કારણભૂત છે. તેથી તમે અમારે માટે બંને રીતે પૂજ્ય છો તેથી આ રાજ્યઋદ્ધિ આ સમૃદ્ધિ અને હું તે સર્વને તમારે પોતાના જ ગણવા. તેમાં જરા પણ સંદેહ કરવો નહિ.'

મંત્રીશ્વર અભયકુમારની આવી મધુર વાણીને સાંભળીને ધન્યકુમારે કહ્યુ; 'મંત્રીરાજ! આપના જેવા સજ્જનો તો ગુણોથી ભરેલા હોય છે, કૃપાળુ હૃદયવાળા, કૃતજ્ઞ, અને પારકાના પરમાણુ જેવા નાના ગુણને પણ પર્વત જેવા મોટા કરીને બતાવનારા હોય છે અલ્પ ગુણવાનોમાં સજ્જન પુરૂષો મોટાઇનો આરોપ કરે છે. હું તો કોણમાત્ર છું? હું તો એક સામાન્ય ગૃહસ્થ છું, મારાથી શું થઇ શકે તેમ છે? અપાર પુન્યની ઋદ્ધિથી ભરપૂર એવા આપના પુન્યથી જ સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થઇ શકે છે. સેવક પુરૂષો જે જય મેળવે છે તે સ્વામીનું જ પુણ્ય છે.' આ રીતે પરસ્પર પ્રશંસા કરવાવડે પરસ્પરના હૃદયનું આકર્ષણ તથા સદ્‌ભાવ થવાથી અતિશય ગાઢતર રાગ અને પ્રેમસંબંધ બંને વચ્ચે થઇ ગયો. તે દિવ-

સથી હંમેશા મળવું, જિનયાત્રાદિ સાથે કરવા જવું, રાજ્ય-સભામાં સાથે બેસવું, વન-ઉપવનાદિ સાથે જોવાં જવું—આ પ્રમાણે બધાં કૃત્યો તેઓ સાથે જ રહીને કરતા હતા. કોઈ પણ કાર્યની વ્યગ્રતાથી કોઈ દિવસ બંનેનો મેળાપ ન થાય તો તે દિવસ બંનેને મહાદુઃખ ઉપજાવનાર થતો હતો. આમ મહામાત્ય અભયકુમાર, પુણ્યશાલી ધન્યકુમાર સાથે પ્રીતિ તથા મિત્રતા ધારણ કરીને સુખ અનુભવવા લાગ્યા.

એક દિવસે રાત્રિના વખતે શય્યામાં સૂતેલા અભયકુમારે વિચાર્યું; 'અહો ! મેં જ્યારે ઉજ્જયિની છોડયું ત્યારે ચંડ-પ્રદ્યોતરાજા પાસે એક પ્રતિજ્ઞા કરી છે, હજુ સુધી મારી એ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઇ નથી, તે વખતે બોલેલાં વચનનું પ્રતિપાલન કરવું તેમાં જ પુરૂષત્વ છે, તે પ્રતિજ્ઞા પરિપૂર્ણ થાય તેવો ઉદ્યમ મારે કરવો જરૂરનો છે' બાદ સવારે શ્રેણિક રાજા તથા ધન્યકુમાર સમક્ષ તે સર્વ હકીકત અભયકુમારે નિવેદન કરીને તે માટે તેઓ સઘળી તૈયારી કરવા લાગ્યા.

પ્રથમ તો ઉત્તમ શરીરવાળી, તરૂણ સોળ વર્ષ લગભગની વયવાળી, પુરૂષોને રંજન કરવાની કળામાં અતિશય નિપુણ, નેત્રમુખાદિના હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ તથા આકર્ષણ કળામાં અપ્સરાઓને પણ જીતે તેવી, રૂપ તથા યૌવનથી લચી પડતી એવી બે મનોહર કોકિલ કંઠવાળી વેશ્યાઓને તેણે તે કાર્ય પાર પાડવા માટે રાખી લીધી. વળી મુખ–નેત્રાદિકના વિલાસોથી પ્રદ્યોતનરાજાને લગભગ મળતી આકૃતિવાળો એક પુરૂષ પણ અભયકુમારે શોધી કાઢયો. તે સર્વને ઘણું ધન

આપીને ભવિષ્યમાં શું કરવાનું છે તે બધું છાની રીતે અભયકુમારે તેઓને શિખવી દીધું; ત્યારપછી માળવામાં વેચી શકાય તેવાં કરીયાણા, ઉત્તમ વસ્ત્રો અને વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો ખરીદી લીધાં; તે બધાં ખરીદીને અનેક ગાડાં, ઉંટ તથા બળદો વગેરે ઉપર યથાયોગ્ય રીતે તે ગોઠવ્યાં. વળી દેશાંતરની ભાષામાં કુશળ તથા તેવી જાતના વેશ પહેરવા વાળાં માણુસો તૈયાર કર્યાં. પોતે પણુ તેવો જ વેષ ધારણુ કર્યો.

આ રીતે સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવીને અને રાજ્યનો ભાર બધો ધન્યકુમારને માથે રાખીને શ્રેણિક મહારાજાની આજ્ઞા લઈને ઉત્તમ દિવસે શુભ મુહૂર્તે શુભ શુકનોથી ઉત્સાહિત થયેલા અભયકુમારે રાજગૃહીથી માળવા દેશ તરફ પ્રયાણુ કર્યું. બન્ને રૂપવંત તરૂણીઓને વસ્ત્રાચ્છાદિત રથમાં બેસાડી. કેટલાક સુભટો આગળ અને પાછળ ચાલવા લાગ્યા. ઘણી દાસીઓને તે રથની રક્ષા કરવા માટે રાખી જ્યારે કોઇ પૂછતું કે આ રથમાં કોણુ છે? ત્યારે રથની પાસે રહેનારા સુભટો બોલતા કે 'સ્ત્રીઓનો જનાનો છે' એક ડોળીમાં પ્રદ્યોતરાજાનાં રૂપને મળતી આકૃતિવાળા પુરૂષને બેસાડયો હતો, તે શિખવી રાખ્યા પ્રમાણે ગમે તેવાં વાકયો બોલતો હતો.

અભયકુમાર પોતે ઉત્તમ અશ્વોવાળા રથમાં પરદેશી વસ્ત્રોથી સજ્જ થઇને બેઠા હતા, આગળ અનેક સુભટો ચાલતા હતા અને તેની પાછળ કરિયાણુાના ભરેલા ગાડાં, ઉંટ

બળદ વગેરે સુભટોથી રક્ષિત થયેલા ચાલતા હતા. આ પ્રમાણે અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ કરતાં અનુક્રમે તેઓ અવંતીનગરીમાં પહોંચ્યા.

બહુ મોટું ભેટણું લઇને અનેક પરદેશી વેષધારી સુભટોથી પરવરેલા અભયકુમાર રાજસભામાં રાજા પાસે ગયા. રાજા પાસે ભેટણું મૂકી રાજાને નમસ્કાર કરીને યથાયોગ્ય સ્થાને તેઓ બેઠા. પ્રદ્યોતરાજા પણ અદ્ભુત ભેટણું જોઇને પ્રસન્ન થઈ આદરપૂર્વક તેઓના તરફ જોઇને બોલ્યો; 'અહો શ્રેષ્ઠી! કયા દેશથી તમે આવો છો?

ત્યારે અભયકુમાર બે હાથવતી મ્હોડું ઢાંકીને અવાજ ફેરવીને બોલ્યા; 'સ્વામિન્! અમે બહુ દૂર દેશથી આવીએ છીએ. જે સ્થળે રામચંદ્રજીએ સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરવા સેતુબંધ બાંધ્યો છે, તે સ્થળે પૃથ્વીભૂષણ નામે અમારૂં નગર છે, ત્યાં અરિમર્દન નામે રાજા છે, તે પ્રબળ પ્રતાપવાળો છે, તે નગરના અમે રહેવાસી છીએ. તે નગરીથી વહાણ રસ્તે અનેક પ્રકારનાં કરીયાણાઓ તથા વસ્ત્રો અને પત્રો વગેરે અહિં વેચાવા આવે છે. એક દિવસે વિધવિધ દેશોની વાતો સાંભળીને તે દેશો જોવાની મારી ઉત્કંઠા થઈ. મેં મનમાં વિચાર કર્યો; "જો ઘણા કરિયાણા લઇને દેશાંતરમાં હું જાઉં તો મને ભવિષ્યમાં ઘણો લાભ થશે, તથા જુદા જુદા દેશોનાં દર્શન થશે, શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે:—

'દેશાટન, પંડિતની મિત્રતા, વારાંગનાનો યોગ, રાજસ-

ભામાં પ્રવેશ તથા અનેક શાસ્ત્રોનું ને તેનાં અર્થોનું અવલોકન–આ પાંચે બાબતો ચતુરાઈના મૂળ કારણભૂત છે.'

'દેશાંતરમાં જવાથી ચતુરાઈ આવશે ને દ્રવ્ય પણ મળશે એમ બે કાર્ય સાધી શકાશે' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મેં કરિયાણાના ગાડાં ભર્યાં અને તે લઈને અમે અમારાં નગરથી નીકળ્યા. અનેક દેશોમાં ફરતાં ફરતાં બે વર્ષ વ્યતીત થયાં. અનેક પુર, નગર ઉપવન, પર્વત વગેરે તથા નવા નવા આચાર, પહેરવેશ, વસ્ત્રાલંકારો જોતાં જોતાં અમારા મનને બહુજ આનંદ થયો. છ મહિના પહેલાં એક વખત આપનાં રાજ્યનું વર્ણન કરતાં કોઈ પથિકે કહ્યું કે વર્તમાન સમયમાં જેવી ઉજ્જયિની નગરીની શોભા છે, તેવી શોભા કોઇ નગરીની નથી. તે નગરમાં અખંડિત શાસનવાળા સોળ રાજાઓના સ્વામી, પ્રચંડ પ્રદ્યોત હોય તેવા, ચંડપ્રદ્યોત નામે રાજા છે, તે અતિઉત્તમ નીતિવડે રાજ્ય કરે છે. તે નગરમાં કોઇ અશુભ કર્મોદયથી રોગાદિક આવે તેમાં ઉપાય નહીં, પણ તે સિવાય બીજા કોઈપણ ઉપદ્રવનું નામ પણ સંભળાતું નથી. જો તમારે આશ્ચર્યનાં સ્થાનો જોવાનીજ ઈચ્છા હોય તો ઉજ્જયિનીમાં તમારે જરૂર જવું. તે નગર જોવાથી બીજા સર્વ નગરો માણિક્ય જોયા પછી કાચ જેવા લાગશે. આ સાંભળીને બીજા દેશોમાં જવાની ઇચ્છા હતી તોપણ આ તરફ આવ્યા, અમે જેવું કાને સાંભળ્યું હતું તેવું જ અહિં દેખ્યું છે, વળી આજે અતિઉગ્ર પુણ્યવંત, ન્યાયમાંજ એક દૃષ્ટિવાળા આપનું પણ દર્શન થયું છે. આપનાં દર્શનથી,

અમારી આંખો પાવન થઈ છે, પુણ્યવંતનાં દર્શન મહાન ગુણનું કારણ છે.'

આમ અભયકુમાર બોલતાં બંધ રહ્યા, એટલે પોતાની પ્રશંસાથી ફુલાયેલા ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'ભાગ્યશાલી! તમારા જેવાનાં આગમનથી અમને પણ બહુ આનંદ થયો છે. તમે સુખેથી રહો, ઇચ્છા હોય તેટલો વ્યાપાર કરો, તમારે જે કાંઇ કામકાજ હોય તે સુખેથી અહિં આવીને અમને નિવેદન કરજો.' આ પ્રમાણે કહીને ઉત્તમ વસ્ત્રો તથા પાનબીડાં આપીને જકાત લેનાર અધિકારી વર્ગને ચંડપ્રદ્યોતે આદેશ કર્યો; શ્રેષ્ઠિની અર્ધી જકાત લેજો, વધારે લેશો નહિ.' ત્યારબાદ શ્રેષ્ઠિને જવાની અનુજ્ઞા આપી.

ઉજ્જયિની નગરીમાં અભયકુમારે રાજમાર્ગ ઉપરજ અનેક ગોખ અને બારીયોવાળું, નહિ અતિ ગુપ્ત અને નહિ અતિ ખુલ્લું તેવું એક મોટું રાજ્યમંદિર જેવું મકાન ભાડે લઇને તે સ્થળે નિવાસ કર્યો. 'અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠિ' એવું પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ કર્યું. તે બહુ મોટું સ્થાન હતું તેથી ત્યાં રહીનેજ તે વ્યાપાર પણ કરવા લાગ્યો. પોતાના ચાતુર્યયુક્ત વ્યવહારથી, વાતચિતની કલાથી તેણે તે નગરના લોકોને પોતાના પ્રત્યે અનેક રીતે પ્રીતિયુક્ત કર્યા.

ઉજ્જયિની નગરીમાં ઘેર ઘેર લોકો તેના ગુણોનું વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા, 'પૂર્વે કોઇ વખત નહિ જોયેલો તેવો સજ્જનોમાં શિરોમણિ આ શ્રેષ્ઠી આવેલ છે. તે દેશને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા સજ્જનો નિવાસ કરીને રહે છે.' અભય-

ચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ગૃહનાં મધ્યદ્વારે દ્વારપાળો હંમેશા ઉભા રહેતા, તે કોઇને અંદર પેસવા દેતાં નહિ. કોઇ પૂછે ત્યારે જવાબ આપતાં કે, 'અમારા દેશમાં અને કુળમાં આવો રિવાજ છે.'

ચંડપ્રદ્યોત રાજાને મળતા સ્વરૂપવાળા પુરૂષને અભયકુમારે શિખવાડી રાખેલું કે 'તું હવે નાસીને બજારમાં જા, રસ્તે ગમે તેવું બોલ્યા કરજે, ગાંડાની જેવી ક્રિયા કરતો આમ તેમ ભટકજે, પછી હું તને પકડવા માટે આવીશ, તે વખતે જોરથી તારે દૂર નાસી જવું, દોડાદોડ કરવી, બે ત્રણ ચાર દહાડા સુધી આ પ્રમાણે દોડાદોડી કરીને અમારા કબજામાં આવવું, કબજામાં આવ્યા પછી ફરીવાર નાસવા માંડવું. લોકો પાસે તારે બોલવું કે; "હું તો પ્રદ્યોતરાજા છું, મને પકડવા માટે આ અભય આવે છે, તેને તમે રોકો." આ પ્રમાણે કહીને ધૂળ વગેરે તારે રસ્તામાં ઉડાડવા. પછી હું બળાત્કારથી તને પકડીને ખાટલા સાથે બાંધીને ઘેર લાવીશ. તે વખતે સર્વ લોકો અને સુભટો સાંભળે તેમ તારે બોલવું, 'અરે લોકો ! અરે સુભટો ! મને–પ્રદ્યોતરાજાને બાંધીને તથા પકડીને આ અભય લઇ જાય છે, તેથી તમે મને કેમ છોડાવતા નથી ?' આમ ખાટલામાં રહ્યા રહ્યા તારે બોલ્યા કરવું. આ પ્રમાણેની ક્રિયા હંમેશા કર્યા કરવી. હું હંમેશા ખાટલામાં બાંધીને તને ઘેર લાવીશ. પછી ઘેરમાં આવીને તારે આનંદથી રહેવું યથેચ્છિત ભોજનાદિક કરવા.'

આ પ્રમાણે શિખવીને તેને તૈયાર કર્યો. આમ તે પુરૂષને સમજાવ્યા પછી સવાર થતાં તે શિખવાડેલ પ્રમાણે કરવાને

માટે તે ઘેરથી ભાગીને બજારમાં ભટકવા લાગ્યો અને પૂર્વે શિખવ્યા પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો. લોકો તેની ગાંડા જેવી ક્રિયા દેખીને હસવા લાગ્યા.

સેંકડો અને હજારો માણસો તથા બાળકો તેની પાછળ ભમવા લાગ્યા જ્યારે કોઇ તેને પૂછતું, કે; 'તું કોણ છો ? ત્યારે તે પ્રત્યુત્તર આપતો, 'હું પ્રદ્યોતરાજા છું', સમસ્ત દેશ, ગ્રામ નગરનો સ્વામી છું', આ સર્વે મારા સેવકો છે.' આ પ્રમાણે જેમ તેમ જવાબ આપતો. તે સાંભળીને લોકોએ નક્કી કર્યું કે, 'આ તો ગાંડો છે, વાયડો છે, આનાં હૃદય-કમળમાં પ્રાણવાયુની વિકૃતિ થઇ ગઇ લાગે છે, તેથી આ ગાંડા જેવો થઇ ગયો છે અને ગમે તેવું બોલે છે.'

આ રીતે ચાર-પાંચ ઘડી સુધી તે નગરમાં રખડયો. તેવામાં અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી સેવકોની સાથે પગે ચાલતા અને દોડતા તેની પાછળ બજારમાં આવ્યા.

પોતપોતાની દુકાને બેઠેલા લોકો તેવું દેખીને વિસ્મિત મનવાળા થઇને શંકાથી ઉભા થઇને શ્રેષ્ટી સમીપ જઈ નમીને વિનંતિ કરવા લાગ્યા; શ્રેષ્ઠીવર્ય ! આપના જેવા ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીને આવા તડકાના સમયમાં પગે ચાલીને આવવાનું શું પ્રયોજન પડયુ ? જો એવું કંઈ ઉતાવળું કામ હોય તો આપના સેવ-કોને આદેશ કરો, તેઓને કહેવા લાયક ન હોય તો અમને કહો, આ નગરમાં રહેવાવાળા સર્વે લોકો તમારા ગુણોથી ખરીદાયેલા અમે તમારા જ છીએ. આપના જેવા ઉત્તમ સદ્‌ગુણી પુરૂષોને ગ્રીષ્મ ઋતુના આવા મધ્યાહ્નકાળના સમયે

આવું કષ્ટ સહન કરવું તે કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. અતિ શીતલ છાયાવાળી અમારી આ દુકાને આપ પધારો અને દુકાનને શોભાવો. આપના જેવા મોટા પુરૂષનાં આગમનથી અમારી દુકાન પવિત્ર થશે; ત્યાં બેસીને આપને જે કાંઇ કાર્ય કરવાનું હોય તે ફરમાવજો.'

આમ તે શ્રેષ્ઠીના ગુણોથી વશ થયેલા લોકોનાં વચન સાંભળીને આંખમાં આંસૂ લાવી અભયશ્રેષ્ઠિ ગદ્‌ગદ્ વચનો-વડે કહેવા લાગ્યા; 'ભાગ્યશાલીઓ! તમે જે કહ્યું તે ખરે-ખર સત્ય છે. હું જાણું છું કે ત્રણે યોગથી તમે સર્વે મારા શુભચિંતકો છો અને મારૂં કહેલું કાર્ય કરવામાં તમે બધા તત્પર છો. તમે બધા મારા ઉપર સંપૂર્ણ કૃપા રાખો છો, પણ મારે એક મોટી દૈવી આપત્તિ આવેલી છે, તે દુઃખથી પ્રેરાયેલો મધ્યાહ્નને પણ દોડતો અહીં આવ્યો છું, ધન માટે અગર લોભ માટે આવ્યો નથી.' લોકોએ ત્યારે પૂછયું; 'એવી તે શું આપત્તિ આવી છે?'

શ્રેષ્ઠિએ કહ્યું; 'બે ત્રણ મહિનાથી મારો પ્રાણપ્રિય, સમસ્ત ગૃહભારની ચિંતા કરનારો, બહુ જ શ્રેષ્ઠ વિનય ગુણ-વાળો, સર્વ કાર્યમાં નિપુણ, ગૃહના શૃંગારભૂત પ્રદ્યોત નામે નાનો ભાઇ કોઈ રોગથી, અથવા વાયુના પ્રયોગથી કોઇ ભૂતાદિ દુષ્ટ દેવના પ્રયોગથી ગાંડો થઇ ગયો છે, તેની પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થઇ ગયો છે; તેથી તે સીધી રીતે ભોજન પણ કરતો નથી. હંમેશા હું તેનું પડખું મૂકતો જ નથી. પરંતુ કોઇ વખત એક ક્ષણ પણ કોઈ કાર્ય માટે હું બહાર જાઉં છું,

તોતે વખતે સેવકો વગેરેને છેતરીને તે બહાર નીકળી જઇ અહીં તહીં ભટકે છે, ગાંડાની માફક બોલે છે અને ધૂળ ઉડાડે છે. હંમેશા તો ઘરની આસપાસ જ ફરે છે તેથી તેને પકડીને ઘરમાં લઈ જઈને રાખીએ છીએ. આજે તો તે કયાંક બહાર નાસી ગયો છે તેનો પત્તો જ લાગતો નથી. તે દુઃખવડે દુઃખિત થયેલો તડકામાં પણ બહાર નીકળીને હું અહીં આવ્યો છું, બીજું કાંઈ કારણ નથી.'

તે સાંભળીને કોઇએ કહ્યું 'અમુક ચોકમાં તમોએ વર્ણવ્યા પ્રમાણેનો જ માણુસ પરિભ્રમણ કરે છે અને ગાંડો પણ દેખાય છે; તે બોલે છે કે "હું પ્રદ્યોતરાજા છું, આ નગરનો સ્વામી છું, આ સર્વે મારા સેવકો છે,' લોકનાં ટોળાં તેની પછવાડે ભમે છે અને તેને હેરાન કરે છે, તે પણ લોકો ઉપર ધૂળ ઉડાડે છે.' આવાં તેનાં વચનોને સાંભળીને અશ્રૂપાત કરતાં અભયશ્રેષ્ઠી તરત જ સર્વ લોકોની સાથે ત્યાં ગયા.

શ્રેષ્ઠીના સેવકો અને લોકોએ મળી તેને પકડયો. વળી જરા સમય મળતાં તે ભાગ્યો; વળી ફરીવાર પકડયો, ઘણી મહેનત કરી પણ તે આગળ ચાલતો નહોતો, તેથી સેવકો ઘેરથી એક ખાટલો લઇ આવ્યા પછી તેને પકડીને ખાટલામાં નાંખીને બંધવડે બાંધીને સેવકોએ તે ખાટલો ઉપાડયો, અને ઘર તરફ ચાલવા લાગ્યા. તે વખતે ખાટલામાં બેઠેલો તે, પૂર્વે શિખવ્યુ હતું તે પ્રમાણે જેમ તેમ બોલવા લાગ્યો. તે દેખીને લોકો પરસ્પર કહેવા લાગ્યા; 'અહો ! આવા ગુણવંત

શ્રેષ્ઠીને પણ આવું મોટું દુઃખ દેખાય છે, આ અસાર સંસારમાં કોઇ પણ મનુષ્ય પૂર્ણ સુખથી સુખી હોય તેમ દેખાતું નથી કોઈ ને કોઇ દુઃખ તો હોય જ છે.'

આ બનાવ બન્યા પછી અભયશ્રેષ્ઠી તે ગાંડાને પોતાને ઘેર લઇ ગયા અને લોકો વિખરાઇ ગયા, તે સર્વે લોકો અભયશેઠની જ ચિંતા કરતાં પોત–પોતાના ઘેર ગયા. આ રીતે એક દિવસના આંતરે, કોઇ વખત બે દિવસને આંતરે તે પ્રમાણે તે કરતો હતો.

ફરીની પાછા શ્રેષ્ઠી પૂર્વની જેમ જ સર્વ ક્રિયા કરીને તેને ઘેર લઈ જતા હતા. એમ હમેશાં કરતાં કરતા દરેક ચાર રસ્તા ત્રણ રસ્તા, દરેક બજાર દરેક પોળ, દરેક ઘર, દરેક દરવાજો, ઉપવન અને પ્રત્યેક વાડી, ઇત્યાદિમાં રહેનારા સર્વ લોકોને આ હકીકત જાણીતી થઇ ગઇ. જે જે સ્થળે તે જતો ત્યાં ત્યા લોકો તેને જોઇને પરસ્પર વિધિની વિચિત્રતા અને ભાગ્યની વક્રતાની વાતો કરતા અને અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીની સ્તુતિ કરતા કહેતા; 'અહો ! કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે? સર્વ રીતે સુખી એવો પણ આ શ્રેષ્ઠી દુઃખ અનુભવે છે, તે તે દુઃખ શત્રુને પણ ન હોજો. ધન, ધાન્યાદિક સર્વ સુખોથી પૂર્ણ એવા આ શ્રેષ્ઠી બંધુનાં દુઃખથી પીડાયેલો, રાત્રી ગણુતા નથી અને દિવસ પણ ગણુતા નથી. તાપ તડકો કે ઠંડીને પણ ગણુતા નથી અને ખાનપાન તથા સૂવાના સુખની પણ દરકાર કરતાં નથી, ભાઇના દુઃખથી દુઃખી થયેલા તે એકલાજ સામાન્ય માણુસની માફક પ્રત્યેક જગ્યાએ, પ્રત્યેક સ્થળે ભટકે

છે. કોઇ સ્થળે તેના સેવકો, કોઈ સ્થળે પોતેજ, કોઇ સ્થળે તેના દાસજનો ગ્રહથી પીડાયેલાની જેમ ભટકે છે. દૈવની ગતિ નિવારવાને કોઇ પણ સમર્થ નથી.'

આ પ્રમાણે સમગ્ર ઉજ્જયિની નગરીમાં સર્વ ઠેકાણે પ્રખ્યાતિ થઇ ગઇ પ્રથમ તો તે જ્યારે બહાર જતો અને અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી તેને શોધવા માટે દોડતા પાછળ જતા ત્યારે સેંકડો અને હજારો માણસો જ્યાં સુધી તેને ઘેર લાવતા ત્યાં સુધી તેમની પાછળ લાગેલા રહેતા સાથે આવતા, પછી ઘણા દિવસ થઇ ગયા એટલે હવે કોઇ પાછલ આવતું નહિ, ઘેર બેઠાં બેઠાંજ શ્રેષ્ઠીનાં દુઃખની ચિંતા કરતા હતા. કોઇને આ વાતની ખબર ન હોય તો તે પૂછતા કે આ શું ? ત્યારે લોકો ઉત્તર આપતા કે; 'ભાઇ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે, એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? આ શ્રેષ્ઠી હમેશાં કર્મની ગતિનેજ અનુભવે છે.' આમ કહીને શ્રેષ્ઠીના ગુણનું વર્ણન કરતાં તેઓ સર્વ હકીકત કહેતા હતા.

શ્રેષ્ઠી અને તે પ્રદ્યોત નામનો ગાંડો હમેશાં આ રીતે રાજમાર્ગોના રસ્તે અવર જવર કરવા લાગ્યા તેથી હવે તો રસ્તે જતાં તેઓને જોવાને કોઈ ઉઠતું પણ નહોતું.

૪ : કામાંધ ચંડપ્રદ્યોત ફસાય છે :

ગાંડા પ્રદ્યોતથી આ રીતે ઉજ્જયિનીના લોકો પરિચિત થઈ ગયા પછી અક્ષયશ્રેષ્ઠીએ ઘરમાં રહેલી બંને સ્ત્રીઓને શિખામણ આપી કે; ' આવતી કાલે રાજા ઘોડા ખેલાવવા આ રસ્તે થઇને જવાના છે, તેથી તમે પ્રથમથીજ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને સોળે શૃંગાર ધારણ કરી તાંબુલ વડે મુખને શોભાવી બહુ ઉત્તમ ભદ્રાસન ઉપર ગોખમાં બેસજો. જ્યારે હસ્તિસ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલ રાજા દૃષ્ટિપથમાં આવે ત્યારે કટાક્ષ બાણોવડે સારી રીતે તેને વીંધજો. અને જેવી રીતે કામરાજ અંગ પ્રત્યંગ ફેલાવે તેવી રીતે હાવભાવ વિભ્રમ તથા શરીર-ચલન કરજો, કે જેથી તે તમને જ વિચારે, તમને જ ઇચ્છે, તમને જ ચિંતવે અને તમનેજ દેખે. વધારે શું કહું ? તમારી કળા ફોરવીને ગમન અને આગમન સમયે પ્રદ્યોતરાજાને સંપૂર્ણ વશ કરી લેજો." આમ તેઓને શિખવીને તૈયાર કરી બીજે દિવસે રાજાના આવવાને અવસરે સ્નાન, મજ્જ-નાદિક કરી સોળ શૃંગાર ધારણ કરી પાંચ સુગંધીવાળા તાંબુલ વડે મુખ શોભાવીને રાજમાર્ગ ઉપર આવેલા ગોખમાં ભવ્ય ભદ્રાસન ઉપર તે રત્નમંજરી અને કામમંજરી બેઠી.

બે ઘડી વ્યતીત થઇ એટલામાં રાજા તે માર્ગે નીકળ્યા; ઉત્તમ ગંધહસ્તીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલો પ્રદ્યોત રાજા

તે ગોખની સમીપે આવ્યો; એટલે તે બંને યુવતીઓને તેણે દેખી, તેઓએ પણ હાવભાવ પૂર્વક રાજા તરફ જોયુ તે અવસરે પરસ્ત્રીલંપટ પ્રદ્યોત રાજા ચમત્કાર પામ્યો, અને સૂક્ષ્મનજરે તેની સામે જોવા લાગ્યો.

તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો; 'સ્વરૂપ વડે રંભાને પણ જીતે એવી, કંદર્પના સૈન્યમાં ભંભા સમાન (ભંભા જેમ લડાઇ માટે લડવૈયાઓને ઉશ્કેરે છે તેવી રીતે કામભોગ માટે જોનારને ઉશ્કેરનાર) આ બંને ભાગ્યવતી કોણ છે ? ને તે કોની સ્ત્રીઓ હશે ?' આમ વિચાર કરતો રાજા વારંવાર તેમની સામે જોવા લાગ્યો. તે બંને પણ રાજાને રાગ દૃષ્ટિવાળા દેખીને–સમજીને વિશેષ આદર પૂર્વક અનિમેષ નેત્રોથી તેની સામે જોવા લાગી અર્ધ મીંચેલા ચક્ષુઓથી તેને આકર્ષવા લાગી, મુખમોટન કરવા લાગી. જરા હાસ્યપૂર્વક, જરા નીચી વળીને જરા વધારે ઉંચી થઇને તેની સામું જોવા લાગી. શરીરના અવયવો દેખાય ને ઢંકાય તેવી રીતે નીચી વળી વળીને વારંવાર અંગોપાંગ પ્રગટ દેખાય તેવી રીતે પરસ્પર બંને હાથો ગળા પાસે લગાડીને તથા બીજા પણ અપરિમિત હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ, વિક્ષેપાદિ સ્ત્રીચરિત્ર વિકુર્વીને રાજાને કામદેવના સંકટમાં તેઓએ નાંખ્યો.

રાજા પણ કામબાણોથી પૂરેપૂરો વીંધાઇ ગયો. ને તેણે વિચાર્યું; 'શું આ બંને નાગકુમારની પત્નીઓ હશે ? કે શું કિન્નરીઓ હશે ? શું વિદ્યાધરીઓ હશે ? આ બંને કોણ હશે ?

આ મોટું ધવળગૃહ કોનું છે ? અહીં કોણ રહે છે ? આ બંને સ્ત્રીઓનો સંયોગ મને કેવી રીતે થઇ શકશે ? જો આ બંને મળે તો જ મારો જન્મ સફળ છે. નહિ તો સફળ નથી.' આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં પ્રદ્યોતરાજાએ તે અવસરે ભ્રૂસંજ્ઞાથી મહાવતને સૂચવ્યું; હાથીને ધીમે ધીમે ચલાવ.'

તે હસ્તીરત્નનાં મહાવત હરિવલ્લભે પણ તેમજ કર્યું. આગળ ચાલતાં વાંકી ડોક કરીને સંયોગની ચિંતાવડે વિલખો થયેલો રાજા અનિમેષ દૃષ્ટિથી તેઓને જોવા લાગ્યો. તે બંનેએ પણ તેની તેવી સ્થિતિ જોઇને વિશેષ વિશેષ વિષ લિપ્ત કામદેવનાં બાણો વડે તેને માર માર્યો; વળી આળસથી અંગ સરડીને, બગાસાં ખાઈને, પરસ્પર આલિંગનાદિક કરીને, પ્રથમ કોઇ વખત નહિ જોયેલા તેવા સ્ત્રીચરિત્રના વિભ્રમવડે રાજા ઉપર પૂર્ણ રાગભાવ તેઓએ દેખાડયો

તે જોઇને 'આ બંને મારા ઉપર પૂર્ણ રાગવાળી જણાય છે; તો તેઓ કયા ઉપાયવડે મળશે ? એવા આશાના સંકટમાં રાજા પડયો અને જ્યાં સુધી તેઓ દૃષ્ટિપથમાં આવી ત્યાં સુધી તેઓ તરફ જોયા કર્યું, ત્યારપછી પોતાના પ્રાણને તે બંનેની પાસે મૂકીને એકલા દેહમાત્રથીજ તે આગળ ચાલ્યો, તે બંને વેશ્યાઓએ આ બધી હકીકત અભયકુમારને જણાવી.

અભયકુમારે તે બંનેના ઉપર પ્રસન્ન થઇને ભવિષ્યનાં કાર્ય માટે તેમને શિખામણ આપી કે; કાલે પાછો તે પર-સ્ત્રીલંપટ નૃપતિ આજ રસ્તે નિકળશે, તે વખતે પણ વધારે વધારે કટાક્ષ, વિક્ષેપ, હસ્તસંચલન, અંગોપાંગદર્શનવડે તેને

આકર્ષીને તમે એવું કરજો કે જેથી તે વિશેષ વિહ્વળ થાય અને વિષયાનુરક્ત થઇને એમ જાણે કે "આ બંને મારો જ વિચાર કરે છે, મારી ઉપર પૂર્ણ રાગવાળી છે. અને જ્યારે હું તેને કહીશ ત્યારે તેજ વખતે મને અંગીકાર કરશે" એવી તેને પ્રતીતિ થાય તેમ વર્તજો પછી બીજે કે ત્રીજે દિવસે જ્યારે સંપૂર્ણ વિહ્વળ થશે ત્યારે કાંઈક બ્હાનું કરીને તે રાજા દુતીને તમારી પાસે મોકલશે. તે વખતે રાજાની દુતી જે કહે તે સાંભળીને પ્રથમ તો મિષ્ટ વચનો વડે તેને તૃપ્ત કરી ખાન—પાનાદિવડે તેને બરાબર આકર્ષી રાજકુળની બધી હકીકત સારી રીતે જાણી લેજો ત્યારપછી કોઈ રીતે વાક્ચાતુરાઇથી તમારો સંગમ અતિદુર્લભ છે; તેવો ભાસ તે દાસીને થાય તેમ કરજો. વળી તેને કહેજો કે; 'અમે તો આ જન્મમાં આજ સુધી કોઇની પણ સાથે ચાર આંખ મેળવી નથી, અમારા સ્વામી વિના કોઈની સાથે અમે વાણીવિલાસ પણ કર્યો નથી, વળી એવા કયા અમારા પૂર્વ કર્મના સંબંધથી આટલે બધો આ રાજાની સાથે દૃષ્ટિસંબંધ થયો? તે પણ અમે જાણતા નથી. તેથી બહેન! અમારો મેળાપ તો અતિ દુષ્કર છે, તે કેવી રીતે બની શકે? અમારે તો આ અંતઃપુરમાંજ રહેવાનું છે, અમારાં અંતઃપુરમાં પ્રવેશ તો રાજાના અંતઃપુરથી પણ વિષમ છે.' આ રીતની વચનરચનાવડે મેળાપની દુષ્કરતા અને રાજા ઉપર પૂર્ણ રાગ દેખાડીને તે વધારે આતુર થાય તેમ કરજો. છેવટે તમારે તો દુતીને કહેવું કે; 'જો અમારા ઉપર રાજાજીને સંપૂર્ણ રાગજ હોય તો અમે કહીએ તે ઉપાયદ્વારા જો અમે કહીએ તેટલું સંકટ

તે સ્વીકારે તો કોઇ રીતે મેળાપ થાય ખરો, નહિતર તો નહિ જ થઈ શકે. તારે પણ અવસર જોઇને ક્વચિતજ આવવું, વારંવાર આવવું નહિ '

આ પ્રમાણે અભયકુમારે તે રત્નમંજરી તથા કામમંજરીને શિખવાડી દીધું. અને તે બંનેએ તે સર્વ બરાબર ગ્રહણ કરી લીધું. બીજે દિવસે પણ ફરીથી રાજા તે ગોખની પાસે થઇને નીકળ્યો

તે સમયે તે બનેએ કટાક્ષાદિ દ્વારા બહુ સારી રીતે પ્રદ્યોત રાજાને વિંધ્યો, એટલે રાજા વિષમ એવી કામાવસ્થામાં પડયો અને તે વિચારવા લાગ્યો; દેવાંગનાઓથી પણ વિશેષ રૂપ તથા ચતુરાઈ ધારણ કરનારી આ સ્રીઓ જો કોઈ રીતે મારાં હાથમાં આવે તો ઉત્તમ થાય.' આવા વિચારોમાં ક્ષણે ક્ષણે વિરહાગ્નિથી બળતો તે પોતાના મહેલમાં ગયો અને ત્યાં પણ તેને તે સ્રીઓ સંબંધી જ વિચારો આવવા લાગ્યા કે; ' જો કોઈ નિપુણ, અવસરની જાણ, વાણીમાં કુશળ એવી વિચક્ષણ દુતી કોઇ બ્હાને આ બંનેની પાસે જાય અને તેમનો આશય જાણી લાવે તો કોઇપણ ઉપાયથી મારા મનોરથની સિદ્ધિ થાય '

આ પ્રમાણે પ્રદ્યોતરાજા ચિંતવીને દુતીના કાર્યમાં કુશળ એવી વિદુમા નામની એક સ્રીને બોલાવીને તેની આગળ અમુક રસ્તા પર અમુક પ્રકારના આકારવાળા મકાનની સમીપમાં, અમુક ઉંચા મહેલમાં, પૂર્વ દિશામાં જે મકાનનું મુખ આવેલ છે ઇત્યાદિ નિશાનીઓ પૂર્વક પોતે જે અનુભવ્યું હતું અને પોતાને જે ઇચ્છિત હતું તે સર્વ નિવેદન કર્યું

અને તે દાસીને કહ્યું કે; ' તું ચતુરાઇથી કાંઇક બ્હાનું કરીને તે ઘેર જઇને. તેનું કુળાદિક જાણીને તેમજ તેઓનાં હૃદયમાં રહેલ તેમના પરિણામ પિછાણીને પાછી આવજે.'

વિદ્યુમાએ તે સાંભળીને કહ્યું; ' સ્વામિન્ ! આ બહુ આકરૂં વિષમ કાર્ય છે. અપરિચિત એવા ઉત્તમ મનુષ્યના ઘરવાં જવું તે અતિદુષ્કર છે, તેમાં પણ તેની ગુહ્ય વાર્તા જાણવી તે તો અતિશય દુષ્કર છે. આપે આજે મહાવિષમ કાર્ય બતાવ્યુ છે, તો પણ આપના ચરણની કૃપાવડે મારી ચતુરાઈ વાપરીને આપની આજ્ઞાનુસાર તેની સર્વ પ્રકારની ખબર સારી રીતે મેળવીને આપની પાસે તે બધું જણાવીશ. આપે તે વખતે મારો મુજરો સ્વીકારવો.' આમ કહીને તે દુતી રાજાની સમીપેથી નીકળી ત્યાંજ ગઇ.

રાજાએ કહેલ રાજમાર્ગમાં જઇને તે આમતેમ ચોતરફ તેણે અવલોકન કર્યું. પછી તે સ્થળે રહેનારા લોકોને પૂછ્યુ; ' આ ઘણી બારીઓવાળું વિશાલ ઘર કોનું છે ? અહીં કોણ રહે છે ?' તેઓએ કહ્યું, ' આ મોટી હવેલીનું મુખ તો પશ્ચિમ દિશામાં અને અંદરની પોળમાં છે, તેમાં દેશાંતરથી આવેલા અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી રહે છે. દાતા, ભોગી, પરોપકારપરાયણ એ શ્રેષ્ઠી છ મહિના પહેલા જ આ મકાનમાં આવીને રહેલ છે. તેનો વિશાલ પરિવાર અહિં સાથે છે, બાકી અમે કાંઇ વધારે જાણુતા નથી. આ બાજુનાં બારીઓના બારણાં તો પ્રાયે કરીને બંધ જ રાખેલા દેખાય છે. આ બાજુ કોઇ ઉભું રહેતું નથી.'

આ સાંભળીને તે દાસી વિચારવા લાગી; ' અહીં જોઇએ તેવી ખબર ન મળી, તેથી જો ઘરના મુખ્ય દરવાજે જઈશ તો બધી બાબતની ખબર પડશે.' આથી તે પાછી ફરી ધીમે ધીમે તપાસ કરતી તે આવાસના મુખદ્વાર પાસે ગઇ, તે સ્થળે તો રાજદ્વારની જેમ નગરજનો તથા સેવકોથી તે દ્વાર તો તદ્દન રોકાયેલું દીઠું, પછી તેના પાડોશી શ્રીદત્તનાં ઘરમાં કાંઇક ઓળખાણ કાઢીને તે તેની પાસે બેઠી; ને તેણે આડી અવળી વાતો કરવા માંડી ને ધીરે રહીને તેણે પૂછયું; ' આ મોટા મકાનમાં કોણ વસે છે ?'

શ્રીદત્તે જવાબ આપ્યો; ' દૂર દેશાંતરથી આવેલા એક શ્રેષ્ઠી અહિં રહે છે. સર્વ ગુણોથી સંપન્ન, શ્રેષ્ઠીઓમાં શિરોમણી અને પરોપકારમાં પરાયણ આવો કોઇ સજ્જન પુરૂષ હજુ સુધી અમારા દૃષ્ટિપથમાં આવ્યો નથી.' પ્રદ્યોત રાજાની તે દાસીએ પૂછયું.

' તેના ઘરમાં કોઇ સ્ત્રી છે કે નહિ ?'

જવાબમાં શ્રીદત્ત સ્ત્રી કહે છે ' હા. સ્ત્રી તો છે, ત્યાં કોઇને પેસવા દેતા નથી. હું તે સજ્જન શ્રેષ્ઠી પાસે સેંકડોવાર ગયેલ છું, પણ તેનાં અંતઃપુરમાં ગયો નથી તેઓના દેશમાં આવો જ રિવાજ જણાય છે. મોટી ઓળખાણ અને ઘણો પ્રેમ હોય તો તે કોઇ વખત બીજી સ્ત્રીઓ અંતઃપુરમાં જાય છે. પુરૂષ તો કોઇ જઇ શકતું જ નથી. આ શ્રેષ્ઠીને અહીં રહેવા આવ્યે છ માસ લગભગ થયા છે, પણ મારી માતા માત્ર એક કે બે વાર તેના અંતઃપુરમાં જઇ શકી છે.'

આ સર્વ હકીકત જાણીને ચંડપ્રદ્યોતની દૂતી વિદ્રુમાએ રાજા પાસે જઇને તે હકીકત કહી સંભળાવી અને કહ્યું; મહારાજ ! આ કાર્ય તો મહાકષ્ટથી સાધી શકાય તેવું છે; તેમાં પણ કાર્યસિદ્ધિનો સંશય છે, તો પણ આપનો આદેશ મેં અંગીકાર કર્યો છે, તેથી હું જેટલું બનશે તેટલું અવશ્ય કરીશ, પછી જેવો ભાવિભાવ !' પ્રદ્યોતે તે સાંભળીને કહ્યું; ' મારૂં ભાગ્ય છે જ, કારણ કે તેઓ રાગવાળી દૃષ્ટિથી મારા તરફ જૂએ છે, એમ અનુમાનથી કલ્પી શકાય છે, તેથી તું ઉદ્યમ કર, તારો ઉદ્યમ સફળ થશે.'

મહારાજે કહ્યું તે સર્વ સાચું છે, પણ તેનાં અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરવો તેજ પ્રથમ અતિ દુષ્કર છે. વાણિયાની જાતિ બહુ વિચક્ષણ હોય છે, તેને છેતરવી બહુ મુશ્કેલ છે, બાકી ઉદ્યમમાં હું કાંઇ ન્યૂનતા રાખીશ નહિ.' વિદ્રુમા આમ કહીને પોતાના ઘેર ગઈ અને તે વિચારવા લાગી; ' રાજા પાસે મેં પ્રતિજ્ઞા તો કરી છે, પણ ઓળખાણ વગરના ઘરમાં કયા ઉપાય વડે પ્રવેશ થઇ શકશે ?' આથી ગહન ચિંતાસમુદ્રમાં પડી.

ત્રણ દિવસ ગયા પછી રાજાની સમીપે આવીને અંતઃપુરમાંથી તેણે ચાર દાસી અને પાંચ પુરૂષો માગ્યા. તેને લઇને તે પોતાનાં ઘેર જઈ એક મોટા થાળમાં વિવિધ પ્રકારની સુખડીઓ ભરી અને બીજા થાળો દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ, પિસ્તા, નાળિયેર વગેરેથી ભરીને, બહુ સુંદર રેશમી વસ્ત્ર વડે તેને ઢાંકી, સુંદર તરૂણીઓ પાસે તે થાળ ઉપડાવી; પોતે મોટી શેઠાણી બની. પછી દાસીઓ ગીતો ગાતી ગાતી આગળ

ચાલતી હતી અને રાજપુરૂષો પાછળ ચાલતા હતા, આ રીતના ઠાઠથી તે અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર ગઈ અને અંતઃપુરનું દ્વાર હતું ત્યાં જઈને તે બધા ઉભા રહ્યા. એટલે અંતઃપુરનું રક્ષણ કરનાર રક્ષક પુરૂષોએ તેઓને પૂછ્યું; 'આ શું છે ?'

વિદ્રુમાએ કહ્યું; 'ગઈ કાલે રાજાને ત્યાં કુળક્રમથી આવેલો દેવીનો મહોત્સવ હતો, તેથી તે દેવતાની શેષ સર્વ સ્થળે મોકલી. તે રાજાએ ઘણી પ્રીતિથી અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર પણ આ શેષ મોકલી છે, અને રાજાએ કહેશાવ્યું છે કે, શ્રેષ્ઠીનાં અંતઃપુરમાં જઈને તે આપવી, તેથી તે દેવાને માટે હું આવેલી છું.'

દ્વારપાળે કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠીની આજ્ઞા વિના અમે તમને અંદર જવા દઈશું નહિ પણ તમે રાજા તરફથી આવ્યા છો, તેથી શ્રેષ્ઠીને પૂછીને તમને અંદર પ્રવેશ કરવા દઈશું, માટે એક ક્ષણુવાર અહિં ઉભા રહો.'

આમ કહીને એક સેવકે અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠી પાસે જઈને તે સર્વ હકીકત જણાવી. અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તેઓને કહો કે; 'રાજાએ મોટી કૃપા કરી છે. પણ એક મુખ્ય દાસી અંતઃપુરમાં જઈને આપી આવે, સત્કાર તો સર્વનો કરવો યોગ્ય છે પણ અમારા કુળનો રિવાજ હોવાથી બધાને અંદર જવા દઈશું નહિ.' શ્રેષ્ઠીનું તે કથન સેવકે જઈને વિદ્રુમાને કહ્યું કે; તમારામાંથી એક શ્રેષ્ઠીના આદેશ પ્રમાણે અંતઃપુરમાં જાઓ. 'આવો ઉત્તર સાંભળીને વિદ્રુમા પોતે થાળ ઉપાડીને

અંતઃપુરમાં ગઈ. દુરથી જ તે બંનેનું સ્વરૂપ જોઇને ચિત્તમાં તે ચમત્કાર પામી અને વિચારવા લાગી; 'અહો ! આ બંનેનું સ્વરૂપ, ચાતુર્ય તથા લાવણ્યાદિક જોઇને રાજા મોહમાં પડી ગયા છે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? આ બંનેના હાવભાવાદિક જોઇને કોણ સ્થિર ચિત્તવાળું રહી શકે ?'

આવા વિચાર કરતી તે તેઓની સમીપે જઇને તેમની પાસે ભરેલો થાળ મૂકીને શિષ્ટાચારપૂર્વક પ્રણામ કરીને કહેવા લાગી, 'ભાગ્યશાલી બ્હેનો રાજાએ દેવાર્ચન મહોત્સવ માંથી આ શેષ બહુ પ્રીતિથી સ્વયમેવ તમને મોકલાવી છે, અને તમારા કુશળક્ષેમ પૂછાવ્યા છે. તમારા ઘરના સ્વામી ઉપર તેઓ બહુ પ્રસન્ન અંતઃકરણવાળા છે, તેમના ઉપર મહારાજનો બહુ રાગ છે. "જેનો ગૃહપતિ આવો ઉદાર છે, તેની ગૃહિણીઓ પણ તેવી જ હશે તેથી બહુમાનપૂર્વક તેમને વાર્તા પૂછજે" એમ રાજાએ સ્વમુખે મારી સાથે કહેવરાવ્યું છે.'

આ સાંભળીને પ્રથમથી જ શિખીને તૈયાર થયેલી રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ હસીને જવાબ આપ્યો 'તમે કહ્યું તે સાચું છે રાજાની કૃપાથી જ પ્રજાજન સુખી થાય છે, પરંતુ વ્યવહારમાં પુરૂષ જ પ્રધાન હોય છે. પુરૂષોને આશ્રયીને પ્રશંસાની અથવા સુખ સમાચારની વાત બોલાય છે અને તે યોગ્ય દેખાય છે. પણ તમે તો કહ્યું કે, 'રાજાએ તમારા સુખ સમાચાર પૂછાવ્યા છે.' તમારૂં આ કથન તો 'અવસરોચિત પ્રિય બોલવું' એવું નીતિનિપુણોએ કહેલું છે

તે કથાનુસાર તમારી જ વાક્ચાતુરીનું દેખાય છે. કારણ કે અમે કોણ ને રાજા કોણ? કોઇ વખતે અન્યોઅન્ય ઓળખાણ પણ થઈ નથી, તેથી પહેલા તો પરસ્પરનો મેળાપ થાય, પછી પ્રિય બોલવું, સંદેશાદિ કહેવરાવવા તે સંભવે, તે સિવાય સંદેશા કહેવરાવવા યોગ્ય હોય નહિ, અમારે તો રાજાનું દર્શન પણ થયું નથી તેથી અમારા ખુશી ખબર કેવી રીતે તેમણે પૂછાવ્યા?'

આ પ્રમાણે તેઓનું કથન સાંભળીને વિદ્રુમાએ જરા હાસ્ય કરીને, આમ તેમ જોઈ કોઇપણ માણુસ સાંભળે કે જુએ તેમ નહિ હોવાથી તેઓના કાન પાસે જઇ કહ્યું; 'વાહ ધન્ય છે. પરંતુ સજજન સ્ત્રીઓ થઈને આવું તદ્દન જુઠું બોલશો તો પછી સત્યનો વ્યવહાર કયાં રહેશે? તે રાંક રાજાને નયનવિલાસના વિભ્રમમાં પાડીને, તેનાં મન, વાણી તથા કાયાદિ સર્વ લુંટી લઇને, તમારે આધીન કરી લઇને જાણે કાંઈ બન્યુ જ નથી. તેમ જણાવી સમજાવો છો! તેથી તમે શું મને બાળક જાણો છો? મને બધી ખબર છે, સૂયાણીની પાસે પેટ છૂપાવવું તે કેમ ચાલે.' જે દિવસથી રાજાને તમારા દર્શન થયાં છે, તે દિવસથીજ તે ખાન, પાન, શયન, નિદ્રાદિક સર્વ છોડી દઇને યોગીની જેમ તમારૂં જ ધ્યાન ધરી રહ્યો છે રાજાને દુઃખથી શોકાતુર થયેલા અને મ્લાન મુખવાળા જોઇને મેં આગ્રહથી તેમને એક દિવસે પૂછ્યું, કારણ કે હું તેમની પાસે રહેનારી દાસી છું, તેમનાં હૃદયનાં મર્મને જાણુનારી છું, તેથી મારી પાસે તેમણે તેમનાં હૃદયમાં રહેલ સર્વ દુઃખ જણાવ્યું છે. તે સાંભળીને હું પણ તેમનાં દુઃખમાં ભાગ

લેનારી થઇ. આવી દુઃખી અવસ્થા તે અનુભવે છે અને તમારા મનમાં તો તેનો હિસાબ પણ નથી ! અરે ક્યાં તેનું પ્રેમાળ પણું અને ક્યાં તમારા હૃદયની કઠોરતા ? સોળ મુકુટબદ્ધ રાજાઓના નાયક હોવા છતાં પણ તમારા ઉપર આવી રીતે આસક્ત થઇને તે તમને મળવાની અતિશય ઇચ્છા કરે છે, મને રાજાનુ દુઃખ નહિ સહન થઇ શકવાથી હું મારૂં બુદ્ધિબળ ચલાવી તમારા દર્શન માટે અને તમને તે હકીકત કહેવા માટે મહાપ્રયત્ને તમારી પાસે અહિં આવી છું. તેથી તમે હવે હૃદયને જરા દયાર્દ્ર કરીને હું જે કહું છું તે હૃદયમાં ધારણ કરો. જે જેને સંભારે, તેજ સરલતાથી તેને સંભારે છે ' આવી સજ્જનની પ્રકૃતિ સર્વત્ર સ્પષ્ટ દેખાય છે. તેથી હવે કૃપા કરીને તે રાજાના મનોરથો પૂર્ણ થાય તેમ કરો. તેને મન, વચન, કાયા, ધન, જીવિતવ્યાદિ સર્વ કરતાં તમે વધારે વહાલાં છો, તેનું જેવું ધ્યાન તમારા બંને ઉપર છે, તેવું ધ્યાન જો પરમેશ્વર ઉપર હોત અને અધ્યાત્મ ભાવનામાં તેની તલ્લીનતા લાગી હોત, તો મુક્તિ પણ મળવી મુશ્કેલ નહોતી. વધારે કહેવાથી શું ? મારૂં આગમન કેમ સફળ કરવું ? તે તમારે આધીન છે. '

વિદ્રુમાની ચતુરાઇથી જાણે રંજિત થયેલ હોય તેમ રત્ન મંજરી તથા કામમંજરીએ નિઃશ્વાસ મૂકીને કહ્યું; ' બહેન ! શું કરવું ? અમારે પણ સાપે છછુંદર ગળ્યાની જેમ મહા-દુઃખ આવી પડયું છે. અમે મોટા શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર જન્મી અને મોટા શ્રેષ્ઠીની સાથે અમારા લગ્ન થયા, અમારા કુળમાં પહેલાં આવું કાર્ય સ્વપ્નમાં પણ કોઇએ કર્યું નથી, અમે

પણ અત્યાર સુધીમાં અમારા પ્રાણુનાથ સિવાય બીજા કોઈ પુરૂષને જોયો નથી, કોઈની સાથે અમે એક અક્ષર પણ બોલ્યા નથી, અમે બંને ધર્મ અને નીતિમાર્ગ સિવાય બીજું કાંઈ જાણુતા નથી, અમારા ઘરમાં દાસી કે નોકર પણ ધર્મ અગર નીતિવિરુદ્ધ બોલવાની પણ હિંમત કરી શકતાં નથી, તો પછી તેવાં કૃત્ય કરવાં તો દૂરજ રહ્યાં. અમે આજ સુધીમાં ઘરનાં દ્વાર સિવાય કોઈ દિવસ બહાર પગ પણ મૂકયો નથી.' 'રથમાંથી ઉતરીને આ ઘરમાં જ પ્રવેશ કર્યો છે હવે જ્યારે અહીંનાં અન્ન અને પાણીનો સંબંધ પૂર્ણ થશે અને અમારા સ્વામી સ્વદેશ તરફ જવાને તૈયાર થશે, ત્યારે અમારે પણ અહિંથી બહાર નીકળવાનું થશે અહીં વળી ધર્મમાં જ રક્ત એક અમારી રક્ષક વૃદ્ધા ડોશી છે, તે ક્ષણુમાત્ર પણ અમારૂં પડખું છોડતી નથી. ક્ષણે ક્ષણે ધર્મમાર્ગમાં પ્રેરક શિખામણુ અમને આપ્યા જ કરે છે. આજે કોઇ શુભ શકુનોએ પ્રેરાયેલ તમે આવ્યા છો, તેથી તે હમણાં જ અમારા પ્રાણુનાથના મોકલવાથી કોઇ અતિપરિચિત ગૃહસ્થને ઘેર લોકાચારાર્થે ગઈ છે, તેથી જ અમારાથી છુટાં હૃદયે તમારી સાથે વાતો થઈ શકી છે; જો તે ઘરમાં હોત તો તો તમારી સાથે વાતજ કેવી રીતે થઇ શકત ? આવી સ્થિતિમાં અમે રહીએ છીએ.'

આમ વાત કરીને ફરી તે બન્નેએ જણાવ્યું એક દિવસ દૈવયોગે બપોરના સમયે ઓછી વસ્તીવાળા આ ઘરના પછ-વાડેના ભાગમાં ગોખ પાસે અમે અહીં તહીં ફરતી હતી, તે વખતે તે ડોશી ગૃહકાર્યમાં વ્યગ્ર હતી, ત્યારે મહારાજાની

સ્વારી નીકળી. ઘોડાઓનો અવાજ સાંભળીને તે જોવાની ઇચ્છાથી અમે ગવાક્ષનું દ્વાર ઉઘાડીને મુખ ઉપરનો પડદો ખોલી નાખી આમ તેમ જોવા લાગ્યા. જો પેલી ડોશી પાસે હોત તો તો જોવા દેત નહિ, પણ કોઇ પાસે નહિ હોવાથી અમારી ઇચ્છાનુસાર અમે જોવા લાગ્યા. એ જ સમયે હાથી ઉપર બેઠેલા મહારાજા ગોખની પાસેથી નીકળ્યા, એટલે અમારી ને રાજાની દૃષ્ટિનો મેળાપ થઇ ગયો.' તે વખતે કોઇ પૂર્વકૃત કર્મના ઉદયથી એવો અનિર્વચનીય રાગનો ઉદય થયો, કે તે અમારૂં ચિત્ત જ જાણે છે. રાજાએ પણ તેવી જ રીતે અમારી ઉપર અનિમેષ દૃષ્ટિથી લાંબા રસ્તા સુધી અમારી સામા જોયા કર્યું. જ્યારે માર્ગનાં અંતરથી આંખે દેખાતું બંધ થયું ત્યારે જ રાજાજીએ દૃષ્ટિ ફેરવી. ત્યારપછી તેમના વિરહથી જે દુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે તેનું વર્ણન કરવાને અમે સમર્થ નથી. પૂર્વ જન્મમાં આવો દૃઢ રાગ થાય તેવું કોઈ કર્મ બાંધ્યું હશે, તેનો ઉદય થયો જણાય છે. તેઓ અમારાં હૃદયમાંથી ક્ષણવાર પણ ભૂલાતા નથી. બીજે દિવસે પણ તેમનાં દર્શનની ઉત્સુકતા થઇ. તે જ વખતે પાણીમાં સાકર મળે તેમ તેમનાં દર્શનનું સુખ અમે અનુભવ્યું. વળી પાછો પ્રથમની માફક તેમનો વિયોગ થયો, એટલે ક્ષત ઉપર ક્ષાર નાખવાની જેમ અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તે દિવસથી હમેશાં સરસવ જેટલું સુખ પણ મેરૂ જેટલા દુઃખરૂપે અમે અનુભવીએ છીએ.'

'તે દુઃખને નિવારવા અમારા આત્માને અમે ઘણી શિખામણ આપી કે; 'અરે જીવ! તું કેમ આવી વ્યર્થ આશા

કરે છે? સ્વર્ગમાં રહેલ કલ્પવૃક્ષની જેમ આ સર્વ આશા નિષ્ફળ છે. તું કોણ? આ રાજા કોણ? કયા ઉપાયથી તારો અને તેનો મેળાપ થાય? જાતિ, કુળ, સ્વામી, ગૃહ, લોક, વૃદ્ધાદિકના ભયમાં તું પડેલો છે, તેનાથી પણ વિષમ એવી રાજ્યસ્થિતિ ઉલ્લંઘી શકાય તેમ નથી, તેથી તારો ને રાજાનો સંયોગ કેવી રીતે થશે? વળી અતિ ગુપ્ત રીતે પાપ કરીએ તો પણ જો અતિ દુર્ગંધી લશનાદિના ભક્ષણની માફક તે પ્રગટ થાય તો, અમારા સ્વામીનાથ અમને ઘર બહાર કાઢી મૂકે, લોકમાં નિંદા થાય અને અનેક દુઃખો આવી પડે વળી પરલોકમાં પણ કુંભીપાકની પીડા, તપાવેલી લોઢાની પુતળીનું આલિંગન, વૈતરણી ઉતરવી, તથા છેદન, ભેદન, તાડન તર્જનાદિક અનેક પ્રકારની નરકરક્ષક પરમાધામીઓએ કરેલી ન ચિંતવી શકાય તેવી પીડા સહન કરવી પડે, તથા એક ક્ષણ પણ વિરામ ન પામે તેવી ક્ષુધાદિ દશ પ્રકારની ક્ષેત્રવેદના અવશ્ય સહેવી પડે તેમાંથી કોણ છોડાવે? વળી નિગોદમાં જે અનંત દુઃખ ભોગવવું પડે તે તો વર્ણવી શકાય તેવું જ નથી. આ પ્રમાણે ક્ષણમાત્રના સુખ માટે દુઃખનો સમૂહ કોણ અજ્ઞાની અંગીકાર કરે?' ભદ્રે! અમે અમારા મનને શીખામણ આમ વારંવાર આપતા, તો પણ તે વિરામ પામતું નહિ. વળી પણ અશ્વક્રીડાનાં સમયે ઘોડાનો સ્વર સાંભળીને અમારૂં મન રાજાને જોવાને દોડતું, પણ શું કરીએ? મધ્યમાં રહેલ કાંટાવાળા ચંપકની જેમ વિકલ્પરૂપી કલ્પના કલ્લોલની કદર્થનાથી માત્ર અમે ક્લેશ જ અનુભવતા હતા. રાજાનો મેળાપ ફરીને થશે જ નહિ એવું અમને તો લાગતું હતું તેથી બ્હેન!

તમારાં ચિત્તમાં કોઈ યુક્તિ ભાસતી હોય તો કહો કે જેથી અમારો મનોરથ અને તારૂં આગમન સફળ થાય !'

રત્નમંજરીનું આ કથન સાંભળીને પ્રકૃતિથી જડ વિદ્રુમાની બુદ્ધિ ચાલી નહિ તેથી તે કાંઈ બોલી પણ નહિ, પણ જ્યારે રત્નમંજરીએ ફરી પૂછ્યુ, ત્યારે તેણે કહ્યું; ' હું શું ઉપાય બતાવું ? રાજા પાસે બીડું ગ્રહણ કરીને હું અહિં આવી છું તેથી મારે તો એક તરફ વાઘ અને એક તરફ નદી ' એવું સંકટ ઉત્પન્ન થયું છે ? હવે મારી લાજ રાખવી તમારા હાથમાં છે. શાસ્ત્રમાં પણ ચતુર સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ અસાધારણ હોય તેમ વર્ણવ્યું છે, કહ્યું છે કે અશ્વની દોડ, વરસાદનો ગર્જારવ, સ્ત્રીનું ચરિત્ર, પુરૂષનું નશીબ, અતિવૃષ્ટિ કે અનાવૃષ્ટિ આ બાબતો દેવો પણ જાણતા નથી તો મનુષ્ય ક્યાંથી જાણે ?' તેથી તમને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો, તમારી પાસે હું કોણ માત્ર છું ?'

વિદ્રુમાના આવાં વચનો સાંભળીને તેઓ બોલી; ' ભદ્ર ! આ અતિ દુષ્કર કાર્ય છે. અમે બંને તો ઘરની બહાર પગ પણ મૂકવાને સમર્થ નથી. પાંજરામાં રહેલ પોપટની જેવો અમારો નિવાસ છે. અમારે તો ખરેખર મર્યાદા સાચવવી પડે છે. તેથી કોઈ પણ ઉપાય અમારી દૃષ્ટિમાં આવતો નથી કે જેનાથી ધારેલું કાર્ય સફળ થાય. પરંતુ એક ઉપાય છે. તે જો ભાગ્યોદયથી સફળ થાય તો રાજાનો ને અમારો મેળાપ થાય. દશ કે વીશ દિવસ પછી આ નગરથી પંદર યોજન દૂર અમુક દેવનું તીર્થસ્થળ છે, તે સ્થળે અમારા સ્વામી

કોઇ કાર્યની સિદ્ધિ માટે પ્રથમ બાધા રાખેલી છે, તેથી વૃદ્ધા સહિત ત્યાં જવાની ઇચ્છા કરે છે તે જ્યારે તે સ્થળે જશે ત્યારે સમય મળશે તે વખતે પણ અમે જો કે રાજાના આવાસમાં તો આવી શકશું જ નહિ; કારણ કે ઘણા વખતથી વિશ્વસનીય સેવકો કોઇને ઘેર તો અમને જવા દેતા જ નથી. અમારાથી ઘર બહાર તો પગ પણ મૂકી શકાય તેમ નથી; પરંતુ આ મોટી હવેલીમાં એક ગુપ્ત દ્વાર છે તે દ્વારના તાળાની કુંચી અમારી પાસે રહે છે. તે વખતે રાજા સામાન્ય વણિકના વેષમાં એકલા તે માર્ગે આવે તો ઇચ્છેલું કાર્ય સફળ થાય, તે સિવાય સંભવ નથી. હવે પછી તમારે પણ અમારી પાસે આવવું નહિ, કારણ કે અમારા સ્વામી અને અમારી પાસે રહેલી વૃદ્ધા બહુ શંકિત હૃદયવાળા છે '

જાણે જીવ પામતી હોય તેમ સંકોચપૂર્વક રત્નમંજરી ફરી કહે છે કે, ' આ ઘરના માણસોમાં એક અમારૂં હૃદય હરણ કરનારી પ્રિયંવદા નામની અમારી પ્રિય સખી છે તે બહુ નિપુણ છે. તે ગંભીર રીતે ગુહ્ય સાચવી રાખે છે. પ્રાણાંતે પણ કોઈની પાસે કહે તેવી નથી, તેથી યોગ્ય અવસરે તમારી પાસે અમે તેને મોકલશું અને બધું તેની સાથે કહેવડાવીશું, તે તમારે રાજાને કહેવું એટલે યોગ્ય નિપુણતાથી રાજાજી એકવાર ગુપ્ત દ્વાર વડે અહીં આવે. ત્યારે રાજાજીનો અને અમારો ઈચ્છિત સમાગમ થશે અને પરસ્પરની ધારણા સફળ થશે વળી અમે પણ તેમની યથોચિત સેવા કરીશું, પરંતુ આ વાત રાજાજી સિવાય બીજા કોઇની આગળ કહેવાની નથી. તમે તો બધી રીતે કુશળ છો, તેથી વધારે કહેવું અનુચિત

છે, અમારી લાજ તમારા હાથમાં છે જેમ કોઇ ન જાણે તેમ આ કાર્ય સિદ્ધ થાય તેવું કરજો.' રત્નમંજરીએ તથા કામમંજરીએ વિદ્રુમાને આ રીતે કહીને તેને શ્રેષ્ઠીની અનુજ્ઞાથી વસ્ત્ર, ધનાદિક સારી રીતે આપ્યું ને બહાર ઉભા રહેલા રાજાના સેવકોને અને દાસીઓને પણ તેઓના ધાર્યા કરતાં વધારે આપીને વિસર્જન કર્યા. એટલે તે બધાં પ્રસન્ન થઈને ગયા.

વિદ્રુમા પણ હર્ષપૂર્વક જતી રસ્તામાં વિચાર કરવા લાગી; 'મારા ભાગ્યોદયથી જ આવું કાર્ય હાથમાં આવ્યું. આ કાર્ય સિદ્ધ થશે એટલે રાજાની પણ મહેરબાની મારા ઉપર અધિક થશે, આ પણ મોટી શેઠાણીઓ છે તેથી તેઓ પણ હર્ષપૂર્વક મને ઘણું ધન આપશે,' મનમાં આવા આવા વિચારો કરતી તે રાજા પાસે ગઈ અને તેણે રાજાને કહ્યું; 'સ્વામિન્! મેં તમારા આદેશની સિદ્ધિ માટે ખૂબ પરિશ્રમ લઈ કાર્યને લગભગ સિદ્ધ કર્યું છે, પણ તેઓ અહિં આવી શકે તેમ નથી, હું પણ ઘણી મહેનતે જ તેના ઘરમાં જઇ શકી હતી. રાજાના અંતઃપુર કરતાં પણ તેઓનાં ઘરમાં જવું-આવવું અતિ વિષમ છે, પણ તમારી સેવામાં તત્પર એવી મેં તમારા પુણ્યબળથી વચનચાતુરી વડે તમારા પ્રત્યે તેઓને ગાઢ અનુરાગવાળી કરી છે, આજથી દશ દિવસ પછી વણિકના વેષમાં એકલા જ તમે જશો તો કાર્યસિદ્ધિ થશે. એ સમયે હું આપને ત્યાં જવા માટે જણાવીશ. તેઓનું રૂપ, લાવણ્ય, ચતુરાઈ, સૌભાગ્ય વગેરે જેવું તમે વર્ણવ્યુ તેનાં કરતાં પણ મેં અધિક દીઠું છે. તેઓનાં દર્શનથી કોણ મોહ ન પામે? તમારા

પુણ્યબળથીજ આ કાર્ય થયું છે.'

આ પ્રમાણે વિદ્રુમાનાં વચન સાંભળીને રાજાએ તેને ઉત્તર આપ્યો કે; 'ભદ્રે! હું તારી વાણીની ચતુરાઈ જાણું છું. ને તેથીજ મેં તને ત્યાં મોકલી હતી.' આમ કહીને રાજાએ તેને ઘણું ધન તથા સુંદર વસ્ત્રાદિક આપીને તેને જવાની રજા આપી. રાજા પણ તે દિવસથી આશારૂપી ગર્દભીના પાશમાં પડ્યો અને મહા અનર્થકારી મનોરથોને કરતો તથા કલ્પનાની જાળો ફેલાવતો મનદ્વારા અતિશય ઉગ્ર કર્મબંધન કરવા લાગ્યો.

આ બાજુ રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીને બધી હકીકત જણાવી. ત્યારબાદ શ્રેષ્ઠીએ બીજે દિવસે સર્વ વ્યાપારીઓ તથા શેઠીયાઓને એકઠા કરીને કહ્યું; 'મારે ભાઈનું જે દુઃખ છે, તે તમે સર્વ સારી રીતે જાણો છો. ઘણા ઔષધો તથા મંત્રાદિક વડે પણ તે સાજો થતો નથી. એક દિવસ અમારે ઘેર દૂર દેશથી એક વિદ્વાન અતિથિ ભિક્ષા લેવા માટે આવ્યો હતો ઉપકારપરાયણ તે અતિથિ મારૂં દુઃખ જોઈને કહેવા લાગ્યો કે; 'શ્રેષ્ઠિન્! નકામો પ્રયત્ન શું કરવા કરો છો ? આને દુષ્ટ દેવતાએ અધિષ્ઠિત કરેલ છે, તેથી કોઈ પણ અન્ય ઉપાયવડે આ સાજો થશે નહિ. પણ જો તમારે તેને સાજો કરવો જ હોય, તો તમે સર્વભદ્ર તીર્થમાં જાઓ. ત્યાં આશાપુરી નામે દેવી છે, તે દેવાલયની પાસે સર્વ દોષો ચુરનાર શાંતિકર નામનું સરોવર છે. ત્યાં એકવીશ દિવસ સુધી સ્નાન કરીને તે દેવીની પૂજા કરજો, તેમ કરવાથી આ તમારા ભાઈના સર્વ દોષો નાશ પામી જશે.' આ મુજબનું

તે પંડિતનું વચન સાંભળીને ત્યાં જવાનું મેં કડક વ્રત રાખ્યું છે; તેથી મારે ત્યાં તત્કાલ જવું જ જોઇએ. ત્યાં જવા-આવવામાં ત્રણ ચાર મહિના લાગશે, તેથી જેનું જે કાંઇ લેણું હોય તે લઇ જજો અને દેવું દઈ જજો.'

તે સાંભળી સર્વ વ્યાપારીઓએ કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠી! તમે સુખેથી ત્યાં જાઓ. તમારા ભાઇથી તમને થતી વિટંબનાનું દુઃખ જોવાને અમે પણ સમર્થ નથી. આપના જેવા સજ્જન પુરૂષને આવી વિટંબણા હોવી ન જોઇએ, અમે તો હમેશાં તમને આશિષ આપીએ છીએ કે તમારી આ વિટંબના દુર થઈ જાઓ. અમારા લેણાની અમારે જરા પણ ચિંતા નથી, કારણ કે તમારી પાસે જે લેણું છે તે અમારા ઘરમાં જ છે. અમે તો તમારા ગુણોથી ખરીદાયેલા છીએ. તમે બહુ ખુશીથી ત્યાં જઇ મનનુ ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ કરીને તત્કાલ અહિં આવજો. આપનું દુઃખ ટળવાથી આપને અને અમને બહુ સુખ થશે.'

તે બધા વ્યાપારી ગૃહસ્થોનાં આવાં વચનોને સાંભળીને ફરીથી અભય શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'બંધુઓ! મને તેવો વિશ્વાસ છે. તમે સર્વ મારા શુભચિંતકો છો. તમારાં શુભચિંતનથી મારૂં કાર્ય અવશ્ય નિર્વિઘ્ને પાર પડશે. પણ આ તો વ્યવહાર છે કે દેવું કોઈનું રાખવું નહિ. જગતમાં ઋણ સમાન કોઈ દુઃખ નથી. વળી પરદેશ જતા હોઇએ ત્યારે તો કોઇનું દેવું બાકી રહેવા દેવું નહિ, કારણ કે સમયની કોઈને ખબર પડતી નથી. કાલે શું થશે તે કોણ જાણે છે? કાયા અસ્થિર છે, વિદ્યુતની લતા જેવું જીવિતવ્ય પણ ચંચળ છે, આયુષ સંપૂર્ણ

થતાં ભવાંતરમાં દશગણું, સો હજાર ગણું કે તેથી પણ અધિક પાછલું દેવું આપવું પડે છે, તેથી તમારૂં જે કાંઈ લેણું હોય તે લઇ જાઓ. અમારૂં કાર્ય સિદ્ધ થયા પછી પાછા અમે અહીં આવીશું, ત્યારે પાછો આપણો વ્યવહાર તે પ્રમાણે જ શરૂ કરીશું.' આમ યોગ્ય શબ્દો કહીને સર્વનું દેવું આપી દઇ અભય શ્રેષ્ઠી નિશ્ચિંત થયા

ઉજ્જયિનીના વ્યાપારીઓ પણ પોતપોતાનું લેણું લઇને શ્રેષ્ઠીની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરતા પોતપોતાના ઘેર ગયા. સર્વત્ર નગરમાં એ વાત પ્રસિદ્ધ થઇ ગઈ કે, થોડા દિવસોમાં અભય શ્રેષ્ઠી બહારગામ જવાના છે, અમુક દિવસે પ્રયાણ કરવાના છે, ત્યારપછી શ્રેષ્ઠીએ મુહૂર્તના દિવસે રથ તથા પાલખી વગેરે બહાર ઉદ્યાનમાં છોડાવ્યા. ગાડાં, ઉંટ ઈત્યાદિને બહાર રાખ્યા અને તેની રક્ષા અર્થે સેવકોને પણ ત્યાં રાખ્યા

ખોટા ગાંડાને પણ ત્યાં બહાર રાખવામાં આવ્યો હમેશાં શ્રેષ્ઠી ત્યાં જતા હતા, અને થોડો વખત ત્યાં રહીને પાછા આવતા હતા, તે ગાડો પણ નિશ્ચિત સમયે હમેશાં નાસીને નગરમાં આવતો હતો. ને પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણેનાં વાકયો બોલતો હતો. ગાંડપણુની ઘણી ક્રિયાઓ તે કરતો હતો. બે ત્રણ ઘડી પછી શ્રેષ્ઠી પણ સેવકો પાસે ખાટલો ઉપડાવીને તેની પાછળ દોડતા જતા હતા, પૂર્વની જેમજ અતિ કષ્ટથી તેને ખાટલામાં નાંખી બાંધીને લાવતા હતા તે ગાંડો પ્રદ્યોત રાજમાર્ગમાં બોલતો; હું પ્રદ્યોત રાજા છું, આ દેશનો અધિપતિ છું, તમારો સ્વામી છું મને આ અભય બાંધીને લઇ જાય છે, મને કેમ

તમે છોડાવતા નથી?' આ પ્રમાણે બોલતા તેને પકડીને શ્રેષ્ઠી ગામબહાર લઈ જતા હતા.

આ અવસરે દુકાને બેઠેલા લોકો બોલતા; 'આની પીડાથી પીડિત થયેલા શ્રેષ્ઠી તીર્થયાત્રાએ જાય છે, હમેશાં આવી વિટંબના કોણ સહન કરે? આ શ્રેષ્ઠીને ધન્ય છે, તેના ભાતૃ-પ્રેમને પણ ધન્ય છે, કે જેથી તે હમેશાં આવી રીતે ભાઇને સાચવે છે' લોકોની પરસ્પરની વાતો સાંભળતા તે શ્રેષ્ઠી બહાર જતા હતા. પણ બહુ દિવસ થવાથી કોઇ ઉભું થતું નહિ, તેમ તે બાબતમાં કોઈ કાંઇ પૂછતું પણ નહિ. જ્યારે કોઈ અન્ય કાંઇ બોલતું ત્યારે પાસે ઉભેલ બીજો જવાબ આપતો 'તેમાં આશ્ચર્ય શું છે? આ તો હરરોજ બને છે, બધાએ લોકો જાણે છે પૂર્વ જન્મમાં કરેલા કર્મોનો વિપાક આ બિચારો ભોગવે છે, માટે મનને સ્થિર કરીને તથા મૌન ધારણ કરીને જે કાંઇ કામકાજ હોય તે કરો.'

આ રીતે પ્રયાણના નિશ્ચિત કરેલા દિવસને એક રાત્રી બાકી રહી તે સમયે તે બંને વેશ્યાઓએ પોતાની પ્રિયસખી પ્રિયંવદાને ચંડપ્રદ્યોતની દુતી વિદ્રુમાને ઘેર મોકલી, તેણે ત્યાં જઇને વિદ્રુમાને કહ્યું; 'કાલે પહેલી ચાર ઘડી ગયા પછી અમારો સ્વામી પ્રયાણ કરશે, સર્વે ઘરના તથા બહારના કામકાજ કરનારા સેવકો કેટલેક સુધી વળાવવા માટે જશે, તેઓ બપા પાછલા પહોરે પાછા આવશે, તેથી સવારે એક પહોર દિવસ ચઢે ત્યારે રાજાજી સામાન્ય વણિકનો વેશ પહે-રીને એકલાજ આવે. તે વખતે હું તેડવા માટે આવીશ, આગળ

આગળ દુર દુર ચાલીશ, તે વખતે મારી પાછળ મહારાજા બીજા કોઇ ન જાણે તે રીતે વસ્ત્રાદિકથી માથું વગેરે ઢાંકીને ગુપ્ત દ્વાર પાસે આવે. હું તેમની સામે જઇને દ્વાર ઉઘાડીશ. કાલે બે પહોર સુધી ઘર આખું માણુસ વગરનુ રહેશે. તેથી મનના ધારેલ સર્વે મનોરથો સફળ થશે, તમે મને રાજાની પાસે લઇ જાઓ કે જેથી આ સર્વ હકીકત હું તેમને નિવેદન કરૂં.'

પ્રિયંવદાનું આ પ્રકારનું કથન સાંભળીને વિદ્રુમા હર્ષપૂર્વક રાજાની સમક્ષ તેને લઇ ગઈ, તેણે રાજા પાસે બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને રાજાએ ખુશી થઇને તેને છાની રીતે વસ્ત્રાભૂષણાદિક આપી વિસર્જન કરી.

જતી વખતે તેણે ફરીથી કહ્યું; 'તમારે જો મેળાપ કરવો હોય તથા બધું ગુપ્ત રાખવું હોય તો કોઇને પણ આ વાત કહેશો નહિ. મારી બે સ્વામિનીઓ આ દુતી, હું અને તમે પાંચ જ મનુષ્યો આ વાત જાણીએ, છઠ્ઠો કોઈ જાણે નહિ તેમ કરજો.' ચંડપ્રદ્યોતે કહ્યું; 'તેની તારે જરાપણ ચિંતા કરવી નહિ, તે પ્રમાણે જ હું કરીશ.'

૫ : અભયકુમાર બાજી જીતે છે :

અભયચંદ્ર શ્રેષ્ઠીએ બીજે દિવસે પોતાનાં ઘરમાં છાની રીતે સેવકોને ગોઠવ્યા પછી પોતે નગરના બજારમાં જવા માટે ચાલ્યા. બારણા પાસે આવીને વિસર્જન સમયે અપાતા વ્યાપારીઓના શ્રીફળ અને રૂપિયા વગેરે તે શ્રેષ્ઠી લેવા લાગ્યા. અને યાચકાદિકને યથાયોગ્ય દાન આપીને વિસર્જન કર્યા.

જ્યારે એક પહોર દિવસ ચઢયો ત્યારે રત્નમંજરી તથા કામમંજરીએ પ્રિયંવદાને સંકેત કરેલ સ્થળે રાજાને તેડી લાવવા મોકલી. રાજા અગાઉથી જ પ્રિયંવદાના કહ્યા પ્રમાણે સામાન્ય વ્યાપારીનો વેશ ધારણ કરીને તે બંને સ્ત્રીઓના મેળાપના અનેક મનોરથો કરતો એકલો જ સંકેતનાં સ્થળે બેઠો હતો. પ્રિયંવદાએ ત્યાં જઈને દુરથી જ ચક્ષુની સંજ્ઞાવડે આમંત્રણ કર્યું. એટલે રત્નમંજરી બહાર આવી. રાજા પણ તેને દેખતાં જ તે નિર્જન સ્થાનમાંથી નીકળ્યો, રત્નમંજરી આગળ ચાલતી હતી અને સિંહાવલોકનની જેમ પાછળ જોતી હતી.

અનુક્રમે રાજાની સાથે તે દાસી પ્રિયંવદા પોતાનાં ઘરના મનુષ્ય રહિત ભાગવાળા સ્થળ પાસે આવી. તેણે તાળી વગાડી કે તરત જ તે બંનેએ પ્રથમથી કરેલા સંકેતાનુસાર ખાનગી દ્વાર ઉઘડાવ્યું, અને હર્ષપૂર્વક ઘણો વિનય દેખાડતી રાજાને

ઘરની અંદર લઇ ગઈ. અંદર લઇ જઈને રત્નમંજરીએ કહ્યું; ‘ પધારો સ્વામી ! આજે આપણાં સર્વ મનોરથો સફળ થયા, આજે તો ગંગા નદી પોતે જ અમારે ઘેર સ્વતઃ આવી, આજે મોતીનો વરસાદ વરસ્યો, કારણ કે તમારો મનશ્ચિંતિત સંયોગ થયો. ’ હૃદયના સ્નેહાર્દ્ર વચનોવડે પ્રદ્યોત રાજાને સંતોષીને તેનો હાથ થોભી બહુમાનપૂર્વક ચિત્રશાળામાં તેઓ તેને લઇ ગયા, અને એક સામાન્ય પલંગ ઉપર રાજાને બેસાડયા.

પછી તે બંનેએ અંદર ઘરમાં જઈને સંકેત પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીને જણાવી દીધું કે, ‘ કાર્ય થઈ ગયું છે, રાજા આવ્યા છે. ’ આમ જણાવી પાછી તેઓ ચિત્રશાળામાં આવી, અને ખાનપાન, તાંબુલાદિક પાસે ધરીને થોડીવાર સુધી તેમની સાથે વાતચિત કરી. ત્યારબાદ ઘરની અંદરના ભાગમાં રાજાને લઇ ગઈ. ત્યાં કોઈ નવીન વસ્તુ હાથમાં લઇને રાજાની પાસે આવી અનેક પ્રકારની વાર્તા અને હાસ્યાદિક તેઓ કરવા લાગી. રાજા તો તેઓનો અતિશય આદર જોઇને રાગાંધ જ થઇ ગયો. અને અન્ય કોઈ પણ જાતનો તે વિચાર જ કરતો નહોતો.

આ પ્રમાણે શિષ્ટાચાર તથા આનંદની વાતો કરતાં અડધી ઘડી ગઈ. એટલે પૂર્વે સંકેત કરીને રાખેલા માણસો આજુ-બાજુથી આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા; ‘ અરે અંદર કોણ છે ? તમે કોની સાથે વાતચિત કરો છો ? શેઠ હજુ તો ગયા નથી તેવામાં તમે આ શું માંડયું છે ? ’ આમ કહીને તે માણસો આસપાસ દોડવા લાગ્યા અને અંદર આવ્યા. ત્યાં રાજાને બેઠેલા દેખીને તેને વીંટળાઇ વળ્યા, અને બોલ્યા; ‘ રે દુષ્ટ !

તું કોણ છો? શું તને મરણ પ્રિય છે? અમારા સ્વામીના ઘરમાં આનંદ કરવા માટે તું કેમ આવ્યો છે? હવે તારી શી અવસ્થા થશે? અરે આ દુષ્ટને બાંધો, બાંધો!' તે માણસોનાં આવાં વચનોને સાંભળીને પ્રદ્યોત રાજા તો દિઙ્મૂઢ જ થઇ ગયો; તે સમયે કાંઈ પણ ઉત્તર દેવાને સમર્થ થયો નહિ.

એટલામાં તો તે સેવકોએ ખાટલાની સાથે તેને બાંધી લીધો અને મજુરો તેને ઉપાડીને બહાર લઇ ચાલ્યા. ને શેરી નાકે આવ્યા, ત્યાં તે અભય શ્રેષ્ઠી વ્યાપારીઓથી ઘેરાઇને ઉભેલા હતા; હજારો નગરજનોથી તે વીંટળાયેલા હતા; આગળ પાંચ પ્રકારના વાજીંત્રો વાગતા હતાં, બંદિજનો બિરૂદાવળી બોલતા હતા, ગંધર્વો મોટા સ્વરે ગીત ગાતા હતા. ત્યાં પ્રદ્યોત રાજાને બાંધીને લાવ્યા. શેરીના નાકે અભયશ્રેષ્ઠીને જોઇને રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'આ શું? આ કોણ? આ સમય શો? આમ વિચાર કરતા તેને અભયકુમારે રાજસભામાં કહેલાં વચનો યાદ આવ્યા. ને તેણે મનમાં વિચાર આદર્યો; 'શું અભયકુમારનું બુદ્ધિબલ તો નહિ હોય કે?'

આથી અભયે પૂર્વે કહેલા શબ્દો સ્મૃતિમાં વિચારતા અને વારંવાર શ્રેષ્ઠીને જોતા પ્રદ્યોત રાજાને નિર્ણય થયો; 'આ તો અભયકુમારે કરેલી પ્રતિજ્ઞાના પાલનનું જ કાર્ય દેખાય છે. અહો! તેનું બુદ્ધિકૌશલ્ય કેવું છે? કેવી દંભરચના કરીને કપટ કેળવીને મને બાંધીને લઈ જાય છે? હવે આમાં જો હું લજ્જા ધારણ કરીને મૌન રાખીશ તો કાર્ય બગડશે.' માટે હું નગરજનો અને સેવકોને આદેશ કરૂં કે તેઓ મને

મૂકાવે, પછી જે થવાનું હોય તે થાઓ. આ દુર્બુદ્ધિ અભયકુમારે મને છેતર્યો છે, તેથી પોકાર કર્યા વગર મારો આમાંથી છુટકો થશે નહિ.' આ પ્રમાણે વિચારીને તે પોકાર કરવા લાગ્યો. આ બાજુ અભય શ્રેષ્ઠી પણ આડંબરપૂર્વક ચાલ્યા.

રાજા કહેવા લાગ્યો; 'શ્રેષ્ઠીઓ! રાજ્યાધિકારીઓ! રે નગરજનો! મને મૂકાવો, આ અભય મને પકડીને લઇ જાય છે! શું જુવો છો? સત્વરે મને છોડાવો, રે સામંતો! તમે કેમ કોઇ લક્ષ્ય આપતા નથી? કપટથી મને પકડીને તે લઇ જાય છે. આ રીતે તે વારંવાર પોકાર કરવા લાગ્યો, પણ હમેશાં તેવું સાંભળવામાં આવતું હોવાથી તેનાં વાક્યો કોઇ સાંભળતું નહોતું–કાને ધરતું નહોતું. કેટલાક તો ઘણા કોલાહલથી બહેરા થઇ જવા જેવા થવાને લીધે તેનાં વાક્યો તેઓના કાન સુધી પહોંચતા પણ નહોતાં.

અભય શ્રેષ્ઠીએ સર્વની આગળ થઇને પોતાના સેવકોને કહ્યું, 'અરે! તમે બધા જલ્દી નગર બહાર નીકળી જાઓ, આગળ કુયોગ થવાનો સમય થશે.' આ પ્રમાણે કહીને ત્વરિત ગતિથી નગરની બહાર તેમને મોકલી દીધા. ખાટલામાં રહેલા પ્રદ્યોતરાજાએ ઘણો પોકાર કર્યો. પરંતુ 'તે તો તેની હંમેશની ક્રિયા છે' એમ માનતા લોકોએ જરાપણ તેનો પોકાર કાન ઉપર ધર્યો નહિ. નગરથી બહાર કેટલીક ભૂમિ ઉલ્લંઘ્યા પછી અભયશ્રેષ્ઠી સર્વેને પાછા વાળવાના બ્હાનાથી ઉભા રહ્યા. લોકોનો સમૂહ અને કોલાહલ તે વખતે જરા ઓછો થયો.

અભય શેઠે સેવકોને આદેશ કર્યો; 'તમે આ ખાટલામાં

રહેલા સારા ભાઇને લઈને ઉતાવળા જાવ ને બે ઘડી પહેલાં જ આ નગરની સીમા છોડી દેજો, જેથી કુયોગનો સ્પર્શ ન થઇ શકે..' તેથી સેવકો તે ખાટલાને ઉપાડીને આગળ દોડતા ચાલ્યા ગયા. અભય શ્રેષ્ઠીએ સર્વ જનોની સમક્ષ ફરીવાર પણ કહ્યું; 'મારે તો આ બધું ભાઇને માટે કરવું પડે છે બીજું કાંઈ કારણ નથી '

'તમે સાચું કહો છો, અમે તે બધું જાણીએ છીએ. તમારા જેવા બંધુસ્નેહવાળા અન્ય કોણ છે; કે જે હમેશાં પરિશ્રમ લઇને ઔષધાદિક અગણિત ઉપાયો કરે ? હવે તો તમે ધાર્યું છે તે તીર્થે જશો એટલે દેવીની કૃપાથી તમારા ઇચ્છિતની સિદ્ધિ અવશ્ય થશે.' આ પ્રમાણે સર્વે એકઠા મળેલા લોકોએ શુભાશિષ દીધી.

ત્યારપછી અભય શ્રેષ્ઠીએ વાજીંત્રો વગાડનારાઓને, બંદીજનોને, ભિક્ષુકોને તેમણે મુખે માગ્યુ તે પ્રમાણે આપીને અને સર્વ મહેભ્યોને નમસ્કારાદિ યથોચિત વ્યવહાર કરીને મહાકષ્ટવડે પાછા વાળ્યા. ઉજ્જયિનીમાંથી આ રીતે ધોળે દિવસે ખાટલે બાંધીને પ્રદ્યોતરાજાને ઉપાડીને સાથે લીધા બાદ હર્ષપૂર્વક રથ ઉપર બેસીને અભયકુમાર આગળ ચાલ્યા. પાંચેક યોજન ભૂમિ ઉલ્લંઘીને આગળ મોકલેલા તે માણસોનો મેળાપ થઇ ગયો. પ્રથમથીજ એક યોજનને છેટે અને અર્ધા યોજનના છેડે સ્થળે સ્થળે પૂર્વથી સંકેત કરી રાખેલ હતા તે રથ, અશ્વ, સિપાઈ, ઉંટ ઇત્યાદિ તૈયાર હતા.

તે તે સ્થળે વાહન તથા સિપાઇઓની ફેરબદલી કરીને

એક સરખી અવિચ્છિન્ન ધારાથી તેઓ રાજગૃહી તરફ ચાલ્યા. થાકી ગયેલા અશ્વો અને સેવકો પાછળ રહેતા હતા. અને સ્થળે સ્થળે રહેલા નવા અશ્વાદિક સાથે ચાલતા હતા. આ રીતે માર્ગ કાપતા બહુ દુર ગયા, એટલે અભયકુમારે સેવકોને આદેશ કર્યો; 'ખાટલામાં રહેલા રાજાના બંધનોને દુર કરો, મોટા અશ્વવાળા સુંદર રથમાં તેને બેસાડો. ઘોડેસ્વારો ચારે બાજુ ફરતા રહો, છત્રીઓવડે તેમના ઉપર આવતો તડકો દુર કરો, અને કોઈપણ સ્થળે રોકાયા વગર માર્ગ કાપો વળી તે રાજા જે જે આદેશ કરે તે તે સર્વ તરત જ તેમની આજ્ઞાનુસાર કરો. હું પણ પાછળ પાછળ આવું છું.' આદેશાનુસાર તે સેવકોને તે પ્રમાણે કરતાં જોઈને તેનો આશય જાણવાં છતાં પણ પ્રદ્યોતે પૂછ્યુ; 'કોના આદેશથી આ મારા બંધનોને છોડી નાંખો છો અને મને મોટા રથમાં બેસાડો છો?'

તેઓએ જવાબમાં કહ્યું; 'અમારા સ્વામીના આદેશથી.' પ્રદ્યોતે ફરી પૂછ્યુ; 'તમારા સ્વામી ક્યાં છે?' 'અમારા સ્વામી પાછળ આવે છે, બહુ દુર નથી. આપને જે કાંઈ કામકાજ હોય તેની અમને આજ્ઞા આપજો; અમે બધા આપના જ સેવકો છીએ તેમ જાણજો' આ પ્રમાણે બોલતાં અને ત્વરિત ગતિથી ચાલતાં સાંજ પડવા આવી. ત્યારે તેઓ વીશ યોજન દુર નીકળી ગયા.

અભયકુમાર પણ તેટલામાં ત્યાં નજીક આવી પહોંચ્યા, અને પોતાના માસા ચંડપ્રદ્યોતને વિનયપૂર્વક માથું નમાવી હાથ જોડી પ્રણામ કરીને બોલ્યા; 'મહારાજ! બાળકના આપને

પ્રણામ છે આ બાળકે વચન પાળવા માટે કરેલા અપરાધની ક્ષમા કરશો. આપ તો મારે પૂજનિક, સેવા કરવાને લાયક છો, છતાં જે રીતે આ અવિનયની મેં પ્રવૃત્તિ કરી છે, ને આપને જે પરિશ્રમ આપી અવજ્ઞા કરી છે; તે મેરૂ પર્વત જેવા હૃદયવાળા આપે ખમવી જોઇએ. આપ જેવા વૃદ્ધ અને ગંભીર પુરૂષો હોય છે, તેઓ બાળકનું અજ્ઞાનતાથી કરેલ કાર્ય જોઇને કોપ કરતા નથી, પણ તેનું હિત જ કરે છે હું તો બાળક આપની પાસે કોણ માત્ર છું? જગતમાં માનનો ભંગ કોઇને પ્રિય લાગતો નથી, તેમાં પણ મહાપુરૂષના માનની હાનિ તો મહાદોષ કરનાર થાય છે, પણ મહારાજ હું શું કરૂં? આપે તો ધર્મછળથી મને ઠગ્યો હતો સંસારી જીવોમાં જે કોઈ પુરૂષ રાગદ્વેષ વડે જેવો દંભનો વિલાસ કરે તેને તેવો જ વિલાસ બદલારૂપ બુદ્ધિપ્રપંચવડે સામા માણસે આપવો.' આવું નીતિશાસ્ત્રનું વચન છે; પરંતુ ધર્મછળ સિવાય આવો બદલો આપવાનું કાર્ય કરવું જોઇએ દંભ તો પ્રાણીઓને સર્વત્ર વર્જવા યોગ્ય કહેલ છે, પણ વ્યવહારનો નિર્વાહ કરવો હોય ત્યારે શું કરવું? તેથી આવો દંભ લૌકિક પ્રપંચવડે કરવો, પણ લોકોત્તર પ્રપંચવડે તો કદિ પણ કરવો નહિ. લોકોત્તર પ્રપંચ તો મહાન આત્માના અને ગુણવાન આત્માના ગુણોનો પણ નાશ કરે છે, અને નિગોદાદિ દુર્ગતિમાં તે આચરનારને ફેંકી દે છે. આ સર્વ આપને દેખાડવા માટે મેં બાળકે આટલી ધૃષ્ટતા—ચપળતા કરી છે.'

આ રીતનાં અભયકુમારના કથનને સાંભળીને પ્રદ્યોત રાજા માથું હલાવી જરા હસીને બોલ્યા; ' અભય ! તેં કહ્યું તે બધું

સાચું છે. ખરેખર જાણે કે; વિધાતાએ સદ્બુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિનું પાત્ર એક તને જ બનાવ્યો છે. તારા બુદ્ધિપ્રપંચનો મર્મ જાણવાને દેવો પણ શક્તિમાન થાય તેમ નથી, તો પછી અમારી શી વાત? તારા રોમે રોમે સેંકડો અને હજારો સદ્-અસદ્ બુદ્ધિનો નિવાસ છે. તારી આગળ પોતાની બુદ્ધિનો ગર્વ કરવાને કોણ સમર્થ છે? તેં જે કહ્યું હતું, તે કરતાં પણ વધારે કરી બતાવ્યું છે; હું પણ તારી પાસે હાથ જોડું છું. હવે બહુ થયું! માટે કૃપા કરીને મને છોડી દે કે જેથી હું માન ત્યજી દઈને મારા રાજ્યમાં પાછો જાઉં.'

મહારાજ! એમ બોલો નહિ! આપ તો મારા પૂજ્યના પણ પૂજ્ય છો. હું તો તમારી આજ્ઞા ઉઠાવનારો સેવક છું, તમારા દાસતુલ્ય છું, કોઈ પણ જાતની શંકા મનમાં લાવશો નહિં, અમારાં ઘેર આપના પધારવાથી અમે કલ્પવૃક્ષ, સુરગંગા અને ચિંતામણીરત્ન કરતાં પણ અધિક માનીશું. મારા પિતા પણ આપને મળવાને અત્યંત આતુર છે. વરસાદના આગમનથી કદંબપુષ્પની જેમ આપના પધારવાથી તેઓ બહુ પ્રફુલ્લિત હૃદયવાળા થશે, મારા ચિલ્લણામાતા પણ બનેવીના દર્શનવડે ચંદ્રદર્શનથી ચકોરીની જેમ ઘણા પ્રસન્ન થશે. હું પણ આવા છલવડે અંતરંગની તો મહદ્ ભક્તિથી જ આપને રાજગૃહી લઈ જવાને ઇચ્છું છું. આપનાં આગમનથી શર્કરા ભેળવેલ દુધની જેમ ઘણા વર્ષના ઇચ્છિત ઈષ્ટની સિદ્ધિનો સંયોગ થશે. તેથી હૃદયમાં કોઇ પણ જાતનું જરાપણ શલ્ય રાખ્યા વગર આપે મારા મનોરથરૂપી તરૂને સફળ કરવા માટે

હર્ષપૂર્વક રાજગૃહી પધારવાનું છે. આ બાબતમાં મારા ચિત્તમાં જો જરા પણ માયા હોય તો મને આપ પૂજ્યના શપથ છે, હું રસ્તામાં પણ આપની યથાશક્તિ સેવા કરતો બહુમાન-પૂર્વક આપને રાજગૃહી લઈ જઈશ અને આપની તથા મારા પિતાશ્રીની પરસ્પરની નિઃશલ્ય પ્રીતિ કરાવીને કેટલાક દિવસ સુધી આપનાં ચરણકમળની સેવા કરવાનો મારો મનોરથ પૂર્ણ કરી હું કૃતાર્થ થઇશ, માટે આપે જરાપણ મનમાં અન્ય વિકલ્પ રાખવો નહિ. મગધના લોકો પણ રાજરાજેશ્વર એવા આપ માલવપતિનાં દર્શન કરીને પાવન થશે.'

આ પ્રમાણે મિષ્ટ અને ઇષ્ટ વાતવડે પ્રદ્યોતરાજાને આનંદ આપીને તેમજ સ્વસ્થ કરીને તેઓ વિશાલ પરિવાર સાથે રાજગૃહીનાં રસ્તે ચાલ્યા. સાત દિવસે અભયકુમાર રાજગૃહી નગરીની નજીક આવી પહોંચ્યા.

અભયકુમારે પ્રથમથી મોકલેલ માણસોએ શ્રેણિક મહા-રાજને વધામણી આપી હતી. શ્રેણિકે વધામણી આપનારાઓને યથોચિત દાન આપીને રાજી કર્યા ઠાઠમાઠ અને આડંબર સહિત રાજ્યના સર્વે સભ્યોને અને ધન્યકુમારને સાથે લઇને મગધેશ્વર શ્રેણિકરાજા ચંડપ્રદ્યોત રાજાની સામે આવવા નીકળ્યા.

અભયકુમારે પણ પ્રદ્યોતરાજાને ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરાવી ઉત્તમ અશ્વોવાળા રથમાં બેસાડયા, બંને બાજુ ચામરો વીંજાવા લાગ્યા, આગળ હજારો સુભટો ચાલવા લાગ્યા, સેંકડો બંદીજનો બિરૂદાવળી બોલવા લાગ્યા, અનેક શણગારેલા અશ્વોની હારો સાથે ચાલવા લાગી, અનેક પ્રકારના વાજીંત્રો

વાગવા લાગ્યા અને પ્રદ્યોતરાજાની પાછળ એક સેવક શ્વેત છત્ર લઈને ઉભો રહ્યો. આ રીતે મગધના લોકો તથા રાજ-સામંતાદિકથી પરવરેલા ચંડપ્રદ્યોતરાજા બહુ મહોત્સવપૂર્વક રાજગૃહી નગરી તરફ ચાલ્યા.

થોડું ચાલ્યા એટલે શ્રેણિક મહારાજા સામે આવ્યા. બંને એક બીજાની દૃષ્ટિએ પડયા. કે વાહનોમાંથી બંને ઉતરી ગયા. કેટલાક પગલા પગે ચાલીને બંનેએ અન્યોઅન્ય પ્રણામ કર્યા. ગાઢ આલિંગન કરીને, પરસ્પર કુશલ સમાચાર પૂછયા; આ રીતે બહુમાનપૂર્વક એક બીજાના કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછીને બહુ આદરથી બંનેએ શિષ્ટાચાર કર્યો અને બંને એક સરખા હાથી ઉપર બેસીને પરસ્પર આનંદ વાર્તા કરતા નગરની નજીક આવ્યા.

તે સમયે મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિક અને મંત્રીશ્વર અભયકુમારે બહુમાન દેખાડવા માટે પ્રદ્યોતરાજાને આગળ કરીને નગરના દ્વારમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. સુવર્ણ, રૂપાનાણું તથા ફૂલોથી તેમને વધાવ્યા અને બંદીજનોને ઇચ્છિત દાન આપ્યું. ત્રિપથ, ચતુષ્પથ, મહાપથ, રાજપથાદિમાં બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, યાવત્ સાત માળવાળા દેવના આવાસ જેવા મકાનો અને આવાસો તથા મંદિરો જોતાં, અનેક શ્રેષ્ઠીઓ, વ્યાપારીઓ, રાજપુરૂષો અને અનેકાનેક પ્રજાજનોના પ્રણામાદિ સ્વીકારતાં અનુક્રમે તેઓ સર્વે રાજદ્વાર પાસે આવ્યા. એટલે વાહન ઉપરથી ઉતરીને શ્રેણિક રાજાએ બહુમાનપૂર્વક પ્રદ્યોતરાજાને રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે વખતે અંતઃપુરમાં રહેલા

શ્રીવર્ગે મણિ તથા મુક્તાફળથી પ્રદ્યોતરાજાને વધાવ્યા. પછી બંને રાજાઓ હાથમાં હાથ મિલાવીને રાજસભામાં આવ્યા. પરસ્પર અતિ આગ્રહથી શિષ્ટાચાર સાચવતાં બંને જણા સમાન આસન ઉપર બેઠા.

આ અવસરે રાજ્યના માન્ય અધિકારીઓ, તથા ધન્યકુમાર ઈત્યાદિ પ્રતિષ્ઠિત શ્રેષ્ઠીઓ માલવેશ્વર ચંડપ્રદ્યોતને લુંછણું કરી, ભેટ ધરી, તેમજ પ્રણામ કરીને યથાયોગ્ય સ્થાને બેઠા. તે સમયે પ્રદ્યોતરાજાએ ધન્યકુમારને ઓળખ્યા, એટલે કહ્યું; 'ધન્યકુમાર! તમે અમારાથી દૂર કેમ રહ્યા કરો છો? અમે કાંઈ તમારો અનાદર કર્યો નથી, તેમ તમારૂં વચન પણ ઉલ્લંઘ્યું નથી કે જેથી સિદ્ધ પુરૂષની જેમ અલક્ષ્યપણે–સ્પષ્ટ ન દેખાઓ તેવી રીતે તમે રહો છો! અમે તો તમારા ગયા પછી તમને બહુ પ્રકારે શોધ્યા, પણ કોઇ સ્થળે તમને દેખ્યા નહિ. તમારા વિરહથી અમને તો મોટું દુઃખ થયું હતું, તે બધું કેટલું વર્ણવું? તમે તો ત્યાંથી અહીં આવીને મગધેશ્વરનું નગર શોભાવ્યું જણાય છે. તમે અમારે ત્યાંથી નીકળ્યા પછી કોઇની સાથે એક કાગળ પણ મોકલ્યો નહિ, કે સંદેશો પણ કહેવરાવ્યો નહિ. આપણો લોકોમાં કહેવાતો સ્વામિ–સેવકભાવ માત્ર કથનમાં જ રહ્યો, મારા મનમાં તો તમે આપત્તિના સમયમાં અદ્વિતીય સહાયક થનાર હતા, મારા બંધુ તુલ્ય હતા. અને પ્રગટ કહેવા યોગ્ય અને નહિ કહેવા યોગ્ય વાતો કહેવાનું સ્થળ હતા, અંતરના ભાવ જાણનાર હતા, અને વિશ્વાસનું સ્થાન હતા. આવા સ્નેહ-

સંબંધમાં તમારી આટલી ઉદાસીનતા દોષપાત્ર કેમ ન કહેવાય ? આ ઉત્તમ જનોની રીત નથી.'

આવા સ્નેહગર્ભિત પ્રદ્યોતરાજાનાં વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે ઉભા થઇ તેમને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડીને કહ્યું; 'મહારાજ ! આપે જે કહ્યું તે સત્યજ છે. હું આપનો અપરાધી છું, દોષને પાત્ર છું, તે મારો દોષ સ્વામીએ ખમવો એવી મારી વિનંતિ છે. આપની કૃપાનું વર્ણન હું મારા એક મુખથી કહેવાને કેવી રીતે સમર્થ થઇ શકું ? આપની કૃપા તો મને હમેશાં યાદ આવે છે. હું ઉજ્જયિની છોડીને જે બહાર નીકળ્યો, તે મારા અશુભોદયના કારણે તેમાં આપને કાંઇ પણ દોષ દેવા જેવું છેજ નહિ. કર્મની ગતિ વિષમ છે. ત્યારપછી અનેક દેશ-દેશાંતરમાં ભમતાં ભમતાં જુદા જુદા સ્થાને રહેવાની વ્યગ્રતા, મનની અસ્તવ્યસ્તતા, અધિક અધિક વાત્સલ્ય કરતાં છતાં ઉપેક્ષા, પરાધીનપણું અને આપની રજા વગર ચાલી નીકળ્યો તેથી થતી શરમ-ઈત્યાદિ કારણોથી આ બાળકની તે તે સ્થળનાં અન્નપાણી લેવાની ઈચ્છા વધી નહિ વળી કર્માનુસાર અન્નોદકના સંબંધથી તથા ક્ષેત્રસ્પર્શનાના યોગની પ્રબળતાથી હું અહિં રાજગૃહીમાં આવ્યો. મગધાધિપ મહારાજની કૃપાવડે હું અહિં આનંદથી રહું છું, આપની જેમ જ શ્રેણિક મહારાજાની પણ મારા ઉપર બહુ કૃપા છે.'

પ્રદ્યોતરાજાએ મગધાધિપની પાસે જઇ જરા હસીને માથું ધૂણાવીને કહ્યું; ' અહો ! વશીકરણ કરવાની તમારી કળા બહુ ઉત્તમ દેખાય છે કે જેથી બે હાથવડે છાયા કરીને રાખેલા

અને રાજ્યના સાતે અંગોની ધૂરાને ધારણ કરનારા ધન્યકુમારને અમે કહ્યા છતાં પણ તેઓ અમને છોડી દઈને વગર બોલાવ્યા તમારી પાસે આવીને રહ્યા છે. તેઓ અમારા રાજ્યના અલંકારભૂત હતા, તેને તમે કોઇ વિશિષ્ટ ઉપાયથી વશીકરણ પ્રયોગવડે એવા વશ કરી લીધા છે કે જેથી તે અમારૂં નામ પણ સંભારતા નથી અને અહીં સ્થિર થઇને રહે છે તેઓ સ્વપ્નમાં પણ બીજે જવાની ઇચ્છા કરતા નથી. તેથી આમાં તો તમારી કોઇ અદ્‌ભુત કળા દેખાય છે. જે રાજા ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ બુદ્ધિના નિધાન એવા અભયકુમાર અને ધન્યકુમારને રાખે છે તેને કોનો ભય રહે? તેનાં રાજ્યમાં કયુ દુઃખ હોય? તમે તો પ્રબલ ભાગ્યશાળી છો.'

પ્રદ્યોતરાજાનું આ કથન સાંભળીને મગધાધિપે કહ્યું; 'મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે બરોબર છે, કારણ કે જ્યારે આપે અભયને ત્યાં રાખ્યો ત્યારે આ ગામમાં જે ઉલ્લંઠો અને ધૂર્તો હતા તે બધા સજ્જ થઇને સમગ્ર નગરમાં વિટંબના કરવા લાગ્યા. એક ધૂર્તે તો કપટકળા તથા વચનરચનાવડે મને પણ ચિંતારૂપી ખાડામાં પાડયો હતો, તેને જીતવાને કોઈ સમર્થ નહોતું, તે સમયે આ બુદ્ધિશાળીએ બહાર આવીને પોતાની અસીમ બુદ્ધિ અને પ્રબળ પુણ્યાઇથી તે ધૂર્તનો પરાજય કર્યો, અને મને નિશ્ચિંત કર્યો. મારાં રાજ્યની આબરૂ સાચવી. મેં પણ મારી કન્યા ધન્યકુમારને આપીને સ્નેહસંબંધવડે તેમને બાંધીને રાખેલા છે, તો પણ વચમાં કેટલાક વખત સુધી મને તથા ધનકુટુંબાદિક સર્વને ત્યજી દઇને તેઓ કાંઇક ચાલ્યા ગયા હતા, તેથી આપને પણ

મનમાં ઓછું લાવવા જેવું નથી. ત્યારપછી કેટલોક સમય વહી ગયો ત્યારે પાંચ કન્યા પરણીને મોટી વિભૂતિ સહિત તેઓ અહિં પાછા આવ્યા છે. ત્યારપછી અભય પણ અહિં આવ્યો. તમારી સાથેના સંબંધની વાત કોઈ દિવસ પણ તેમણે મને કહી નથી તેથી મહારાજે આજે એવી શિખામણ એને આપવી કે જેથી ફરીથી એવું ન કરે !'

પ્રદ્યોતરાજાએ કહ્યું; 'મગધાધિપ ! હવે તે તેવું કરશે જ નહિ. વશીકરણ કરવામાં કુશળ એવા તમારા અને અભય કુમારના સ્નેહપાશમાં બંધાયેલા તે હવે બીજે કાંઈ જશેજ નહિ એવો મને દૃઢ વિશ્વાસ છે.' આ પ્રમાણે સભામાં બેઠેલા પ્રદ્યોતરાજાએ તથા શ્રેણિકે ધન્યકુમારની પ્રશંસા કરી. અવસર થયો એટલે સભાજનોને વિસર્જન કર્યા અને બંને મહારાજાઓ ધન્યકુમારને સાથે લઈને રાજ્યમંદિરમાં ગયા.

રાજ્યમંદિરના મધ્ય ભાગમાં રાજસેવકોએ વિવિધ પ્રકારની સ્નાન, મજ્જન તથા ભોજનાદિની સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી હતી તેનો ઉપભોગ કરવાની તેને વિનંતિ કરી; એટલે તે બંનેએ ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારની સાથે સ્નાન અને મજ્જન માટે સહસ્રપાક અને લક્ષપાક તૈલાદિકથી મર્દન કરાવીને પુષ્પાદિકથી સુગંધિત કરેલા શુદ્ધ પાણીવડે સ્નાન કર્યું, ત્યારબાદ દુર દેશથી આવેલા અતિ અદ્ભુત તથા ભવ્ય એવાં રેશમી વસ્ત્રો તેમણે ધારણ કર્યાં. સર્વ પ્રકારના અલંકારો પહેર્યાં. અને રાજ્યના અનેક સામંતોથી પરવરેલા તેઓ ભોજનમંડપમાં આવ્યા અને યથાયોગ્ય ઉત્તમ આસનો ઉપર તેઓ બેઠા અનેક પ્રકારની સુખડીઓ તથા મીઠાઈઓ તેઓનાં

ભોજનથાળમાં પીરસવામાં આવી. તે રસવતીનો આસ્વાદ લઇને શુદ્ધ પાણીથી મુખશુદ્ધિ કરીને તેઓ રાજમહેલના અંદરના ભાગમાં આવી સુખાસન પર બેઠા. ત્યાં પાચે પ્રકારના સુગંધી-વાળા તાંબુલના બીડાં લવીંગ અને એલચી સહિત આરોગીને મુખશુદ્ધિ કરી સુખશય્યામાં તેઓ સૂઇ ગયા. યોગ્ય અવસરે શય્યાનો ત્યાગ કરી રાજસભામાં આવીને સિંહાસન ઉપર બેઠા. અને ગીત-ગાનકળામાં કુશળ અનેક પુરૂષોએ કરેલા ગાયનાદિ તેઓએ સાંભળ્યા.

યોગ્ય અવસરે મોટા આડંબરપૂર્વક તેઓ નગરની બહાર આનંદ કરવા ગયા. તે સ્થળે અનેક પ્રકારના વિલાસો કરવા-પૂર્વક પુષ્પના સમૂહની શોભા જોઇને, ઘોડાઓને ખેલાવી આનંદ કરી મોટા આડંબરપૂર્વક મગધેશ્વર તથા માલવપતિ મહેલ તરફ પાછા આવ્યા. સાંજે પણ યથારુચિ ખાનપાનાદિક લઇને રાત્રે ગંધર્વોએ ગાયેલા ગાયનો સાંભળી સુખશય્યામાં નિદ્રા લેવા માટે તેઓ સૂઇ ગયા. સવારે પ્રાભાતિક રાગો વગાડતાં વાજીંત્રોના શબ્દો સાંભળીને નિદ્રાને ત્યજી દઇ, પ્રભાતના કૃત્યો કરીને ફરી તેઓ રાજસભામાં આવ્યા.

આ પ્રમાણે નવાં નવાં વસ્ત્રો, અલંકારો, વાહન, ગીત, વાજીંત્ર, અદ્ભુત રસોઇ વગેરેની ગોઠવણીથી ઘણી ઘણી રીતે શ્રેણિક રાજાએ મહારાજા ચંડપ્રદ્યોતનો સત્કાર કરીને પર-સ્પરની પ્રીતિલતામાં વૃદ્ધિ કરી; વળી હમેશાં નિઃશલ્યપણે હૃદયમાં રહેલી ગુપ્ત વાર્તાઓ કહીને બંધાયેલી પ્રીતિને વિશેષ દૃઢ કરી. તેઓએ અન્યોઅન્ય પરસ્પરના પ્રેમપૂર્વકના વ્યવ-

હારથી કોઈ પણ જાતનો આંતરો રહેવા દીધો નહિ.

આમ અનેક પ્રકારની સેવા કરીને પ્રદ્યોતરાજાને પ્રસન્ન કર્યા, જેથી બંનેનું એક રાજ્ય હોય તેમ બંનેને સ્નેહસંબંધ થયો. આમ દિવસો ઉપર દિવસો આનંદમાં વીતવા લાગ્યા.

કેટલાક દિવસો વીત્યાબાદ પ્રદ્યોતરાજાને પોતાના દેશ માલવ પ્રત્યે જવાની ઇચ્છા થઈ. 'ગુપ્ત રીતે મારે અહિં આવવાનું થયુ છે, તેથી હવે ઘેર જવું તે ઈષ્ટ છે.' તેમ વિચારીને પ્રદ્યોતરાજાએ શ્રેણિક રાજાને કહ્યું; 'રાજન્! સજ્જનની સંગતિમાં જતા કાળની ખબર પડતી નથી; તમારો, ધન્યકુમારનો તથા અભયકુમારનો વિરહ કોણ ઇચ્છે? પણ શું કરૂં? ઉજ્જયિનીનું રાજ્ય સુનું પડ્યું છે, કોઇને સોંપીને આવ્યો નથી; વળી છળવડે હું અહિં કપટ કરીને લવાયો છું. તેથી લોકો પણ અનેક પ્રકારની વાતો કરતા હશે? માટે હવે આપ મને જવાની સમ્મતિ આપો, કે જેથી હું સ્વદેશમાં જાઉં.' આમ અનુજ્ઞા માંગ્યા છતાં મગધેશ્વર શ્રેણિકે અને અભયકુમારે આગ્રહ કરીને કેટલાક દિવસ સુધી તેમને વધારે રાખ્યા.

ફરીવાર પ્રદ્યોતરાજાએ જવાની રજા માંગી, ત્યારે શ્રેણિકે જવાની તૈયારી કરાવી; અનેક હાથી, ઘોડા, રથ, આભુષણ તથા વસ્ત્રાદિક આપીને તથા વિવિધ પ્રકારના જુદા જુદા દેશોમાં ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થો ભેટ કરીને તેમને સંતોષી મોટા આડંબરપૂર્વક તેમને જવાની અનુજ્ઞા આપી. ધન્યકુમારે પણ પ્રથમ કોઇ વખત નહિ જોયેલા તેવા વસ્ત્રો, તથા આભૂષણો પોતાના એક વખતના સ્વામી મહારાજા ચંડપ્રદ્યોતને ભેટ

ધર્યો. ત્યારપછી પ્રદ્યોતરાજા, ધન્યકુમાર તથા અભયકુમારનાં ગુણોનું વર્ણન કરતાં રાજગૃહીથી ભવ્ય વિદાયમાન સાથે મહારાજા પ્રદ્યોતરાજા નીકળ્યા.

મગધપતિ શ્રેણિક, ધન્યકુમાર, અભયકુમાર ઈત્યાદિ અધિકારીઓ, ઘણા રાજસેવકો તથા નગરજનો વળાવવા માટે કેટલીક ભૂમિ સુધી સાથે ગયા. જતાં જતાં અભયકુમારે પોતે કરેલ અપરાધની ફરીથી મહારાજા પ્રદ્યોતની ક્ષમા માંગી. આંખમાં આંસુ લાવીને પ્રદ્યોતરાજા બોલ્યા; 'મને તો તારો દંભરચનાનો પ્રકાર સુખ માટે થયો, પણ હવે તારો વિયોગ દુઃખ માટે થાય છે.' અભયકુમારે તે સાંભળીને કહ્યું; 'સ્વામિન્! ફરીથી હું આપના ચરણારવિંદનાં દર્શન કરવા માટે જરૂર આવીશ. મને પણ આપ પૂજ્યનાં ચરણનો વિરહ બહુ દુષ્કર લાગે છે, પણ હું શું કરું? રાજ્યના ભારથી દબાયેલો હું બહાર નીકળવા સમર્થ થઈ શકતો નથી. તેથી સેવક ઉપર વિશેષ કૃપા રાખજો.' પરસ્પર સ્નેહ દેખાડતાં અને નમસ્કાર કરતાં બહુ સૈન્યના પરિવારવડે પરવરેલા પ્રદ્યોતરાજા ઉજ્જયિની તરફ ચાલ્યા.

રાજગૃહીથી નીકળેલ મહારાજા ચંડપ્રદ્યોત ઉતાવળા–ઉતાવળા પ્રવાસો ખેડતા ક્ષેમકુશલ જલ્દી ઉજ્જયિની નગરીમાં પહોંચ્યા. ભવ્ય દિવસે તેઓએ મહોત્સવપૂર્વક નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે દિવસથી શ્રેણિક અને પ્રદ્યોતરાજા વચ્ચે પરસ્પર પત્ર લખવા; કુશળ સમાચાર પૂછાવવા, યથાવસરે ભેટ મોકલવી ઇત્યાદિ સ્વજન સંબંધીને લાયક સંબંધ બંધાઈ ગયો. અને તે બન્ને પોત–પોતાનાં રાજ્યમાં ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય કરવા લાગ્યા.

૬ : હાર્યાં ન માન્યા, તે વાર્યા માન્યા :

જ્યારે ધન્યકુમાર કૌશાંબી નગરીમાંથી કુટુંબ કલેશના કારણે છેલ્લી વખતે નીકળ્યા હતા, ત્યાં તે સમયે તેઓએ પોતાના પિતા ધનસાર અને ત્રણ મોટાભાઈઓ ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રને સઘળી સંપત્તિ, વૈભવ અને ૫૦૦ ગામો ઇત્યાદિ બધું ભળાવ્યું હતું. ત્યાંથી આવીને અહિં રાજગૃહીમાં તેઓ પોતાના ધર્મબંધુ અભયકુમાર મંત્રીશ્વર સાથે રહી, આનંદપૂર્વક દિવસો વ્યતીત કરતા હતા.

કૌશાંબીમાં ધન્યકુમારના ત્રણ ભાઈઓ ધન્યકુમારે મેળવેલ તથા આપેલ પાંચસો ગામોમાં પોતાનાં અભાગ્યના કારણે કોઈ રીતે તેમનાથી કોઇને શાંતિ રહેતી નહિ તે વખતે શનિના ગ્રહની દૃષ્ટિની જેમ તેઓની આજ્ઞામાં રહેલા ગામોમાં ભાગ્યહીનપણાથી બીજા ગામોમાં વરસાદ થાય તો પણ થતો નહિ. 'ભાગ્યયોગ સીધો હોય ત્યારેજ ઇચ્છિત મેઘવૃષ્ટિ થાય છે.' તેવી સ્થિતિ થવાથી તે ગામમાં રહેવાવાળા કેટલાક લોકો વરસાદના અભાવને લીધે પોતાની આજીવિકા ચલાવવા માટે તથા પોતાના ઢોર-ઢાંખર ઈત્યાદિની આજીવિકા માટે જેવી રીતે ફળ રહિત વૃક્ષોને છોડી દઇને પંખીઓ અન્ય વૃક્ષમાં વાસ કરવા જાય તેવી રીતે બીજા ગામોમાં જવા લાગ્યા.

તૃણ તથા ધાન્યનો ક્ષય થવાથી ઉદરપૂર્તિના અભાવે જેવી રીતે સરોવરમાં પાણીના અભાવે માછલા વગેરે જળચર જીવો મરી જાય છે, તેવી રીતે હાથી, અશ્વાદિક પશુઓ કોઇ ક્ષુધાથી કોઇ તૃષાથી કોઇ દુષ્કાળમાં ઉત્પન્ન થયેલા રોગાદિકથી મૃત્યુ પામવા લાગ્યા. ખરેખર પૂર્વસંચિત સુકૃત સિવાય પ્રાપ્ત થયેલી સંપદાનું રક્ષણ કરવાને કોઇ સમર્થ નથી. ધનદત્ત આદિ ત્રણેયના સેવકો પણ આજીવિકા નહિ મળવાથી તેમને ત્યજી દઇને બીજે ચાલ્યા જવા લાગ્યા. ઉપરાઉપરી દુષ્કાળો પડવાથી ક્ષુધાતુર થયેલા ભિલ્લાદિકોએ તે ત્રણે ભાઇઓની આજ્ઞામાં રહેલા સર્વ ગામોને લુંટવા માંડયા.

આમ ગામોને લુંટાતા સાંભળીને કોઈ પણ સાર્થવાહ તે રસ્તે પોતાનો સાર્થ લઇને પણ નીકળતો નહિ. કોઇની પણ અવર-જવર નહિ થતાં લોકો કોની સાથે ક્રય-વિક્રય કરે ? તેથી વ્યાપારીઓ પણ ધનદત્તનાં ગામોને ત્યજી દઇને અન્ય સ્થળોમાં જઇને વસ્યા. અને ચોર લોકો પણ રાત્રે ખાતર પાડીને ઘર લુંટતા હતા, તે ભયથી કેટલાકો તે ગામો છોડી દઇને બીજે નાશી જવા લાગ્યા. કેટલાક સામાન્ય વર્ગના ગરીબ માણસો મજુરી કરીને આજીવિકા ચલાવનારા હતા, તેઓની પાસે વ્યાપારીઓના અભાવે મજુરી કોણ કરાવે ? તેથી તેઓ પણ તે ગામો છોડીને નાસી જવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે નિર્ભાગ્યના યોગથી ધન્યકુમારના તે ત્રણે વડીલ ભાઇઓ સંપૂર્ણ નિર્ધન થઈ ગયા એટલે તેઓ વિચારવા લાગ્યા; 'આપણે કૌશાંબીમાં શતાનિક રાજા પાસે જઇને સૈન્ય લાવી

ભિલ્લાદિકને શિક્ષા કરીએ, કારણકે અહીંથી જતી વખતે ધન્યકુમારે તે રાજાને કહ્યું છે કે; "મારા ગામોનું તથા મારા કુટુંબીજનોનું આપત્તિમાં આપ રક્ષણ કરજો અને સહાય આપજો." તે હેતુથી તેમની પાસે જઈ રાજ્યસહાય લાવીને સુખેથી રહીએ. આ વિચાર કરીને કૌશાંબીમાં જવાને તેઓ તૈયાર થયા.

તેજ દિવસે કૌશાંબી નગરીમાં રાત્રીએ અકસ્માત અગ્નિનો ભય ઉત્પન્ન થયો, પ્રબળ વાયુથી પ્રેરાયેલ તે અગ્નિને શમાવવાને કોઈ સમર્થ થયુ નહિ તે અગ્નિના ઉપદ્રવથી ધનસારના ઘરમાં રહેલ સર્વ વસ્તુઓ ભસ્મીભૂત થઈ ગઈ, ઘરમાંથી કાંઈ પણ નીકળી શકયુ નહિ, માત્ર ઘણી મહેનતે ધનસાર અને તેની પત્ની બે જણા શરીર ઉપર પહેરેલા વસ્ત્ર સહિત જીવતાં બહાર નીકળ્યા. કોઈના મુખેથી સવારે આ વાત સાંભળીને ધનદત્ત આદિ ત્રણે જણા ત્યાં આવ્યા, તો સર્વે મહેલો અને નાના મોટા બધા આવાસો બળીને રાખ થઈ ગયેલા તેઓએ જોયા. તે જોઈને તેઓ બહુ ઉદ્વેગ પામ્યા; પરસ્પર એક બીજાનાં મ્હોઢાં સામું જોતાં તેઓ નિઃશ્વાસ મૂકવા લાગ્યા.

આથી મનમાં અતિશય દુઃખને ધારણ કરતાં ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્ર તરફ જોઈને પિતા ધનસારે કહ્યું; 'પુત્રો! હવે તો બહુ થયું! પાપના ઉદયથી આજે આ બધું ભસ્મીભૂત થઇ ગયું, તેથી હવે શું કરવું? જેનાં પ્રબલભાગ્યથી અચિંતિત રીતે પણ જંગલમાં મંગળ થતું તે ધન્યકુમાર તો

ઘર ભરેલું મૂકીને ચાલ્યો ગયો, તે જો આજે અહિં હોત તો આવું થાત નહિ.' પિતાના આવા વચનો સાંભળીને, તથા લઘુબંધુ ધન્યની પ્રશંસા સાંભળીને તેઓને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, અને કઠોર વચનોવડે વૃદ્ધ પિતાનો તિરસ્કાર કરતા તેઓ બોલ્યા;

'જાણ્યું! જાણ્યુ! હજુ પણ તેની ઉપર તમને તેવું ને તેવું જ મમત્વ છે. જો તે તમારો એ ગુણવાન પુત્ર હતો, તો તે તમને મૂકીને શા માટે ચાલ્યો ગયો? તમારી કૃતજ્ઞતા પણ જણાઇ ગઇ, ભરણપોષણ તો હજુ અમે કરીએ છીએ, છતાં પ્રતિક્ષણે સ્વેચ્છાચારી એવા તેની પ્રશંસા કર્યા કરો છો? આ તો તમારો દૃષ્ટિરાગ અને તમારી ધૃષ્ટતા છે!'

આમ ઇર્ષ્યાળુ એવા ધનદત્તે અને તેના બીજા ભાઇઓએ પોતાના સરલ તથા ગુણાનુરાગી પિતાની ભર્ત્સના કરી. આ સ્થિતિમાં દિવસો ઉપર દિવસો પસાર થયા. અને સ્ત્રીઓના ઘરેણા વગેરે જે કાંઈ હતું તે વેચીને તેઓ નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. તેમ કરતાં ધીમે ધીમે જે કાંઈ હતું તેમાંથી પણ કાંઇક ખવાઇ ગયું, કાંઈક ચાલી ગયુ, કાંઈક વેરવિખેર થઇ ગયુ, તથા ભોંયમાં દાટેલું પૃથ્વીરૂપ બની ગયુ. આમ થતાં રાજ્ય અને બળ નષ્ટ થવાથી એક રાત્રે સેંકડો ભિલ્લોએ એકઠા થઈને તેઓના ઘર ઉપર ધાડ પાડીને બાકી રહેલા બધાં વસ્ત્રાભૂષણો લૂંટી લઇને ચાલ્યા ગયા. જ્યાં ઈર્ષ્યા હોય છે, ત્યાં પુણ્યબલ ક્ષીણ થાય છે. તેથી તેઓ ધન વગરના તથા કપડા વિનાના થઇ ગયા. આ સંસારમાં જેટલા દિવસ સુધી પુન્યનો ઉદય રહે, ત્યાં સુધીજ મનુષ્યની ઋદ્ધિ પૂર્ણ રહે છે, પણ પાપનો ઉદય થતાં ક્ષણમાંજ સર્વ ઋદ્ધિનો નાશ થઈ જાય છે, જેવી રીતે

પાણીથી ભરવાની ઘડી પળ સુધી ભરાય છે, પણ પછી એક ક્ષણમાં ખાલી થઇ જાય છે; તેવીજ રીતે સંસારના સર્વ પદાર્થોની સ્થિતિ છે.

જતે દિવસે આજીવિકાનો ઉપાય કાંઈ પણ રહ્યો નહિ, ત્યારે ઘરમાં તે ત્રણે બંધુઓ આમતેમ શોધવા લાગ્યા. શોધતાં શોધતાં એક વીંટી હાથ આવી. તે વેચીને તેઓ ત્યાંથી આજીવિકા માટે કુટુંબ સહિત નીકળ્યા, અને માળવદેશમાં ગયા તે સ્થળે કોઈ સ્થિતિસંપન્ન ખેડુતને ત્યાં કામકાજ કરવા રહ્યા, અને નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. ત્યાં રહેમા કાંઇક ધન મળ્યુ. તેથી તેઓ પોતેજ થોડી જમીન લઇને ખેતી-વાડી કરવા લાગ્યા પછી નિર્વાહ થાય તેટલું ધાન્ય ઘરમાં મૂકીને બાકી રહેલા ધાન્યની ગુણો ભરી બળદો ઉપર લાદીને એક ગામથી બીજે ગામ અને એક નગરથી બીજે નગર તેઓ ભ્રમવા લાગ્યા.

પણ પુણ્યહીન હોવાછી ધાર્યો લાભ મળ્યો નહિ. વધુ લાભને ઇચ્છતાં તેઓ ફરતાં ફરતાં મગધદેશમાં રાજગૃહી નગરીમાં આવ્યા. તે નગરના મુખ્ય બજારમાં ધાન્યની ગુણો ઉતારીને અનાજના બજારને તેઓ શોધવા લાગ્યા ત્યાં પણ અનેક દેશોમાંથી પુષ્કળ અનાજ વેચવા અનેક લોકો આવેલ હોવાથી ધાન્ય સોંઘું થઇ ગયું છે, તેમ સાંભળીને તેઓ નિરાશ થઈ ગયા. ખરેખર ભાગ્યહીન આત્માઓને ધાર્યા કરતાં ઉલટું જ થાય છે; માટે જ કહેવાય છે કે—

अन्यद्विचिन्त्यते लोकैर्भवेदन्यद्भाग्यतः ।
कर्णे वसति भूपायोत्कीर्णे दरिद्रिणां मलः ॥

'ભાગ્યહીન લોકો વિચારે છે બીજું, પણ નિર્ભાગ્યતાને કારણે થાય છે બીજુ; આભૂષણની શોભા માટે વીંધાવેલ કાન દરિદ્રને મેલ એકઠો કરવા માટે થાય છે.'

આમ ચોમેરથી હતાશ એવા ધનદત્ત આદિ ભાઈઓ બજારમાં ધાન્યને વેચવા બેઠા, પણ કોઇની સાથે ભાવની સરખાઇ આવી નહિ, તેથી તેમનો બધો માલ વેર-વિખેર બજારમાં પડી રહ્યો તેવામાં વિવિધ પ્રકારના વાજીંત્રો જેની આગળ વાગી રહ્યા છે, આસપાસ પાયદળ અને ઘોડેસ્વારો વીંટળાઇ વળેલા છે, બંદિજનો અનેક રીતે જેની બિરૂદાવળી બોલી રહ્યા છે, તેવી સ્થિતિમાં અશ્વ ઉપર બેસીને મહારાજા શ્રેણિકની રાજસભામાં જવાને માટે ધન્યકુમાર તે રસ્તે નીકળ્યા. તે પ્રસંગે આગળ ચાલતા સુભટોએ રસ્તામાં આડી-અવળી પડેલી અનાજની ગુણોને વ્યવસ્થિત કરવા ધનદત્તને આદેશ કર્યો. એટલે દિનવદને શોકાકુલ તે બધા ભાઇઓ રાજ્યભયથી ઉતાવળમાં પોતાના માલને ગોઠવવામાં રોકાઇ ગયા. દુર્દશા પામેલા કંગાળ જેવા પોતાના ભાઇઓ તરફ તે અવસરે અચાનક ધન્યકુમારની દૃષ્ટિ પડી.

તેઓની આવી દશા જોઇને 'આ શું?' એમ સંભ્રમમાં પડીને ધન્યકુમાર વિચારવા લાગ્યા; અરે ! આ મારા બંધુઓને રાજ્ય, ધન, સુવર્ણ, રૂપું વગેરે નવે પ્રકારના પરિગ્રહથી ભરેલા ઘરો સાથે; પાંચસે ગામોના અધિપતિપણા સહિત અનેક સામંતો, સુભટો, ગજ, અશ્વ, પાયદળ વગેરેથી સેવાતા મૂકીને હું આવ્યો હતો. અરે ! શું આટલા દિવસની અંદરજ

તેઓની આવી સ્થિતિ થઇ ગઇ ? આ કેમ સંભવે ? અથવા તો કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે ! દ્રઢ રસથી બાંધેલા પૂર્વે કરેલા કર્મનો ઉદય ફેડવાને કોઈ સમર્થ નથી, એવું શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનું વચન કોઇ દિવસ અન્યથા થતું જ નથી.'

માટે લોકમાં પણ કહેવાય છે કે—

कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि ।
अवश्यमेव भोक्तव्यं, कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

'કોડો કલ્પો જાય તો પણ કરેલા કર્મનો ક્ષય થતો નથી. શુભ અથવા અશુભ જે કાંઇ કર્મ કર્યાં હોય તે અવશ્ય ભોગવવાંજ પડે છે. ચક્રવર્ત્યાદિકોએ પણ વિવિધ પ્રકારની દુર્દશા અનુભવી છે, તો આ મારા ભાઇઓની શી વાત ?'

આમ ચિત્તમાં ચિંતવતાં ધન્યકુમારને ફરી વિચાર આવ્યો; 'અરે ! હું આવા સાંસારિક સુખોથી પરિપૂર્ણ છું, અને મારા બંધુઓ તથા તેમની પત્નીઓ આવી દુર્દશા અનુભવે તે હું કેવી રીતે જોઇ શકું ?' આમ અંતરમાં રહેલા વડીલ બંધુઓ પ્રત્યેના અપૂર્વ ભક્તિભાવથી તેમણે પોતાના સેવકોને કહ્યું; 'આ પરદેશી વ્યાપારીઓને મારશો નહિ, તેઓને આપણાં ઘેર પ્રીતિપૂર્વક લઇ આવજો.' તેમ કહીને ઘોડા ઉપર બેઠેલા ધન્યકુમાર પાછા વળ્યા, ને તેઓ હવે રાજસભામાં નહિ જતાં ઘર તરફ પાછા ચાલ્યા.

પાછળ રહેલા ધન્યના સેવકોએ ધનદત્ત આદિ બંધુઓને કહ્યું; 'ભાઇઓ ! અમારા સ્વામીના ઘેર ચાલો, અમારા સ્વા-

મીએ આદેશ કર્યો છે કે તમને તેમને ઘેર લઈ જવા.' તે સાંભળીને તેઓ ભયભીત થયા, અને બોલવા લાગ્યા; 'અરે! આ વળી અમને ઘેર લઈ જઈને શું કરશે?' સેવકોએ તેમને કહ્યું; 'અરે! ભય ધારશો નહિ. અમારા સ્વામી ઘેર આવેલાને કદિપણ દુઃખ આપતાંજ નથી, ઊલટું તેનું સર્વ પ્રકારે દુઃખ ફેડી નાખે છે.'

આમ કહેવા છતાં પણ તેઓ શંકાયુક્ત બનીને વિહ્વળતા પૂર્વક ધન્યકુમારના ઘેર ગયા સેવકો તેમને દિવાનખાનામાં લઇ ગયા; અને તેઓએ વિજ્ઞપ્તિ કરીને કહ્યું: 'આપના આદેશ અનુસાર આ સર્વને અમે અહિં લાવ્યા છીએ. તે સર્વ આપને પ્રણામ કરે છે.' ધન્યકુમારે તેમના તરફ જોઇને કહ્યું; 'કેમ ભાઇઓ! કયા દેશમાંથી તમે આવો છો?' તેઓએ કહ્યું; 'સ્વામી અમે માલવ દેશમાં રહીએ છીએ. આજીવિકાની પ્રાપ્તિ માટે ઘઉંની ગુણો ભરી બળદો ઉપર તેને લાદીને અહીં આવ્યા છીએ, પરંતુ અહિં ધાન્ય સોંઘું છે, તેથી લાભ થતો નથી, પણ ખોટ જાય છે.'

ધન્યકુમારે તેમને પૂછયું; 'પ્રથમથીજ તમારો માલવદેશમાં વાસ છે, કે બીજા કોઈ દેશમાં રહેતા હતા.' 'અમે મૂળ તો બીજા દેશના રહેવાસી છીએ, માત્ર ઉદરવૃત્તિ માટેજ ત્યાં આવ્યા હતા.' જવાબમાં ધનદત્તે કહ્યું.

'પહેલા કયાં રહેતા હતા?'

'સ્વામી! કર્મની ગતિની શી વાત કરીએ? જયાં ઉદરવૃત્તિ થાય તેજ સ્વદેશ ગણવો.'

'તમારા માતાપિતા જીવે છે?'

'હા, તેઓ જીવે છે.'

'તેઓ ક્યાં છે?'

'જે ગામમાં અમે રહીએ છીએ તે ગામમાં અમારા માબાપ તથા સ્ત્રીઓ પણ છે, હાલ તેઓ અમારી સાથે નથી.'

ધન્યકુમારે વિચાર્યું; 'અરે! દારિદ્રયનાં દુઃખથી પીડાયેલા એવા આ ત્રણે બંધુઓ પ્રત્યક્ષ પાસે ઉભેલા એવા મને પણ ઓળખતા નથી, ઊલટા મારાથી ભય પામે છે.'

પછી ધન્યકુમાર ઉભા થયા; અને તે બંધુઓને આગળ કરી પ્રણામ કરીને કહ્યું; 'શું મને ન ઓળખ્યો? હું તમારો નાનો ભાઈ ધન્ય.' તે પ્રમાણે કહીને પોતાના તે ત્રણે વડીલ બંધુઓને ધન્યકુમાર સન્માનથી ઘરમાં લઈ ગયા. સેવકો દ્વારા તેમને અભ્યંગ, સ્નાન મજ્જનાદિક કરાવ્યા, અતિ અદ્ભુત એવા વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવ્યા, ને તે ત્રણેય મોટા ભાઈઓને આગળ કરીને હર્ષપૂર્વક વિનય સહિત યથોચિત સ્થાને બેસી ધન્યકુમાર આદિ વિવિધ પ્રકારની અદ્ભુત રસોઈ તેઓ સૌ સાથે જમ્યા. બાદ હાથ ધોઈને ઘરના અંદરના ભાગમાં જઈ ભવ્ય આસન ઉપર તેમને બેસાડી, પંચ સુગંધીયુક્ત તાંબુલાદિક આપી, અતિ સત્કારપૂર્વક હાથ જોડીને કૌશાંબી છોડી ત્યારથી માલવદેશમાં આવ્યા ત્યાં સુધીનું સર્વ સ્વરૂપ ધન્યકુમારે તેઓને પ્રેમપૂર્વક સ્નેહથી પૂછયું.

ધન્યકુમારના પૂછવાથી ધનદત્તે પોતાના ગામો, ધન, ઋદ્ધિ,

ઘર ઇત્યાદિનો જે વિનાશ થયો તે સર્વ હકીકત યથાસ્થિત કહી બતાવી, તે સાંભળીને ધન્યકુમારે તેઓને કહ્યું.

'પ્રિયબંધુઓ ! હવે પૂર્વે અનુભવેલું દુઃખ સંભારશો નહિ, ચિત્તની પ્રસન્નતાથી અહિં સુખપૂર્વક રહો. આ લક્ષ્મી, આ ઘર, આ અશ્વો, આ બળદો, આ રથો, આ વૈભવ બધું તમારૂં જ છે, હું પણ તમારો લઘુબંધુ છું, તેથી જે ઇચ્છામાં આવે તે ગ્રહણ કરો; કારણ કે જે લક્ષ્મી બંધુ-ઓના ઉપભોગમાં ન આવે, તે લક્ષ્મી વખણાતી નથી. ભરતી વેળાએ ઘણું જળ સમુદ્રમાં આવે છે, પણ કાંઠા ઉપર રહે-લાને કશા ઉપયોગમાં આવતું નથી, તેવી રીતે ભાઇઓથી જે લક્ષ્મીનો ઉપભોગ લેવાતો નથી તે લક્ષ્મી નિરર્થક છે.' બંધુઓ ! તમે અહીં રહો, અને આ લક્ષ્મી દાન તથા ભોગ-વડે ઇચ્છાનુસાર વાપરીને સદુપયોગ કરો. મારા હૃદયની આ ભાવનાને સમજીને તમે નિઃશંકપણે અહિં રહો !'

વિનય તથા ભક્તિગર્ભિત ધન્યકુમારની ઉપરોક્ત વાણી સાંભળીને માનદોષથી દોષિત થયેલા તથા ઇર્ષ્યાથી જ્વલિત અંતઃકરણવાળા તેઓએ જવાબમાં જણાવ્યું; 'ભાઇ! અમે ન્હાના ભાઈનાં ઘરમાં રહેવા ઇચ્છતા નથી, કારણ કે ન્હાના ભાઈનાં ઘરમાં રહેવાથી અમારી મોટાઈમાં ખામી આવે. શું સૂર્ય શુક્રના ઘરમાં વાસ કરે તો હલકો કહેવાતો નથી ? તેથી બાપનું ધન વહેંચીને અમને આપો, એટલે અમે જુદું ઘર લઈને ત્યાં નિવાસ કરીએ.' આવી તદ્દન ક્ષુદ્ર મનની

અને અયોગ્ય વાત સાંભળવા છતાં પણ વિવેકી અને સરલ આશયવાળા ધન્યકુમાર પોતાના ઔચિત્ય, ઔદાર્ય, ગંભીરતા, આદિ ગુણોને પ્રકટ કરતાં બોલ્યા; 'જો તમારું અંતઃકરણ પ્રસન્ન રહેતું હોય તો તે રીતે પણ તમારાં ચિત્તની પ્રસન્નતા માટે કરવા તૈયાર છું.'

આ પ્રમાણે કહીને ઉદાર દિલના સજ્જન–શિરોમણી ધન્યકુમારે પોતાના મુખ્ય ભંડારીને બોલાવીને આજ્ઞા કરી; 'આ ત્રણે પૂજ્ય વડીલ બંધુઓને દરેકને ચૌદ–ચૌદ ક્રોડ સુવર્ણ આપો!' તે સાંભળીને તેણે કહ્યું; 'બહુ સારું', સ્વામીની આજ્ઞા મારે પ્રમાણ છે.' તેમ કહીને તથા પ્રણામ કરીને તે ત્રણેયને ભંડારીએ કહ્યું 'આવો, પધારો, સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર ચૌદ ચૌદ સુવર્ણકોટી તમને આપું.'

તેથી તેઓ ધન ગ્રહણ કરવા ભંડારીની સાથે ચાલ્યા તે સમયે જે સભાજનો, પરિજનો તથા અન્ય લોકો ત્યાં બેઠેલા હતા, તેઓ ધન્યના ગુણોથી તથા બંધુઓના દ્વેષથી ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા, અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; 'એક તરફ આ ત્રણે બંધુઓનું માત્સર્ય તથા નિર્ધનતા એ બંનેની કક્ષા; તથા બીજી બાજુ ધન્યકુમારનો બંધુસ્નેહ તથા ઉદારતા એ બંનેની કક્ષા, એનો વિચાર કરો! આ જગતમાં પોતાનું અગર પારકું ધન ગ્રહણ કરવાને તો સર્વ ઇચ્છે છે, તેવા તો ઘણા હોય છે, પરંતુ જેઓ પોતાની ભુજાના બળથી ઉપાર્જન કરેલ ક્રોડોની સંપત્તિ પોતાના અપકારી તથા ઇર્ષ્યાભાવમાં બળતા ભાઇઓને હૃદયના સદ્ભાવથી આપી દે

છે, તેવા બહુ દુર્લભ હોય છે,. ખરેખર ધન્યકુમાર ધન્ય છે, મહાપુણ્યયશાલી છે'

આ બાજુ ધન્યકુમારની આજ્ઞાથી ભંડારીએ ત્રણે એ ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્ર બંધુઓને પ્રત્યેકને ચૌદ ચૌદ ક્રોડ સુવર્ણમહોરો આપી. તે લઇને તેઓ બહાર નીકળતા હતા, તેવામાં હાથમાં મુદ્દગર ધારણ કરનારા તે ધનના અધિષ્ઠાયક દેવોએ વીર સુભટો ચોરોને રોકે તેવી રીતે દ્વારમાં તરત જ તેમને રોકયા, અને પ્રત્યક્ષ થઇને તે બોલ્યા;

'અરે નિર્ભાગ્યશેખરો! અરે દુર્જનો! અરે મૂર્ખાઓ! પુણ્યવંત એવા ધન્યકુમારનું આ ધન તમે ભોગવવાને લાયક નથી. આ લક્ષ્મીનો ધન્ય અને ઉદારદિલ ધન્યકુમાર જ ઇચ્છાનુસાર ભોક્તા છે, જેવી રીતે સર્વ જલતરંગોનો ભોક્તા સમુદ્રજ હોય તેવી રીતે આનો તે ભોક્તા છે, બીજો કોઇ નથી. 'શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે; 'પ્રબળ પુન્યવંત હોય તેનાથીજ લક્ષ્મી ભોગવાય છે, જો તમે તેની સેવામાં તત્પર થઇ તેનાં પુણ્યની છાયા નીચે રહેશો, તો ઇચ્છિત સુખ મેળવશો પણ "ધન લઇને જુદા ઘરમાં રહી સ્વેચ્છાએ ધન ભોગવીએ." એવી તમારી ઇચ્છા થશે તો તે સંપૂર્ણ થાય એવો દિવસ તો આવ્યો નથી, ને આવવાનો પણ નથી. 'અરે જડબુદ્ધિ મૂર્ખાઓ! ચાર–ચાર વખત અપાર ધનને ત્યજી તમને આપી દઇને ધન્યકુમાર ચાલ્યા ગયા, પછી તે ધન તમે શું ભોગવ્યુ કે? તે ધન કોણે ભોગવ્યું? હજુ પણ તમને શિખામણ મળી નથી. સંત પુરૂષોમાં શિખર સમાન આ તમારા ન્હાના

ભાઈ પુણ્યશાલી ધન્યકુમાર તમે સેંકડો અપરાધ કર્યા છે છતાં પણ તેઓ પોતાનું સૌજન્ય મૂકતા નથી, તોએ તમે કૃતઘ્નીઓમાં અગ્રેસર અને નિર્લજ્જ છો કે ધન્યકુમારે કરેલા સેંકડો અપાર ઉપકારોને સર્વથા ભૂલી જાઓ છો. પણ જો તમારે સુખની ઈચ્છા હોય તો તેની પાસે રહી તેની સેવા કરો, તોજ તમારૂં શ્રેય થશે.'

ધન્યકુમારની સંપત્તિના અધિષ્ઠાયક દેવો કે જે ધન્યની પુણ્યાઈથી ખીંચાઈને વગર બોલાવ્યા તેમની સેવામાં રહે છે, તેમની રક્ષા કરે છે. તે દેવોનાં આ પ્રમાણેનાં વચનોને સાંભળીને તે વડિલ બંધુઓના હૃદયમાં કોઈ અદ્‌ભુત પ્રભાવ પડયો, પ્રતિબોધ પામ્યા. અને તે ધન મૂકી દઈને પાછા ફરી તેઓ ઘરમાં ગયા, અને ધન્યકુમારને કહેવા લાગ્યા; 'વત્સ! તું જ ખરો ભાગ્યવંત છે, તું જ ખરો ગુણનિધિ છે, અમે તો નિર્ભાગીમાં અગ્રણી છીએ, આજે તમારા ધનનાં અધિષ્ઠાયક દેવોનાં મુખેથી ઉપદેશ સાંભળી અમને પ્રતિબોધ થયો છે. અરે જગન્મિત્ર! અત્યાર સુધી માત્સર્યથી ઘેરાયેલા અમોએ અંધકારથી ઘેરાયેલા ઘુવડ પક્ષીઓ સૂર્યનો મહિમા ન જાણે તેમ તારો મહિમા જાણ્યો નહિ' હે બંધુ! શરદૠતુના ચંદ્રબિંબની સાથે ખદ્યોતના બચ્ચાં જેમ હરિફાઈ કરે તેમ નિર્ભાગી એવા અમે તારી સાથે નકામી સ્પર્ધા કરી બુદ્ધિ,વિવેક તથા પુન્ય રહિત એવા અમોએ અંતરમાં અભિમાન વધી જવાથી કુળના કલ્પવૃક્ષ જેવા તને ઓળખ્યો નહિ. ચિંતામણીને કાચના કટકા તુલ્ય ગણ્યો, આ સર્વ અમારા અજ્ઞાનના વિલાસની તું ક્ષમા આપ! તું તો ગુણરૂપી રત્નનો સમુદ્ર છો, અમે તો ખાબોચીઆ

જેવા ક્ષુલ્લક છીએ. અત્યાર સુધી તારી સાથે અમે જે જે પ્રતિકૂળ વર્તન કર્યું, તે સાંભરતા અમને બહુ શરમ આવે છે અને તારી પાસે અમે કઈ રીતે મોઢું દેખાડીએ એમ અમને થઈ જાય છે.'

વડિલ બંધુઓનાં આ પ્રકારે શુદ્ધ હૃદયના પશ્ચાત્તાપ-પૂર્વકના ઉદાર વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમારે વિનયપૂર્વક તેઓને કહ્યું; 'પૂજ્યો! તમે મારા વડીલો છો. હું તો તમારો લઘુબંધુ તમારા સેવક જેવો છું, આટલા દિવસ સુધી મારાજ દુષ્કર્મનો ઉદય હતો, જેથી આપની કૃપા મારા ઉપર નહોતી. હવે મારા ઉપર આપની હૃદયપૂર્વકની પ્રસન્નતા થઈ. તેથી મારાં સર્વ મનોવાંછિત સફળ થયાં, હવે મારે કાંઈ પણ ઉણપ રહી નહિ. આ ધન, આ ઘર, આ સંપત્તિ બધી આપનીજ છે; હું પણ આપની આજ્ઞાનું પાલન કરનાર છું, તેથી આ ધનનો ઇચ્છાનુસાર દાન, ભોગ, વિલાસાદિકમાં આપ બધા ઉપયોગ કરો, દેવ–ગુરુ તથા ધર્મની પુણ્યદયાથી અહીં કાંઇ પણ ન્યૂનતા નથી, તેથી તમારા મનમાં જરા પણ શંકા લાવશો નહિ.' આવા વિનયપૂર્વકનાં મિષ્ટ વચનો વડે ધન્યકુમારે તે વડિલ બંધુઓને સંતોષ્યા, તેઓ પણ મત્સર રહિત થયાં, અને ચિત્તની પ્રસન્નતાથી દાન અને ભોગમાં ધનનો વિલાસ કરવા લાગ્યા.

ત્યાર બાદ ધન્યકુમારે વડિલ બંધુઓના અને પિતા ધન-સારના વત્સદેશનાં નિવાસના ગામનું નામ–ઠામ પૂછીને પોતાના વિશ્વાસવાળા આપ્ત પુરૂષોને અનેક રથ, અશ્વ, પાયદળ વગેરે

પરિવાર સહિત ત્યાં મોકલ્યા. તેઓ અતિ બહુમાનપૂર્વક ધન્યકુમારના માત–પિતા ધનસાર તથા શીલવતી તેમજ વડિલ ભોજાઈઓ ધનશ્રી, ધનદેવી, તથા ધનચંદ્રાને રાજગૃહી લઈ આવ્યા. રાજગૃહીનાં ઉપવનમાં તેઓ આવેલા છે; તેવા સમાચાર મળતાં મોટા આડંબર સહિત ધન્યકુમાર પોતાના વડિલ બંધુઓ સાથે માત–પિતાની સન્મુખ ગયા, અને માત–પિતાને નમસ્કાર કરીને દાન તથ માનપૂર્વક મહોત્સવ સહિત તેમને નગરપ્રવેશ કરાવ્યો.

અતિ ભક્તિવડે તેઓને ઘેર લઈ જઈ ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને ચારે ભાઈઓએ ચાર પુરૂષાર્થ જાણે એકઠા થયા હોય તેમ એકઠા થઈને માબાપને નમસ્કાર કર્યા. તે સમયે વર્ષોથી કુટુંબકલહના કારણરૂપ ઈર્ષ્યાનો પ્રબલ અગ્નિ જેઓનાં અંતરમાં સળગતો હતો, અને હમણાં જેઓને પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર જણાયા પછી, તે અગ્નિ શમી ગયો છે, એવા તે ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રે પોતાના પિતાશ્રીને કહ્યું.

‘પિતાજી ! આટલા દિવસ સુધી આપનાં હિતશિક્ષાનાં વચનો અમે અંગીકાર કર્યા નથી, ઊલટું કુળમાં કલ્પતરૂતુલ્ય નાના બંધુ ઉપર માત્સર્યભાવ ધારણ કર્યો છે, તેથી અમારા દ્વેષના દોષથી જે અમને વારંવાર દુઃખ પ્રાપ્ત થયા કર્યું છે. છેવટે ભાગ્યશાળી ધન્યકુમારની લક્ષ્મીના અધિષ્ઠાયક દેવોએ અમને પ્રતિબોધ આપ્યો, ત્યારેજ અમારાં હ્રદયમાં રહેલા અજ્ઞાન તથા ઇર્ષ્યાના દોષો નાશ પામ્યા છે. હવે તેનાજ ભાગ્યબળથી સુખસંપત્તિનો વિલાસ અમે કરીએ છીએ, આજ

સુધી અમે આપની આજ્ઞાનાં ખંડનરૂપ મહાન અપરાધ કર્યો છે, તેની આપ ક્ષમા કરશો.'

તે અવસરે ધન્યકુમારે પણ ઘર, ધન, સંપત્તિ વગેરે જે કાંઈ પોતાનું હતું તે બધું પિતાને સ્વાધીન કરી દીધું; પોતે નિશ્ચિંત થઈને ઉપકારી માત-પિતાની ભક્તિ કરવા લાગ્યા. ઉદારતા અને ઉપકારી વડિલોની ભક્તિ તેજ સંસારમાં રહેલા સજ્જનોનું કુળવ્રત છે. સમગ્ર નગરમાં ધન્યકુમારના ગુણનું વર્ણન થવા લાગ્યુ તથા પ્રશંસા થવા લાગી. મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિકે પણ ત્રણ પુત્રો સહિત ધનસાર શ્રેષ્ઠીને બોલાવીને વસ્ત્રાભૂષણાદિકથી તેમનો સત્કાર કરી તેમને બહુમાન આપ્યુ. આ પ્રમાણે માતાપિતા અને બંધુઓ સહિત રાજાના જમાઈ અને ગુણોના સમૂહરૂપ તથા સર્વે લોકોમાં માનનીય ધન્યકુમાર સંપૂર્ણ સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

હૃદયમાં રહેલી નિર્મલ ધર્મશ્રદ્ધા, ઔદાર્ય તેમજ સૌજન્યવૃત્તિ ધન્યકુમારના જીવનમાં નિરંતર વૃદ્ધિ પામતી ધન, ધાન્ય, ઋદ્ધિ, સમૃદ્ધિ આદિની સ્પર્દ્ધાથી વધતી હતી.

આમ કેટલોક કાળ આનંદમાં પસાર થયો.

એકદા રાજગૃહી નગરીનાં ઉપવનમાં અજ્ઞાનના અંધકારરૂપી ભાર જેમણે દુર કર્યો છે, તથા સર્વ વિશ્વના પદાર્થોને પ્રકાશનાર સાક્ષાત્ સૂર્ય સમાન ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજ મોટા સાધુસમુદાયથી પરિવરેલા પધાર્યા, ગુરુમહારાજના આગમનના સમાચાર સાંભળીને ભકિતવંત તેવા ધનસારાદિક પૌરજનો ધર્મભાવનાથી પ્રેરાઈને ગુરુમહારાજને નમસ્કાર

કરવા આવ્યા. વિધિપૂર્વક ગુરુમહારાજને વાંદીને ધર્મ સાંભળવાની ઈચ્છાવાળા તેઓ પૂ૦ આચાર્ય મહારાજની સન્મુખ ઉચિત સ્થાને બેઠા.

ગુરુ મહારાજે તેમને ધર્મદેશના સાંભળવાને તત્પર જોઈ ચારે ગતિના કલેશને નિવારનાર ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહી સંભળાવ્યો.

તેઓશ્રીએ ફરમાવ્યુ કે, 'સર્વે સમીહિત સંપદાને આપનાર દાનાદિક ધર્મના ચારે ભેદો વિધિપૂર્વક જે ભવ્યાત્માઓ આરાધે છે, તેઓને તે કલ્પદ્રૂમની જેમ ફળે છે. તે ચારે ધર્મોમાં પણ દાનધર્મ સર્વથી પ્રથમ છે જૈનધર્મનું મૂળ દયાજ કહેલ છે. તે તેમાં અભયદાન રૂપે છે. કહ્યું છે કે;

अभयं सुपत्तदाणं, अणुकंपा उचिय कित्तिदाणं च ।
दोहिंपि मुक्खो भणिओ, तिन्नि वि भोगाइआ दिन्ति ॥१॥

'દાનના પાંચ પ્રકાર છે. અભયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકંપા દાન, ઉચિતદાન અને કીર્તિદાન. તેમાં પ્રથમના બે દાન પુણ્યાનુબંધી પુન્યનો પ્રબલ બંધ પડતાં સંસારમાં આત્માને ભોગાદિક આપી પરંપરાયે અથવા સાક્ષાત મોક્ષ આપે છે, જ્યારે બીજા ત્રણ દાનો ભોગાદિક આપે છે, દાનના ગુણથી આલોકમાં અને પરલોકમાં જીવ જગતવલ્લભ થાય છે. દાની જે કાંઇ ઇચ્છે તે સર્વ તેની સન્મુખ હાજર થાય છે. દાનીને ઇચ્છા માત્ર કરવાથી સર્વ સંપદા આવી મળે છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. દાનશીલ આત્માઓથી નગરી શોભે છે તેમાં પણ સુપાત્રદાનથી વિશેષ પુણ્ય અને યશ મળે છે.'

માટેજ શાસ્ત્રો ફરમાવે છે કે,

पृथिव्याभरणं पुरुषः, पुरुषाभरणं प्रधानतरा लक्ष्मीः ।
लक्ष्म्याभरणं दानं, दानाभरणं सुपात्रं च ॥

'પૃથ્વીનું આભરણ પુરુષ છે, પુરુષનું આભરણ ઉત્તમ લક્ષ્મી છે, લક્ષ્મીનું આભરણ દાન છે, અને દાનનું આભરણ સુપાત્ર છે.' તેમજ દાન કોઇ પણ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી, કારણ કે;

पात्रे पुण्यनिबंधनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं ।
मित्रे प्रीतिविवर्धकं रिपुजने वैराऽपहारक्षमम् ॥
भृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं ।
भट्टादौ च यशस्करं वितरणं न क्वाप्यहो निष्फलम् ॥

'દાન પાત્રમાં અપાય તો પુણ્યનો બંધ કરાવે છે. તે સિવાય દયાપાત્રમાં અપાય તો 'દયાળુપણા' નું બિરૂદ આપે છે. મિત્રને અપાય તો પ્રીતિ વધારનાર થાય છે, દુશ્મનને અપાય તો વૈરનો નાશ કરનાર થાય છે, નોકરને અપાય તો ભક્તિની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે, રાજાને અપાય તો સન્માન અને પૂજા અપાવનાર થાય છે, ભાટ, ચારણ, યાચકાદિકને અપાય તો યશ કરાવનાર થાય છે અહો! દાન કોઇ સ્થળે નિષ્ફળ જતું નથી, માટે દાન પ્રત્યેક પ્રસંગે સફળ છે.'

દાનને અંગે શાસ્ત્રોમાં આ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે કે, ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર તે ત્રણેની શુદ્ધિપૂર્વક જે દાન અપાય તેના ફળનું વર્ણન કરવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કહ્યું છે કે,

उसहेसरसमं पत्तं, निरवज्जं इक्खुरससमं दाणं ।
सेयंससमो भावो, हविज्जइ पुण्णरेहाए ॥१॥
भयवं रसेण भवणं, धणेण भुवणं जसेण पूरियं सयलं।
अप्पा निरुवमसुक्खेण, सुपत्तदाणं महग्घवियं ॥२॥

'ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી જેવા સુપાત્ર, શેરડીના રસ જેવી નિર્દોષ વસ્તુનું દાન અને શ્રેયાંસકુમારના જેવો આત્માનો ભાવ તે તો મહાપુણ્યરેખા હોય તોજ એકત્ર થાય છે.' ભગવાનને રસવડે, ગૃહને ધનવડે, ત્રણ ભુવનને યશવડે, તથા આત્માને નિરૂપમ સુખવડે ભરીને અવસર્પિણી કાલમાં ધર્મતીર્થની સ્થાપના પહેલાં ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીને એક વર્ષથી અધિક તપના પારણે શેરડીના રસનું નિર્દોષ અને અતિ ભક્તિભાવપૂર્વક દાન આપીને શ્રેયાંસકુમારે સુપાત્રદાનને મહામૂલ્યવાળું બનાવ્યું છે. વડના બીજથી મોટું વડ થાય છે, તેવી રીતે સુપાત્રદાન થોડું આપ્યુ હોય તો પણ મહા ફળદાયી થાય છે; ધનદત્તે માત્ર એકવાર પૂર્વભવમાં સુપાત્ર દાન આપ્યું હતું, તો તેને તે દાન સકળ સમૃદ્ધિ અપાવનાર થયુ છે.'

પૂ૦ ગુરુમહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું; એટલે ધનસારાદિ સભાજનોએ વિનયપૂર્વક પૂછ્યુ; 'ભગવન્! તે ધનદત્ત કોણ હતો? અને તેણે કેવી રીતે દાન દીધું? તે કૃપા કરીને ફરમાવો.'

પ્રત્યુત્તરમાં ગુરુમહારાજે ફરમાવ્યુ:—

૭ : લક્ષ્મીનો અતિ મોહ અનર્થો સર્જે છે :

પૂર્વકાલમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં પૃથ્વીભૂષણ નગરમાં કેરલ નામે એક રાજકુમાર હતો. તે એક દિવસ ક્રીડાર્થે વનમાં ગયો. તે સમયે તેના મહાભાગ્યના ઉદયથી તે નગરના ઉપ વનમાં જગદ્ગુરુ શ્રી તીર્થંકરદેવ સુર અસુરાદિકથી પરિવરેલાં સમવસર્યા. તેઓની પ્રાતિહાર્ય અને અતિશયાદિકની શોભા જોઇને હર્ષપૂર્વક તે તેમને વાંદવા ગયો. પાંચ અભિગમ સાચ-વીને શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને તે ઉચિત સ્થાને બેઠો. તે સમયે જગદ્ગુરુએ ભવ્ય જીવોના ઉપકાર માટે અનાદિકાલિન આત્માના ભવભ્રમણને નિવારનારી ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી.

પ્રભુએ ફરમાવ્યું; 'ચોરાશી લાખયોનિથી ગહન એવા આ સંસારમાં પ્રાણીઓને દશ દષ્ટાંતથી દુર્લભ મનુષ્યજન્મ મળવો દુર્લભ છે. મનુષ્યજન્મ મળે તો પણ આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, પૂર્ણ આયુ; ઇંદ્રિયોની પરિપૂર્ણતા, નિરોગીપણું, સદ્ગુરુનો સંયોગ, ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા, ધર્મનું શ્રવણ, કદાગ્રહનો ત્યાગ ઈત્યાદિ ધર્મપ્રાપ્તિના સયોગો મળવાં બહુ મુશ્કેલ છે. તેવા સંયોગો મળ્યા છતાં પણ આ જીવ અનાદિ કાળના શત્રુ એવા લોભ તથા કામને વશ થઇને નકામો કાળ ગુમાવે છે. તેમાં પણ જે ધનાદિક અર્થનો તે લોભ કરે છે તે અર્થ તો સર્વ અનર્થનું મૂળ જ છે.

કહ્યું છે કે:—

अर्थानामर्जने दुःख–मर्जितानां च रक्षणे ।
आये दुःखं व्यये दुःखं, धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥

'ધન મેળવવામાં પણ દુઃખ છે, તેમજ પ્રાપ્ત થયેલ તે ધન અસંતોષના કારણે તથા પુણ્યાઈ ઓછી હોય તો ન સચવાય એટલે દુઃખ, તેમજ પુણ્યાઇ નષ્ટ થતાં તે ધનરૂપ અર્થ ચાલી જતાં પણ દુઃખ આવે છે, આ પ્રમાણે બન્ને રીતે દુઃખ છે. માટે દુઃખનાંજ સાધનભૂત એવા અર્થને ધિક્કાર છે!' એટલે સ્પષ્ટ છે કે, બહુ કલેશ તથા ઘણા પાપોવડે કદાચ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથી ધન મળે તો પણ તેને સાચવવામાં ઘણું દુઃખ છે, કારણ કે, ધનને ઘણા ભય છે.' જેમ કે પુત્ર પરિવાર ભાઇ આદિ સ્વજનો તેની ઇચ્છા કરે છે, ચોરો ચોરી જાય છે, રાજાઓ છળ કરીને ગ્રહણ કરે છે, અગ્નિ ક્ષણમાં ભસ્મીભૂત કરે છે, પાણી પલાળીને નાશ કરે છે, ભૂમિમાં ગોપવીને રાખેલું વ્યંતરાદિ હરી જાય છે અને છોકરાઓ જો કુમાર્ગગામી થાય છે, તો ધનની સાથે નામ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેનો પણ નાશ કરે છે. અહો! આવા બહુ જનોને આધીન ધનને ધિક્કાર છે!'

કોઇ વખતે પાપના ઉદયથી ધનનો નાશ થાય, તો લોકોમાં વ્યવહાર, આજીવિકા, દ્રવ્યથી મળતું સુખ–તે સર્વનો વિરહ થવાથી તે મનુષ્ય મહાવિષાદ તથા શોકને પામે છે અનેક કુવિકલ્પોથી આકુળ વ્યાકુળ થયેલ નિર્ધન માણસ આર્ત્ત અને રૌદ્રધ્યાન કરતાં દુષ્ટ એવાં આઠે કર્મો બાંધે છે. લક્ષ્મીના

નાશથી કુવિકલ્પોમાં ગોથા ખાતો મૂઢ આત્મા મરણ પણ પામે છે, અને મરણ પામીને નરક–નિગોદાદિકમાં તે જીવ અપરિમિત દુઃખ પામે છે. વળી કદાચિત્ સુકૃત્યોના ઉદયથી મળેલું ધન જન્મથી માંડીને મરણપર્યંત સ્થિર થઇને રહે છે, તો પાપાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ તે દુષ્ટ આશયવાળી લક્ષ્મી કામ તથા ભોગને માટે ધનવાનને પ્રેરે છે. કામાસક્ત જીવ કામભોગને માટે, વિષયલાલસા તૃપ્ત કરવા માટે છએ કાયની બહુ પ્રકારે વિરાધના કરે છે, સાતે દુર્વ્યસનો સેવે છે અને તેને સેવતો ફરીથી અનંત સંસારમાં ભ્રમણ કરાવે તેવું પાપકર્મ બાંધી તે ભવ પૂર્ણ કરીને નરકાવાસમાં ચડે છે.'

વળી એકેક ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ પ્રાણી પણ મહાદુઃખ પામે છે તો પછી પાંચે ઇંદ્રિયોને વશ પડેલ જીવ મહાદુઃખો પામે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? તેથી સર્વ દુષ્ટ અર્થને પ્રેરનારી લક્ષ્મી ધનુષ્યના દંડથી પ્રેરાયેલ બાણ જેમ પ્રાણીના પ્રાણનો હરનાર થાય છે, તેમ સમસ્ત દોષોને નિપજાવનારજ થાય છે. માટે પુણ્યથી પ્રાપ્ત થતી તે સંપત્તિનો સર્વથા ત્યાગ ન થઇ શકતો હોય તો પણ દાનધર્મની આરાધના દ્વારા તેનો સદ્વ્યય કરવો જોઇએ.'

આ પ્રમાણે ધર્મોપદેશમાં શ્રી તીર્થંકરદેવે ફરમાવ્યું.

એટલે કેરલ રાજકુમારે ઉભા થઇને વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડી પ્રણામ કરી ત્રિજગદ્દગુરુ તીર્થંકર ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછ્યો; 'પ્રભુ! આપે તો લક્ષ્મીને સર્વ દુઃખના કારણરૂપ ઉપદેશી,

પણ હસ્તી, અશ્વ, રથ વગેરે વિભૂતિઓથી રમણીય, આગળ ચાલતા અનેક પદાતિ તથા ઘોડેસ્વારોના સમૂહથી વિસ્તારને પામેલી, સર્વે લોકોયે પ્રિય, ચતુર એવા ભોગી પુરૂષો પાસે રહેનારી, સમસ્ત ઐહિક સુખના ભંડાર જેવી લક્ષ્મી કોણ છોડી શકે છે–કોનાથી છોડાય છે?'

આવો પ્રશ્ન સાંભળી શ્રી તીર્થંકર ભગવંતે જવાબમાં ફરમાવ્યું; 'રાજકુમાર! અનાદિ કાળના સહવાસથી ઇંદ્રિયવશ થયેલા સંસારી જીવોને ઇંદ્રિયસુખ ઘણું ઇષ્ટ લાગે છે, અને એ સુખ લક્ષ્મીને આધીન છે; તેથીજ સર્વે સંસારી જીવોને લક્ષ્મી બહુ પ્રિય છે; પણ આ લક્ષ્મી દુર્જન પુરૂષની જેમ અંતે આ જીવને અતિશય દુઃખદાયી થાય છે. જેવી રીતે દુષ્ટ પુરૂષ પ્રથમ મિષ્ટ વચનાદિકથી પરનું આકર્ષણ કરીને, તેનું સર્વ જાણી લઇને તેને દુર્બુદ્ધિ આપીને અકાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે; ત્યાર પછી તેજ દુર્જન પુરૂષ રાજાદિકની પાસે જઇને તે મનુષ્યનાં અકાર્યનું બધું સ્વરૂપ કહી, ચાડી કરીને તેને કારાગૃહમાં નંખાવે છે; વળી રાજાદિકની પાસે કાંઇક સારી–માઠી વચનરચના કરીને તેનો કાંઇક દંડ પણ કરાવે છે, અને કારાગૃહમાં ગયેલ તેની પાસે જઇ ભય દેખાડીને તેનું સર્વસ્વ લુંટી લે છે, અને રંકની માફક તેને પોતાને સ્વાધીન કરી લે છે. આમ કર્યા છતાં પણ પેલો મૂર્ખ મનુષ્ય તો એમ જાણે છે; 'આજ મારો ખરો હિતકારી પુરૂષ છે' પેલો ખલ પુરૂષ તો તેને તેવી રીતે આકર્ષીને ઘર વગેરે તેનું બધું લઇ લઇને તેને દરિદ્રી કરી મૂકે છે, અને તેને બહાર કાઢી મૂકે છે, તેની

સામું પણ જોતો નથી, અને પેલો સ્થાનભ્રષ્ટ થયેલ મનુષ્ય અનેક દુઃખોને અનુભવે છે.'

તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનો મોહ દુઃખ આપે છે લક્ષ્મીનો મોહ મરણરૂપી દાન દેવામાં દક્ષ છે. દયા, દાન, સંવરાદિ ધર્મકૃત્યોમાં આત્માને વિમુખ બનાવે છે. પહેલા તો તે મહાકષ્ટથી મેળવાય છે, મળ્યા પછી મહાદુઃખથી તેનું રક્ષણ કરાય છે. ધનનું સંરક્ષણ તે સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન છે. લક્ષ્મીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર થયેલા અને તેની મસતામાં અતિમૂઢ આત્માઓ કુળમર્યાદાને ગણુતા નથી. શીલને આચરતા નથી, શીલવંતને બહુમાન્ય ગણુતા નથી, વૃદ્ધ અગર વિદ્વાનની દરકાર કરતા નથી, શ્રુતને અનુસરતા નથી. ધર્મને ઇચ્છતા નથી, સદાચારની ચિંતા કરતા નથી, જાતિ, કુળ, ધર્મ, દેશાદિકથી વિરૂદ્ધ આચરણ કરતાં તેને લજ્જા થતી નથી, પોતાનાં અપલક્ષણોને શોધતાં નથી; પુષ્પમાળાદિકવડે તેમને માન આપ્યુ હોય–આસેવના કરી હોય તો પણ ક્ષણુમાત્રમાં તેઓ વિફરી જાય છે વિનયાદિ ગુણોથી યુક્ત એવા ઉત્તમ પુરૂષનો સંસર્ગ કરતા નથી, મદિરાપાન કરનારની જેમ ઉન્મત્ત થઇને આમતેમ ભટકે છે, અનેક ગુણોથી અલંકૃત હોય છતાં પાપાનુબંધી પુણ્યની લક્ષ્મીની સંગતિ થતાંજ ઉત્તમ પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યોની પ્રકૃતિમાં પણ વિકૃતિ થઇ જાય છે.'

આવા ધનવાન પુરૂષો જ્વર આવ્યો હોય તેવા માણુસની જેમ ગમે તેવું બોલે છે. અતિશય આકુળવ્યાકુળ ચિત્ત-

વાળા થઇને ભમે છે વળી તેઓ પાણીથી કાદવ ધોવાય તેવી રીતે દાક્ષિણ્યતાને ધોઈ નાખે છે, કોઇનું મોઢું-કોઇનું કહેણુ સાચવતા નથી કોઇને માનનીય ગણતા નથી. તેમનું હૃદય મલિનતાથી ભરેલું રહે છે

પંડિત પુરૂષોએ કહ્યું છે કેઃ—

भक्ते द्वेपो जडे प्रीतिः,—प्रवृत्तिर्गुरुलंघने ।
मुखे च कटुता नित्यं, धनिनां ज्वरिणामिव ॥

જ્વરવાળા (તાવવાળા) પુરૂષની અને લક્ષ્મીવંતની એક સરખી સ્થિતિ હોય છે. તાવવાળાને ભોજન ઉપર દ્વેષ થાય છે. ત્યારે ધનવંતને ભક્ત એટલે સેવકો ઉપર દ્વેષ થાય છે. જળની ઉપર પ્રીતિ થાય છે, ત્યારે ધનવાનને મૂર્ખ (જડ) ઉપર પ્રીતિ થાય છે; તાવ જેને તપતો હોય તેને મોટું લાંઘણુ કરવું પડે છે-ભૂખ્યા રહેવું પડે છે ત્યારે ધનવાનને હિતૈષી વડિલોનાં હિત વચનોને અવગણુવાનો સ્વભાવ થાય છે. મોટાઓની આજ્ઞા ઉલ્લંઘવાની ઇચ્છા થાય છે. જ્વરીને તાવ હોય એટલે મુખ કડવું રહે છે. ત્યારે ધનવાનનાં મુખમાં હંમેશા કટુશબ્દો, કઠોર, તોછડા શબ્દો હોય છે.’

માટે આવી પાપાનુબંધી પુણ્યાઈની લક્ષ્મી વિકાર કરનાર છે તેમાં પણુ રાજ્યલક્ષ્મી તો વિશેષ વિકાર કરનાર ને વિકળતા આણુનાર છે; કારણુ કે રાજ્યલક્ષ્મીથી વ્યાપ્ત થયેલા પુરૂષો વિશાળ લોચનવાળા હોય છતાં પણુ અંધ પુરૂષની માફક સન્મુખ આવેલા હિતકારી મનુષ્યને પણુ દેખતા નથી. બીજા જણાવે ત્યારે જ જાણે છે. કાન સહિત હોય છતાં

પાસે બોલાતું હિતકર વચન તે પણ બહેરાની માફક સાંભળતા નથી મુખ તથા સ્પષ્ટ જિહ્વાઇંદ્રિય હોય છતાં પણ મુંગાની માફક સારી વાતમાં સામો યથાર્થ ઉત્તરને પણ દેતા નથી. વળી રાજ્યમાં રહેનાર મંત્રી વગેરે અધિકારીઓ પણ રાજાની પાસે રહેવાથી ધૂર્ત અને ભ્રષ્ટ બુદ્ધિવાળા થઈ જાય છે; તેઓ અતિશય જૂઠાણું, કપટ, માયા, ઈત્યાદિ દુષ્કૃત્યોથી રાજ્યની સત્તાદ્વારા અનેક લાભો ઉઠાવીને મધુલિપ્ત હસ્તમાં જેટલાં તલ ચોટે તેટલી સંખ્યામા અપાર ખોટા સોગન ખાય છે.

આવા આત્માઓ રાજાને અનેક પ્રકારની દુર્બુદ્ધિ આપે છે આ પ્રમાણે રાજયમદમાં મસ્ત થયેલા ચિત્તવાળા નિરંકુશી જનો સકળ જનોને સંતાપીને તથા વિષયાંધ થઈને ધર્મનો રાગ દેખાડે, તથા ધર્મપ્રવૃત્તિને કદાચ આચરે છે, તો તે ઉપરનો ડોળ કરે છે. અર્થના લોભી એવા આ સત્તા સ્થાને રહેલા રાજપુરૂષોના આશ્રયે જેઓની આજીવિકા ચાલતી હોય તેવા સ્વાર્થી પુરૂષો અસત્ય વચનોવડે તે રાજપુરૂષોની ખોટી ખુશામત કરતાં રહે છે, આથી તે રાજા વગેરે દેવથી પણ અધિક પોતાની જાતને ગણે છે. રાજ્યસત્તાના મદથી જેનો વિવેક નાશ થઇ ગયો છે તેવા તે પુરૂષો દેવને નમતા નથી તથા પૂજતા નથી, શાસ્ત્રકથા સાંભળતા નથી, માતપિતા અગર સજ્જન કે કુળવૃદ્ધાદિ પુરૂષની મર્યાદા સાચવતા નથી. વળી હલકું—ન શોભે તેવું પણ સ્વકથન અતિ સુંદર ગણાવ્યા કરે છે—ગાઇ બતાવે છે. પોતે કરેલ ખોટાં કાર્યને પણ સાચા તરીકે સ્થાપે છે. સારા એવાં પણ અન્યનાં કાર્યોને તથા વચ-

નોને તિરસ્કારે છે.

વળી જેઓ તેમની વાણીને 'તહત્તિ' કહીને કબુલ રાખે છે, જેઓ સ્વાર્થને વશ થઇ તેઓની વાતમાં હા કહેનારા હોય છે, તથા જેઓ તેઓને દેવની જેમ સ્તવે છે, તથા જેઓ તેઓની ભૂજાના બળ તથા પરાક્રમને અને દાનાદિકની ઉદારતાને અતિશયોક્તિપૂર્વક વર્ણવે છે, તેવા ખુશામતખોરોનેજ તેઓ પાસે રાખે છે, તેનું જ કહેલું સાંભળે છે, નવા નવા પ્રકારની ખાન, પાન, વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિક વસ્તુઓ તેવા હાજીહાઓને આપવામાં આવે છે, તેઓનેજ પ્રિયમિત્રપણે, સજ્જનપણે, શુભચિંતકપણે ગણવામાં આવે છે, તેવા ખુશામત કરનારાઓનું બહુમાન કરવામાં આવે છે, તેવાઓને આપત્તિમાં સહાય કરવામાં આવે છે, વાતચિત પણ તેવા લોકો સાથે જ કરવામાં આવે છે, હૃદયમાં રહેલી ગૂઢ વાત તેઓને જ કહેવામાં આવે છે. આવા વર્તન વડેજ રાજ્યના સત્તાધીશોને વહાલા થઇ શકાય છે, બાકી સત્યવાદીઓ અગર વચને વચને સાચી હિત શિખામણ આપનારા તથા પરિણામે હિત કરનારા માણસો સત્તામાં અંધ થયેલાઓને વહાલા થઇ શકતા નથી.

તેથી હે કુમાર! આવી રાજ્યલક્ષ્મી કે જે બહુ વિકાર કરવાના સ્વભાવવાળી છે, તેની પ્રત્યે પ્રાયઃ નિર્વિવેકી આત્માઓજ આસક્તિ ભાવ રાખે છે. પણ વિવેકી આગળ-પાછળના લાભાલાભ જોનારને આવી લક્ષ્મીમાં વ્યામોહ થતો નથી. આ પ્રસંગના અનુસંધાનમાં એક કથા છે તે હું કહું છું તેને તમે સહુ એકચિત્તે સાંભળો!

ભોગપુર નગરમાં શુચિદેવ અને શ્રીદેવ નામના બે વ્યાપારીઓ જુદી જુદી પોળમાં રહેતા હતા તેઓ બંને પરંપરાથી વારસામાં આવેલી લક્ષ્મીને સુખેથી ભોગવતા ગૃહવાસ ચલાવતા હતા તે બંનેમાં જે શુચિદેવ હતો, તેને સ્વચ્છતા પર–અતિશય ચોખ્ખાઈ પર બહુ અનુરાગ હતો. બાહ્યશુચિરૂપ ધર્માચારમાં તે અતિશય મૂઢ હતો. હમેશાં હાથમાં પાણીથી ભરેલ તાંબાનું વાસણ રાખીને તે ફરતો હતો. તે જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં ત્યાં પહેલા ભૂમિ અથવા આસનને પાણીની અંજળીથી છાંટી પવિત્ર કરી પછી તે બેસતો ગૃહકાર્યને માટે જે જે વસ્તુ લાવતો તે સર્વે જળવડે છાંટી શુદ્ધ કરીને પછીજ તે ઘરમાં મૂકતો.

એક દિવસે તેને ઘેર કોઇ ઢેઢ જાતિના માણસો કાર્યપ્રસંગે આવ્યા. તે વખતે તેની સ્ત્રી લક્ષ્મીવતીએ તેમને પૂછ્યું; 'તમે કેમ આવ્યા છો ?' તેઓએ કહ્યું; 'ઘણાં વર્ષ પહેલાં શુચિદેવ શેઠના પિતાએ અમને વ્યાજે સોનામહોરો દીધેલી હતી. ઘણો વખત તે વાતને થઇ ગયો. હવે અમારી પાસે સંપત્તિ થઈ, અમને સોનામહોરો મળી, તેથી તેમનું ઋણ ચૂકવવાને માટે વ્યાજ સહિત હિસાબ ગણી તેટલી સોનામહોરો સાથે લઇને અમે અહીં આવ્યા છીએ, તે આપવી છે, તો શેઠ ક્યાં ગયા છે ?'

'હમણાં બપોરનો સમય છે, તેથી તેઓ ઉપરના માળે સુખેથી સૂતેલા છે. હું તેમને ઉઠાડું છું'. એમ જ્યારે લક્ષ્મીવતીએ કહ્યું, ત્યારે તે લોકોએ જણાવ્યું કે, 'નિદ્રાનો છેદ

કરવામાં મહાપાપ છે. કહ્યું છે કે, નિદ્રા છેદનાર તથા પંક્તિભેદ કરનાર બંને સરખા પાપી છે. તેથી આ સોનામહોરો તમેજ ગ્રહણ કરો, તેઓ જાગે ત્યારે તેમને આ હકીકત જણાવજો!' એમ કહીને એક પાત્રમાં સોનામહોરોને મુકીને તે ચંડાલો ગયા. જ્યારે સૂતેલો શુચિદેવ જાગ્યો, ત્યારે ઉપરના માળેથી તે નીચે આવ્યો, લક્ષ્મીવતીએ પોતાના પતિને માતંગોએ કહેલી હકીકત કહી સંભળાવી.

શુચિદેવે પૂછ્યુ; 'તે સોનામહોરો ક્યાં છે? 'આ પાત્રમાં મૂકેલી છે.' લક્ષ્મીવતીએ કહ્યું, શુચિદેવે સોનામહોરો જોઇને તેને પૂછ્યું; 'આ બધી સોનામહોરોને પાણીથી ધોઈ કે નહિ?'

'લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના સંયોગ વડેજ સોનામહોરો પ્રાપ્ત બને છે, તેથી એને ધોવાની શી જરૂર?' પોતાની સ્રીના આ વચનોને સાંભળીને વાંકી ભ્રૃકુટી કરી. રાતું મુખ કરી, ક્રોધપૂર્વક તેણે કહ્યું; આ સોનામહોરોનો ભલે નાશ થઇ જાઓ, તેઓ ગુફામાં અથવા પર્વતોની ખીણમાં ભલે પડો! તારે ઘેર ભલે શૌચ ન હોય! પણ મારૂં પવિત્ર ઘર તેં આજે મલિન કર્યું છે.' આમ કહીને તે શુચિદેવે ડાબા પગવડે સોનામહોરોનાં ભાજનને પાટુ મારીને તે દૂર ફેંકી દીધું.

તેનાં આ કૃત્યથી તેનાં ઘરની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા લક્ષ્મીદેવીએ વિચાર્યું ;' શુચિદેવનો પાપોદય જાગ્યો છે, તેથી તે આવું અયોગ્ય આચરણ કરે છે. ઘેર આવેલી મને ડાબે પગે તરછોડે છે, તેથી આજથી મારે પણ તેનું ઘર છોડી દેવું; અને હવે એવું કરવું કે જેથી તે ઉદરવૃત્તિ પણ કર-

વાને સમર્થ રહે નહિ, તેનું ઘર દારિદ્રયથી પૂર્ણ કરી દેવું.'

આ પ્રમાણે વિચારીને તેની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા લક્ષ્મીએ શુચિદેવનું ઘર છોડયું, આથી થોડા દિવસમાં તેનું સર્વ ધન ચાલી ગયું, કાંઇ પણ રહ્યું નહિ. આજીવિકાને માટે તે જે જે વ્યાપારાદિક કરે તે તે વિપરીત પડવા લાગ્યા. ધન જવાથી તે જેની સેવાદિક કરે તેમાં કાંઇ ઉપદ્રવ થાય, ફેરફાર થાય જેથી તેને નોકરીએ રાખનાર તેને કાઢી મૂકવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે સ્વજનવર્ગમાં અને અન્ય જનોમાં તે અત્યંત અનિષ્ટ થઇ ગયો. નિર્વાહ ચાલે તેટલું અન્ન પણ તેના ઘરમા રહ્યું નહિ. ક્ષુધાથી કૃશ થયેલા પેટવાળો તે આમ તેમ ભટકવા લાગ્યો.

આથી તેની પત્ની લક્ષ્મીવતી અન્ન પણ દુર્લભ થઇ જવાથી પોતાના પિતાના ઘેર ચાલી ગઈ. શુચિદેવ દુઃખની પરંપરારૂપ અગ્નિથી જ્વલિત અંતઃકરણવાળો થઇને કોઇ રીતે નિર્વાહ કરવાને પણ સમર્થ રહ્યો નહિ. છેવટે શુચિદેવ પોતાનું ગામ ત્યજીને દેશાંતર ચાલી ગયો. એક ગામથી બીજે ગામ ભટકતા જે જે સ્થળે તે વ્યાપારાદિ કરતો હતો, તે તે સ્થળે વિપરીત પરિણામ આવવાથી તે મહાદુઃખને પામતો હતો. કોઇને ઘેર સેવા કરવા—નોકરી કરવા રહેતો તો ચૌર્યાદિકનું કલંક ચઢતું, અને તેને રજા આપી દેતા. આ પ્રમાણે બહુ ગામ અને દેશોમાં બહુ કાળ સુધી તેણે ભ્રમણ કર્યું, પણ સર્વત્ર વ્યાપારાદિકમાં અવળા પાસા પડવાથી નાશીપાસ થઇને આશાભંગ થયેલો ફરીથી તે સ્વદેશ તરફ પાછો વળ્યો.

એક દિવસ તે આખા દિવસનો ભૂખ્યો કષ્ટથી માર્ગ કાપતો, ક્ષુધાથી પીડિત થયેલો કોઈક મોટા નગરની નજીકના એક દેવકુળમાં પરિશ્રમથી ખિન્ન મનવાળો થઇ બહુ થાક લાગી જવાથી શોક વદને તે બેઠો છે, તેટલામાં એક રૂદ્રદેવ નામનો ચંડાળ ત્યાં દેવકુળમાં આવ્યો તે મૂળમંડપમાં ગયો, અને યક્ષને પ્રણામ કરીને મંડપમાં બેઠો ત્યાં શુચિદેવ પણ ક્ષુધા અને તૃષાથી ખિન્ન શરીર અને મનવાળો થઇને તે દેવાલયના એક ખૂણામાં પડચો હતો, તેણે પેલા ચંડાલની તરફ જોયુ. તેને કુતૂહલ થયું, 'આ ચંડાલ શું કરે છે? તે હું જોઉં?' શુચિદેવે તે તરફ ધ્યાનપૂર્વક જોવા માંડયું: તો તે રૂદ્રદત્ત ચંડાલ તે મંદિરના યક્ષને પ્રણામ કરીને આડંબરપૂર્વક પૂજા વિધાન કરવા લાગ્યો. તેણે એક મંડળને આળેખીને યક્ષિણીના પૂજા ઉપચાર કર્યા અને મંત્રજાપ કરવા લાગ્યો. થોડીવાર થઇ તેવામાં તે યક્ષિણી પ્રગટ થઈ.

રૂદ્રદત્તે તેને કહ્યું; 'દેવી! મારી ઇચ્છા પ્રમાણે મારે માટે એક વિલાસગૃહ બનાવો.' યક્ષિણીએ તે પ્રમાણે ભવન અને ભોજનાદિ સામગ્રી દેવશક્તિથી તત્કાળ બનાવી દીધી ત્યાર પછી દેવાંગનાના સમૂહે તે ચંડાલનું સુગંધી તૈલાદિકથી અભ્યંગન કર્યું, સુંદર અને સુગંધી પીઠી ચોળી, પુષ્પાદિકથી સુગધિત કરેલા જળવડે તેને સ્નાન કરાવ્યું, સુકોમળ એવા સુગંધી વસ્ત્રવડે તેનું શરીર લુંછયું, શુદ્ધ એવા હીરાગળ વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં, વિવિધ આભૂષણ વડે તેને અલંકૃત કર્યો.

ત્યારબાદ ઉત્તમ આસન ઉપર તેને બેસાડયો, સુવર્ણ અને

રત્નના ભાજનમાં વિવિધ પ્રકારે બનાવેલી દેવનિર્મિત રસોઇ પીરસીને તેને જમાડી. આચમનાદિકથી તેનાં હાથની શુદ્ધિ કરાવી. પછી રત્ન જડેલા સોનાના પલંગ ઉપર સુકુમાર તથા કોમળ એવી શય્યા કરીને તેની ઉપર તેને બેસાડયો અને અતિ સુગંધી દ્રવ્યોથી મિશ્રિત ઉત્તમ તાંબુળાદિક આપીને રૂદ્રદત્ત ચંડાલને પ્રસન્ન કર્યો. આ રીતે સુરરમણીઓ સાથે ગીત નૃત્યાદિક વિલાસો ભોગવતો તે અદ્ભુત સુખમાં નિમગ્ન થઇને ત્યાં રહ્યો એક ઘડી ત્યાં સુધી તે પ્રમાણે ભોગવિલાસ ભોગવી તૃપ્ત થઇને તેણે તે સર્વનું વિસર્જન કર્યું.

આ સમગ્ર વૃત્તાંત તે દેવાલયમાં રહેલા શુચિદેવે દીઠું; તે દેખીને તે વિચારવા લાગ્યો; ‘ અહો ! આ માતંગ વિદ્યા-રત્નોનો સમુદ્ર તથા અચિંત્ય શક્તિવાળો દેખાય છે, માટે હું તેની સેવા કરૂં, અને સેવા કરીને તેને પ્રસન્ન કરૂં, જેથી મારૂં દારિદ્ર મૂળથી ઉખડી જાય. ’

આમ વિચારીને શુચિદેવ તે રૂદ્રદત્તની સેવા કરવા લાગ્યો. તે દિવસથી તે તેની પાછળ ભમતો, તેને બેસવાની ઇચ્છા થાય ત્યારે તેની સન્મુખ આવીને તેને આસન દેતો. તેની નજીકમાં તેની સેવા કરવામાં સાવધાન મન રાખીને પોતે બેસતો, તેનાં મુખમાંથી વચન માત્ર નીકળતાંજ તે કાર્ય તેની પ્રસન્નતા રહે તે રીતે કરતો. આ રીતે રૂદ્રદત્તનું ચિત્ત પ્રસન્ન થાય તેવી રીતે તે વર્તતો હતો. તે ઉભો થાય ત્યારે તેના જોડા પગ પાસે ધરીને તે પહેરાવતો હતો, જ્યારે તે રસ્તે ચાલતો ત્યારે વિનયપૂર્વક સેવકની જેમ તેની પાછળ ચાલતો

હતો. તેની પાસે જે સામાન હોય તે પોતે ઉપાડીને ચાલતો. ઘણા કાળ સુધી આ રીતે સેવા કરવાથી રૂદ્રદત્તનું દિલ તેના તરફ આકર્ષાયુ.

એક દિવસે તેણે શુચિદેવને કહ્યું; 'હે ભદ્ર! કયા કારણથી તું મારી આવી અનિર્વચનીય ભક્તિ કરે છે?' શુચિદેવે પ્રણામપૂર્વક બે હાથ જોડીને કહ્યું; 'સ્વામિન્! હું દારિદ્રયનાં દુઃખથી બહુ પીડાયેલો છું અતિ દારિદ્રયથી પરાભવ પામીને હું ઘેરથી નીકળ્યો હતો; પણ દારિદ્રય તો મારી પાછળ લાગેલું જ રહ્યુ છે, કોઇ રીતે મારૂં સાંનિધ્ય તે છોડતું નથી. અર્થનો અર્થી એવો હું સમગ્ર પૃથ્વીમંડળમાં ભટકયો, પણ કોઈપણ સ્થળે મને દ્રવ્ય મળ્યુ નહિ, ધન નહિ મળવાને લીધે જ આશાભંગ થવાથી હું દેશ તરફ પાછો જતો હતો, પણ પૂર્વ ભવમાં કરેલા શુભ કર્મના યોગથી તમારાં દર્શન થયા. મેં આપે વિકુર્વેલી બધી સંપત્તિ જોઇ, આપનું અતિ સામર્થ્ય જોઈને હું આપની સેવા કરવામાં પ્રવર્ત્યો, તેથી હવે જો આપના દર્શન અને સેવાવડે પણ મારૂં દારિદ્રય દુર નહિ જાય તો પછી મને કોણ દારિદ્રયસમુદ્રથી તારશે! તેથી કૃપા કરીને મારૂં દારિદ્રય દૂર કરો!'

શુચિદેવની કાકલુદી ભરી આવી દીનવાણીને સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રૂદ્રદત્તે તેને કહ્યું; 'હું તારા ઉપર તુષ્ટમાન થયો છું, તેથી યક્ષિણીની આરાધના કરવાની વિદ્યા તું ગ્રહણ કર.' તે સાંભળીને શુચિદેવે તેને સ્નેહપૂર્વક પ્રણામ કર્યા. રૂદ્રદત્તે પ્રસન્ન ચિત્તથી યક્ષિણીની સાધનાનો મંત્ર વિધિપૂર્વક તેને આપ્યો.

શુચિદેવે તે મંત્ર વિનયપૂર્વક ગ્રહણ કર્યો. રૂદ્રદત્તે કહ્યું; ‘ અહિં મારી સહાયથીજ આ મંત્ર તું સાધ, કે જેથી નિર્વિઘ્ન પણે તે મંત્રની તને સિદ્ધિ થાય ’ શુચિદેવે તેની સહાયથી આત્માને કૃતાર્થ માનીને તે મંત્રની તેણે સાધના કરી.

મંત્ર સિદ્ધ થયા પછી રૂદ્રદત્તે કહ્યું; ’ હવે તું ઘેર જા, ત્યાં જઇને તારૂં ઈચ્છિત કરજે. ’ આ પ્રમાણે કહીને રૂદ્રદત્ત ચંડાળે શુચિદેવને ઘેર જવાની અનુજ્ઞા આપી એટલે શુચિદેવ પણ તેને નમસ્કાર કરીને પોતાનાં ઘર તરફ ચાલ્યો. માર્ગે ચાલતાં અનેક પ્રકારના મનોરથો કરતો કેટલાક દિવસે તે ઘેર પહોંચ્યો. ઘેર આવીને પહેલા તો તેણે યક્ષિણીની સાધના કરવાની સામગ્રી એકઠી કરી. એક સ્વચ્છ જમીન ઉપર મંડળ આલેખ્યુ, તે આલેખીને યક્ષિણીનો પૂજા પ્રકાર શરૂ કર્યો, અને ત્યારબાદ તે મંત્ર સંભારવા લાગ્યો, પણ દુર્ભાગ્યના યોગથી તે મંત્રનું મુખ્ય પદ ભુલી ગયો.

‘ હવે મારે શી ચિંતા કરવાની છે ! ’ એવા અતિ હર્ષથી મન ભરાઇ જવાના કારણે સેંકડો મનોરથ કરવામાં ઉત્સાહ-વંત થયેલ તે શુચિદેવ ખરેખર મંત્રનું એક પદ ભુલી ગયો. ઘણી રીતે ઉહાપોહ કર્યો પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી તેને તે પદ યાદ આવ્યું નહિ. તેમ થતાં ફાળ ચૂકેલા વાંદરાની જેમ તે વિલખો થઈ ગયો. ફરીથી તે પાછો ગ્રામ, નગર, ઉપવનોમાં ભટકતો રૂદ્રદત્ત માતંગને શોધવા લાગ્યો. ઘણા દિવસે તેને તેનો પત્તો મળ્યો કે, ‘ રૂદ્રદત્ત અમુક સ્થાને રહે છે ’ ત્યારપછી શુચિદેવ તેની પાસે ગયો. જેવો હતો

તેવો ને તેવો જ દરિદ્ર તેને દેખીને રૂદ્રદત્તે તેને પાછા આવવાનું કારણ પૂછ્યુ, એટલે એક મંત્રપદના વિસ્મરણની હકીકત તેણે કહી સંભળાવી.

તે સાંભળી કરૂણા ઉત્પન્ન થવાથી રૂદ્રદત્તે કહ્યુ; 'ભદ્ર! તું તો ભૂલી જવાના સ્વભાવવાળો દેખાય છે, અને એ વિદ્યા તો એકજવાર અપાય છે, બીજીવાર અપાતી નથી એવી ગુરુની આજ્ઞા છે. જો બીજીવાર આપું તો મારી અને તારી બંનેની વિદ્યા નિષ્ફળ જાય; તેથી હવે તે વિદ્યા હું તને ફરીથી આપી શકીશ નહિ; પરંતુ તારૂં દુઃખ જોવાને હું સમર્થ નથી. તેથી વિદ્યાથી મંત્રીને સિદ્ધ કરેલ આ પટ્ટ લઈ જા, આ પટ્ટ સ્વતઃ સિદ્ધ છે ધૂપ દીપાદિકથી તેને પૂજીને તેની પાસે જે માંગીશ તે તને આપશે, તેથી તે લઇને તું તારા ઘેર જા અને સુખી થા'

રૂદ્રદત્તે આમ કહી તેને પોતાનો વિદ્યાસિદ્ધ પટ્ટ આપ્યો. તેણે પ્રણામપૂર્વક તે પટ્ટ ગ્રહણ કર્યો, અને તે વિદ્યાનિષ્ઠ માતંગની અનુજ્ઞા લઇ પોતાના દેશ તરફ ચાલ્યો. વિદ્યાસિદ્ધ પટ્ટ મળવાથી માર્ગે ચાલતાં મનમાં તે વિચારવા લાગ્યો. 'હવે તો સર્વ મનોવાંછિત આપનાર આ પટ્ટ મને મળ્યો છે. પૂજા વગેરે કરીશ એટલે ઇચ્છિત તરતજ મળશે, હવે મારા સર્વ વાંછિત ફલશે. નગરમાં ફરીથી મારી મહત્તા થશે; હવે તો તાકીદે ઘેર જાઉં ધારેલા બધાં કાર્યો કરૂં.' આ પ્રમાણે મનોરથો કરતો અતિ ઉત્સુકતાથી તે કોઈ સાર્થવાહની સાથે ચાલ્યો, પોતાના ગામથી બે દિવસનો રસ્તો અધૂરો રહ્યો, તેટલામાં ચોરો મળ્યા, તેઓએ તે સાર્થ લૂંટયો, અને શુચિ-

દેવને લૂંટયો, તેમજ તેનો વિદ્યાસિદ્ધ પટ્ટ પણ તે લોકો ચોરી ગયા.

શુચિદેવ આથી વિલખો થઇને પાછો વળ્યો. ને ફરી પાછો તે રૂદ્રદત્ત વિદ્યાગુરુની પાસે મહાપરિશ્રમે પહોંચ્યો. ને તે રૂદ્રદત્તનાં ચરણોમાં પડયો તેણે પૂછયુ; 'ફરીથી કેમ આવ્યો ?' તેણે પટ્ટ ચોરાયાની હકીકત કહી સંભળાવી.

તેથી તે બિચારા શુચિદેવની દીનતા દેખીને રૂદ્રદત્તને કરૂણા આવી. આથી તેણે વિદ્યાથી મંત્રેલો કામઘટ તેને આપ્યો અને તેની પૂજાની વિધિ કહી શુચિદેવ પણ પોતાના ઉપકારી તે વિદ્યાસિદ્ધને નમસ્કાર કરીને હર્ષપૂર્વક સ્વદેશ તરફ ચાલ્યો.

કેટલાક દિવસે તે ઘેર પહોંચ્યો. ત્યાં ચોખંડુ છાણનું મંડળ કરીને ધૂપ, દીપ, પુષ્પ, અક્ષત, ચંદનાદિકથી તે ઘટની પૂજા કરીને ઘટ પાસે પ્રાર્થના કરી તેણે જે માગ્યું તે બધું ઘટે તેને આપ્યું. શુચિદેવ આથી અતિ પ્રસન્ન થઇને વિચારવા લાગ્યો. 'સ્વજનાદિકને બોલાવીને હું ભોજન કરાવું, જેથી આખા નગરમાં મારી ખ્યાતિ થાય પછી ઘર તથા ભૂષણાદિકની માંગણી કરીશ.' આવો વિચાર કરીને તેણે ભોજન સામગ્રીની માગણી કરી. દેવકૃપાથી સઘળી સામગ્રી તેની પાસે તરતજ પ્રકટ થઇ. પછી સ્વજન વર્ગને તેણે નિમંત્રણ આપી ભોજન કરાવ્યું. તે લોકો આવી ઉત્તમ દિવ્ય રસવતી જમીને તે શુચિદેવની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

તે અવસરે તે લોકોએ તેને સન્માન પૂર્વક પૂછયું; 'આવી પ્રથમ કોઇ વખત નહિ ખાધેલી અપૂર્વ રસવતી તેં કયાંથી

મેળવી ? આવી રસવતી આજ સુધી કોઇએ ખવરાવી નથી, અને ભવિષ્યમાં ખવરાવશે નહિ. સ્વર્ગલોકનું સુખ આપે તેવા સ્વાદવાળી રસવતી તેંજ અમને ખવરાવી છે, તું ધન્ય છે, પણ કહે તો ખરો કે આવી તારી શક્તિ કેવી રીતે થઇ ? આ કોનો મહિમા છે? '

તે સાંભળીને અહંકારના યોગે મનમાં ફુલાતો શુચિદેવ આવેશથી મદમત્ત થયેલો ઘરની અંદર જઇને વિદ્યાસિદ્ધે આપેલા તે કામઘટને પોતાના ખભાપર ઉપાડીને તે સ્વજન વર્ગની વચ્ચે નાચતો નાચતો કહેવા લાગ્યો; 'આ કામઘટના પ્રભાવે ખરેખર હું મોટો મહારાજા બનીશ. આ જગતમાં મારા જેવું કોણુ છે ? અતિ ઉન્માદે ચઢેલા અને વ્યાકુળ ચિત્તવાળા તેના ખભાપરથી તે કામઘટ નીચે જમીનપર પડી ગયો, અને તેના સેંકડો કટકા થઇ ગયા. તેથી તે વિલખો થઈ આશાભંગ થઇ ગયો અને શોક કરવા લાગ્યો લોકો તેની સામું જોઇને હાંસી કરવા લાગ્યા. અને જ્યાં કોઈ મૂર્ખની વાત ચાલતી હોય ત્યાં લોકો તેનું દષ્ટાંત આપતા હતા.

આમ અણુધારી આપત્તિથી નિરાશ થયેલા તથા હૃદયમાં અતિશય બળતો તે શુચિદેવ ફરીથી પાછો નીકળ્યો અને તે વિદ્યાસિદ્ધ રૂદ્રદત્તની પાસે પહોંચ્યો. તેને બધી હકિકત કહી. રૂદ્રદત્ત પણુ તે સાંભળીને જરા હસી કપાળે હાથ દઈને બોલ્યો; 'ધિક્કાર છે તારી મૂર્ખાઈને ! ઇચ્છિત આપવાવાલી વસ્તુ તારા જેવા મૂર્ખ વગર બીજો કોણુ લોકોની વચ્ચે પ્રગટ કરી દેખાડે ? મૂર્ખ ! ત્રણુ વખત તારા મનોરથો સિદ્ધ કરનાર

સ્વતઃ સિદ્ધ વિદ્યા તથા પટ્ટ, અને કામઘટ આપ્યાં તો પણ તારૂં દારિદ્રય ગયું નહિ વળી ફરીથી પણ તું આવ્યો. હવે મારી પાસે બીજો કોઈ મંત્રાક્ષર નથી. જે વિદ્યા મારી પાસે હતી, તે બધી તને આપી દીધી હતી, હવે તું મારી પાસે આવીશ નહિ, અહિંથી જ્યાં સુખ ઉપજે ત્યાં ચાલ્યો જા.' આમ કહીને શુચિદેવને તે રૂદ્રદત્ત વિદ્યાસિદ્ધે કાઢી મૂકયો.

તે પણ વિલક્ષવદનયુક્ત ઘેર આવ્યો. તેણે સમગ્ર દિવસ મહાદુઃખથી કાઢ્યો ને તે રાત્રે સૂતો. જ્યારે નિદ્રા કાંઈક આવી ત્યારે એક મધ્યમ વયવાળી, શ્વેત વસ્ત્ર પહેરેલી; ઉત્તમ તરૂણીને ઘરના મધ્યમાં પોતાની સન્મુખ આવતી તેણે દીઠી. તેને જોતાંજ સંભ્રમથી તે બેઠો થયો, અને તેના ચરણમાં નમસ્કાર કરીને તેણે પૂછ્યુ; 'રે દેવી! તમે કોણ છો? અહીં શા કાર્ય માટે આવ્યા છો?' જવાબમાં તે દિવ્ય વેષવાલી સુંદર સ્ત્રીએ કહ્યું; 'તેં તારા ડાબા પગથી અપવિત્ર કહીને જેની દુર્ગંચ્છા કરી ફેંકી દીધી હતી, તે હું તારી સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા દેવી છું' આ સાંભળીને શુચિદેવે કહ્યું; 'દેવી! હમણા તમે કયાં રહો છો?'

દેવીએ કહ્યું, 'તારૂં પુણ્ય પલટાઈ ગયુ, એટલે જ તને કુમતિ સૂઝી, ને તેં મને લાત મારી, તું જેની દુર્ગંચ્છા કરતો હતો તે ચંડાલના ઘરમાં રહું છું.'

શુચિદેવે કહ્યું; 'તે કયો ચંડાલ?'

લક્ષ્મીદેવીએ કહ્યું; 'જેની સેવા કરીને તેં ઘણો કાલ

વીતાવ્યો, ને જેની સાથે રહીને જેના જોડા તેં ઉપાડયા, તેમજ જેની પાછળ તેં ખૂબજ પરિશ્રમ કર્યો, તે વિદ્યાસિદ્ધ રૂદ્રદત્તનાં ઘરમાં હું રહું છું' એટલે શુચિદેવે ફરી પુછયું; 'અહીં કેમ આવ્યા છો?' લક્ષ્મીદેવીએ ફરી જવાબ આપ્યો, 'તારો શૌચધર્મ જોવાને હું અહિં આવી છું કે તું કેવો શૌચધર્મ હજુ સાચવે છે?' આમ કહીને લક્ષ્મીદેવી અદશ્ય થઈ ગઈ.

શુચિદેવ લજ્જાથી માથું નીચું નમાવી અતિ ક્લેશથી પ્રાણવૃત્તિ ચલાવતો બધાં લોકોને હાંસીનું પાત્ર થયો. તે જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં ત્યાં તેની મૂર્ખાઇ અને કામકુંભના નાશનું સ્વરૂપ વર્ણવીને લોકો તેની હાંસી કરતા હતા. તે સાંભળીને હૃદયમાં બળતો, પણ નિર્ધન હોવાથી તે દુઃખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો. તેથી સમજી શકાય છે કે, અંતે આવું પરિણામ લાવનારી લક્ષ્મી અતિ શૌચ કરવાથી પણ સ્થિર રહેતી નથી.

૮ : સેવક દુર્ગપતાક તેર ક્રોડનો સ્વામી બન્યો :

શુચિદેવની ઉપરોક્ત કથા કહીને કેરલ રાજકુમારને શ્રી તીર્થંકર ભગવંત ફરમાવી રહ્યા છે કે, 'ભદ્ર! લક્ષ્મી પૂર્વની પુણ્યાઇને આધીન છે, અતિશૌચ કરવાથી સ્થિર રહેતી નથી, તેમ લક્ષ્મી સેવા-પૂજા કરવાથી પણ સ્થિર રહેતી નથી.'

તે પ્રસંગમાં શ્રીદેવની કથા હું કહું તે તું સાંભળ!

ભોગપુર નગરમાં એ જ શુચિદેવનો શ્રીદેવ નામનો મિત્ર રહેતો હતો. તેણે અન્ય દેવ-દેવીની સેવા મૂકી દઇને લક્ષ્મી દેવીનીજ મૂર્તિ કરાવીને, ઘરમાં સુંદર તથા પવિત્ર સ્થાનમાં તેનું મંદિર કરાવ્યું હતું, અને મંત્ર, હવન, પૂજન, ઇત્યાદિ વિધિપૂર્વક તેની સ્થાપના કરી હતી. હમેશાં ત્રણે કાળ ધૂપ, દીપ, પુષ્પાદિકથી તે શ્રીદેવ લક્ષ્મીદેવીની પૂજા કરતો હતો. પ્રતિક્ષણે લક્ષ્મીના મંત્રને તથા તેનાં જ ધ્યાનાદિકને કરતો, તેનું જ રટણ કરતો તે પોતાનો કાલ આ રીતે પૂર્ણ કરતો હતો.

એક દિવસે તે લક્ષ્મીદેવીનું હસતું મુખ જોઇને શ્રીદેવે પૂછયું; 'આપ આજે હસો છો કેમ તેનું કારણ શું?

લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'શ્રીદેવ! તું પરમપદને સાધનાર, પરમ કરુણારૂપી અમૃતરસથી ભરેલા કામકુંભ જેવા, સકળ ચરા-

ચર જીવોનું હિત કરવામાં તત્પર, સર્વ સુર અને નરના અધિપતિઓ જેના ચરણકમળમાં નમે છે તેવા, સમસ્ત વાંછિત સુખને દેવાવાળા અને ત્રણ જગતમાં ઉત્તમ શ્રીજિનેશ્વરદેવને છોડી દઈને આ લોકમાં જ પુણ્યાઈ હોય તો રહેનારી એવી મારી બહુ પ્રકારે પૂજા કરે છે, પણ હું તો પૂર્વજન્મમાં ઉપાર્જન કરેલ પુણ્યના વશથી જ સ્થિરભાવ કરીને રહું છું. જ્યાં સુધી પ્રબળ પુણ્યનો ઉદય સ્થિર હોય ત્યાં સુધી રહી શકું છું. મારી પ્રસન્નતાથી કે તારી સેવાથી હું રહી શકતી નથી, તેથી જેનાં સેવનથી કાર્ય ન થાય તેની સેવા કરવી નકામી છે. 'લક્ષ્મી પુણ્યાધીન છે' તે વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. પુણ્ય તો શુદ્ધ દેવ, ગુરુ, ધર્મ અને દાન, શીલ તથા તપ ઈત્યાદિની આરાધનાથી બધાય છે, તેથી તું મારી નકામી આટઆટલી સેવા કરે છે, તે જોઈને હું તારી આ ચેષ્ટાને હસું છું.'

શ્રીદેવે તે સાંભળીને કહ્યું; ' દેવી તારી પૂજામાં પરાયણ રહેનાર મારું જે થવાનું હોય તે થાઓ, હું તો તારી પૂજા પ્રાણાંતે પણ મૂકીશ નહિ.' આ પ્રમાણે કહીને નિશ્ચળ ચિત્તવાળો તે હમેશાં લક્ષ્મીનું પૂજન કરતો

આમ કેટલોક કાલ પસાર થઈ ગયો.

એક દિવસે પૂજાના અવસરે લક્ષ્મીનું શ્યામ મુખ જોઈને શ્રીદેવે પૂછયું, ' દેવી શા કારણથી આજે તમે અપ્રસન્ન છો ?' લક્ષ્મીએ કહ્યું; ' તારાં ઘેર હમણાં જે પુત્ર જન્મ્યો તે કુલક્ષણો છે, પુણ્ય રહિત છે, પૂર્વભવમાં પાપ કરીને આવેલો

છે,તેથી હું હવે તારૂં ઘર ત્યજીને ચાલી જવાની ઇચ્છાવાળી થઇ છું હું જો કે અતિ ભક્તિવંત એવા તારી ઉપર અનુ-રક્ત છું, પણ હમણાં અહીંથી મારૂં ગમન તો જરૂર થશે જ; તેથી હું અપ્રસન્ન ચિત્તવાળી બની છું. કારણ કે, પુણ્ય વિના લક્ષ્મી સ્થિર રહેતી નથી.' શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે 'જો કોઈ સારા લક્ષણવાળા પુત્ર, દાસ, પશુ કે પુત્રવધૂ ઘરમાં આવે તો તેનાં આગમન માત્રથી જ ચારે તરફથી વગર બોલા વેલી લક્ષ્મી સંકેતિત મનુષ્યની જેમ સ્વતઃ આવે છે, અને થોડા જ કાળમાં ઘર સમૃદ્ધિથી ભરાઇ જાય છે. તે રીતે જો કોઇ કુલક્ષણવાળા પૂર્વે કરેલા પાપના સમૂહવાળા પુત્ર, પુત્રી, સેવક કે પશુ આવે છે, તો તેના આવવાથી જ યત્નવડે સાચવી રાખેલી લક્ષ્મીનો પણ નાશ થઇ જાય છે. કારણ કે, પુણ્ય અને પાપના ઉદયથી લક્ષ્મી અણુચિંતવી આવે છે અને અણુ-ચિંતવી ચાલી જાય છે.'

કહ્યું છે કે,

पुण्योदयाद् भवेल्लक्ष्मीः, नालिकेरफलाम्बुवत् ।
अज्ञाता हि पुनर्याति, गजभुक्तकपित्थवत् ॥१॥

'પુણ્યના ઉદયથી નાળિયેરના પાણીની જેમ લક્ષ્મી આવે છે, અને હાથીએ ખાધેલ કપિત્થફળ (કોઠ)ની જેમ તે ખબર ન પડે તેમ પુણ્યોદય ચાલી ગયે ચાલી જાય છે.'

આ સાંભળી શ્રીદેવે કહ્યું; 'દેવી તમે અહિંથી હવે ક્યાં જશો ?' લક્ષ્મીએ કહ્યું; 'આજ નગરમાં પૂર્વ જન્મમાં પંચ-

મહાવ્રતધારી સુપાત્ર મુનિ મહર્ષિને ભાવપૂર્વક જેણે દાન દીધું છે, પણ પૂર્વે કરેલ કર્મનો ઉદયકાળ નહિ આવવાથી ઉત્તમ એવા ભોગાદિકથી જે રહિત છે તેવો ભોગદેવ નામે એક સાર્થવાહ રહે છે. તેણે પૂર્વભવમાં જે ભોગકર્મ બાંધ્યું છે, તે પુણ્યકર્મનો ઉદય હવે તેનો પ્રાપ્ત થયો છે; તેથી 'ભોગદેવ' એવું તેનું નામ સાન્વર્થ કરવા માટે હું તેને ઘેર જઇશ' આમ કહીને તે દેવી અદૃશ્ય થઈ, ને ત્યારબાદ શ્રીદેવનાં ઘેરથી ધીરેધીરે સંપત્તિ નાશ પામવા લાગી. ભોગદેવ સાર્થવાહનાં ઘેર પૂર્વના સુપાત્રદાનના પ્રભાવે લક્ષ્મી આવતાં તેના ઘરમાં ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ, રત્ન, મણિ, માણેક વગેરે સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ પામવા લાગી. જે જે સ્થળે તે વ્યાપાર કરતો, તે તે સ્થળેથી ધાર્યા કરતાં અધિક લાભ તેને મળવા લાગ્યો ચારે તરફની સમૃદ્ધિથી તેનું ઘર ભરાઈ ગયું. નગરના મોટા માણસોમાં તેની ગણત્રી થવા લાગી. રાજકુલમાં પણ ભોગદેવનું સન્માન થવા લાગ્યું. તેના ઘર આંગણે અશ્વ, પાલખી, દાસદાસી, નોકર અને મુનિમો આદિની વસતિ નિરંતર રહેતી. તેથી કોઇ અજાણ્યાને તેના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો પણ મુશ્કેલ થાય તેવું બનતું. સમગ્ર નગરમાં ભોગદેવના યશ અને પ્રતિષ્ઠા ઘણા વધી ગયા.

લક્ષ્મી મળવાથી ભોગદેવ તો યાચનારાઓને તેની ઇચ્છા કરતાં વધારે આપવા લાગ્યો. અને અનેક મનુષ્યો પર ઉપકાર કરવા લાગ્યો, તેથી જગતમાં તેની પ્રખ્યાતિ ઘણી થઇ ગઇ પોતે પણ દેવની માફક બહુ ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો પહે-

રીને અશ્વ અગર સુખાસનાદિ વાહનમાં બેસીને અનેક સુભ-ટોથી પરવરેલો બજારમાં જવા લાગ્યો. તે બજારમાં આવતો કે તરતજ સર્વે વ્યાપારીઓ ઉભા થઇ નીચા નમીને તેને પ્રણામ કરતા હતા આ પ્રમાણે ત્રણે વર્ગ સાધવામાં તાત્પર ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી સુખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

તેને ભોગવતી નામે પત્ની હતી એક અવસરે ભોગદેવે તેને પ્રસંગ પામીને કહ્યું; 'પ્રિયે ! તું યથેચ્છ દાન આપ, તેમાં જરા પણ વિલંબ કે કૃપણતા કરીશ નહિ, વળી જેવા ગમે તેવાં વસ્ત્રો અને આભરણો કરાવ, તેમાં મારી તરફની જરા પણ શંકા કરીશ નહિ, ઐહિક ભોગ અને વિલાસમાં જરાપણ કૃપણતા કરીશ નહિ, વિશેષ શું કહું ? જ્યાં સુધી પુણ્ય હોય ત્યાં સુધી જ લક્ષ્મી રહે છે, પુણ્ય પૂર્ણ થાય તો પછી ગમે તેટલો યત્ન કરીએ તો પણ તે રહેતી નથી, તેથી લક્ષ્મી છે ત્યાં સુધી થાય તેટલું પુણ્ય અને દાન કરજે. ઉભય લોકના સાધન વડેજ લક્ષ્મી સફળ થાય છે, તેથી પ્રિયે ! દાન તથા ભોગાદિકવડે મળેલી લક્ષ્મીનું ફળ મેળવજે, અને યોગ્ય સમયે પરલોકનું હિત થઈ શકે, તેટલા માટે આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશું', 'હે પ્રિયે ! હાથીના કાન જેવી લક્ષ્મી ચપળ છે, તેનો વિશ્વાસ કરવા જેવો નથી. જે દીધું, જે ભોગવ્યું અને જે પરોપકારનાં કાર્યમાં વાપર્યું તે જ ધન પોતાનું જાણવું, બીજું બધું પારકાનું અને પાપહેતુ માટે એકઠું થયેલું ગણવું; કારણ કે પરભવમાં પણ તે લક્ષ્મી મેળવતાં બાંધેલ પાપથી સતત ચાલ્યા આવતા બીજા પાપના

ભાગીદાર થવું પડે છે. શ્રેણિબધ્ધ પાપ પછીના ભવમાં પણ ચાલ્યું આવે છે; તેથી અસ્ખલિત રીતે દાન દેજે, અને સ્વેચ્છાનુરૂપ અનુકૂળ પડે તે રીતે વિવેકપૂર્વક ભોગ ભોગવજે.'

આ રીતે સ્વાભાવિક દાનમાં રસવાળી એવી ભોગવતીને ભોગદેવે અધિક દાન દેવામાં ઉત્સાહિત કરી; ત્યારથી તે વિશેષ રીતે સુપાત્રદાનાદિક દાનધર્મ ઉત્સાહપૂર્વક કરવા લાગી. જે કોઈ માગે તેને તે આપતી હતી, કોઇને ના પાડતી નહોતી.

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એક દિવસ ભોગપુરનગરના ઉદ્યાનમાં લોકાલોકના પદાર્થોને પ્રકાશ કરવામાં સૂર્યસમાન ભુવનપ્રકાશ નામના કેવળી ભગવંત પધાર્યા તેમને વંદન કરવા માટે નગરના લોકો ગયા. ભોગદેવ પણ કેવલી ભગવંતનું આગમન સાંભળીને ભોગવતીની સાથે તેઓના વંદનને માટે ગયો. કેવલી ભગવંતને જોતાંજ તેઓએ પાંચ અભિગમ સાચવવાપૂર્વક વંદના કરીને તથા સ્તવીને તેઓ યથોચિત સ્થાને બેઠા.

કેવલી ભગવંતે સંસાર ઉપર વૈરાગ્ય ઉપજે એવી દેશના દીધી.

અવસર પામીને ભોગદેવે વિનંતી કરી; 'ભગવન્! દાનનું ફળ શું?'

હે દેવાનુપ્રિય! તે જાણવા માટે વિશાલપુર નગરે જઇ સંચયશીલ સાર્થવાહના દુર્ગતપતાકા નામના સેવકને તું

પૂછજે ! એટલે તને દાનનું ફળ જાણવા મળશે.' ભોગદેવે 'તહત્તિ' કહીને કેવલી ભગવંતનું વચન પ્રમાણ કર્યું.

સમય થયો એટલે દેશના સમાપ્ત થઈ, તેથી લોકો નગર તરફ પાછા ફર્યા. ભુવનપ્રકાશ કેવલી ભગવંત ત્યાં કેટલાક દિવસ સુધી સ્થિરતાથી રહી ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને વિહાર કરી બીજે પધાર્યા.

ભુવનપ્રકાશ કેવળીનાં વચનની સત્યતા સિદ્ધ કરવા માટે ભોગદેવ, ભોગવતી આદિ પરિવારની સાથે રથમાં બેસીને વિશાલપુર નગર તરફ ચાલ્યો

તે નગરમાં પ્રવેશ કરતાં ભવિતવ્યતાના યોગે દુર્ગતપતાકાની પત્ની દુર્ગિલાને કોઈ કામ માટે માર્ગમાં જતી તેણે દીઠી. એટલે તેને બોલાવીને ભોગદેવે પૂછયું; 'તું સંચયશીલ સાર્થવાહનું ઘર કયાં છે તે જાણે છે ?' તેણે કહ્યું; 'મારી પાછળ આવો, હું તેનું ઘર દેખાડું.'

તેઓ તેની પાછળ ગયા, એટલે દુર્ગિલાએ સંચયશીલ સાર્થવાહનું ઘર બતાવ્યું, તેનાં ગૃહદ્વારની વેદિકામાં સંચયશીલ સાર્થવાહની પત્ની ધનસુંદરી બેઠી હતી. તેને જોઇને ભોગદેવે પૂછયું; 'સુભગે ! આ સંચયશીલ સાર્થવાહનું ઘર છે ?'

એટલે ધનસુંદરીએ જવાબ આપ્યો; 'હા, આ તેમનું ઘર છે.'

'શ્રેષ્ઠી ઘરમાં છે ?'

'ના, બજારમાં ગયા છે.'

'તમારા ઘરમાં દુર્ગતપતાકા નામનો કોઈ નોકર રહે છે?'

તેણે કહ્યું; 'હા થોડા દિવસ પહેલાં હતો.'

ભોગદેવે ફરી પૂછ્યું; 'હમણા તે ક્યાં ગયો છે?'

'તે મૃત્યુ પામ્યો છે, તેને મર્યે આજે નવ મહિના થયા, પણ તમારે તેનું શું કામ પડ્યું છે?' ધનસુંદરીએ જવાબ આપતાં કહ્યું.

ત્યારબાદ ભોગદેવે કેવળી ભગવંતે કહેલ વૃત્તાંત ધન-સુંદરીને કહી બતાવ્યો. તે વખતે સંચયશીલ શેઠ પણ બજાર-માંથી ત્યાં આવ્યા. પરસ્પર શિષ્ટાચારપૂર્વક ઔચિત્ય સાચ-વીને બંને મળ્યા, અને કુશળક્ષેમની વાર્તા પરસ્પર પૂછી.

ભોગદેવે મનમાં વિચાર્યું; 'કેવળી ભગવંતનું વચન અન્યથા થતું જ નથી, માટે હું અહિંજ થોડો સમય રહીશ, જેથી મારો સદેહ ભાંગશે. નિષ્કારણ ઉપકારી કેવળી ભગ-વંતનાં વચનો સત્ય તથા ગુણકારી જ નીવડશે એ નિશ્ચિત છે.' મનમાં આ મુજબ નક્કી કરીને સંચયશીલને તેણે કહ્યું; 'શેઠ! અમને એક સુંદર ઘર ભાડે લઈ આપો.' સંચયશીલે પણ પોતાના ઘરની પાસેનું જ પોતાનું એક મોટું ઘર બતાવ્યું. ભોગદેવ શેઠ ભાડું ઠરાવીને ત્યાં રહેવા લાગ્યા.

એક દિવસે સંચયશીલની પત્ની ધનસુંદરી કે જે ગર્ભ-વતી હતી, તેણે નવ માસની ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. ઘરમાં રહેલા સર્વ સેવકપરિવાર ઉત્સા-હવાળો બન્યો.

શ્રેષ્ઠી તે વખતે બજારમાં ગયા હતા. ત્યાં તે વેળા શેઠનાં ઘરનું કામકાજ કરનારી પ્રિયંવદા દાસી મોટા લાભની આશાથી તેમની પાસે વધામણી આપવા દોડતી ગઇ, અને દુકાને બેઠેલા શ્રેષ્ઠિને હર્ષપૂર્વક વધામણી દીધી. કૃપણમાં અગ્રેસર એવા શ્રેષ્ઠિએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'સારૂં થયુ' એમ કહ્યું પણ તે દાસીને શેઠે કાંઈ પણ આપ્યા વિના વિસર્જન કરી.

તે વાત જાણીને બજારમાં રહેલા અન્ય શ્રેષ્ઠિઓ પરસ્પર વાત કરવા લાગ્યા કે, 'અહો ! સંચયશીલ શેઠનું આ કેવું કૃપણપણું, ધૃષ્ટપણું અને નિર્લજ્જપણું ! તેર ક્રોડ દ્રવ્યના સ્વામીની આટલી બધી કૃપણતા ! આવી વૃદ્ધાવસ્થામાં કુળ-ક્રમને સાચવી રાખનાર પુત્ર થયો, પણ કાંઈ વધામણી પણ આપી નહિ, આનું હૃદય કેવું કઠણ હશે !' પરસ્પર આ રીતે વાતો કરે છે, તેવામાં એક બહુ બોલકણા વ્યાપારીએ તેનાથી ન રહેવાયું એટલે સંચયશીલને કહ્યું; 'શેઠ ! પુત્ર-જન્મની વધામણીમાં શું આપ્યું ?'

જવાબમાં સંચયશીલ કહે છે; 'તેમાં શું આપવાનું હતું. પુત્રજન્મ થયો, એમાં શું નવાઇ છે ? મનુષ્યની સ્ત્રી મનુષ્યને જન્મ આપે જ ને ! તેમાં શું આશ્ચર્ય ? શું એમાં કાંઈ નવીન લાભ થયો ? ઉલટો સુવાવડનો સમય સાચવવા માટે અનેક કરિયાણા તથા ઘી, ગોળ વગેરેનો ખર્ચ થશે, ત્યારપછી પુત્રના પાલનમાં પણ મોટો ખર્ચ થશે. આ દિકરાએ તો ધન-ખર્ચનું દ્વાર ઉઘાડયુ ' કૃપણ સંચયશીલની આવી વાત સાંભ-ળીને બજારમાં બેઠેલા સર્વે વ્યાપારીઓ હસવા લાગ્યા.

ઘેરથી આવેલી દાસી વિલક્ષવદનવાળી થઇ તે આશાભંગ થયેલી ઘેર ગઇ અને તેણે તે બધી વાત શેઠાણી ધનસુંદરીને કહી. સાંજે શેઠ જ્યારે ઘેર આવ્યા, ત્યારે ઘરના બધા માણસોએ એકઠા થઇને શેઠને કહ્યું; 'સ્વામિન્! તમે શું કર્યું? તમારે પુત્ર નહોતો, આજે પ્રૌઢવયે પુત્રનું મુખ જોવા મલ્યુ. છતાં તમને ઠેઠ દુકાને આવીને વધામણી આપનાર ઘરની દાસીને તમે કાંઈ જ ન આપ્યુ?' તે સાંભળીને તેઓને એવોજ પૂર્વના જેવો નિર્લજ્જ ઉત્તર આપીને શેઠ બહાર ચાલ્યા ગયા.

તેમણે એક કોડીનો પણ ખર્ચ કર્યો નહિ

સુવાવડ પૂરી થયા પછી એક દિવસ ધનસુંદરી તથા કુળ-વૃદ્ધાએ પરસ્પર વિચાર કર્યો; શ્રેષ્ઠી તો આવા અવસરે પણ કાંઇ ખર્ચ કરતા નથી. પથ્થર જેવું કઠણ હૃદય કરી નિર્લજ્જ થઇને બેઠા છે, પરંતુ આપણે જ્ઞાતિ તથા ગોત્રીઓને જમાડ્યા વગર સમાજમાં ને કુટુંબીજનોમાં મોઢું કેવી રીતે દેખાડી શકશું? વળી ગયેલો અવસર પાછો આવતો નથી. આમ વિચારીને ધનસુંદરીએ સંચયશીલને કહ્યું; 'પ્રિય, અપુત્રીઆ એવા આપણને મહાભાગ્યના ઉદયથી પુત્ર મલ્યો છે, પણ તમે તો દાન તથા ભોગમાં કૃપણ છો, પ્રાપ્ત અવસરે પણ કાંઇ ખર્ચ કરતા નથી આવી કૃપણતા કરીને આ ભારભૂત લક્ષ્મીથી તમે શું કરવા ઈચ્છો છો? આયુષ્ય પૂર્ણ થશે, એટલે આ બધું અહિં જ પડયું રહેશે, સાથે તો માત્ર દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતા એકઠું કરેલું પાપ જ આવશે. અવસર આવ્યે પણ દ્રવ્યનો વ્યય કરવામાં ન આવે તો પછી જ્ઞાતિ તથા સ્વજન

સંબંધીમાં કેવી રીતે રહી શકાય ? માટે જો તમે કાંઇ ઉચિત ખર્ચ આ પુત્રજન્મના પ્રસંગે નહિ જ કરો, તો હું મારા પોતાના દાગીના વગેરે વેચીને પણ ખર્ચ કરીશ.'

આ રીતે ધનસુંદરીએ તથા ઘરમાં રહેતા અન્ય માણસોએ સંચયશીલ શેઠને ઠપકો દીધો. એટલે સર્વેનો ઠપકો સાંભળીને તે વ્યાકુળ થઇ ગયો અને મહાચિંતામાં નિમગ્ન થઇ તે વિચારવા લાગ્યો; 'અરે જેવી આ ગૃહિણી છે તેવો જ આખો પરિવાર પણ એકઠો થયેલો છે! તેઓ શું સમજે છે? શું પૈસો આકાશમાંથી પડે છે? અથવા શું ઘાસની માફક તે ઉગે છે? અથવા શું તે ભૂમિમાંથી નીકળે છે? દ્રવ્ય તો મહા ક્લેશવડે પ્રાપ્ત થાય છે, તેને આ લોકો ક્યાં જાણે છે? અરે આ લોકો મારા ઘરનો પૈસો જો ખર્ચી નાખશે, ને જો આ બધા મારો પૈસો ખર્ચી નાખશે તો હું શું કરીશ? કોણ મને સહાય કરશે? જેની આગળ કહીએ તે સર્વે તો તેમનો પક્ષ કરે છે; આ બધાયને તો ભોજન વહાલું છે, પારકાની લક્ષ્મી ખરચાવવામાં કોણ તૈયાર ન હોય? પણ મારો પૈસો ખરચાઇ જશે તો મારૂં શું થશે? ફરી આ દ્રવ્ય મને ક્યારે મળશે?' આવા પ્રકારના દુર્ધ્યાનમાં મૂંઝાઇ ગયેલો સંચયશીલ શેઠ દુઃખપૂર્વક દિવસો પૂર્ણ કરી, સાંજે ભોજન કરી રાત્રે આજ ચિંતામાં સૂતો પણ તેને નિદ્રા આવી નહિ.

તેનું શરીર અસ્વસ્થ થયું. અને પરિણામે તેને ખાધેલા અપચનથી તેમજ ચિંતાના ભારથી હૃદય શૂલ થયું, ને તેની જ પીડામાં તે રાત્રે જ તે સંચયશીલ મૃત્યુ પામ્યો. મરણ પામીને

તેજ નગરમાં નાગિલ નામના જન્મદરિદ્રીના ઘેર તેની નાગિલા નામની ભાર્યાની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. જન્મથી જ પિતા માતાને અનિષ્ટ હોવાથી તે ખેદ ઉપજાવનારો બન્યો. તેના આવવાથી ઘરમાં કોઈને આનંદ નહોતો થતો. આમ અત્યંત ક્લેશથી તે નિષ્કર્મા પોતાનો સમય વ્યતીત કરતો હતો.

આ બાજુ સંચયશીલના અચાનક મૃત્યુથી તેની સ્ત્રી ધનસુંદરી અત્યંત ઉદ્વેગ પામી. તે વિચારવા લાગી; ' રે ધિક્કાર હો, આ ધનના અત્યંત લોભને ! ધનવ્યયની વાત માત્ર સાંભળવાથી મારા પતિનું મરણ થયું, અરે ! તેમની કેવી ગતિ થઇ હશે ? તેની ગતિ તો જ્ઞાની જાણે. લોભ સર્વવિનાશી છે; એવું જિનેશ્વરદેવનું કથન સંપૂર્ણ સત્ય છે.'

ત્યારબાદ સંચયશીલનો અગ્નિ સંસ્કાર આદિ મરણોત્તર કાર્ય કુટુંબીજનોએ કર્યું ને ઉત્તમ દિવસે તેના પુત્રનું ધનદત્ત એવું શુભનામ મહોત્સવપૂર્વક પાડયું. કુળના આધારભૂત તે કુમાર બહુ પ્રયત્નવડે લાલનપાલન કરાતો સાત આઠ વરસનો થયો. તે બાળકને એક ઘરેથી બીજે ઘેર ભમતાં ઘરનો પરિવાર, અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્ર, આભૂષણ, શયન સ્થાનાદિક જોઇને એમ થયું કે, ' આવું મેં પૂર્વે કોઇ સમયે જોયું છે અને અનુભવ્યું છે ' આ રીતે ઉહાપોહ કરતાં મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી પૂર્વભવમાં અનુભવેલું સર્વ પ્રત્યક્ષપણે તે જાણવા લાગ્યો.

તેથી પૂર્વપુણ્યનો વિલાસ સંભારીને પોતાની મતિથી

બનાવેલો એક દોધક છંદ ઉત્સાહપૂર્વક તે બોલવા લાગ્યો.

દાણુ જો દિન્નં મુનિવરહ, ચડિઓ તં પત્તઇ તોડિ;
રંકસ્સવિ જહ સંપડિય, જં ધણુ તેરહ કોડિ.

બાલક ધનદત્ત જ્યાં ત્યાં હમેશાં હાથ ઉંચા કરીને આ દોહો બોલતો હતો, અને તે શેરીમાં ભમતો ભમતો એક દિવસ તેના ઘરની પાસે રહેનારા ભોગદેવ સાર્થવાહના ઘેર ગયો. ત્યાં પણ મોટા સ્વરથી તેજ દોધકવૃત્ત બોલતો નાચવા લાગ્યો. આ દેખીને તથા સાંભળીને ભોગદેવે કહ્યું; 'રે ધનદત્ત! તું આ શું બોલે છે? અને તેનો અર્થ શું છે? તેનો જે ભાવાર્થ હોય તે યથાર્થ કહે.'

બાલક ધનદત્તે જાતિસ્મરણથી પૂર્વભવને જાણતો હોવાથી કહ્યું; 'તાત! મારા પૂર્વ ભવના જીવનનો આમાં ભાવાર્થ રહેલો છે, તે હું કહું છું તેને તમે સાવધાન થઇ સાંભળો.'

આજ વિશાલપુરનગરમાં દુર્ગતપતાકા નામે હું આજન્મ દરિદ્ર પિતાનો દરિદ્ર તથા દુઃખી પુત્ર હતો. બાલ્યકાલથીજ આ સંચયશીલ શેઠના ઘેર તેમના ઘરનું કામકાજ કરવાને હું નોકર તરીકે રહેલો. તેમનાં ઘરનાં હલકાં કામકાજ તથા બધાં ગૃહકાર્યો રાત્રિ દિવસ હું કરતો હતો. તે શેઠ એટલા કૃપણ હતા કે ઘરમાં આજે જે મારી માતા છે તે સંચયશીલ શેઠની સ્ત્રી ધનસુંદરી પણ ઘરમાં ખાંડવું, દળવું વગેરે કામો કરતી હતી. આમ તેર ક્રોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં અતિકૃપણતાથી તેઓ નિર્વાહ કરતા હતા.

તે દુર્ગતપતાકા સેવક શ્રેષ્ઠીઓના ઘેર કોઇ કોઇ કાર્ય પ્રસંગે જતો હતો. ત્યાં ભિક્ષાને માટે આવતા સાધુઓને જોતો તે શ્રેષ્ઠીઓ હંમેશા મોટી ભક્તિથી અશનાદિ ચારે પ્રકારનો આહાર વહોરાવવા માટે સંયમી મહાવ્રતધારી સાધુઓને આમંત્રણ કરતા હતા અને વારંવાર આગ્રહ કરતા હતા તેમ જ અનેક પ્રકારના વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ ઈત્યાદિ લેવા માટે વિવિધ પ્રકારના ભક્તિયુક્ત વચનો વડે તેઓ વિનંતિ કરતા હતા. પણ સાધુઓ જો નિર્દોષ અને યોગ્ય જાણતા તો જ ગ્રહણ કરતા હતા, નહિ તો લેતા નહોતા. સહેજ પણ અયોગ્ય લાગે તો પણ નિર્લોભવૃત્તિથી તે મહાત્માઓ તે શ્રેષ્ઠીઓનાં ઘેર જવા છતાં, અને તેઓની ભાવપૂર્વકની વિનંતિ હોવા છતાં લેતા નહોતા. ગોચરી માટે ભ્રમણ કરતાં એવા તે મહાત્માઓને પોતાનાં ઘેર પધારી ભિક્ષા લેવા માટે તે સર્વે વિનંતિ કરતા હતા, માર્ગમાં આડા ઉભા રહીને આહારાદિક માટે નિમંત્રણ કરતા હતા, પરંતુ નિઃસ્પૃહી સાધુઓ કોઇને ઘેર જતા અને કોઇને ઘેર જતા પણ ન હતા.

જેઓનાં ઘેર જઇને સાધુઓ આહાર ગ્રહણ કરતા, તેઓ મનમાં અતિશય આનંદ પામતા અને નિધિના લાભથી પણ અધિક લાભ માનતા હતા. જેઓનાં ઘેરથી તે સંયમી સાધુઓ આહાર નહોતા ગ્રહણ કરતા, તેઓ અતિશય ખેદ કરતા અને આત્માને નિંદતા બોલતા હતા કે, ' અહો અમે નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ છીએ કે જેથી આવા સુપાત્ર મુનિવર અમારા ઘેર પધાર્યા નહિ, અને આવ્યા તો પણ અમે વહો-

રાખ્યું તે લીધું નહિ.' આમ તેઓ પોતાના આત્માને નિંદતા હતા.

આ બધું દુર્ગતપતાકા જોતો અને વિચારતો; 'અહો! આ મહાપુરૂષો પરમ નિઃસ્પૃહી છે, કારણ કે આવા મોટા શ્રીમંતો બહુમાનવડે આપે છે, તો પણ મહાસ્વાદિષ્ટ એવા મોદકો પણ ગ્રહણ કરતા નથી, અને અવસરે નિર્દોષ એવો લુખો તથા નિરસ આહાર સામાન્ય ગૃહસ્થનાં ઘેર હોય તો તેને વહોરે છે તેમનો અવતાર ધન્ય છે, અને આ દાન કરનારાં ગૃહસ્થોને પણ ધન્ય છે કે જેઓ પોતાને ખાવા યોગ્ય વસ્તુઓ વહોરાવીને આવા સત્પાત્ર મુનિઓની ભક્તિ કરે છે. મેં તો પૂર્વ જન્મમાં કાંઇ આપ્યુ નથી, તેથી મારે તો ઉદરપૂર્તિ કરવી પણ દુષ્કર છે. હું મહાપાપી છું, એવો અવસર મને ક્યારે મળશે કે આવા મહાન પુરૂષોને હું દાન આપી શકીશ? આવા સુપાત્રને આપવા યોગ્ય આહાર મારી પાસે ક્યાંથી હોય? મારા ઘેર સાધુ મુનિરાજ ક્યાંથી પધારે? નદી અને નૌકાનો સંયોગ ક્યાંથી થાય? આહારાદિ સામગ્રીનો સંયોગ હોય ને સાધુઓ તે ગ્રહણ કરે નહિ, તો પણ મારા મનના મનોરથ મનમાંજ રહે! જો કોઈ મારા મહાભાગ્યના ઉદયથી આ મારો દાનનો મનોરથ સફળ થાય તો રાજ્યપ્રાપ્તિની જેટલો જ હું આનંદ માનું; પણ એવું મારૂં ભાગ્ય ક્યાંથી? હું પુન્યહીન છું તેથી મારો આ મનોરથ અયોગ્ય છે.' જ્યારે જ્યારે મોટા શ્રીમંતોનાં ઘેર સાધુને જુએ ત્યારે દુર્ગત આવા મનોરથો કરતો હતો, અને પોતાના આત્માને નિંદતો હતો.

આ રીતે કેટલોક કાળ ચાલ્યો ગયો

એક અવસરે નગરમાં શ્રીમંતોનાં ઘેર વિવાહાદિક વિવિધ મહોત્સવો આવ્યા. એવા એક પ્રસંગે દુર્ગત એક પરિચિત ગૃહસ્થના ઘર પાસે થઇને નીકળ્યો. ત્યારે તે ઘરના માલિક શ્રેષ્ઠીએ તેને બોલાવીને કહ્યું; 'દુર્ગત ! હું તને ભોજન માટે નોતરૂં આપું છું, પણ તારો શેઠ મારા ઘરનું નોતરૂં તારા માટે માનશે નહિ, કારણ કે તે એમ માનતો લાગે છે કે, 'જો આજે મારા નોકરને જમવા જવાની હું રજા આપીશ, તો મારે ઘેર અવસર આવે ત્યારે તેના નોકરને પણ ભોજન માટે મારે બોલાવવો પડશે. એવા આશયથી તારો શેઠ મારે ઘેર જમવા મોકલશે નહિ. પરંતુ તારી સાથે મારે સંબંધ છે, તેથી આ ઉત્તમ સુખડી લે, અને ચિત્ત પ્રસન્નતાથી તે ઘેર જઇને ખાજે.' આમ કહીને સ્નેહવડે તે શ્રેષ્ઠીએ સારી રીતે તૃપ્તિ થાય તેટલી ઉત્તમ સુખડી દુર્ગતને આપી તે લઈને દુર્ગત તે શ્રેષ્ઠીના ઘેરથી નીકળ્યો.

માર્ગમાં દુર્ગત વિચારવા લાગ્યો; 'અહો ! આજે મારો મનોરથ પૂર્ણ થાય તેવો અવસર છે, કારણ કે આ આહાર નિર્દોષ, પ્રશસ્ત અને શુદ્ધ છે; પરંતુ એવું મારૂં ભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે આ અવસરે સાધુમુનિરાજનો સંયોગ મને મળે ? જો અત્યારે મને સુપાત્ર મુનિવરનો યોગ થાય તો ભક્તિથી હું આ પકવાન્ન મુનિરાજને વહોરાવું, અને તે કૃપા કરીને આ વસ્તુને જો ગ્રહણ કરે તો હું ખરેખર ધન્ય બનું ! આવા સુંદર વિચારો કરતો ને માર્ગમાં આમતેમ જોતો દાન

દેવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી વ્યાકુળ થતો તે ચાલ્યો જતો હતો.

તેવામાં તેના પ્રબળ પુણ્યના યોગથી એક મહાતપસ્વી મુનિવર દમદંત મહર્ષિ તપશ્ચર્યાના પારણે ગોચરી માટે નગરમાં ભમતા તેના જોવામાં આવ્યા. ચંદ્રને જોઈને ચકોર રાજી થાય અને ચઢેલા મેઘને જોઇને મોર રાજી થાય, તેવી રીતે અતિશય હર્ષના સમૂહથી ભરાયેલા હૃદયપૂર્વક, ઉલ્લસાયમાન થયેલા રોમાંચવાળો તે દુર્ગત અતિશય ઉત્સાહથી તે તપસ્વી મુનિવરની સમીપે જઈ બે હાથ જોડીને વિનંતિ કરવા લાગ્યો; 'કૃપાનિધાન! આ ગરીબ સેવક ઉપર કૃપા કરીને આ શુદ્ધ આહાર આપ ગ્રહણ કરો. આધાકર્માદિક દોષથી રહિત હોવાને લીધે આ આહાર આપને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, તેથી પાત્રને પ્રસારો, ને આહાર ગ્રહણ કરો તથા મારો નિસ્તાર કરો.'

તેની આવી ભાવપૂર્વકની વિનંતી સાંભળીને તે તપસ્વી મુનિએ પણ નિર્દોષ કલ્પ્ય તથા પ્રાસુક એવા તે આહારને જાણીને તથા તેના ઉત્તમ ભાવ દેખીને પાત્ર ધર્યું, ને દુર્ગતે પણ નિધાન મળ્યું હોય તેમ અતિશય હર્ષના ભારથી ભરેલા હૃદયવાળા થઇને તે બધી સુખડી એક જ સાથે જ વહોરાવી દીધી આવો અનુપમ લાભ મળવાથી જેનો આત્મા પ્રસન્ન થયો છે, એવો તે દુર્ગત તે મહાતપસ્વી મહર્ષિનાં ચરણોમાં મસ્તક નમાવીને બોલ્યો; 'કૃપાનિધાન! ધન્ય છો, આપનો અવતાર પણ ધન્ય છે, આપનું આ ચરિત્ર પણ પ્રશંસનીય છે. આજે મારા જેવા ગરીબ ઉપર આપે મોટી કૃપા કરી છે,

સંસારકૂપમાંથી મને આપે આજે તાર્યો છે, કારણ કે મુનિના દર્શનથીજ કરોડો ભવમાં કરેલાં પાપનો નાશ થઈ જાય છે વળી ફરીથી મારાપર કૃપા કરશો.' આમ સુપાત્ર તપસ્વી મહર્ષિની સ્તવના કરતો તે દુર્ગત સંપૂર્ણ મનોરથવાળો થયો. સાધુ મહારાજ પણ 'ધર્મલાભ' રૂપ આશિષ આપીને પાછા વળ્યા.

તે દુર્ગતપતાક પણ વારંવાર મુનિદાનને અનુમોદતો ઘેર આવ્યો. ત્યાં ગૃહકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો, પરંતુ પુલકિત હૃદયવાળો થઈને મુનિદાનને વારંવાર સંભારવા લાગ્યો, આશ્ચર્યથી ચકિત થયો હોય તેમ મનમાં વારંવાર તેનું ધ્યાન કરવા લાગ્યો સુપાત્રદાનની વારંવાર અનુમોદના કરતાં તેણે ઘણું વિશેષ પુણ્ય બાંધ્યું.

તે દિવસે સંચયશીલની પત્ની ધનસુંદરીના પિયરીઆના સંબંધીને ઘેર વિવાહ ઉત્સાહ હતો, ત્યાંથી જમવાનું નોતરું આવ્યું હતું; વળી સંચયશીલશેઠના કુટુંબમાં પણ લગ્ન હોવાથી તેનાં ઘેર જમવા જવાનું પણ આમંત્રણ હતું, તેથી શ્રેષ્ઠિ વગેરે પોતાના કુટુંબીનાં ઘરે જમવા જવા તૈયાર થયા.

ત્યારે ધનસુંદરીએ કહ્યું; 'હું તો મારા પિયરીઆના સંબંધીના ઘેર જઇશ, પણ તેનું ઘર બહુ દૂર છે, તેથી દુર્ગતપતાકને સાથે લઇને જઈશ.' તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ દુર્ગતને સાથે લઈ જવાની રજા આપી. તેથી ધનસુંદરી દુર્ગતપતાકને સાથે લઈને પોતાના પિયરપક્ષમાં જમવા ગઈ. તે વખતે તે સંબંધીઓએ 'અહો! ઘણે દિવસે બ્હેન આવી' એમ

કહીને અતિ આદર અને ભક્તિવડે ભોજન માટે તેને બેસાડી. દુર્ગતને સાથે આવેલો જાણી તેઓએ કહ્યું; 'બ્હેન ! આ તારી સાથે આવેલા તારા નોકરને જમવા બેસવાની રજા આપ, તે તારી રજા હશે તો જ જમવા બેસશે, નહિ તો બેસશે નહિ. કોઇ જાતની ન્યૂનતા નથી, હજારો જમે છે, દિવસ પણ ઘણો ચઢી ગયો છે, તારી સાથે દૂરથી આવેલો છે, તેને જમ્યા વિના જવા દેવાય નહિ.'

તે સાંભળીને ધનસુંદરીએ વિચાર્યું; 'જો તે ઘેર ભૂખ્યો જાય, તો પછી મારી સાથે આવવાનું પ્રયોજન શું ?' તેથી તેણે રજા આપી કે, 'સુખેથી તેને યથેચ્છ રીતે જમાડો.' ત્યારે તેઓએ દુર્ગતપતાકને પણ જમવા બેસાડયો. દુર્ગતે પણ ઘણા દિવસે ધારેલું ભવ્ય ભોજન મળવાથી ચિત્તની પ્રસન્નતાથી કંઠ સુધી ભોજન કર્યું.

ભોજન પછી તાંબુલાદિક ખાઇને શેઠાણી સાથે તે ઘેર આવ્યો અને શેઠાણીને તેમને ઘેર મુકીને તે પોતાના મકાને ગયો. ત્યાં પણ રાત્રે પોતે આપેલ દાનની અનુમોદના કરવા લાગ્યો. ભોજન અતિમાત્રાએ લીધેલું હોવાથી તે રાત્રિએ તેને અજીર્ણ થયુ અને રાત્રિનો એક પહોર ગયો, ત્યાં તો તેને વિસૂચિકા ઝાડા-ઉલટી થઈ. તેની મહાવેદનાવડે પરાભવ પામેલો તે વિચારવા લાગ્યો; 'આ પ્રાણને હરણ કરવાવાળી વેદના ઉપડી છે, તેથી તે જરૂર મારા પ્રાણ હરશે.'

આમ નિર્ણય થવાથી તે પોતાના સરળ હૃદયમાં ભાવના

ભાવવા લાગ્યો; 'આ ભવમાં મેં તો માત્ર પારકી નોકરી કરી છે, અને તેના કાર્યો કરીને માત્ર પાપનો બંધ કર્યો છે. એવું કોઇ પણ સુકૃત કર્યું નથી, કે જે મારી સાથે આવે. માત્ર એકજવાર મહાતપસ્વી મહાત્માને દાન આપ્યું છે, બીજું કંઇ પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું નથી. તે શ્રેષ્ઠીઓને ધન્ય છે કે જેઓ હમેશાં મુનિદાનમાં પ્રવર્તે છે. મેં તો આ જન્મમાં એકજવાર દાન આપ્યું છે. તે મારૂં દાન સફળ થાઓ, મારે તો તે મુનિમહારાજનું જ શરણુ છે.' આ પ્રમાણે જીવનના અંતિમ સમય સુધી ઉત્તમ ધ્યાનને ધરતો તે દુર્ગતપતાક મૃત્યુ પામ્યો અને મરીને તેજ ધનસુંદરી શેઠાણીની કુક્ષિમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

જન્મ્યા પછી કુમારવય પ્રાપ્ત થતાં દુર્ગતના જીવ એવા મેં પૂર્વે અનુભવેલ આ ઘર વસ્તુ, મનુષ્યાદિક જોયાં, એટલે તે પૂર્વભવની વસ્તુઓને જોતાં મન જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. મેં પૂર્વભવમાં તપસ્વી મુનિવરને દાન દીધું તેથી તેના ફળરૂપે હું આ ઘરનો સ્વામી થયો છું'

દુર્ગતના જીવ ધનદત્તે કહેલ આ સમગ્ર વૃત્તાંત સાંભળીને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી ભોગદેવ ચિંતવવા લાગ્યો; 'અહો ભુવનપ્રકાશ કેવળી ભગવંતનું જ્ઞાન કેવું લોકોત્તર છે! કેવું અદ્‌ભુત છે! અહો! સંસારનું આ ન ચિંતવી શકાય તેવું આશ્ચર્યકારી કેવું સ્વરૂપ છે! અહો સંચયશીલ શ્રેષ્ઠીની મૂઢતા તથા કૃપણતા કેવી છે!' આમ પોતાના મનમાં વિચારતા ભોગદેવને સર્વજ્ઞનાં વચનો પરનો શ્રદ્ધાભાવ વિશેષ સ્થિર થયો, અને તેને અતિશય આદરભાવ પ્રગટયો. ભોગદેવે આ

અવસરે પોતાની સ્ત્રી ભોગવતીને કહ્યું; 'સુભગે! ખરેખર કેવળી ભગવંતનાં વચનની પ્રતીતિ થઇ. જો જગતની સ્થિતિ બદલાઇ જાય, તો પણ કેવળીનાં વચન અન્યથા થતાંજ નથી.'

એક દિવસ ગુણાકર નામના વિશિષ્ટ જ્ઞાની મુનિરાજ સંચયશીલ શ્રેષ્ઠીનાં ઘેર ભિક્ષા માટે પધાર્યા તેઓએ તે ધનદત્ત કુમારને નાચતો અને તે દોધકવૃત્તની ગાથા બોલતો દેખ્યો. અતિશય જ્ઞાની એવા તે મુનિએ જ્ઞાનવડે તે સર્વવૃત્તાંત જાણીને કુમારને જણાવ્યુ; 'અરે કુમાર! હર્ષની ઉત્સુકતા એટલી બધી કરવી નહિ કારણ કેઃ—

विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा, सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः।
यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ, प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम्॥

'વિપત્તિમાં ધૈર્ય, અભ્યુદયમાં ક્ષમા, સભામાં કુશલ વાણી, યુદ્ધમાં શૌર્ય, યશની રૂચિ, અને શ્રુતજ્ઞાનનું વ્યસન આ સજ્જન પુરૂષોના પ્રકૃતિસિદ્ધ સ્વાભાવિક ગુણો છે.

વળી તારા પિતા સંચયશીલે કાંઈ પણ દાન આપ્યા વગર અને ધનના સમૂહને ભોગવ્યા વગર અનેક પાપો કરીને ધન એકઠું કર્યું, તેમજ તે ધનના સંરક્ષણમાંજ એકરૂપ થયેલ તે આર્તધ્યાનથી આયુકર્મની અપવર્તના કરીને મૃત્યુ પામી આજ વિશાલપુર નગરમાં નાગિલ નામના આજન્મ દરીદ્રીને ઘેર નિષ્કર્મા નામના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયેલ છે. પુણ્ય નહિ કરેલ હોવાથી તે સ્થળે પણ તે મા બાપ બંનેને અનિષ્ટ થયો છે, ઉદરપૂર્તિ થાય તેટલું પણ અન્ન નહિ મળવાથી અતિ

દુઃખવડે આજે પોતાનો કાલ વ્યતીત કરે છે.

શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કેઃ—

'પૂર્વના પુણ્યોદયથી પ્રાપ્ત એવું ધન જેઓ સુપાત્રભક્તિ અનુકંપા આદિ શુભ કાર્યોમાં ખર્ચતા નથી, પણ સંતાડીને ગોપવી રાખે છે, અને ભોગવતા પણ નથી, તેઓ આ ભવ અને પરભવ બંનેના સુખથી ઠગાય છે.' તદુપરાંત 'કર્માધીન આ સંસારમાં જે ઘરનો તે આત્મા નોકર હોય છે, તે પોતાના સુકૃતથી તે ઘરમાં તે સ્વામી બને છે, ને તે ઘરનો સ્વામી પોતાનાં દુષ્કૃતથી સેવક થાય છે.'

આ પ્રમાણે તે અતિશય જ્ઞાની ગુણાકર મુનિરાજે બાળક ધનદત્તને હિતકારી શિખામણ આપી. તે સાંભળીને 'પોતાનો પતિ પાપના ખાડામાં પડયો' તે હકીકતથી ધનસુંદરી બહુ ગાઢ સ્વરથી રૂદન કરવા લાગી.

એટલે જ્ઞાની ગુરુમહારાજે ફરીથી ઉપદેશદ્વારા તેને શિખામણ આપી 'ભદ્રે! શા માટે તારા આત્માને ખેદ પમાડે છે? સંસારનો સ્વભાવજ એવો છે. ભવાંતરમાં ગયેલી વસ્તુને પોતાની વસ્તુપણે વિચારવી તે કોઇને કામ આવતું જ નથી. અનેક દેવોથી સેવાતા ચક્રવર્તીઓ પણ જ્યારે ભવાંતરમાં જાય છે, મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે તેને કોઇ પણ સંભારતું નથી. આ જીવ કોઈ વખત મનમાં વિચાર આવતાંજ કાર્ય સાધી શકાય તેવા ઐશ્વર્યનો સ્વામી બને છે, ઘણા દેવોનું આધિપત્ય કરે છે, વળી ફરીથી તેજ જીવ જડરૂપ એકેંદ્રિયપણામાં

અથવા તિર્યંચ યોનિમાં અશ્વ, ગર્દભાદિ રૂપે ઉત્પન્ન થઇને મહાદુઃખ પ્રાપ્ત કરે છે, તે વખતે કોઈ પણ દેવ તેને સહાય કરવા આવતો નથી, ચારે ગતિમાં ભટકતા જીવો પરસ્પર એક ભવથી બીજા ભવમાં દરેક જીવની સાથે અનેક પ્રકારના સંબંધોથી જોડાય છે, તેથી તેમાં કાંઇ વિસ્મય પામવા જેવું નથી. સર્વ જીવો સર્વ સંબંધવડે પોતાના થઇ ગયા હોય છે, પોતે પણ સર્વ સંબંધવડે તેનો થયો હોય છે, માટે સંસારનું એવું સ્વરૂપ જાણીને સંસારસમુદ્રમાંથી તારવાને સમર્થ એવા ધર્મમાંજ તત્પર રહેવું.'

'વળી હે ભદ્રે! જે ધન પોતાના હાથેજ ધર્મ અને દાનમાં વાપર્યું, તે ધન ભવાંતરમાં સાથે આવે છે, જઘન્યથી પણ સન્માર્ગે વાપરેલ દ્રવ્યનું દશગણું ફળ તો મળે જ. અતિ શુદ્ધ પરિણામથી ખર્ચેલ દ્રવ્ય તો હજારગણું, દશ હજાર ગણું, લાખગણું કે ક્રોડગણું, અથવા તેથી પણ અધિક ફળ આપે છે. પાપમતિ પુરૂષોને કુમાર્ગમાં વાપરેલું દ્રવ્ય પણ તેવીજ રીતે ફળ આપે છે. જેવી રીતે દહીં, ઘી, માખણ વગેરેનું કારણ દુધ છે, તેવીજ રીતે સર્વ સુખોનું સફલ કારણ ધર્મજ છે, અને તેનો આશ્રય કરનાર અવશ્ય સુખીજ થાય છે.'

આ રીતે આત્મહિતકર ધર્મનો સદુપદેશ આપીને ગુણાકર મહર્ષિ ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. ત્યારપછી ધનસુંદરીએ સંચયશીલ જે પોતાનો પતિ આ ભવમાં નિકર્મા નામથી જેના પુત્ર તરીકે જન્મ પામેલ છે, તે નાગિલને બોલાવીને કહ્યું; 'નાગિલ! તારે હંમેશાં મારા ઘેર રહી મારા

ઘર સંબંધીનું કાર્ય હોય તે કરવું, હું તને આજીવિકા માટે યથેચ્છ ધન આપીશ; પણ તારા પુત્રને તારે અહીં લાવવો નહિ. જ્યારે તે ઉંમરલાયક થશે, ત્યારે મારા ઘરનાં કાર્યો તારો પુત્રજ કરશે, પણ ત્યાં સુધી અમારા ઘેર તારે કામ કરવું, અને આજીવિકા માટે ધન લઇ જવું. તેણે પણ ઉત્સાહથી તે સ્વીકાર્યું'' '

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

૯ : કેરલ નૃપતિએ પોતાનું કલ્યાણ સાધ્યું :

એક દિવસ સુખપૂર્વક રાત્રે સૂતેલ ભોગપુર નિવાસી ભોગદેવ જે હમણાં વિશાલપુરમાં આવીને રહ્યો છે, તેણે બે સ્ત્રીઓને પરસ્પર વાત કરતા સાંભળી.

તે બંનેમાંથી પહેલી સ્ત્રીએ બીજીને કહ્યું; 'તું કોણ છે?' બીજીએ કહ્યું; 'હું ભોગદેવ સાર્થવાહની લક્ષ્મી છું' પહેલીએ પૂછ્યુ; 'તને કુશળ ક્ષેમ છે?'

બીજીએ કહ્યું; 'બહેન! નવા નવા ભોગવિલાસનાં કાર્યોમાં તેમ જ દાનપુણ્યમાં ભોગદેવ મને ઈચ્છાનુસાર વાપરે છે, અને હું સ્વામીની આજ્ઞાનુસાર વર્તનાર, ને તે કહે તે કામ કરનારી છું, તેથી મને કુશળક્ષેમ અને સુખ ક્યાંથી હોય? પ્રત્યેક ક્ષણે દાસીની માફક તેનું ઇચ્છિત પૂર્ણ કરવામાં મારા રાત્રિ અને દિવસ ચાલ્યા જાય છે, મને ઘડી એકનો પણ વિસામો મળતો નથી, પણ બહેન! તું કોણ છે?'

જવાબમાં પહેલીએ કહ્યું; કે 'હું સંચયશીલ સાર્થવાહની ગૃહલક્ષ્મી છું.' ભોગદેવની લક્ષ્મીદેવીએ પૂછ્યું; 'તને તો ત્યાં રહેવામાં આનંદ છે કે?'

તેણે કહ્યું; 'બહેન! નરકના અંધારા કુવાની માફક મહા અંધકારના ખાડામાં શેઠે મને અત્યાર સુધી ગોપવી રાખી

છે, બંદીની જેમ સૂર્ય-ચંદ્રના કિરણોના પણ મને દર્શન થતાં નથી, મહા અંધકારવાળા કારાગૃહમાં પૂરેલી મને સુખ કેવી રીતે હોય? હમેશાં બંદીખાનામાં દુઃખથી દુઃખિત થયેલી હું તો દુઃખથી ત્યાં વસું છું. વળી તું પણ દુઃખી છે. પણ મારા કરતાં તું સુખી છે; કારણ કે તારા સ્વામીએ ઉત્સાહથી કરેલા દાન, ભોગ, ઇત્યાદિમાં દ્રવ્યનો વ્યય થતો જોઇને લોકો બોલે છે કે, 'ધન્ય છે આ શ્રેષ્ઠીને, ધન્ય છે તેની લક્ષ્મીને, કે જેનાવડે અનેક જીવોનો દુઃખમાંથી ઉદ્ધાર થાય છે.' આ પ્રમાણે સર્વ લોકો તારા વખાણ કરે છે. મારા સ્વામીની ત્યાગ-ભોગરહિત પ્રવૃત્તિને દેખીને લોકો બોલે છે, કે 'ધિક્કાર છે આ શ્રેષ્ઠીને! ધિક્કાર છે તેથી લક્ષ્મીને! આ લક્ષ્મીજ મલીન છે, કે જે કોઇના ઉપયોગમાં આવતી નથી. આની લક્ષ્મી દુષ્ટ અને નિષ્ફળ છે. તે મળી તે કરતાં ન મળી હોત તોજ ઉત્તમ હતું, કારણ કે તેનું નામ લેવાથી પણ કાંઈ અશુભ અનુભવવું પડશે.' આમ ક્ષત ઉપર ક્ષારની જેવાં વાકયો સાંભળવા હું સમર્થ નથી, તારે તેવું દુઃખ નથી, કાનને પ્રિય લાગે તેવી વાણી તને સાંભળવા મળે છે'

તે બંને ગૃહલક્ષ્મી કે જે તે બંનેની સંપત્તિની અધિષ્ઠાયિકા દેવી છે,-તેઓની ઉપરોક્ત વાતો સાંભળીને ભોગદેવે વિચાર્યું; 'અહો! આ બંને મહાદુઃખી છે લક્ષ્મીનું જે ચપળા એવું નામ છે તે સાર્થક છે, કારણ કે તેને સ્થિર કરે તેવો જગતમાં કોઇ ઉપાય નથી. આ લક્ષ્મી એવો કોઇ અતિશય નથી કે જેનાથી તે સધાય. ને શૌચ કરવાથી પણ તેનો નાશ થઇ જાય છે. તેનીજ કેવલ સેવાપૂજા કરવાથી

પણ તે સાધ્ય નથી, તેમ કરતાં પણ તે ચાલી જાય છે. યત્ન પૂર્વક સંચય કરીને રાખીએ તો પણ સ્થિર થઇને તે રહેતી નથી. માટેજ ધર્મશાસ્ત્રો યથાર્થ કહે છે કે, લક્ષ્મી કેવલ પુણ્યાધીન છે ' જ્યાં સુધી પુણ્ય પુરૂં ન થાય ત્યાં સુધી તેનો સુપાત્રમાં સદ્‌વ્યય કરી તે ચાલી ન જાય તે પહેલા તેનો ત્યાગ કરવો તેજ વિવેકી આત્માનું કર્તવ્ય છે, ને તેમાંજ બંનેયની શોભા છે '

આ રીતે વિચારીને સવારે સકળ સામગ્રી લઇને પોતાની સ્ત્રી ભોગવતીની સાથે રથમાં બેસી દાસ, નોકર વગેરેથી પરિવરેલો ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી વિશાલપુરથી નીકળી પોતાના નગર ભોગપુર તરફ પાછો ફર્યો

કેટલાક દિવસે તેઓ પોતાના ઘેર પહોંચ્યા

ઘેર જઇને તેણે ભોગવતીને કહ્યું; ' સુભગે ! અમૂલ્ય મનુષ્ય-ભવ પામીને પૂર્વે પુણ્યના ઉદયથી આપણને અપરિમિત ધન પ્રાપ્ત થયું છે, તેમાંથી યથાયોગ્ય સમયે ઇચ્છાનુસાર આપણે ખાધું, પીધું, ભોગવ્યું, સ્વેચ્છાપૂર્વક આપ્યુ, વિલાસાદિમાં વ્યય કર્યો. આપણી કોઇ પણ ઇચ્છા અપૂર્ણ નથી, સંસારવૈભ-વમાં કાંઇપણ ન્યૂનતા નથી, તેથી હવે પુણ્યનો ક્ષય થાય તે પહેલાંજ લક્ષ્મીને ત્યજી દઇને આપણે ચારિત્ર ગ્રહણ કરીએ કે જેથી સંસારઅટવીમાં આપણે રખડવું ન પડે. પુણ્ય ક્ષીણ થતાંજ સેંકડો યત્નોથી રક્ષા કરીએ તો પણ લક્ષ્મી ચાલી જાય છે; તેથી તે જતી રહે તે પહેલાંજ આપણે તેને ત્યજી દેવી તે બહુ ઉત્તમ છે.'

પોતાના સ્વામીના આવા વિવેકયુક્ત વચનોને સાંભળીને ભોગવતીએ જવાબમાં પ્રસન્નતાથી જણાવ્યું; 'નાથ! આપે જે કહ્યું તે મારે પ્રમાણ છે. હવે સંયમ ગ્રહણ કરવાનો અવસર પણ છે, અને તે અવસરોચિત કાર્ય કરવાથી આપણી ઉભય લોકની સિદ્ધિ થશે. તેથી આપે જે ચિંતવ્યું તે સફળ થાઓ. હું પણ આપની સાથેજ ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ. કુલીન સ્રીને પતિના કલ્યાણકર માર્ગે તેમની પાછળ પ્રયાણ કરવું તેજ યોગ્ય છે.'

આમ બંનેએ ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો,

ત્યારબાદ તે નિમિત્તે નગરનાં સમસ્ત જિનાલયોમાં અઠ્ઠાઇ મહોત્સવો શરૂ કરાવ્યા. ભંભા, ભેરી વગેરે વાજીંત્રોના ધ્વનિથી બધી દિશાઓ પૂરી દીધી. આખી નગરીમાં અમારિપટહ વગડાવ્યો. સાતે ક્ષેત્રોમાં અપરિમિત ધન વાપર્યું. અનેક દીન, હીન, દુઃખિત જનોને પુષ્કળ ધનનું દાન આપીને તેઓનું દારિદ્રય કાપી નાખ્યું. અને સ્વજન, મિત્ર, જ્ઞાતિ વર્ગના માણસોને બોલાવીને ઉત્તમ ભોજન, તાંબુલ, વસ્ત્ર, આભરણાદિકવડે તેમને સંતોષી તેઓની સમક્ષ કુટુંબનો ભાર પોતાના મોટા પુત્ર સુરદેવના શિરે સોંપીને કુટુંબના વડિલોની સમક્ષ ભોગદેવે કહ્યું; 'મારા સ્થાને સુરદેવને હું બધું સોંપું છું. આપ તેને મારા જેવોજ ગણજો; જો કોઇ વખત તેની સ્ખલના જણાય તો એકાંતમાં તેને શિખામણ આપીને જણાવજો.

આ રીતે સ્વજનાદિકને કહીને ભોગદેવે સુરદેવને કહ્યું; 'વત્સ! આ બધા કુટુંબના વડિલો તારા હિતચિંતક છે, તેથી તેમની

અનુકુળતા પ્રમાણે હંમેશા વર્તજે, તેમનાથી પ્રતિકુળપણે કદી વર્તીશ નહિ, હંમેશા ધર્મશીલ તેમજ પરોપકારપરાયણુ રહેજે. વ્રત, નિયમાદિકથી આત્માને સાચવજે અને જ્યારે વૈરાગ્ય-ભાવ જાગ્રત થાય ત્યારે, અને છેવટે અમારા જેટલી અવસ્થા થાય ત્યારે તું પણુ આજ રીતે શ્રી ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણુ કરજે.' આમ સર્વની સમક્ષ શિખામણુ આપીને વધતા જતા શુભ પરિણુામવાળા અને શુભ ધ્યાનથી ઉલ્લસિત હૃદયવાળા ભોગદેવ શ્રેષ્ઠી આ પ્રમાણે શુભ મનોરથો કરવા લાગ્યા.

'હું આવતી કાલે સવારે જન્મ, જરા મરણાદિના દુઃખોથી રહિત એવું, મુક્તિસ્થાન મેળવવાના અદ્વિતીય કારણુરૂપ અને સકળ કલ્યાણુના એક ભાજનરૂપ સંયમ ગ્રહણુ કરીશ અને સંયમ ગ્રહણુ કરીને વિવિધ પ્રકારના તપ, સંયમ, વિનયાદિ વડે ચારિત્રને આરાધી સંસારનો પાર પામીશ.' આવી શુભ ભાવના ભાવતા તે શ્રેષ્ઠી શયનગૃહમાં રાત્રે સૂતા.

અર્ધ રાત્રિ વ્યતીત થતાં તેના ઘરની સંપત્તિની અધિ-ષ્ઠાયિકા દેવી સ્રીનું રૂપ ધારણુ કરીને, સૂતેલા ભોગદેવ પાસે આવી, ને તેણે કહ્યું; 'તમે મને ઇચ્છાનુસાર આપી, ભોગવી અને છુટી મૂકી દીધી, વળી મારા ઉપર વિરક્ત મનવાળા થઇને સંયમમાં રસવંત થયા, તેથી તમે મને છેતરી છે. મેં અનેક પુરૂષોને છેતર્યો છે, પણુ તમે મને છેતરી છે, કહો હવે હું તમારૂં શું કાર્ય કરૂં?'

ભોગદેવે કહ્યું, 'હવે મારૂં કાંઈપણુ કરવાનું નથી, તમારી ઇચ્છા હોય ત્યાં તમે સુખે જાઓ.' તે સાંભળીને

તે દેવી અદ્રશ્ય થઈ.

અટ્ઠાઈ મહોત્સવાદિ સંપૂર્ણ થતાં આડંબર પૂર્વક શિબિકામાં બેસીને ભોગવતીની સાથે ભોગદેવ શમ–દમાદિ ગુણગણ શોભિત શ્રી ગુણાકર આચાર્યદેવશ્રીની સમીપે ગયા, ગુરુનાં દર્શન થયાં એટલે શિબિકામાંથી નીચે ઉતરી બંને હાથ જોડીને ગુરુની પાસે જઇ, વિધિપૂર્વક તેઓશ્રીને વંદન કરી તેમણે વિનંતિ કરી; 'કૃપાસાગર અમે બંને; રાગ, દ્વેષ, પ્રમાદ વગેરેથી વિડંબિત થયેલા અને જન્મ, જરા, મરણ, શોકાદિક અગ્નિથી બળતા લોકોને જોઇને સંસારના ભયથી ઉદ્વિગ્ન મનવાળા થયા છીએ, અને મહામૂલ્ય રત્નના કરંડીઆ જેવા અમારા આત્માને લઇને અમે આપના શરણે આવ્યા છીએ, તેથી ચાર ગતિનું દુ:ખ નાશ કરવામાં સમર્થ એવું ચારિત્ર-રત્ન અમને આપવાની અમારા પર કૃપા કરો.'

કરુણાસાગર ગુરુ મહારાજે ફરમાવ્યું; 'હે દેવાનુપ્રિય! જેમ આત્માનું હિત થાય તેમ કરો, તેમાં કોઇ પણ પ્રતિબંધ કરશો નહિ.' ત્યારપછી ઉત્તર તથા પૂર્વ દિશાની વચ્ચે અશોકવૃક્ષની નીચે જઇને આભરણ અલંકારાદિક મૂકી દઇને સ્વયં પંચમુષ્ટિ લોચ કરવાના બ્હાને જાણે પાંચ પ્રમાદ અને શબ્દાદિ પાંચ વિષયને મૂળથી ઉખેડી નાખીને ફરીવાર ગુરુ મહારાજ પાસે તેઓ આવ્યા. પછી ગુરુમહારાજે વિધિ અનુસાર મહાવ્રતો ગ્રહણ કરાવ્યા. અને રોહિણીની કથા સંભળાવીને તેમને ચરિત્રમાર્ગમાં દઢ કર્યા.

અને ત્યારબાદ ભોગવતીને પણ સંયમ આપીને 'આને

સંયમમાર્ગમાં પ્રવીણ કરજો ' તેમ કહીને મહત્તરા સાધ્વીને તેમણે સોંપી દીધા.

ભોગદેવ મુનિ વિવિધ પ્રકારના શ્રુત, સંયમ અને તપ ધ્યાનાદિકના યોગથી નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળી અંતે અનશન કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના વિમાનમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવ થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને તેઓ મહાવિદેહમાં મનુષ્ય થયા. રત્નદત્ત તેમનું નામ હતું, ત્યાં પણ તે ભવમાં યોગ્ય અવસરે સંયમ ગ્રહણ કરી, ઘાતિકર્મનો ક્ષય કરી, કેવળજ્ઞાન પામીને અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરી, અંતે અનશન કરીને પંચ હ્રસ્વાક્ષર માત્ર કાળમાં યોગનો નિરોધ કરી સકળ કર્મનો ક્ષય થવાથી તેઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા.

ભોગવતી પણ તેવી જ રીતે સિદ્ધ થયાં.

આ બાજુ લક્ષ્મી રહિત થયેલો શ્રીદેવ દરિદ્રાવસ્થા પામીને દ્રવ્ય વિના વ્યાપારાદિક આજીવિકાના ઉપાયથી રહિત હોવાના કારણે ઉદરવૃત્તિ કરવા માટે પારકાના ઘેર સેવક તરીકે ઘરનાં કાર્યો કરવા લાગ્યો; છતાં પણ તે ત્રણે કાળ લક્ષ્મીની પૂજા કરતો હતો.

લોકોએ શ્રીદેવની શ્રીમંતાઈ તથા દરિદ્રતા બંને અવસ્થા જોઈને કહ્યું; શ્રીદેવ ! તેં ત્રણે કાળ અન્ય દેવોને ત્યજી દઈ ભક્તિના સમૂહથી જે લક્ષ્મીદેવીને પૂજી, અર્ચી તે તારી લક્ષ્મીદેવી ક્યાં ગઈ ? કેમ તે તને સહાય કરતી નથી ? પહેલાં તો તું ઉંચા હાથ કરીને બોલતો હતો કે, ' મારે તો એક લક્ષ્મીદેવી જ પૂજનીય છે, બીજા કોઈ દેવોને હું

નમસ્કાર પણ કરીશ નહિ.' તે તારા લક્ષ્મીદેવી ક્યાં ગયાં?

આમ કહીને સર્વ લોકો તેને હસવા લાગ્યા.

લોકોના ઉપહાસને સહન કરતો શ્રીદેવ નિર્ધનપણાથી કાંઈ પણ ઉત્તર દેવાને શક્તિમાન નહોતો, પણ મનમાં મહા ખેદ ધારણ કરતો હતો. આમ દુઃખથી નિર્વાહ કરતાં તેને ઘણો કાળ ગયો.

એક અવસરે શ્રીદેવનાં ઘેર એક સુલક્ષણવાળો પુત્ર જન્મ્યો. તેના પુણ્યબળથી વ્યાપારાદિ થોડો થોડો કરતાં અને જમીનમાંથી નિધાન મળતાં તે લક્ષ્મીવાન બન્યો. લક્ષ્મી તેને ત્યાં ધીરે ધીરે વધવા લાગી. તેથી પૂર્વની જેમ તે વ્યાપારાદિ કરવા લાગ્યો, અને તેજ પ્રમાણે લક્ષ્મીનું પૂજન કરવા લાગ્યો, વળી પાછું લક્ષ્મીના આગમનથી લોકોમાં તે ફરી માનનીય થયો.

લોકોની સમક્ષ શ્રીદેવ બોલતો; 'જૂઓ, લક્ષ્મીદેવીની ભક્તિનું ફળ!' આમ પુણ્યાઈને ભોગવતા તેને વળી કેટલોક કાળ ગયો, પૈસો આવવાથી તેની ભોગલાલસા વધી અને ભોગાસક્ત એવા શ્રીદેવે અન્ય સ્ત્રી સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું.

ત્યારબાદ બે દિવસ પછી રાત્રિએ એક ઉત્તમ પલંગમાં જ્યારે શ્રીદેવ સૂતો હતો, ત્યારે એક ઉત્તમ તરૂણીને તેણે રોતી દીઠી શ્રીદેવે તેની પાસે જઈને તેને પૂછ્યું; 'તું કોણ છે? તારે શું દુઃખ છે? શા કારણથી તું રૂદન કરે છે?'

'હું તારી ગૃહલક્ષ્મી છું. મારી ઇચ્છા નહિ છતાં પણ

મારે તારો વિયોગ થશે, તે મારા રૂદનનું કારણ છે. તે સ્ત્રીએ જવાબમાં કહ્યું. 'કેમ' એમ જ્યારે શ્રીદેવે પૂછયું; ત્યારે તે લક્ષ્મી બોલી; 'તું જે બીજી સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છે. તે સ્ત્રી પુણ્યરહિત હોવાથી હવે હું તારા ઘેર રહી શકીશ નહિ. તેમ કહીને લક્ષ્મીદેવી અદ્રશ્ય થઇ ગઇ.

ત્યારપછી વ્યાપારાદિમાં શ્રીદેવને પારાવાર નુકશાન આવ્યું. અને તે કારણે ઘર, દુકાન, અને બીજું બધું ચાલ્યું ગયું. ફરીવાર પાછું દારિદ્રય આવ્યું, પાછો પૂર્વની જેમ લોકોમાં હાંસીનું કારણ થયો. તે લોકોની દીનતાપૂર્વકની સેવારૂપ મહાસંકટમાં પડયો અને ઉદરપૂર્તિ પણ કષ્ટથી કરવા લાગ્યો.

આ રીતે લક્ષ્મીહીન, અને ધર્મવિમુખ તે શ્રીદેવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને ચારગતિરૂપ સંસારમાં અનંત દુઃખ પામ્યો.

પૃથ્વીભૂષણ નગરના કેરલરાજકુમારને ઉદ્દેશીને શ્રી તીર્થંકર ભગવંત ફરમાવી રહ્યા છે કે, મહાભાગ્યવાન ! કુમાર! લક્ષ્મીની સ્થિતિ તથા પુણ્યાઇની લીલા આવી છે, માટે વિવેકી આત્માએ પુણ્યાઈને ભોગવવામાં ખૂબ જ વિવેક રાખવો, અને વિરક્તભાવે લક્ષ્મી ભોગવવી, તેમ જ લક્ષ્મી મેળવીને વિવેકી આત્માએ ભોગસુખમાં આસક્તિ રાખવી નહિ ને ભોગમાં પ્રતિબંધ કરવો નહિ; જે કેવળ પોતાના શુભાશુભ કર્મના ઉદય વેળાએ મૂંઝાય છે, તે પોતાની મૂઢતા જ પ્રગટ કરે છે, ઉત્તમ પુરૂષોએ બંધની ચિંતા કરવી, પણ ઉદયની ચિંતા કરવી નહિ, કારણ કે તે તો પ્રથમથી બાંધેલ હોય તે જ ઉદયમાં આવે છે.' વળી સત્પુરૂષોએ પરપુરૂષમાં આસક્તિ

રાખવાના સ્વભાવવાળી લક્ષ્મી તથા યુવતિ ઉપર અતિશય મૂર્છા કદિ પણ કરવી નહિ. શૌચનો આગ્રહ રાખનાર શુચિદેવને પણ લક્ષ્મીએ રોષથી ત્યજી દીધો, અશુચિની ખાણ જેવા માતંગની સેવા તથા ઉપાસનાથી પણ તેનું દારિદ્રય ગયું નહિ; જેથી તે આલોક તથા પરલોકમાં દુઃખી થયો. જ્યારે શ્રીદેવે ત્રણે યોગથી લક્ષ્મીને પૂજી અર્ચી, તો પણ તેને ત્યાગીને તે ચાલી ગઈ, લક્ષ્મીએ તેને પણ ઠગ્યો.'

'ને સંચયશીલે ?' એમ રાજકુમારે પ્રશ્ન કરતા શ્રી તીર્થંકરદેવે જવાબમાં ફરમાવ્યું કેઃ—

'રાજકુમાર! તેણે રાત–દિવસ સતત ચિંતા કરીને લક્ષ્મીનું મહાપ્રયત્ને રક્ષણ કર્યું, મહાયત્નથી લક્ષ્મીને સાચવી તોપણ તે તેનાથી વિમુખ થઇ અને તેને દુર્ગતિના કારણરૂપ થઈ. ભોગદેવે દાન દીધું, પરોપકાર કર્યો, અને યથેચ્છ ઉપભોગ પણ કર્યો; તેની ઉપર પણ લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઇ નહિ; પરંતુ તેની સેવાથી શ્રમિત થઈ ગયેલી તે ઉદાસીનતા દેખાડવા લાગી; તેથી લક્ષ્મી સ્વભાવથી જ ચપળ છે, તે કોઇનો પણ પક્ષ કરતી નથી.'

'જ્યાં સુધી પૂર્વે કરેલ પુણ્યનો બંધ હોય ત્યાં સુધી જ તે ટકે છે, પછી ટકતી નથી જિનેશ્વર ભગવંતના સિદ્ધાંતના તત્ત્વો જેણે સાંભળ્યાં નથી, તેવા આત્માઓને લક્ષ્મીનો મોહ અનેક પ્રકારનાં સંકટમાં નાંખે છે; જેવી રીતે શુચિદેવ, શ્રીદેવ તથા સંચયશીલ એ ત્રણે આત્માઓ ગહન સંસાર અટવીમાં પડયા, તથા દુઃખના સમુદ્રમાં ડુબ્યા.

સંસારમાં મોહમૂઢ સંસારી આત્માઓ પ્રત્યેક ક્ષણે લક્ષ્મીના અતિમોહમાં મૂંઝાઇ તે તેને માટે દોડાદોડી કરે છે. 'આજ મળશે. કાલ મળશે, પરમ દિવસે મળશે તે પ્રમાણે આશારૂપી પાશથી જકડાયેલા મૂઢ આત્માઓ લક્ષ્મીનો મોહ ત્યજતા નથી અને લક્ષ્મી તો જેણે પુણ્ય કરેલ હોય તે પુરૂષ વિના બીજા કોઇનો સંગ કરતી નથી; જેવી રીતે વેશ્યા ધનિક વિના અન્યને ઈચ્છતી નથી, તેવીજ રીતે લક્ષ્મીનું પણ છે. ઉપરોક્ત પુરૂષોમાં ભોગદેવ જ પ્રશંસાપાત્ર છે કે જેણે પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પ્રાપ્ત લક્ષ્મીનું વિવેકપૂર્વક વિરક્તભાવે ભોગ, વિલાસ અને ત્યાગરૂપ ફલ લઇને, અંતે પુણ્યના બળથી મળેલી લક્ષ્મી વિદ્યમાન હતી તો પણ તૃણની માફક તેને ત્યજી દીધી. જે લક્ષ્મીએ સર્વને છેતર્યા, તે લક્ષ્મીને તેણે છેતરી, તેથી તે પ્રશંસનીય છે.'

શ્રી ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકરદેવ રાજકુમાર કેરલને આમ ઉપદેશ આપી રહ્યા છે, ને તેઓ વિશેષપણે ફરમાવી રહ્યા છે કે, 'કેરલકુમાર ! જે મૂઢ આત્મા ધન હોવા છતાં પણ તેનો નાશ થઈ જશે તેવા ભયથી તેને ભોગવતો નથી, આપતો નથી, ઉચિત સ્થાને ખર્ચતો નથી, બીજા કોઈના ઉપકાર માટે અથવા ખ્યાતિના કાર્ય માટે પણ જે ખર્ચ કરતો નથી. તેને સંચયશીલના જેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે.' ને તેવો આત્મા 'ભવભવાંતરમાં દારિદ્રયાદિ દુઃખથી દુઃખિત થઈને રખડે છે.' 'જે કોઈ આ લોકમાં સંચયશીલ જેવા દાન તથા ભોગાદિકથી રહિત–તેનાથી પરાઙ્મુખ રહે છે, તેઓ હાથીના

કાનની જેવી ચપળ લક્ષ્મીવડે છેતરાય છે અને ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરી અનંત દુઃખને અનુભવે છે.'

'વળી જે વિવેકી આત્માઓ પુણ્યપ્રાપ્તિને અનુકૂળ દાન તથા ભોગ કરે છે, અને પોતાનાં સુખની અપેક્ષા વગર જે પરોપકાર કરે છે, તેઓ ઉત્તમ કોટિના આત્માઓની ગણનામાં ગણાય છે, તથા માન, પ્રતિષ્ઠા, ગૌરવ અને મહત્ત્વને આ લોકમાં તેઓ પ્રાપ્ત કરે છે, અને પરલોકમાં મહર્દ્ધિક દેવપણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી અલ્પ સમયમાં સંસારનો અંત કરી અજરામર પદને તેઓ પામે છે.' 'આ જગતમાં આવા આત્માઓ વિરલ હોય છે કે જેઓ ભોગદેવની જેમ ચપળ લક્ષ્મીથી પણ છેતરાતા નથી. જેઓ સ્વાધીનપણે ભોગ, વિલાસ, પરોપકાર તથા ત્યાગ દ્વારા લક્ષ્મીનો લ્હાવો લઈ, તેને નિર્માલ્યની જેમ અંતે ત્યજી દે છે, તેઓના ગુણો દીર્ઘકાળ પર્યંત ગવાયા કરે છે.'

'માટે ભદ્ર કેરલ! જ્યાં સુધી અનર્થમાં તત્પર એવી લક્ષ્મી પોતાને ત્યજે નહિ, ત્યાં સુધીમાં જેઓ તેને સત્ત્વ-પૂર્વક ત્યજવામાં તત્પર રહે છે, તેઓ મહત્ત્વ પામે છે; પણ જેઓને લક્ષ્મી પુણ્યાઈ પરવારતાં ત્યજી દે છે, તે પુરુષો આ લોકમાં એવી લઘુતા પામે છે કે જે વર્ણવવી પણ મુશ્કેલ છે. તેથી જો નિરાબાધ સુખની ઇચ્છા હોય તો સર્વ અનર્થના મૂળભૂત રાજ્યાદિક પરભાવવાળી વસ્તુ ઉપરની મૂર્છા ત્યજી દઈને સંયમમાર્ગમાં પ્રીતિ કરો!'

શ્રી ભુવનપ્રકાશ તીર્થંકર ભગવંતની દેશના સાંભળીને

તાત્કાલિક સંસ્કારને ત્યજવાને અશક્ત હોવાથી આત્માને સર્વ-વિરતિથી ભાવિત રાખવાને માટે કેરલકુમારે શ્રાવકધર્મને અંગીકાર કર્યો બાદ શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવંતને નમસ્કાર કરી, કેરલકુમાર ઘેર ગયો. અને ઘણા કાળ સુધી સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રાવકધર્મની આરાધના કરી, ધર્મભાવનામાં ઓતપ્રોત તે રાજ્યનો સ્વામી બન્યો, બાદ વિરક્ત ભાવ પામી સંયમ લેવાને તે ઉજમાળ થયો.

એકદા પાછલી રાત્રિએ ધર્મજાગરણ કરતાં તે ચિંતવવા લાગ્યો; 'પ્રથમ તો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે ઉપદેશદ્વારા મને જાગ્રત કર્યો હતો, પણ સંયમ લેવાને અશક્ત એવા મેં તે સમયે ગૃહસ્થધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો; તે વ્રતો યથાશક્તિ મેં આજ સુધી પાળ્યા. ઇંદ્રિયસુખ પણ ઇચ્છાનુસાર ભોગવ્યું, હવે કોઇ જાતની ન્યૂનતા રહી નથી. હવે જો મારા પુણ્યાનુ-બંધી પુણ્યનો ઉદય વર્તતો હોય તો ગામ, આકર, નગર, ક્ષેત્ર વગેરેમાં વિચરતા જગતના ચક્ષુ એવા શ્રી ભુવનપ્રકાશ સર્વજ્ઞ ભગવંત અહીં પધારે, એટલે હું પૂર્ણ મનોરથવાળો થાઉં અને મહાભક્તિવડે શ્રી જિનેશ્વર દેવને નમસ્કાર કરીને સંયમની પ્રાર્થના કરૂં. તે કરૂણાના ભંડાર મને અવશ્ય તત્કાળ સંયમ આપશે પછી સંયમ પ્રાપ્ત થવાથી ઉલ્લાસપૂર્વક હું સંયમની આરાધના કરીશ કે જેથી ફરી ભવભ્રમણ કરવાનું રહે નહિ.' આવી ઉત્તમ ભાવના ભાવતાં પ્રાતઃકાળ થયો. ત્યારે શયનમાંથી ઉઠીને પ્રભાતનાં કૃત્યો કરી કેરલરાજા રાજ-સભામાં આવ્યા.

તેટલામાં પૂર્વ દિશાના ઉદ્યાનપાલકે આવીને વધામણી આપી; 'રાજન્! સર્વે સુર, અસુર, મનુષ્ય, ખેચરાદિકના સમૂહે જેમનાં ચરણકમળ સેવ્યાં છે તેવા શ્રી તીર્થંકર ભગવંતે પોતાના ચરણકમળવડે પૂર્વ દિશાનું ઉદ્યાન અલંકૃત કર્યું છે. દેવતાઓએ કરેલ સમવસરણની શોભાવડે, અશોક વૃક્ષની શોભાવડે તથા ભામંડલની શોભાવડે ઉપમા રહિત એવા તે પ્રભુ ન વર્ણવી શકાય તેવી આશ્ચર્યકારી ઋદ્ધિ સહિત વિરાજે છે. તેનું વર્ણન કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. સમવસરણના મધ્યમાં સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયેલા તે જગદ્ગુરુ શ્રી તીર્થંકર ભગવંત અમૃત સમાન દેશના આપે છે, કે જેનાં શ્રવણમાત્રથી જ જે સુખ અનુભવાય છે, તેવું સુખ ભૂતકાળ અથવા ભવિષ્યકાળમાં મળે તેમ નથી.'

આ પ્રમાણે ઉદ્યાનપાલકનાં વચનોને સાંભળીને સૂર્યોદય થવાથી ચક્રવાકની જેમ હર્ષિત થઈને જન્મ પર્યંત ચાલે તેટલું તેને પ્રીતિદાન આપીને તે રાજા પોતાના મનોરથો તરતમાં જ સફળ થશે, તેમ ધારી આત્માને ધન્ય માનતો રોમાંચિતયુક્ત સર્વ ઋદ્ધિ સહિત તે જિનેશ્વરદેવને વાંદવા ચાલ્યા.

જિનેશ્વરદેવનાં દર્શન થતાંજ દશ અભિગમ સાચવીને તેણે જિનેશ્વરદેવને વાંદ્યા ને ત્યારબાદ કેરલરાજાએ શ્રી તીર્થંકર દેવની સ્તવના કરી.

'હે દેવ! તમારાં ચરણકમળ દેખીને આજે મારી બંને આંખો સફળ થઇ અને મને હે ત્રિલોકતિલક! આ સંસાર સમુદ્ર એક ખાબોચિયા જેટલો જ છે તેમ હવે લાગે છે.'

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને યથોચિત સ્થાને તેઓ બેઠા, અને અંજલિ જોડીને કેરલરાજા દેશના સાંભળવા લાગ્યા.

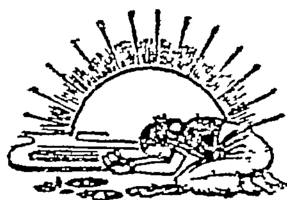
પ્રભુએ મિથ્યાત્વરૂપી ઉગ્ર સર્પના વિષને ઉતારવામાં નાગદમની ઔષધિ જેવી, કામરૂપ દાવાનળને શાંત કરવામાં મેઘવૃષ્ટિ જેવી અનાદિ કાળનો ભવભય નિવારનારી અને સહજાનંદનો પ્રકાશ આપનારી ધર્મદેશના ફરમાવી.

રાજાએ પણ અતિ તૃષિતને અમૃત પીવા મળે ત્યારે જેમ કંઠ સુધી પીએ તેમ કર્ણપુટ ભરી ભરીને શ્રી તીર્થંકર દેવની દેશનાસુધા પીધી. તેથી તેની અનાદિકાળની કષાયની ક્લિષ્ટતા નાશ પામી અને અતિ અદ્‌ભુત એવો વૈરાગ્યરંગ તેને પ્રગટ થયો. પછી શમ, સવેગ, નિર્વેદ વગેરે ગુણોને ઉલ્લસાયમાન કરતો તે કેરલરાજા આનંદપૂર્વક ઉઠીને બે હાથ જોડીને શ્રી ત્રિલોકબંધુ તીર્થંકરદેવને ઉદ્દેશીને બોલ્યો;

'પ્રભો! પ્રથમ આપે મહાનંદપુર પામવામાં અશ્વની ગતિ તુલ્ય શ્રાવકધર્મ ગ્રહણ કરાવ્યો છે. હવે આપની કૃપાથી સંસાર ઉપર મને વૈરાગ્ય આવ્યો છે, તેથી પવનની ગતિ–વાળા ચારિત્રરૂપી પ્રવહણમાં આરૂઢ થઈને હું મુક્તિપુરીમાં જવાને ઇચ્છું છું, તેથી દયા કરીને મને સંયમ આપો.' તે સાંભળી પ્રભુએ ફરમાવ્યું; 'મહાનુભાવ! જેમ સુખ ઉપજે તેમ તથા આત્માનું હિત થાય તેમ કરો.'

ત્યારબાદ કેરળરાજા શ્રી જિનેશ્વરદેવને નમસ્કાર કરીને નગરમાં ગયો. ને પોતાના જયેષ્ઠ પુત્રને રાજ્ય આપીને તેમજ બીજી બધી રાજ્યવ્યવસ્થા કરીને મોટા આડંબરપૂર્વક તીર્થં-

કરદેવની પાસે આવી તેમનાં ચરણારવિંદને નમસ્કાર કરીને બહુ વીર્યોલ્લાસવડે રાજાએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું; ત્યારબાદ ગ્રહણ ને આસેવન શિક્ષા ગ્રહણ કરીને ચારિત્રને આરાધીને ઘનઘાતિ ચારે કર્મોનો નાશ થતાં તે રાજર્ષિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ કરી અંતે અનશન સ્વીકારી સમસ્ત કર્મમળ દૂર કરીને તે કેરલ રાજર્ષિ મોક્ષના શાશ્વત સુખને પામ્યા.

૧૦: ધન્યકુમારને સુપાત્રભક્તિ ફલી:

પૂ૦ આચાર્ય મહારાજ ધનસારાદિક સમક્ષ ઉપરોકત ઉપદેશ, અને કેરલની કથા તેમજ તેની અંતર્ગત શુચિદેવ, શ્રીદેવ, સંચયશીલ અને ભોગદેવની કથાઓ દ્વારા સદુપદેશ આપી ફરી ધર્મમાર્ગની પ્રેરણા કરતાં ફરમાવે છે કેઃ–

'હે ભવ્ય જીવો! પુણ્યથીજ બંધાઇને રહેનારી, સંસાર અટવીમાં રખડાવવામાં કુશળ, ભવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાડનાર શિલા સમાન, અધિક તૃષ્ણા વધારવામાં જ એકતાન થયેલી રાજ, ચોર, અગ્નિ તથા જળાદિકના ભયથી ભરેલી, અઢારે પાપસ્થાનક સેવરાવનારી, મહા આરંભ તથા દંભ વગેરે કરાવનારી, અવિરતિરૂપ દોષોની એક ખાણ તુલ્ય, દુર્જનની જેવાં ચરિત્ર તથા સ્વભાવ દર્શાવનારી અને બહુ કલેશથી જ પ્રાપ્ત થઇ શકે તેવી, તેમજ ગૂઢ રીતે આત્માનો ઘાત કરનારી લક્ષ્મી પામીને કોણ બુદ્ધિશાળી માણસ હર્ષ પામે?'

'કારણ કે જીવો ઘણા પાપો વડે પરદેશગમન કરીને તથા ક્ષુધા તૃષા સહીને, પરની દીનતાપૂર્વક સેવા કરીને, ઘણા કલેશો સહીને, અને ધર્મ અધર્મની વિચારણા ભૂલીને, મૂઢ બની લક્ષ્મીને મેળવવામાં ઉદ્યમી રહે છે, પરંતુ જો પૂર્વે કરેલાં પુણ્યનો ઉદય હોય તોજ તે મળે છે, નહિ તો ઉલટું મન,

વચન, કાયાવડે બહુ ખેદ માત્ર જ તે મેળવે છે, કદાચિત્ પૂર્વ પુણ્યના ઉદયની સહાયવડે લક્ષ્મી મળે છે, તો પણ તેના સંરક્ષણાદિક માટે રૌદ્રધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે, તેનાથી નરકના અંધારા કુવામાં પડવાનો જ સમય આવે છે. આમ મોહમૂઢ, સંસારી આત્મા કુટુંબના પોષણની ચિંતાથી ઘણું ધન મેળવવાનો પ્રયાસ કરી અંતે મરીને અધોગતિમાં ઉપજે છે; અને ત્યારપછી પુણ્યહીન એવા પુત્રાદિકના હાથમાંથી ઓચિંતા કોઇ શત્રુઓ લક્ષ્મી લઇ લે છે. અને એ લક્ષ્મી વડે તે જે જે પાપકર્મો આચરે છે તે પાપને આલોચ્યા વગર પરભવમાં ગયેલા જીવને કડવું ફળ મળે છે, તેથી આલોક અને પરલોકમાં લક્ષ્મી દુઃખનાજ કારણભૂત છે, તેથી તે મેળવીને કોણ આનંદ પામે ?

પણ જો સદ્ગુરુના વચનથી સાતે ક્ષેત્રોમાં લક્ષ્મીને વાપરે, તો તે રસાયણરૂપ બનેલા વિષની માફક સફળ, ઇચ્છિત અને હિતકારી કર્મબંધ કરાવનાર થાય છે. જેવી રીતે રૂપું કે લોઢું, જળમાં ડુબે છે ને રૂપાનું કે લોખંડનું પાત્ર જળમાં તરે છે, તેવી રીતે લક્ષ્મી પણ પાત્ર પ્રમાણે પહોળી કરીને ખર્ચી હોય તો તે સંસારસમુદ્ર તારવામાં નાવ સમાન થાય છે. લક્ષ્મી દાનાદિકમાં ખર્ચવાથી ઉપકાર અને પુણ્યના નિમિત્તભૂત થાય છે, એવી શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા છે વીતરાગની સેવા કરતા પણ વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન કરવું તે વધારે શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે સેવાનું ફળ સ્વર્ગ છે, અને આજ્ઞાપાલનનું ફળ તો અવશ્ય મુક્તિ જ છે; તેથી જિનેશ્વરની આજ્ઞા અનુ-

સાર દાનાદિક ધર્મના પાલનમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો, તે ઉપદેશનું રહસ્ય છે.'

આ રીતે સદુપદેશ આપ્યા પછી ધનસાર શ્રેષ્ઠી મસ્તક ઉપર અંજલિ જોડી હૃદયમાં રહેલાં અનેક સંશયોનું નિરાકરણ કરવા માટે પૂ૦ આચાર્ય મહારાજને પૂછવા લાગ્યા; 'ભગવન્! કયા કર્મથી મારો આ પુત્ર ધન્યકુમાર અદ્ભુત એવી સર્વ સંપદાનું એક સ્થાન થયો? વળી મારા ધનદત્તાદિક ત્રણે પુત્રો વિદ્વાન છતાં પણ અને વારંવાર સંપદા પામ્યા છતાં પણ નિર્ધન કેમ થઇ ગયા? ધન્યકુમારની સાથે તેમને સંયોગ અને વિયોગ વારંવાર કેમ થયો? વળી લોહને અગ્નિ સાથે સંયોગ વિયોગ થાય તેમ કર્મ પ્રમાણે તેઓને લક્ષ્મી કેમ મળી અને કેમ તેનો નાશ થઇ ગયો? સતીઓમાં નામ ગણાવે તેવી આ શાલિભદ્રની બ્હેનને શીત, આતપ વગેરે વેદના કેમ સહવી પડી? વળી તેને માથે માટી કેમ વહેવી પડી?' આ પ્રમાણે ધનસારે પ્રશ્નો પૂછયા, એટલે વિશુદ્ધ જ્ઞાનના સ્વામી પૂ૦ સૂરિમહારાજે સર્વ જીવોનાં લાભનું કારણ જાણીને ફરમાવ્યું

'મહાનુભાવો! કર્મની ગતિ વિચિત્ર અને અનિર્વચનીય છે! કર્મથી શું શું નથી થતું? જીવોની ગતિ, કર્મની પરિણતિ, પુદ્ગલ પર્યાયોનો આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ વગેરે વાતો જિનેશ્વરદેવના શાસન વિના કોણ જાણવાને સમર્થ છે? હું ધન્યકુમારના પૂર્વભવને કહું છું તે તમે ધ્યાન દઈને સાંભળો.

'આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠાનપુર નગરમાં વિશ્વના દારિદ્રયથી જ ઘડાયેલી હોય તેવી એક અતિદુ:ખી દુર્ગતા રહેતી હતી. પારકા ઘરમાં ખાંડવું, દળવું, લીંપવું, પાણી ભરવું વગેરે કાર્યો કરી અતિદુ:ખથી તે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતી હતી. આ ડોશીને નિર્મળ આશયવાળો, વિનયી, ન્યાયવંત, દાન દેવાની રુચિવાળો સુરુચિ નામનો એક પુત્ર હતો, તે લોકોનાં વાછરડાઓને ચારીને આજીવિકા ચલાવતો હતો' આ પ્રમાણે અતિકષ્ટથી તેઓ બંને નિર્વાહ કરતા હતા. એકદા કોઇ પર્વના દિવસે વાછરડાને ચારીને તે બાળક ઘેર પાછો આવતો હતો, તે વખતે કેટલાક ઘરમાં ખીરનું ભોજન બનાવેલું ને તેને નાના બાળકો ખાતા હતા. અને સ્પર્ધા કરતા હતા. એવું તેણે દીઠું.

પોતાના જ આંગણા પાસે રહેનાર એક બાળકને ખીર ખાતો દેખીને આ બાળકની દાઢ ગળવા લાગી મોઢામાથી પાણી છૂટવા લાગ્યું. પોતપોતાનાં ઘેરથી બહાર નીકળેલા બાળકો પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા; 'અરે ! તેં શું ખાધું ? એકે કહ્યું; 'મેં ખીર ખાધી.' બીજો બોલ્યો; 'આજે અમુક પર્વનો દિવસ છે, તેથી ખીર જ ખાવી જોઇએ' ત્યારપછી વળી એક જણાએ તે ડોશીના પુત્ર સુરુચિને પૂછયું; તેં શું ખાધું ?'

તેણે કહ્યું; 'ઘેંશ વગેરે મને મારી માએ જે આપ્યું તે ખાધું.' ત્યારે તે બધા બાળકો હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યા; 'આજે ખીર વિના કેમ ચાલે ?'

સુરુચિએ કહ્યું; 'મને મારી માએ જે ખાવા આપ્યું તે મેં ખાધું.' ત્યારે એકે કહ્યું; 'તારી મા પાસે જા, અને તેને કહે કે આજે પર્વનો દિવસ છે, તેથી ખીરનું ભોજન આપે.'

આ પ્રમાણે તે બાળકોની વાતો સાંભળીને સુરુચિને ખીર ખાવાની ઇચ્છા થવાથી તે ઘેર ગયો અને પોતાની માને તેણે કહ્યું; મા ! ઘી તથા ખાંડ વગેરે સહિત ખીરનું ભોજન આજે મને તું આપ.' માતાએ કહ્યું; 'અરે નિર્ધનને ખીર ક્યાંથી મળે ?' તેણે કહ્યું; 'ગમે તેમ કરીને પણ આજે તો જરૂર દે.'

પોતાના પ્રિય એકના એક પુત્રનું વચન સાંભળીને તે દુર્ગતા વૃદ્ધા વિચારવા લાગી; 'બાળકને સાચા ખોટાનું જ્ઞાન હોતું નથી.' તેણે પુત્રને પ્રેમથી કહ્યું; વત્સ ! આપણાં ઘરમાં તો પેટ પૂરું ભરાય તેટલું ભોજન મળે તો તે જ ખીર જ છે. નિર્ધનોનું વાંછિત ક્યાંથી સફળ થાય ?' સુરૂચિ કહે છે; 'આજે પર્વના દિવસે ખીર વિના બીજું કાંઇ ખાવાનું હોય જ નહિ તેથી ગમે તેમ કરીને ખીર દે.'

દુર્ગતાએ વિચાર્યું'; 'અહો ! આજે મારા મોટા પાપનો ઉદય થયો છે, આ બાળક કોઇ દિવસ કોઇ પણ ચીજ હઠથી માગતો નથી, તેને જે હું આપું છું તે જ ખાઇને જાય છે. આજે કોઇ સ્થળે દેખીને અથવા સાંભળીને તેને તેવી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેથી મારી પાસે આવીને માગણી કરે છે, પરંતુ હું કેવી નિર્ભાગીમાં પણ શેખરતુલ્ય છું કે આંધળીની એક લાકડી જેવા આ બાળકની ક્ષીરમાત્રના ભોજનની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાને પણ સમર્થ નથી; ધિક્કાર છે મારા અવતારને !!'

આમ વિચાર કરીને રાંકની જેમ પોતાના વ્હાલા પુત્રની સામું જોઇને તે રોવા લાગી, કારણ કે અબળા અને બાળકોને ઇચ્છા પૂર્ણ ન થાય ત્યારે રૂદન કરવું તેજ તેનું બળ છે. માતાને રોતી જોઇને બાળક પણ રોવા લાગ્યો તે બંનેને રોતાં સાંભળીને પાડોશીઓ ત્યાં આવ્યા.

તેઓએ પૂછયું; 'તમે બંને કેમ રૂવો છો? તમારે દુઃખ શું છે તે કહો, જો તે દુર થાય તેવું હશે તો અમે તમારૂં દુઃખ જરૂર ફેડી નાખશું' ત્યારે તે દુર્ગતાએ બાળકનો સમગ્ર વૃત્તાંત કહ્યો અને તેણે કહ્યું કે, 'મારા જેવી નિર્ભાગીની ઇચ્છા અપૂર્ણ રહે ત્યારે રોવું તેજ તેનું બલ છે.'

દુર્ગતાની આ દશા જાણીને તેનાં દુઃખથી દુઃખી થતાં તેઓએ કહ્યું; 'તમારા પુત્રને ક્ષીર માત્ર જોઈતી હોય તો તેની અપ્રાપ્તિનાં દુઃખથી તમે રોશો નહિ, તે તો અમારાથી સાધ્રી શકાય તેવું કાર્ય છે.' પછી તેમાંથી એક બોલી; 'દુધ મારે ઘેર છે, તારે જોઇએ તેટલું લઈ જા' બીજી બોલી 'નિર્મળ અખંડ એવા શાલીના ચોખા મારે ઘેર છે, તે હું આપીશ, તે લઇ બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કર.' ત્રીજી બોલી; 'અતિ ચોકખી ગંગા નદીના કિનારાની રેતી જેવી ખાંડ હું આપીશ, તે લે.' ચોથી બોલી; 'આજેજ લાવેલું સ્વચ્છ ઘી મારે ઘેર તૈયાર છે, તે હું આપીશ. તે લઇને આ બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કર.'

આમ તે પાડોશી બાઇઓનાં વચનો સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલી દુર્ગતા કહેવા લાગી; 'બ્હેનો! કલ્પવૃક્ષતુલ્ય તમારી

મારા ઉપર કૃપા થઈ, તેથી મારો મનોરથ સફળજ થયો એમ હું માનું છું.' તેઓએ કહ્યું; 'હવે બધી સામગ્રી લઇ જાઓ, અને તાકીદે ખીર બનાવીને આ બાળકની ઇચ્છા પૂરી કરો કે જેથી તે બાળકનું મન પ્રસન્ન થાય.'

પછી તે વૃદ્ધા તેઓની પાસેથી દુધ, ખાંડ, ઈત્યાદિ સામગ્રી લઇ આવી અને તેણે ખીર બનાવી કારણ કે, 'પુત્રનું હિત જોવામાં વત્સલ એવી માતા બાળકની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવામાં વિલંબ કરતી નથી.' પછી પોતાના પુત્ર સુરુચિને બોલાવીને ભોજન કરવા માટે તેને બેસાડ્યો અને ખીરથી થાળી ભરી દઈને બાળકની આગળ મૂકી. બાળક પણ તે ક્ષીર બહુ ગરમ છે, તેમ જાણીને હાથ વતી પવન નાખીને તેને ઠંડી કરવા લાગ્યો. આ અવસરે માતાએ વિચાર્યું; 'આ મારો પુત્ર ઉજ્જવલ એવી ક્ષીર ખાય છે, તેથી મારો દૃષ્ટિદોષ તેને લાગો નહિ.' આથી વાત્સલ્યભાવે તે પાડોશીને ઘેર ચાલી ગઈ.

બાળક સુરુચિ જ્યારે તે ધૂમાડા નીકળતી ગરમ ખીરને શીતળ કરતો હતો, તેટલામાં તેના ઘરની પડખે થઇને એક માસક્ષપણનું પારણું કરવાની ઇચ્છાવાળા મહાગુણના સમુદ્ર ધર્મભૂષણ મુનિ ભિક્ષા માટે નીકળ્યા. સુરુચિ બાળકે તે મુનિ મહાત્માને ઘર પાસે થઇને જતા જોયા.

તપસ્વી મુનિનાં દર્શન થતાં જ તે બાળકને દાન આપવાની રૂચિ પૂર્વની કોઈ તેવી આરાધનાના જાગ્રત સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થઈ, તેથી તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો આજે સમસ્ત પાપ તથા સંતાપનો નાશ કરવામાં સમર્થ એવા આ મહા-

મુનિ મારા ઘરનાં આંગણાંની નજીક થઇને નીકળ્યા છે જો મારા ભાગ્ય જાગ્યાં હોય તો મારા આમંત્રણ વડે તેઓ અહીં પધારે. સેંકડો વાર વિનંતિ કર્યા છતાં અને ભિક્ષા માટે અનેક શ્રેષ્ઠીઓ આમંત્રે છે, તે છતાં સાધુઓ તેમને ઘેર જતા નથી. જેનાં ભાગ્યનો ઉદય થયો હોય તેમને ઘેરજ તેઓ જાય છે. મારા આમંત્રણથી જો મારૂં ઘર તેઓ પવિત્ર કરે તો તો બહુ ઉત્તમ થાય. જો મારા ભાગ્યવડે કોઇ રીતે તેઓ અત્રે પધારે તો ધન્ય પુરૂષોમાં પણ હું વિશેષ ધન્ય થાઉં.'

આમ બાળકપણામાં વર્તતા એવા તે સુરુચિના આત્મામાં સ્વાભાવિક રીતે જ સુપાત્રભક્તિનો તેમજ બહુમાનપૂર્વક દાન દેવાનો ભાવ પ્રગટ થયો પછી હર્ષપૂર્વક તે મુનિની સન્મુખ જઇને અતિ ભક્તિથી તેમને અંજલિ જોડીને તે વિનંતિ કરવા લાગ્યો; ' હે મહાત્મા ! મારા ઘરમાં શુદ્ધ અને નિર્દોષ આહાર છે, તેથી કૃપા કરીને આપનાં ચરણોવડે મારૂં ગૃહાંગણ પવિત્ર કરો.' આ પ્રમાણે તે બાળકની અતિશય દાનભક્તિ જોઇને તે તપસ્વી મુનિમહારાજે તેની વિનંતિને સ્વીકારી.

પછી તે બાળક મુનિમહારાજને પોતાના ઘેર લઈ ગયો, અને બહુ આનંદ તથા ભક્તિ વડે તેણે ખીરની ભરેલી થાળી ઉપાડીને મુનિએ ધરેલા પાત્રમાં એક ધારાથી બધી ખીર વહોરાવી દીધી મુનિ પાછા વળ્યા એટલે આઠ પગલાં મુનિની પાછળ જઈને, ફરીથી તે મુનિને નમસ્કાર કરી તે અધિક સત્ત્વવંત બાળક પોતાના આત્માને કૃતકૃત્ય માનતો પાછો

ફર્યો. આનંદના સમૂહથી ઉભરાઇ જતા અંતઃકરણવાળા તે બાળકની દાનના આનંદથી ક્ષુધા-તૃષા નાશ પામી ગઈ, એટલે તે ઘરમાં આવી થાળીના કાંઠા ઉપર ચોટેલી ખીર ચાટવા લાગ્યો અને આપેલ દાનની તે બાળક અનુમોદના કરવા લાગ્યો.

તેના પવિત્ર હૃદયમાં ભાવના પ્રગટી; 'અહો! આજે બહુ સારૂં થયું, આજે મારા મહાન ભાગ્યનો ઉદય થયો, નહિ તો મારા જેવા રંકનાં ઘેર મુનિને દેવા યોગ્ય ખીર ક્યાંથી હોય? વળી બરાબર સમયે આવા મહાન તપસ્વી મુનિનું આગમન ક્યાંથી હોય? કદાચ આ તરફ પધારે તો પણ આવા મહાન શ્રેષ્ઠીઓને છોડીને મારા ઘેર તેઓ ક્યાંથી પધારે? વળી મારા જેવા બાળકના નિમંત્રણ માત્રથીજ મારી વિનંતિ સ્વીકારીને તેઓ પધાર્યા; આવું અસંભવનીય ક્યાંથી બને? ખરેખર! આજે કોઈ મારા મહાપુણ્યનો ઉદય થયો કે જેથી વાદળા વગર વૃષ્ટિ થઇ.' આ પ્રમાણે વારંવાર અનુમોદન કરતાં તેણે મુનિદાનથી થયેલ પુણ્ય અનંતગણું વધાર્યું.

પછી અત્યંત પ્રમોદથી પાસે પડેલી થાળી તે ચાટતો હતો, તેવામાં પાડોશીને ઘેર ગયેલી તેની માતા આવી તે થાળીને ચાટતા બાળકને જોઇને વિચારવા લાગી; 'અહો! મારો બાળક એક થાળી ભરીને ખીર ખાઇ ગયો, તો પણ હજુ સુધી તેને તૃપ્તિ થઈ નહિં હમેશાં મારો પુત્ર આટલી ભૂખ સહન કરતો હશે?'

આ પ્રમાણે તેને ભૂખ્યો જાણીને ફરીથી તેં ખીર પીરસી પરંતુ તે બાળક તો ભોજન કરતાં જે દાન અપાયું હતું,

તેનેજ બહુ માનવા લાગ્યો જેવી રીતે ધનવંત પુરૂષ વ્યાપારમાં રોકાયેલ મૂડી કરતાં વ્યાજે મૂકેલ ધનને વધારે માને છે, તેમ તે દાનને અધિક માનવા લાગ્યો, આમ તે સુરુચિ બાળકે અતિ બહુમાનપૂર્વક આપેલ દાન અને તેની અનુમોદનાથી મોક્ષપ્રાપ્તિને યોગ્ય તીવ્ર રસવાળું અને ભોગફળ આપનારૂં કર્મ તેણે ઉપાર્જ્યું.

તે બાળકને અતિ માદક આહાર જમવાથી તે રાત્રેજ અજીર્ણ થયું; અજીર્ણના દોષથી તેને તે રાત્રેજ વિસૂચિકા (કોલેરા) ઉત્પન્ન થઈ; તે વિસૂચિકાની પીડાથી મુનિદાનને સંભારતો તે બાળક મૃત્યુ પામીને આ તારો પુત્ર ધન્યકુમાર થયો છે. મુનિદાનના પ્રભાવવડે તે યશ, મહાત્મ્ય તથા અદ્ભુત સંપદાનું તે ક્રીડાસ્થાન થયો છે કહ્યું છે કે ‘સારા ક્ષેત્રમાં વાવેલ ધાન્ય તો શતગણું થાય છે; પણ પાત્રમાં વાવેલું બીજ તો વડના બીજથી વડવૃક્ષની જેમ અનંતગણું થાય છે.’

‘ધન્યકુમારના ત્રણે બંધુઓએ કરેલા કર્મના પરિણામની વિચિત્રતા દેખાડનારો તેમનો પૂર્વભવનો વૃત્તાંત હવે સાભળો. આમ શ્રી ધર્મઘોષ આચાર્ય મહારાજનાં વચનામૃતનું પાન કરતાં ન વર્ણવી શકાય તેવી વિચિત્રતાવાળા કર્મવિપાકથી ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી ધનસાર વગેરે શ્રોતાજનો ‘તહત્તિ’ કહીને બન્ને હાથ જોડી તેમનું કથન સાંભળવા લાગ્યા.

સૂરિમહારાજે ફરમાવ્યું; ‘સુગ્રામ નામના ગામમાં નજીક નજીક જેઓનાં ઘરો આવેલાં છે તેવા સંપત્તિરહિત થઇ ગયેલા ત્રણ કુળપુત્રો રહેતા હતા, કે જેઓ પરસ્પરના મિત્રો હતા.

તે ત્રણે ધનના અભાવથી અને અન્ય વ્યાપારાદિકમાં કાંઇ લાભ નહિ મળવાથી વગડામાં જઇને ત્યાંથી કાષ્ટના ભારા લાવી આજીવિકા ચલાવતા હતા. એક દિવસે ત્રણે જણા કાષ્ટ લાવવાને માટે પોતપોતાના ઘેરથી ભાતું લઇને કાંબળ ઓઢી વગડામાં ગયા. તે વખતે ત્રીજા પહોરનો આરંભ થયો ત્યારે ગ્રીષ્મ ઋતુ ચાલતી હોવાથી ઘણો સખ્ત તાપ પડતો હતો, તેથી ભૂમિ તપી ગઇ હતી અને ઉગ્ર કિરણોથી લોકો આકુળવ્યાકુળ થઈ જતા હતા.

તે અવસરે કોઇ ક્ષમાના સાગર એવા ક્ષમાસાગર નામના તપસ્વી મુનિમહાત્મા સંસારતાપનું નિવારણ કરવા પોતે કરેલા માસક્ષપણનું પારણું કરવા માટે કોઇક ગામમાં જવા સારૂ તે વનના રસ્તે થઈને નીકળ્યા. તાપથી શોષિત થઇ ગયેલા અંગોપાંગવાળા, માત્ર હાડકાં અને ચામડી જ બાકી રહી છે તેવા અને ધર્મસ્વરૂપ એવા તે પરમ તપસ્વી મહર્ષિને જોઇને તેઓના હૃદયમાં ક્ષણિક વૈરાગ્યની જેમ દાન આપવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ.

તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા; 'અહો! આ મુનિ દૂરના વનમાંથી આવે છે. આવા સખ્ત તડકામાં મધ્યાહ્ન સમયે રેતી બધી તપી ગઈ છે, તેવે વખતે અતિ દૂરના ગામમાં તેઓ કેવી રીતે જશે ? ત્યાં પણ ઘેર ઘેર ભમતાં જો નિર્દોષ આહાર મળશે તો તે ગ્રહણ કરશે, નહિ તો ગ્રહણ કરશે નહિ; તેથી આપણી પાસે જે ભાતું છે તે જો તેમને આપીએ

તો બહુ ઉત્તમ થાય.' આમ વિચારીને વિનયપૂર્વક મુનિને બોલાવી તેઓએ પોતાની પાસેનું બધું તે તપસ્વી મુનિને વહોરાવ્યું. મુનિએ પણ શુદ્ધ આહાર જાણીને તે ગ્રહણ કર્યું અને 'ધર્મલાભ' રૂપી આશિષ આપીને સ્વસ્થાને ચાલ્યા ગયા.

ત્યારબાદ તે ત્રણેયને સાંજ સુધી લાકડા માટે શ્રમ કરવાથી સવારે ખાધેલું પચી ગયું, અને બહુ ભારે ક્ષુધાની વેદના થઇ એટલે તેઓ પરસ્પર પૂછવા લાગ્યા; 'અરે ભાઈ! કાંઇ ખાવાનું રહ્યું છે કે નહિ? ત્યારે એક બોલ્યો; 'મુનિને બધું આપી દીધું છે.' પછી પેટમાં અત્યંત ક્ષુધા લાગેલી હતી, છતાં તે સર્વે લાકડા ઉપાડીને પોતપોતાનાં ઘર તરફ ચાલ્યા. ત્યાં પણ નવો આહાર તૈયાર કર્યા વગર શું ખાય? તેથી તે ત્રણે ક્ષુધાથી અત્યંત આકુળવ્યાકુળ થઇને બોલવા લાગ્યા; 'અરે! આપણને તો મુનિને આપેલ દાનનું આજે આ ફળ પ્રાપ્ત થયું, કારણ કે આજે હમણાંજ મુનિદાનના પ્રભાવથી ક્ષુધાવડે આપણે મરણ પામીશું. હવે પછી શું થશે તે તો અમે જાણતા નથી! હા! હા! આપણે તો આ સાધુથી નકામા છેતરાયા.'

'તે વખતે આપણા ત્રણમાંથી એકને પણ એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન ન થઇ કે જ્યારે પ્રબળ ક્ષુધા લાગશે ત્યારે આપણે શું ખાઈશું? આ મુનિ તો હંમેશા તપશ્ચર્યા કરવાના અભ્યાસી હોવાથી એકાદ દિવસ વધારે થયો હોય તો પણ સૂકાઇ જાત નહીં અને તપનો અભ્યાસ નહિ હોવાથી આપણને તો આજે મોટું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું! હાથે કરીને પેટ ચોળીને શૂળ ઉભું

કર્યું' આપણા જેવા કોણ મૂર્ખ હોય કે જે ઘર બાળીને તીર્થ કરે?' આમ દાન આપ્યા પછી સત્ત્વ રહિત એવા તેઓએ ચાર વખત પશ્ચાત્તાપ કરવાવડે મુનિદાનનું ફળ અલ્પ કરી નાખ્યું. ભદ્ર ધનસાર શ્રેષ્ઠી! તે ત્રણે આયુષ્ય સમાપ્ત કરી મરણ પામીને તમારા ધનદત્ત, ધનદેવ અને ધનચંદ્ર નામે પુત્રો થયા, અને તેઓ ચાર વખત ધન તથા વૈભવાદિકથી રહિત થયા.'

દાન આપ્યા પછી પશ્ચાત્તાપાદિ દોષથી તેઓ દોષિત થયા હતા તેથી અહીં વારંવાર લક્ષ્મી મળી, પણ પાછા નિર્ધન થઇ ગયા. સર્વ અર્થને સાધતો દાનધર્મ જો દુષિત થાય તો પણ મૂળથી તેનો નાશ થતો નથી, તેથી ધન્યકુમારની સાથે તેઓ જોડાયા ત્યારે તેમની લક્ષ્મી સ્થિર થઇ.

જે પાડોશી સ્ત્રીઓએ ધન્યકુમારના પૂર્વભવની માતાને અખંડ એવા અનુકંપાના અધ્યવસાયથી બાળકનું દુઃખ મટાડવાને માટે દુધ, તાંદુલ, ખાંડ ને ઘી વગેરે આપ્યાં હતાં, તેઓ તે બાળકને સાધુને દાન આપતો દેખીને મનમાં આનંદ પામેલ હતા. અને "અહો! આ બાળકની કેવી દાનરૂચિ છે? કારણ કે અતિ મુશ્કેલીથી મળેલી ખીર પણ અખંડ ધારાએ તે મુનિમહારાજને વહોરાવી દે છે, તેથી આ બાળકને ધન્ય છે." આ પ્રમાણે અનુમોદના કરી હતી પણ બાળકની માતા પાસે તેઓએ તે વાત કરી નહોતી, તેથી તેઓ ધન્યકુમારની લક્ષ્મીને ભોગવનારી પત્નીઓ થઇ છે. વળી આગલા ભવમાં વૈભવના ગર્વમાં સુભદ્રાએ પોતાની પ્રિય સખીને રોષથી કહ્યું

હતું; 'અરે! દાસી! તારા માથે તો માટી જ ઉપાડવાની છે, તેથી તું માટી ઉપાડ' આ પ્રમાણે આક્રોશ કર્યો હતો. તે કર્મના વિપાકથી તે શાલિભદ્રની બહેન થઈ છતાં માટીવહન કરવાનું દુઃખ તેને ભોગવવું પડયુ. કહ્યું છે કે, 'ભોગવ્યા વગર કરેલાં કર્મ છૂટી શકતાં નથી.'

બુદ્ધની જાતક કથામાં બુદ્ધે કહ્યું છે કે, 'આ ભવથી એકાણુમા ભવમાં મેં મારી શક્તિથી એક પુરૂષને હણ્યો હતો, તે કર્મના ઉદયથી હે ભિક્ષુઓ! મારો પગ વીંધાણો છે!' એટલે કોઈ પણ ભવમાં કરેલું કર્મ જો નિકાચિત થયુ હોય તો તે અવશ્ય ભોગવવું જ પડે છે.'

આ પ્રમાણે ગુરુમહારાજનાં વચનો સાંભળીને વૈરાગ્ય થવાથી ત્યાં કેટલાએક ભવ્ય જીવોએ સંવેગથી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું; કેટલાએ શ્રાવક ધર્મ સ્વીકાર્યો, કેટલાએ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું, કેટલાકે રાત્રિભોજન, અભક્ષ્યવર્જન, બ્રહ્મચર્યાદિક સ્વીકાર્યાં. આમ ધર્મઘોષ આચાર્ય ભગવંતની દેશના સફળ થઈ જ્યારે દ્રઢ મિથ્યાત્વવાસિત મનુષ્યો પાસે ધર્મદેશના વનમાં વિલાપતુલ્ય ખાલી જાય છે. કહ્યું છે કે, 'જેનો અર્થ સર્યો હોય તેને કહેવું, જે સાંભળીને ધારણ ન કરે અથવા સાંભળેજ નહિ તેને કહેવું, જેનું ચિત્ત ડોળાઈ ગયું હોય તેને કહેવું તે બધું નિરર્થક છે.' તેથી તેઓને ઉપદેશ આપવો નહિ. નિપુણ શ્રોતાઓનો સંયોગ મળે તો વક્તા તથા શ્રોતા બંનેનું ચિત્ત ઉલ્લાસને પામે છે.

ધનસાર શ્રેષ્ઠી પૂ૦ આચાર્ય મહારાજની દેશના સાંભળીને

કર્મના વિપાકને સમજીને સંસાર ઉપર વૈરાગ્યભાવ આવવાથી સૂરિમહારાજને નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યા; 'ગુણના ભંડાર! સંસારમાં અનાદિ ભવભ્રમણથી ઉદ્વિગ્ન થયેલો હું આપનાં શરણે આવ્યો છું, તેથી મારા ઉપર કૃપા કરીને મને ચારિત્રરૂપી પ્રવહણ આપો, કે જેથી તેના ઉપર બેસીને હું સંસારસમુદ્રનો પાર પામું; તેમ થવાથી આપને પણ મહાન યશ મળશે.'

ગુરુમહારાજે ફરમાવ્યું; 'દેવાનુપ્રિય! જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. ધર્મકૃત્યમાં વિલંબ ન કરો.' પછી સર્વ પરિગ્રહને ત્યજી દઇને પોતાની પત્ની સહિત ધનસાર શેઠે તથા તેમના ત્રણ પુત્રો ધનદત્ત, ધનદેવ તથા ધનચંદ્રે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. પ્રિયાઓ સહિત ત્યાં આવેલા ધન્યકુમારે આચાર્ય મહારાજને તથા નૂતન દીક્ષિત માતા-પિતા, તથા ત્રણ બંધુઓ આદિને વંદન કરીને અશુભ કર્મોનો નાશ કરવાવાળો શ્રાદ્ધધર્મ અંગીકાર કર્યો પછી ભક્તિથી મુનિઓને વારંવાર નમીને તેઓ પોતાના ઘેર આવ્યા.

ત્યારબાદ તે ધન્યકુમાર ગુરુએ કહેલ પૂર્વ જન્મના દાનધર્મને સંભારતો વિશેષ વિશેષ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યો અને મુનિધર્મનો સ્વીકાર કરનાર પોતાના માતા-પિતા તથા તપમાં મસ્ત થયેલા પોતાના ધનદત્ત આદિ વડિલ બંધુઓના ગુણોનું સ્મરણ કરતાં, સ્તવના કરતાં, જયેષ્ઠ બાંધવોને સ્તવતાં, અને પુણ્યના વિપાકને ભોગવતાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

હે ભવ્ય જીવો! મુનીશ્વરને આપેલ દાનનું ફળ જુઓ! જે દાનના પ્રભાવથી ધન્યકુમાર જ્યાં ગયા ત્યાં આગળથીજ મૂકી રાખેલા હોય તેમ અઢળક ભોગવિલાસો તેમને પ્રાપ્ત થયા. વળી નહિ બોલાવેલ છતાં પણ દેવતાઓએ ધન્યકુમારના મોટા ભાઈઓ પાસેથી ધન લઈ લીધું, ધન લઈને જતાં તેમને રોકયા, શિખામણ આપી, અનુકુળ કર્યા, અને ન્યાયમાર્ગે પ્રવર્તાવ્યા. તેથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખ ઈચ્છતા મનુષ્યોએ જિનેશ્વરોના કહેલા દાનધર્મના આરાધનમાં ઉદ્યમ કરવો, કે જેથી સકળ અર્થની સિદ્ધિ થાય

૧૧ : મગધેશ્વર શાલિભદ્રને આમંત્રે છે :

એકદા રાજગૃહી નગરીમાં નેપાળ દેશથી કેટલાક વ્યાપારીઓ નેપાળ દેશમાં બનેલી સવાલાખ સોનામહોરોની કિંમતવાળી રત્નકંબળો લઈને વેચવા માટે આવ્યા. 'આ વસ્તુ રાજાને ભોગવવા લાયક છે' તેમ જાણીને તેઓ તે રત્નકંબળો લઈને શ્રેણિક મહારાજા પાસે ગયા; તેમને નમસ્કાર કરીને તેઓએ તે કંબળો મહારાજાને દેખાડી અને વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'સ્વામી ! આ રત્નકંબળો ત્રણે ઋતુઓમાં ઉપભોગના કાર્યમાં આવી શકે છે. વર્ષાઋતુમાં આ કામળીનાં તાણા-વાણાઓ પરસ્પર મળી જાય છે, તેથી વરસાદનું પાણી તેની ઉપર પડીને તરત જ ભૂમિ ઉપર પડી જાય છે, તેનાથી શરીરનો એક વાળ પણ ભીંજાતો નથી; વળી આ રત્નકંબળો કમળપત્રની માફક પાણીથી ભીંજાયેલી પણ રહેતી નથી-નિર્લેપ રહે છે.' અને 'શીતઋતુમાં અને હેમંતઋતુમાં આ કંબળો ગરમી ધારણ કરે છે, એકજ વખત પહેરવાથી ક્ષણમાત્રમાં શરીર ઉપર પરસેવો થાય છે. વળી ઉન્હાળાની ઋતુમાં તે શીતળપણાને પામે છે. જ્યારે શરીરે પરસેવો થાય છે, ત્યારે ચંદનના વિલેપનની જેમ શરીરમાં શીતળતા ઉત્પન્ન કરે છે. જ્યારે આ કામલીઓ મેલી થઈ જાય છે, ત્યારે સોનાની જેમ અગ્નિમાં નાખવાથી ચોખ્ખી અને નિર્મળ

થાય છે, તેથી જ વસ્ત્રોમાં આ રત્ન તુલ્ય છે તેવી તેની ખ્યાતિ થયેલી છે.'

શ્રેણિક રાજાએ રત્નકંબળોની આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળીને પૂછ્યું; 'આનું મૂલ્ય શું છે?' વ્યાપારીઓએ કહ્યું; 'એકેકની કિંમત સવા લાખ સોનામહોરો છે.'

આ પ્રમાણે તે વ્યાપારીઓના મુખેથી તેની કિંમત સાંભળીને રાજાના મનમાં આશ્ચર્ય થયું. તેથી તેણે જવાબમાં કહ્યું; 'અરે પરદેશી વ્યાપારીઓ! બહુ મૂલ્યવાળી આ કંબળો અમે ખરીદી શકીએ નહિ, કેવલ રત્નકંબલ ખાતર સવા લાખ સોનામહોરોનો વ્યય કરવો તે પ્રજાપાલક રાજા તરીકે રાજ્ય કે અમારી શોભા નહિ. બીજું; જ્યારે આ કામલી પહેરીએ ત્યારે ભરવાડ જેવો વેશ લાગે, તેથી ઉત્તમ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓને આ રત્નકંબળો પહેરવી તે શોભા આપનારૂં નથી. તેના ગુણો તો જે જાણતા હોય તેજ જાણે પણ પહેરવાથી બધા લોકો તુચ્છ જાતિપણું તો કહેજ. તેથી તે કંબળો લેવાથી સર્યું, આ ખરીદવાની અમારી ઇચ્છા નથી. વળી રાજ્યનાં રક્ષણ માટે લાખો સોનામહોરોથી અશ્વ, હાથી અને નરરત્નાદિકનો જો સંગ્રહ કરીએ તો તે દ્વારા યુદ્ધાદિકમાં વિજય પ્રાપ્ત થાય, એ રીતે રાજ્યનું રક્ષણ થાય આ કંબળોમાં રાજ્ય રક્ષણ કરવાનું શું સામર્થ્ય છે? જેથી કેવલ અમારા ઉપભોગ માટે લાખો સુવર્ણ મુદ્રાઓનો નિરર્થક વ્યય કરીએ!'

શ્રેણિક મહારાજાનાં આ વચનોને સાંભળીને તે વ્યાપા-

શીઓ વિલખા થઇ ગયા, અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ઉત્સાહ રહિત થયેલા તેઓ ઉઠયા; ત્યાંથી પોતાના ઉતારે જતાં પરસ્પર વ્યાપારની વાતો કરતા શાલિભદ્રના મહેલની નીચે થઇને તેઓ નીકળ્યા.

તેઓ પરસ્પર બોલતા હતા; 'ભાઇઓ! આવા મોટા નગરમાં પણ આ કંબળો વેચાણી નહિ, તો પછી આનાથી મોટું નગર બીજું કયું છે કે જ્યાં આ રત્નકંબળો વેચી શકાશે? મહારાજાધિરાજ શ્રેણિક જેવા પણ આ ખરીદવાને અશક્ત દેખાયા, આ પછી આ દેશમાં હવે કોણ ખરીદવાનું હતું?' આ પ્રમાણે બોલતા તેઓ જતા હતા. આ અવસરે શાલિભદ્રની માતા ભદ્રા શેઠાણી દાસીના સમૂહથી પરવરેલા ગોખમાં બેઠાં હતાં, અને નગરચર્યા જોતાં હતાં.

આ વ્યાપારીઓનાં આવાં વચનો તેમણે સાંભળ્યાં કે તરત જ તેમણે પોતાની દાસીને કહ્યું; 'રે દાસી! સત્વર જા અને આ પરદેશી વ્યાપારીઓ જાય છે, તે બધાયને અહીં લઈ આવ.' આમ ભદ્રા શેઠાણીની આજ્ઞા થવાથી તે દાસી દોડતી જઇને તે વ્યાપારીઓને કહેવા લાગી; 'મારા શેઠાણી તમને બોલાવે છે, તેથી તેમની પાસે ચાલો.'

તે સાંભળી એક વાચાળ વ્યાપારી બોલ્યો; 'અમારૂં શું કામ પડયું કે, તમારી શેઠાણી અમને બોલાવે છે? અમે ત્યાં આવીને શું કરીએ? અમારી વસ્તુઓ તમારા રાજા પણ ખરીદવાને શક્તિમાન થયા નહિ, તો તારી શેઠાણી શું ખરીદવાની હતી?'

દાસીએ કહ્યું; 'તમારા જેવા ઘણા વ્યાપારીઓ અમારા ભદ્રા શેઠાણીના મહેલમાં આવ્યા છે, અને આવે છે તે બધાયે પોતપોતાનાં ભાગ્ય પ્રમાણે લાભ મેળવીને જાય છે, કોઈ ખાલી હાથે પાછા જતા નથી. તમે તો કોઈ નવી જાતના વ્યાપારી દેખાઓ છો; વ્યાપારની રીત પણ જાણતા નથી. અનેકને દેખાડીએ, ત્યારે કોઈ એક ઘરાક મળે, પણ માલ ન દેખાડીએ તો ઘરાક મળતું જ નથી' તે સાંભળીને તેમાંથી એક બીજો વ્યાપારી પહેલા વેપારી પ્રત્યે બોલ્યો; 'ભાઈ! આમ નિરર્થક શું બકબક કરે છે? આપણે તો વ્યાપારી છીએ, વેચવા કાઢેલી ચીજો સેંકડો માણસો જુએ ત્યારેજ કોઈ ઘરાક મળે, તેમાં રોષ શો?'

પછી તેણે દાસીને કહ્યું; 'બહેન! આગળ ચાલ! તારી શેઠાણીની પાસે અમે આવીએ છીએ.' આમ કહીને દાસી સાથે તેઓ ભદ્રા શેઠાણીનાં ઘેર આવ્યા. તેઓ શેઠાણીના મહેલમાં પેઠા અને અહીંતહીં સુવર્ણ, રૂપુ તથા રત્નાદિકના ગૃહને શોભાવનારાં તોરણો તથા પુતળીઓ વગેરે જોઈને તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા.

તેઓ વિચારવા લાગ્યા; 'શું આ તે માનવોને રહે-વાનો મહેલ છે કે શું આ દેવમંદિર છે? ઘરના પ્રવેશ-દ્વારમાં જ આવી ઋદ્ધિનો વિસ્તાર કરેલો છે, તો પછી ઘરની અંદરના ભાગમાં કેવી શોભા હશે? ખરેખર આ શેઠાણી રત્નકંબળો જરૂર ખરીદશે.' આમ વિચારતાં તેઓ બીજા માળે ગયા. સ્થળે સ્થળે સૂર્યના તાપની જેમ રત્નથી

શોભતું ઘર જોતાં જોતાં તેઓ ભદ્રા માતા પાસે પહોંચ્યા.

ભદ્રા શેઠાણીએ પણ આદરપૂર્વક શિષ્ટાચાર કરીને તેમને બેસાડ્યા અને પૂછ્યું; ‘તમે શું માલ લાવ્યા છો ?’ વ્યાપારીઓએ જવાબમાં કહ્યું કે રત્નકંબળોને અમે લાવ્યા છીએ.

‘તે કેવી છે ?’ શેઠાણીએ જ્યારે પૂછ્યું; એટલે તે વ્યાપારીઓએ પોતાના માણસોના ખભેથી ગાંસડીઓ ઉતારીને તે રત્નકંબલો ભદ્રા શેઠાણીને દેખાડી. તે જોઇ ભદ્રા માતાએ પૂછ્યું; ‘આના કેવા ગુણો છે ?’

જવાબમાં વ્યાપારીઓએ પૂર્વની જેમ વિસ્તારથી રત્નકાંબળીના ગુણો વર્ણવી બતાવ્યા. ભદ્રાએ પૂછ્યું; ‘આની કિંમત શું છે ?’

તેઓએ કહ્યું, ‘એકેકની સવાલાખ સોનામહોર કિંમત છે.’ ત્યારે ભદ્રા માતાએ સ્મિત કરતાં કહ્યું; ‘મારા પુત્રને બત્રીશ પત્નીઓ છે, તે દરેકને એકેક આપવા માટે મારે આવી બત્રીશ જોઇએ છીએ, અને તમે તો સોળ જ લાવ્યા છો, તેથી શું કરૂં ? હવે તેને ફાડીને બે બે કકડા કરી આપો, તેથી મારી બધી વહૂઓને એકેક આપીશ.’

ભદ્રા શેઠાણીનાં આવાં વચનોને સાંભળીને નેપાળદેશના વ્યાપારીઓ વિસ્મય પામ્યા, અને પરસ્પર એકેકના કાનમાં ઘૂસપૂસ કરતાં તેઓ બોલવા લાગ્યા; ‘શું આ શેઠાણીને વાયુ હશે કે ચિત્તભ્રમ થયો હશે ? મગધદેશના રાજા શ્રેણિક જેવા જ્યારે એક પણ રત્નકંબલ ખરીદવાને સમર્થ થયા

નહિ, ત્યારે આ શેઠાણી તો કહે છે બત્રીશ કેમ ન લાવ્યા? અને આ રત્નકંબલના બે ટુકડા કરવાનું ઉપરથી કહે છે પણ આપણે આમ કેમ કરી શકીએ? તે કદાચ આપણો માલ ન ખરીદે તો શું થાય?

બીજા વ્યાપારીએ કહ્યું; 'તેમાં ચિંતા શું કરો છો? તેના કહેવા માત્રથી જ આપણે કયાં કકડા કરી નાંખીએ છીએ? પ્રથમ તો પૈસા કયાં છે? તેઓ જ્યારે આપણને મૂલ્ય જેટલા પૈસા આપશે; એટલે પછી જેમ તેઓ કહેશે તેમ આપણે કરીશું.' આમ નક્કી કરીને તેઓએ ભદ્રા શેઠાણીને કહ્યું; 'માતાજી! અમે પરદેશી છીએ, ઘેર જવાને આતુર છીએ, તેથી ઉધારે વ્યાપાર કરતા નથી, રોકડે રૂપિયે જ વ્યાપાર કરીએ છીએ, તેથી અમને એનું મૂલ્ય આપો; પછી તમને જેમ અનુકુળતા હશે તેમ કકડા કરી આપીશું.' તે સાંભળીને વ્યાપારીઓની અધીરાઇ જાણી ભદ્રા શેઠાણી જરાક હસ્યા અને ભંડારીને આદેશ કર્યો. 'વ્યાપારીઓ પ્રસન્ન થાય તે પ્રમાણે આ સોળ રત્નકંબલોની વીશ લાખ સોનામહોરા તેમને આપો.'

આથી ભંડારીએ તે વ્યાપારીઓને બોલાવ્યા, તેમને લઇને તેણે લક્ષ્મીગૃહમાં જઇને લક્ષ્મીગૃહનું દ્વાર ઉઘાડ્યું. વ્યાપારીઓ અંદર જઈને આસપાસ જોવા લાગ્યા.

તે વ્યાપારીઓએ ભદ્રા શેઠાણીના ધનભંડારમાં જોયું તો તેઓ અપાર આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયા. તે ભંડારમાં એક તરફ રૂપિયાના અગણિત ઢગલા પડેલા હતા, બીજી

બાજુ સોનામહોરોના ઢગલા હતા. ત્રીજી બાજુ રત્નોના ઢગલા આમ તેમ પડેલા હતા, વળી ઠેકાણે ઠેકાણે માણિકયાદિકના અનેક ઢગલા પડેલા હતા, વળી એક બાજુ મોતીના કોઠારો ભરેલા હતા, બીજી બાજુ સોનાના, એક બાજુ નીલમ–માણિકયાદિ રત્નોના તથા એક બાજુ વૈડુર્ય, વિદ્રુમ, પીરોજા તથા મરકત મણિના કોઠારો ભરેલા હતા. આ પ્રમાણે ચોરાશી જાતિનાં રત્નોની અગણિત સંખ્યા દેખીને વિસ્મય પામેલા તેઓ વિચારવા લાગ્યા; 'શું આ તે સાચું છે કે સ્વપ્ન છે? ઇંદ્રિજાળ છે કે દેવમાયા છે? આ શું છે? આ લક્ષ્મીનો જે સ્વામી હશે તે કેવો હશે? અહો! તેનું પુણ્ય કેટ–કેટલું પ્રબળ હશે? આ ધનનો સ્વામી જે વિચારે તે કરી શકે તેમ છે આ રાજગૃહી નગરીને ધન્ય છે કે જ્યાં આવા ધનકુબેર શ્રેષ્ઠીવર્યો વસે છે. આ નગરનું 'રાજગૃહ' એવું નામ સાર્થક છે.'

પછી તેઓને સોળ રત્નકંબલોનું વીસ લાખ સુવર્ણમુદ્રા ધન ભંડારીએ આપ્યું. ધન લઇને તેઓ મનમાં વિચારવા લાગ્યા; 'આપણે અજ્ઞાનતાથી નાણાની અધીરાઇ બતાવી તે સારૂં કર્યું નહિ' આ પ્રમાણે મનમાં શરમાતા તેઓ ભદ્રામાતા પાસે ગયા. ભદ્રાએ પૂછયું; 'તમને ઇચ્છિત દ્રવ્ય મળ્યું?'

તેઓએ કહ્યું; 'તમારી કૃપાથી શું મળતું નથી?' ભદ્રાએ ફરીથી કહ્યું; 'એકેક રત્નકંબળના બબ્બે સરખા ખંડ કરી આપો, કારણ કે મારા પુત્રને બત્રીશ પત્નીઓ છે, અને રત્નકંબળ સોળ છે, તેથી તેઓ સર્વને કેવી રીતે થઇ રહે?

તેથી હું તેના બબ્બે ખંડ કરાવું છું.'

તે સાંભળીને વ્યાપારીઓ ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા અને વિચારવા લાગ્યા; 'અહો આનું પુણ્યબળ કેવું છે ! જો કોઇ મહામહેનતે એક રત્નકંબળ ખરીદે, તો જીવની માફક તેને સાચવી રાખે અને ઉત્સવાદિકના પ્રસંગે તે વાપરે. આ તો પહેલેથીજ ટુકડા કરાવી નાંખે છે. તેમા તેને કાંઇ વિચાર પણ થતો નથી !! અહો ! આ સંસારમાં દ્રવ્યાર્જન કરનાર તથા દ્રવ્ય ભોગવનાર બન્ને વચ્ચે જે મોટું અંતર રહેલું છે, તે યથાર્થ છે તેમજ 'બહુરત્ના વસુંધરા' એ ઉક્તિ ખરેખર સાચી છે.' આમ વિચારી તે વ્યાપારીઓએ બધી રત્નકંબળોના બે બે ખંડ કરી દઇને ભદ્રા શેઠાણીને આપ્યા, ને તેઓ શાલિભદ્રના પુણ્યનું વર્ણન કરતા પોતાના આવાસસ્થાને ગયા.

ભદ્રાએ ન્હાવાના સમયે બત્રીશ રત્નકંબળના બત્રીશ ખંડો બત્રીશ વહુઓ માટે દાસીના હાથમાં આપ્યા. દાસી તે કટકાઓ લઇને ન્હાવાના સ્થળે ગઈ. દરેક વહુને એકેક કટકો આપ્યો. તેઓએ પૂછયું; 'આ શું છે ? આને અમે શું કરીએ ?'

દાસીએ કહ્યું; 'આજે પરદેશી વ્યાપારીઓ સવા સવા લાખ સોનામહોરોની કિંમતવાળા સોળ રત્નકંબળો લઇને માતાની પાસે આવ્યા હતા. તેઓએ આ કંબળો માતાને દેખાડી; માતાએ પૂછયું; 'બત્રીશ લાવી આપો' તેઓએ કહ્યું કે, 'માતા ! આ કાંઈ જ્યાં ત્યાં બનતી નથી. નેપાળ

દેશમાં બળતા લાકડાઓમાં કોઇ વખત ઉષ્ણુ યોનિવાળા ઉંદરો ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓની રૂંવાટીઓ ગ્રહણુ કરીને આ બનાવાય છે. ત્રણે ઋતુઓમાં તે સુખ આપે છે, માટે માતાજીએ એકેકના સવા લાખ સોનૈયા આપીને તે સોળ ગ્રહણુ કરી છે, ને તેના ટુકડા તમને મોકલાવેલ છે.' આ વચનો સાંભળી તેઓએ કહ્યું; 'આ અમે પહેરી શકીશું નહિં' કહીને ટુકડાઓથી પગ લૂંછી તે બધાયને નિર્માલ્યના કુવામાં ફેંકી દીધા.

ભદ્રા શેઠાણીએ આ હકીકત જાણી ત્યારે કહ્યું; 'દેવદૃષ્ય જેવા સુકોમલ વસ્ત્રોની પાસે આ કાંબળો શા હિસાબમાં?'

મગધનરેશ શ્રેણિકરાજાની ચિલ્લણા પટ્ટરાણીએ રત્નકંબળની વાત જ્યારે જાણી, ત્યારે તેણે રીસપૂર્વક રાજાને કહ્યું; 'તમારો સ્નેહસંબંધ જોયો જે જે નવી વસ્તુ પરદેશથી તમારી પાસે આવે છે તે તમે જોઇને દ્રવ્ય ખર્ચવાના ભીરૂપણાથી બહારથીજ તેને પાછી મોકલી આપો છો, અહીં અંતઃપુરમાં તો જોવા માટે પણુ મોકલતા નથી. આમ કરવાનું તાત્પર્ય હું જાણું છું તમે એમ ધારો છો કે 'જો અંતઃપુરમાં દેખાડીશ તો અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ તે માંગશે; ત્યારે વળી ખર્ચ કરવો પડશે' આ પ્રમાણે કૃપણુતા દોષથી બહારથીજ તમે તેવી વસ્તુઓ પાછી મોકલાવી આપો છો; પણુ સ્નેહની આ રીત નથી, કારણુ છ એ ઋતુમાં સુખ આપનાર રત્નકંબલો વેચાવા આવી હતી. તે પણુ તમેજ જોઇને પાછી મોલાકવી દીધી. તેમાંથી અમારે માટે એક પણુ કંબલ વેચાતી

લીધી નહિ, તેથી તમારો મારા ઉપરનો સ્નેહ કૃત્રિમ જ છે એમ જણાય છે'

રાજાએ કહ્યું; 'અરે! એમાં કૃપણતા બિલકુલ નથી. મેં તો એમ વિચાર્યું કે 'તે વસ્તુ નવી છે તે સાચું છે, પણ તેનો સ્પર્શ કર્કશ હોવાથી અંતઃપુરની રાણીઓને પહેરવામાં અને ઉપભોગ લેવામાં ચિત્તને પ્રસન્નકારી નહિ થાય તે હેતુથી મેં તે પાછી વાળી હતી, દ્રવ્યવ્યયના ભીરૂપણાથી પાછી મોકલી નહોતી'

ચિલ્લણારાણીએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'જો તમારાં અંતઃકરણમાં તેમજ હોય તો એક તો મંગાવીને મને આપો. તે નહિ આવે ત્યાં સુધી હું ભોજન કરીશ નહિ' આ પ્રમાણે પટ્ટરાણી ચિલ્લણા હઠથી આગ્રહ ધરીને રીસાઈને બેઠા. રાજાએ પણ તેનો અત્યાગ્રહ જાણીને રાજસભામાં આવી અભયકુમારને કહ્યું; 'બાળક તથા સ્ત્રીની હઠ દુર્નિવાર્ય હોય છે, તેથી ગમે તેમ કરીને એક રત્નકંબળ મંગાવી આપ.' આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થવાથી તેમણે એક વાક્ચાતુર્યવાળા પ્રતિહારીને તે વ્યાપારીઓ પાસે મોકલ્યો. તે કંબળના વ્યાપારીઓ પાસે જઈને તેણે કહ્યું; 'મહાનુભાવો! મગધાધિપ સ્વસુખે આજ્ઞા કરે છે કે, 'સવા લાખ દ્રવ્ય લઈને એક રત્નકંબળ અમને આપો. હું રોકડું મૂલ્ય લઈને જ લેવા આવ્યો છું' તે સાંભળીને સન્માનપૂર્વક વ્યાપારીઓએ ઉત્તર આપ્યો; 'અરે ભદ્ર! રાજાને અમારા બહુમાનપૂર્વક પ્રણામ કહેજો અને વિનંતિપૂર્વક જણાવજો કે

'સ્વામીએ જે એક રત્નકંબળ મંગાવી તે અમારા ઉપર મોટી કૃપા કરી છે, પરંતુ અમે સ્વામીને નમન કરીને ઉતારે જતા હતા. ત્યારે શાલિભદ્ર શ્રેષ્ઠીના મહેલની નીચે થઇને જતાં 'અમો પરદેશી વ્યાપારીઓ છીએ' તેમ જાણીને શાલિભદ્રની માતાએ અમને બોલાવ્યા અને પૂછયું કે, 'તમે શું વસ્તુઓ વેચવા આવ્યા છો?' તેમના પૂછવાથી અમે તેમને રત્નકંબળો દેખાડી તે શેઠાણીએ અમે માગ્યું તેટલું મૂલ્ય આપીને તે સર્વે ખરીદી લીધી છે. હવે અમારી પાસે એક પણ કામળ રહી નથી, તેથી અમે નિરુપાય છીએ. આ સેવકો તો પહેલેથીજ આશા રાખીને આપનાં ચરણ પાસે આવ્યા હતા, તે વખતે આપે જરા પણ ઇચ્છા દેખાડી નહિ, તેથી અમે તે કંબળો તેમને વેચાતી આપી દીધી; પરંતુ આવા રાજાની છત્રછાયાને પણ ધન્ય છે કે જયાં આવા મોટા શ્રેષ્ઠીઓ વસે છે; કારણ કે એમાંના ફક્ત એક શ્રેષ્ઠીએ પરદેશથી અમારી લાવેલી મહામૂલ્યવાન બધી રત્નકંબળો ખરીદી લઇને અમારો પ્રયાસ સફળ કર્યો. બીજી જે કાંઇ મહારાજા આજ્ઞા કરે તે અમે સ્વીકારવાને તૈયાર છીએ.'

આમ પ્રત્યુત્તર આપીને અને સન્માન કરીને તે પ્રતિહારીને તેઓએ વિસર્જન કર્યો. પ્રતિહારીએ રાજા પાસે જઇને સાંભળેલી બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને શ્રેણિક મહારાજા અને અભયકુમારે એક પ્રધાનને શાલિભદ્રની માતા પાસે મોકલ્યો.

દેવવિમાન જેવું શાલિભદ્રનું ભવન જોતો તે પ્રધાન ભદ્રા-

શેઠાણી પાસે ગયો. ભદ્રાએ અતિ આદર અને સન્માનપૂર્વક યોગ્ય આસન ઉપર તેને બેસાડ્યો અને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. તેણે કહ્યું, 'તમે જે રત્નકંબળો ખરીદી છે, તેમાંથી એક કંબળ 'જે દ્રવ્ય બેઠું હોય તે લઇને આપો' તેમ મહારાજ શ્રેણિકે કહેવરાવ્યું છે. મહારાણી ચિલ્લણાદેવીની ઇચ્છાને વશ થઈને મહારાજાએ તેમના માટે રત્નકંબળ મંગાવી છે.'

મહારાજા શ્રેણિકના પ્રધાનની આ વાત સાંભળી ભદ્રાએ વિનયપૂર્વક મધુરભાષામાં જણાવ્યુ; કે 'આ ધન, ધાન્ય, ગૃહાદિક બધું મહારાજાનુંજ છે, તેથી મૂલ્યનું શું પ્રયોજન છે? મૂલ્ય માગવું તે પણ અનુચિત છે જો કોઇ પારકો હોત તો તેને મૂલ્ય કહેવાય, જો મહારાજાના કામમાં અમારી કોઇ પણ વસ્તુ આવે તો અમારો મોટો ભાગ્યોદય કહેવાય. મહારાજાની આજ્ઞાને અનુકુળ રહીનેજ જો સેવકો કાર્ય સાધે, તો તેનાં સર્વ કાર્યો સફળ થાય છે આવી સેંકડો રત્નકંબળો મહારાજાને લુંછણું કરીને ફેંકી દેવાય. સેવકના ઘરમાં રહેલી કોઇ પણ વસ્તુ જો સ્વામીના ઉપયોગમાં આવે, તો તેથી વધારે સારૂં શું? તે દિવસ ધન્ય છે કે જે દિવસે અમારી વસ્તુ સ્વામીના ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી થાય, પણ હું શું કરૂં? આ રત્નકંબળનો મહારાજને ખપ પડશે એવું મેં પૂર્વે જાણ્યું નહોતું. તે સોળે રત્નકંબળોના દરેકના બબ્બે ખંડ કરીને મેં શાલિભદ્રની બત્રીશ સ્ત્રીઓને આપી દીધા છે.

ને તેઓએ પણ 'આ રત્નકંબળમાં શુ શોભા છે?' એમ જાણી તેનો અનાદર કરીને જ્યારે સ્નાન કરીને તેઓ

ઉઠી ત્યારે તે કટકાઓવડે પગ લુંછીને તેઓએ ફેંકી દીધા છે. આપ આવો અને જુઓ, નિર્માલ્ય કુઇમાં તે હજુ પણ પડેલા છે. હજુ પણ જો તેને અગ્નિમાં તપાવીએ, તો તે મળરહિત શુદ્ધ થાય તેમ છે, પરંતુ નિર્માલ્યપણાને પામેલી ભોગથી ઉતરેલી વસ્તુની હું મહારાજાને ભેટ કેમ કરી શકું ? જે ચીજ વાપરેલી ન હોય તેજ રાજા પાસે ધરાય, વાપરેલી વસ્તુ ધરવી તે યોગ્ય નથી; વળી પ્રણામપૂર્વક રાજા પાસે મેં કહેલી વિજ્ઞપ્તિ કરજો અને બીજી જે કોઈ વસ્તુનો મહારાજાને ખપ હોય, તે ખુશીથી મંગાવે; બધી વસ્તુ મહારાજાનેજ આધીન છે.'

ભદ્રા શેઠાણીનાં મુખેથી પ્રસન્ન હ્રદયની મધુર ભાષાની વિનયપૂર્વકની આ હકીકત સાંભળીને મંત્રી આનંદ પામ્યો. ત્યારબાદ ભદ્રાએ ઉત્તમ તાંબુળ વસ્ત્રાદિકવડે મંત્રીનું સન્માન કરી તથા શિષ્ટાચારપૂર્વક તેને પ્રસન્ન કરી વિસર્જન કર્યો.

પ્રધાને મહારાજા શ્રેણિક તથા મંત્રીશ્વર અભયકુમાર પાસે જઇને વિનયપૂર્વક ભદ્રાશેઠાણીએ કહેલી બધી હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને રાજા અને અભયકુમાર વિસ્મિત થયા અને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા. મહારાજા શ્રેણિક પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યા; 'અહો ! કેવી અનિર્વચનીય પુણ્યની ગતિ છે ! પુણ્યપુણ્યમાં પણ મોટું અંતર છે. હું સ્વામી —રાજા છું, આ મારા સેવક પ્રજાજન છે, પણ મારા ને તેના પુણ્યમાં મોટું અંતર છે; કારણ કે આ સેવક થઇને પણ એક દિવસ માત્રમાં જે ભોગવી શકે છે, તે આખા વરસે

પણ હું ભોગવવા સમર્થ નથી. મારે એક રત્નકંબળ લેતા વિચાર થઇ પડતો હતો અને આ શ્રેષ્ઠીએ સોળે સોળ રત્નકંબળો ખરીદીને જીર્ણ વસ્ત્રની જેમ તેના પગલૂંછણાં કરીને તે ફેંકી પણ દીધાં; પરંતુ એક વાતે હું પણ ધન્ય છું, કૃતાર્થ છું, કે મારા રાજ્યમાં આવા અનુપમ ભોગ્યપુણ્યને ભોગવનારા ભાગ્યશાળીઓ રહે છે અને સુખ વિલાસ કરે છે, તેથી મારૂં જીવન સફલ છે, આવું ભોગેશ્વરપણું તો પૂર્વ જન્મમાં કરેલી શ્રી જિનમાર્ગને અનુસરનારી શુદ્ધ તપશ્ચર્યા અને દાનાદિકના ફળરૂપ હોય છે, તેથી એવી આરાધના કરનારના હું દર્શન કરૂં, તે કેવો છે તેને જોઉં. અતિ પુણ્યવંતનાં દર્શન કરવાથી પણ દિવસ સફળ થાય છે.'

આ પ્રમાણે વિચારીને મહારાજાએ અભયકુમારને કહ્યું; 'તું ભદ્રામાતાના ઘેર જા, અને મિષ્ટ વચનો વડે તેને આનંદિત કરીને સન્માનપૂર્વક બહુ પ્રયત્ન વડે તેના પુત્ર શાલિભદ્રને સુખ ઉપજે તેવા સુખાસનમાં બેસાડીને દિવ્ય વાજીંત્ર આગળ વાગતા હોય તેમ આડંબરપૂર્વક અહીં તેડી લાવ, કે જેથી પુણ્યશાળી એવા તેના હું દર્શન કરૂં, રાજાની આજ્ઞા થવાથી કેટલાક પરિવારને સાથે લઇને અભયકુમાર હર્ષપૂર્વક શાલિભદ્રના ઘેર ગયા.

સેવકોએ અભયકુમારના આવાગમનની હકીકત ભદ્રા શેઠાણીને જણાવી હતી. ભદ્રા પણ પોતાના આવાસની નજીકમાં તરત જ ઘણી સખીઓ તથા દાસીઓથી પરવરેલા પોતાના ઘરના આંગણાથી સો ડગલાં સામા ગયા. ત્યાં જઇ

અતિ આદરપૂર્વક લૂછણા કરીને અભયકુમારને ઘરમાં તેડી ગયા. ને ભવ્ય આસન ઉપર બેસાડીને અદ્ભુત એવી જુદા જુદા દેશોમાં બનેલી વસ્તુઓ મંત્રીશ્વર અભયકુમારને ભેટણામાં ધરી અને પુષ્પ, તાંબુલ, અત્તર વગેરેથી શિષ્ટાચાર દેખાડીને બે હાથ જોડી ભદ્રા શેઠાણીએ કહ્યું; 'આજે અમારો મહાન પુણ્યનો ઉદય થયો છે, આજનો દિવસ સુંદર છે, આજે અમારા મનોરથો પૂર્ણ થયા છે, કારણ કે આપ મહામંત્રીશ્વરે પોતે પોતાના ચરણોના સ્પર્શથી અમારૂં ઘર પાવન કર્યું છે. આપે આટલો શ્રમ શા માટે લીધો? ત્યાં રાજદ્વારે રહીને જ આજ્ઞા કેમ ન કરી?'

ભદ્રાના આવા વિનય, ઔચિત્ય તેમજ ભક્તિભાવ ભર્યા કથનને સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું; 'તમે કહ્યું તે સાચું છે, હું જાણું છું કે તમારા જેવા કુલીન પ્રજાજનોની તેજ રીત છે. પરંતુ મારે પણ મહારાજાનો આદેશ પ્રમાણ કરવાનો છે. મહા પ્રસન્ન ચિત્તવાળા મહારાજાએ મને કહ્યું છે કે, 'તું પરિવાર સહિત શાલિભદ્રને ઘેર જા. ત્યાં જઇને કુશળ સમાચાર પૂછીને અતિ આદર તથા પ્રયત્નપૂર્વક તેને અહીં તેડી લાવ, કે જેથી હું પુણ્યવંત એવા તે શાલિભદ્રના મુખને જોઉં.'

આ પ્રમાણે રાજાનો આદેશ મળવાથી શાલિભદ્રને તેડવા માટે હું આવ્યો છું.

આમ કહી તે મંત્રીશ્વરે ભદ્રા માતાને ફરી કહ્યું; 'માટે શાલિભદ્રને આપ મારી સાથે મોકલો, કે જેથી અતિ ઉત્સુક એવા મહારાજાનો મનોરથ સફળ થાય. પ્રસન્ન થયેલા રાજા

તેની મહત્તા વધારશે અને મોટી કૃપા દેખાડશે; વળી તેમ થવાથી સમગ્ર નગરમાં તમારા ઘરની કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠામાં ઘણો વધારો થશે. અને દુર્જનોના મુખ કાળા થશે હું અશ્વ વાહી સુખાસનમાં મારી સાથેજ તેને બેસાડીને લઈ જઈશ, અને રાજા તરફનું સન્માન અપાવીને હુંજ અહીં લાવીશ, તેથી સત્વર મારી સાથે એને મોકલો. બીજા ઘણા લોકો દ્રવ્યનો વ્યય કરે છે, વારંવાર આવીને પાછા જાય છે પણ રાજાના દર્શન તેઓ મેળવી શકતા નથી. અમારા જેવાને વિજ્ઞપ્તિ કરે છે. તથાપિ કોઈકને જ મેળાપ થાય છે, અને કોઈને નથી પણ થતો. પુણ્યવંત એવા તમારા પુત્રને મળવા માટે તો ઊલટું મહારાજા અતિ આતુર છે, તેથી તેમાં તમારે કોઈ જાતની શંકા કરવા જેવું નથી.'

મંત્રીશ્વર અભયકુમારે કહેલી આ વાત સાંભળીને ભદ્રા શેઠાણીએ કહ્યું; 'આપે જે કહ્યું તે બરાબર સાચું જ છે. સંસારમાં રત્ન સમા ગણાતા આપ મંત્રીશ્વરના વચનમાં અશ્રદ્ધા શાની હોય? કોણ મૂર્ખ તેમાં વિકલ્પ કરે? હું પણ આપની કૃપાથી જાણું છું કે આ લોકમાં મહત્તા, પ્રતિષ્ઠા, માન, મોટાઈ, યશ, ખ્યાતિ, શોભા, સમૃદ્ધિ, સુખ, સૌભાગ્ય અને શત્રુનો જય તે સર્વમાં રાજાનું સન્માન પણ અવશ્ય કારણરૂપ છે રાજદ્વારમાં જવાથી સ્વાભાવિક રીતે ઘણા વિઘ્નોનો નાશ થઈ જાય છે કહ્યું છે કે, 'રાજસભામાં જવું, અને રાજસન્માનિત લોકોને મળવું, તેમના મેળાપથી દ્રવ્ય નિષ્પત્તિ કદાચ ન થાય, તો પણ અનર્થોનો નાશ તો જરૂર થાય જ છે, ને પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત થાય છે.'

અને જ્યારે મહારાજા સ્વયં કૃપા કરીને બોલાવે ત્યારે શું કહેવું? તે તો પરમ પુણ્યના ઉદયને સૂચવનાર અને સકળ ઈચ્છિત આપનાર થાય છે તે હું જાણું છું. પણ આ મારો શાલિભદ્ર રાજસભાનો વ્યવહાર જાણતો નથી. તે કોઈ દિવસ રાજસભામાં ગયો નથી. રાજસભામાં છત્રીશ રાજકુળના માણસો હોય છે તેમાં આ શાલિભદ્ર જાણતો નથી કે પહેલાં કોને નમવું? પછી કોને નમવું? વળી રાજસભામાં આમ બોલાય, આમ ન બોલાય, અહીં ન બેસાય, તેવું કાંઈ પણ તે જાણતો નથી. વળી ત્યાં ઘણા ધનવંત શ્રેષ્ઠીઓ ઘણા મંત્રીઓ ઘણા ઉત્તમ કુળોવાળા ક્ષત્રિયો બેઠા હોય છે, તેમાં આગળ બેઠેલા કોણ? પાછળ બેઠેલા કોણ? દક્ષિણ દિશામાં બેઠેલા કોણ? મોટા કોણ? નાના કોણ? તેમની વચ્ચે કેવી રીતે બેસવું? આ સર્વનો અભ્યાસ નહિ હોવાથી મારો શાલિભદ્ર તેવું કાંઈ જાણતો નથી, તેથી ત્યાં આવીને તે પ્રશંસનીય કેવી રીતે થાય? મહારાજાની કૃપાથી આજ સુધીમાં એક ઘડી માત્ર પણ પરતંત્રપણામાં તે રહેલો નથી. વળી રાજદ્વારે આવવામાં જ એક હજાર કોશ જવામાં થાય તેટલો તેને પરિશ્રમ થશે, તેથી જો અમારા ઉપર મહારાજાની કૃપા હોય, તો સેવકની માનવૃદ્ધિ માટે તેઓ પોતેજ શ્રમ લઈને અહીં પધારે અને પોતાનાં ચરણની રજ વડે અમારૂં ઘર પવિત્ર કરે. તેમ થશે તોજ અમારા બધા મનોરથો સંપૂર્ણ થશે, અને આ સેવક સર્વ શ્રેષ્ઠીઓમાં વિશેષ પ્રશંસનીય થશે.'

સ્વામીના માત્ર ચાર ઘડીના શ્રમ માત્રથી જ અમને બહુ સુખ પ્રાપ્ત થશે અને તેના માનની વૃદ્ધિ થશે. આ મેં વિનંતિ

કરી છે તે આપની કૃપા વડે જ પાર પડશે; નહિ તો પાર નહિ પડે; કારણ કે રાજાઓ તો મંત્રીને જ આધીન હોય છે.'

તદુપરાંત આપના જેવા પરદુઃખભંજન કૃપાળુ સજજનો તો પરની ઈચ્છાનુસાર જ વર્તે છે. આ મહાન નગરમાં સર્વ પુરૂષો મધ્યે હાલ બે જ પુરૂષો ઉત્તમ છે એક મારા જમાઈ અને આપના ભગીનીપતિ ધન્યકુમાર અને બીજા આપ, કે જેઓ પારકા મનોરથોને પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ જેવા છો તેથી જો આપ કૃપા કરીને 'આ કરવા યોગ્ય જ છે.' એટલું હૃદયમાં ધારણ કરશો, તોજ તે કાર્ય થશે, નહિ તો થશે નહિ. અમારા જેવાના ઘેર મહારાજનાં આગમનનો સંભવ કયાંથી હોય? તેથી અમારા ઘરની પ્રતિષ્ઠા પણ તમારે જ આધીન છે, પછી જેમ ઠીક પડે તેમ કરો."

આ પ્રમાણે ભદ્રા શેઠાણીનાં વચનોને સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું; 'તમે જે કહ્યું તે સત્ય છે. તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં હું વિલંબ કરીશ એવી બિલકુલ અશ્રદ્ધા કરશો નહિ; કારણ કે તમારી સાથે અમારે ઘણો સંબંધ છે પહેલા તો આપણે બંને શ્રી જિનેશ્વર દેવના ચરણોના ઉપાસક છીએ. શાલિભદ્રની બ્હેન અને મારી બ્હેન એકજ ઘેર પરણેલ છે તે બીજો સંબંધ છે વળી ત્રીજો સંબંધ એ છે કે મહારાજા ને ગોભદ્ર શ્રેષ્ઠી પરમમિત્ર હતા તેથી તમારા ઘર ઉપર તો મહારાજાની પ્રથમથીજ કૃપા છે, વળી તમારૂં કાર્ય તે હું મારૂં જ કાર્ય જાણું છું, તેમાં જરાપણ આંતરો હું ગણુતો નથી; પરંતુ જો હું એકલોજ જઈને ત્યાં વિજ્ઞપ્તિ કરીશ તો સભામાં કેટલાક નાદાન લોકો પણ હોય છે તેઓ

એમ બોલશે કે, 'મંત્રીને કોઇ પ્રકારે ભદ્રાએ વશ કર્યા જણાય છે, તેથી તેને ઘેર જવાની તે પ્રેરણા કરે છે, તેના ઘરનો કોઇ પ્રધાન માણુસ તો કહેવા સાટે પણ આવ્યો નથી'

વળી કોઇ વાચાળ બોલશે કે, 'મહારાજાની આજ્ઞાનું પાલન આવું થાય છે કે ? તેમની આજ્ઞા સાંભળીને તે તો ઇચ્છાપૂર્વક અહીં આવ્યા નહિ, પણુ ઊલટું રાજાને ત્યાં બોલાવે છે ! જો રાજા પોતે ત્યાં જશે, તો પછી મહારાજાની મહત્તા ક્યાં રહેશે ?' વળી કોઇ બોલશે કે 'જો મહારાજા થઇને વાણિયાને ઘેર જશે, તો પછી અમારા જેવાના ઘેર તેઓ કેમ નહિ આવે ? અને પ્રત્યેકને ઘેર જવાથી રાજાની હલકાઈ દેખાશે.' આ પ્રમાણે જુદા જુદા લોકોની જુદી જુદી વાણી સાંભળવાથી જો કે રાજાની તમારી ઉપર મોટી કૃપા છે તોપણુ કોને ખબર પડે કે શું થશે ? રાજાઓનાં મન ક્ષણુસ્થાયી અને અસ્થિર હોય છે, તેથી કદાચ તેમના મનમાં જુદો ખ્યાલ આવી જાય તો મારૂં કથન સિદ્ધ થાય અગર ન પણ થાય તેથી જો ધાર્યા પ્રમાણેજ કરવાની ઇચ્છા હોય તો મારી સાથે સુખાસનમાં બેસીને તમેજ રાજા પાસે ચાલો. ત્યાં આવીને જેવી રીતે મારી પાસે વિજ્ઞપ્તિ કરી છે, તેવીજ રીતે તેમની પાસે પણ કરજો તે વખતે હું તમારાથી જુદો પડીને અવસર યોગ્ય કથનવડે તમારૂં કાર્ય કરી આપીશ. ધન્યકુમાર પણ ત્યાંજ બેઠેલા હશે, તે પણ તે કાર્યમાં પ્રેરણા કરનાર થશે. ત્યાં આવવાથી તમારૂં કાર્ય અવશ્ય સિદ્ધ થશે એમજ જાણજો.'

⁘

૧૨ : મગધેશ્વર શાલિભદ્રને ત્યાં :

મંત્રીશ્વર અભયકુમારનાં આ પ્રકારનાં વચનો સાંભળીને અતિ અદ્‌ભુત ભેટણું સાથે લઇને ભદ્રા સુખાસનમાં બેસી સાથે ઘણાં દાસ દાસીઓને લઈ અભયકુમારની સાથે રાજદ્વારે ગયા. જેવા સુખાસનમાંથી ઉતરીને સભામાં તેઓ પ્રવેશ કરતાં હતાં તેટલામાં તો અભયકુમારે આગળ થઇને મહારાજાને કહ્યું; 'સ્વામિન્! શાલિભદ્રની માતા વિજ્ઞપ્તિ કરવાને આવે છે. તે સ્વામીએ સ્વીકારવી.'

તેટલામાં ભદ્રા રાજા પાસે આવ્યાં, અને ભેટણું ધરીને પ્રણામ કરી ઉભા રહ્યા. રાજાએ આદરપૂર્વક હાથની સંજ્ઞાથી ભદ્રા શેઠાણીને બેસવા માટે ઉચિત સ્થાન દેખાડીને કહ્યું; "ભાગ્યવંત શેઠાણી! તમે ભલે આવ્યા, લીલાપતિ એવો તમારો પુત્ર ક્ષેમકુશળ છે ને?

ભદ્રાએ કહ્યું; 'સ્વામીની કૃપાવડેજ સુખ અને ભોગેંદ્ર-પણું મેળવી શકાય છે. જેના ઉપર આપ સ્વામીની મીઠી દૃષ્ટિ થાય તેનું અશુભ કરવાને કોણ સમર્થ છે? વળી જેના ઉપર આપની સંપૂર્ણ કૃપાદૃષ્ટિ થાય તેને ઐહિક સુખવિલાસ પ્રાપ્ત થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય! તેને કોણ વિઘ્ન કરનાર થાય?

ફરીથી મહારાજા શ્રેણિકે પૂછયું; 'ભદ્રા! તેડાવ્યા છતાં તમારો લીલાપતિ પુત્ર કેમ ન આવ્યો?

ભદ્રાએ કહ્યું; ' મહારાજ ! જન્મથી આજ સુધી આપની કૃપાથી તેણે લીલાપતિપણું જ કર્યું છે. તે ક્રીડા કરવાનું જ માત્ર જાણે છે, બીજું કાંઈ જાણતો નથી. તેના સ્વરૂપનું સર્વ રહસ્ય બુદ્ધિનિધાન અભયકુમાર મંત્રીશ્વર પાસે મેં કહી દીધેલું છે. હવે સ્વામીની કૃપા તો અમારી ઉપર છે જ, પણ વિશેષ કૃપા કરીને આપ અમારા ભવનમાં પધારો અને સેવકને પવિત્ર કરો. જ્યારે સ્વામીની સંપૂર્ણ કૃપા થાય છે, ત્યારે કાંઈ વિચારવાનું રહેતુંજ નથી આપના જેવા મહાન પુરૂષો હોય છે તે પારકાના મનોરથ પૂર્ણ કરવા સિવાય બીજો કાંઇ વિચાર કરતા જ નથી. અમારા જેવા પરમાણુ તુલ્ય સેવકના મનોરથ પૂર્ણ થવાથી આપના જેવાની ગુરુતામાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે, કાંઈ પણ હાનિ થશે નહિ. તેથી કૃપા કરીને મારી વિનંતિ સ્વીકારી આપનાં ચરણની સ્થાપના વડે મારૂં ભવન આપને જેમ સુખ ઉપજે તેવી રીતે પાવન કરો. આપના અમારા ઘેર પધારવાથી આપના સેવક લીલાપતિને યથાર્થ ફળની પ્રાપ્તિ થશે. તેને અહીં આવતા હજારો કોશનો પંથ કરવાના શ્રમતુલ્ય શ્રમ થશે, પછી તો આપની ઇચ્છા પ્રમાણે છે. આપની આજ્ઞા કોણ માનતું નથી ? આપ જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. અમારે તો આપની આજ્ઞા શિરોમાન્ય છે '

ભદ્રાના ભાવપૂર્વકના મધુર વચનોને સાંભળીને રાજાએ મંત્રીશ્વર અભયની સામે જોયું. તે જોઇને અભયકુમારે કહ્યું; ' સ્વામી ! પ્રજાપાલનમાં તત્પર એવા આપના જેવાએ તેમનાં ઘેર જવું યુક્ત જ છે. તેમાં કાંઈ લઘુતા નથી. આપ ત્યાં પધારશો તો તેમના મનોરથ પૂર્ણ થશે, તેઓને અનિર્વચનીય

આનંદ થશે અને લોકોમાં પ્રજાવત્સલપણાની આપની કીર્તિનો ઘણો પ્રભાવ ફેલાશે, પછી તો આપને જેમ રૂચે તેમ કરો.'

તે વખતે ધન્યકુમારે પણ અભયકુમારનાં વચનને ટેકો આપ્યો ને કહ્યું કે, 'મહારાજ! મંત્રીશ્વર બરાબર કહે છે. આપ ત્યાં જશો તો પ્રજાનું વાત્સલ્ય કરવાથી આપની કીર્તિમાં ઘણી વૃદ્ધિ થશે.' આમ સાંભળીને મહારાજા શ્રેણિકે તે અવસરે ભદ્રાને કહ્યું; 'ભદ્રા માતા! તમે સુખેથી ઘેર જાઓ અમે તમારા ભવનમાં આવીશું'

આવા મહારાજાનાં વચનો સાંભળીને હર્ષપૂર્વક સુવર્ણ તથા રત્નોવડે રાજાનું લુંછણું કરી સુખાસનમાં બેસીને ભદ્રા ઘેર ગયા. ત્યાર બાદ પોતાના મુખ્ય–મુખ્ય પુરૂષોને બોલાવીને ભદ્રાએ આજ્ઞા કરી; 'આપણા ઘરથી રાજદ્વાર સુધીના માર્ગમાંથી કચરો સાફ કરાવી નાખો, સુગંધી જળ છંટાવો, વિચિત્ર પુષ્પાદિક પથરાવીને રસ્તાઓ મનોહર કરો, ત્રણ રસ્તા, ચાર રસ્તા, તથા મહામંડપને ધ્વજા, પતાકા અને તોરણાદિક વડે અતિ રમણીય બનાવો, માર્ગમાં રહેલી દુકાનની શ્રેણીઓને સુવર્ણના કસબી વસ્ત્રોવડે અલંકૃત કરો! સ્થળે સ્થળે કૃષ્ણાગરૂ, મૃગમદ, અંબર વગેરેથી ધૂપની શ્રેણીઓ કરીને આખો રસ્તો સુગંધવાસિત કરો, વળી સ્થાને સ્થાને રાજરસ્તા પરની દુકાનો ઉપર ફુલના લાંબા તોરણો બંધાવો.'

ભદ્રા શેઠાણીનો ઉપરોક્ત આદેશ થવાથી તેઓ તે પ્રમાણે કરવા પ્રવર્ત્યા, તેટલામાં તો પુત્રના મોહથી શાલિભદ્ર પર સદા મમત્વ રાખનાર ગોભદ્રશેઠે પોતાની દિવ્ય શક્તિથી જ ભૂમિ

ઉપર રહેલ રાજગૃહ નગરને સ્વર્ગના નગરતુલ્ય એવું બનાવી દીધું કે બધા લોકો ઘણા દિવસ સુધી જુએ તો પણ તૃપ્તિ પામે નહિ.

પછી મહારાજા શ્રેણિક, મંત્રીશ્વર અભય અને અન્ય માનનીય પ્રધાનો, રાજ્યના માનનીય સામંતો તેમજ મોટી સેનાથી પરિવરેલા, ગીત વાજીંત્રના નાદ તથા બંદિજનોની બિરૂદાવળી વગેરેના આડંબર સહિત રાજદ્વારથી નીકળ્યા, અને માર્ગમાં કરેલી નગરશોભા જોવા લાગ્યા. એ શોભા જોઈને તેઓ બધા ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર પામ્યા અને સંભ્રમપૂર્વક પાસે રહેલાને પૂછવા લાગ્યા; ' અહો ! આવું અતિશય સુંદર નગર કોણે બનાવ્યુ ? '

તે સાંભળીને પ્રતિહારી પુરૂષો બોલ્યા; ' આપ સ્વામીને પોતાના ઘેર આવવાનું નિમંત્રણ કરેલું હોવાથી ભદ્રા શેઠાણીએ આ પ્રમાણે કરાવ્યુ છે. આમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. હજુ આગળ તો ન વર્ણવી શકાય તેવી રચના કરેલી છે, તે તો જુએ તેજ જાણે તેમ છે મોઢેથી તેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી.

મહારાજા શ્રેણિક આ સર્વે હકીકત સાંભળીને અતિશય વિસ્મય પામ્યા અને બોલ્યા; ' આટલા ટુંક સમયમાં કોણ આ પ્રમાણે કરી શકે ? આ તો દૈવી શક્તિ જ દેખાય છે. '

પછી જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલવા લાગ્યા તેમ તેમ પૂર્વે નહિ જોયેલી, અનિર્વચનીય નગરની તેમજ નગરના રાજમાર્ગોની શોભા તેઓ જોવા લાગ્યા. ક્ષણે ક્ષણે સૈન્યના લોકો અને પૌરજનો અતિ અદ્ભુત રચના દેખવાના કૌતુકથી ચિત્ત

ખીંચાઈ જવાને લીધે આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થયેલા સ્તંભિત થયા હોય તેમ આગળ ચાલવાને સમર્થ થતા નહોતા.

પણ જયારે કોઈ આવીને પ્રેરતું કે, "ચાલો, ચાલો, આગળ આથી પણ વિશેષ રમણિકતા છે" ત્યારે તેઓ આગળ ચાલતા હતા. આગળ ચાલતા ચિત્તમાં અતિ ચમત્કાર ઉપ જાવે તેવી રચના જોતા ત્યારે અનિમેષ દૃષ્ટિ થઈ જવાથી તેઓ મનુષ્યો છતાં દેવતા જેવા લાગતા હતા.

હસ્તિના સ્કંધ ઉપર બેઠેલ મહારાજા પણ આમતેમ જોતા હતા. અને સર્વ સ્થાને નિરૂપમ અને પૂર્વે નહિ જોયેલી કે નહિ સાંભળેલી નગરની શોભાને જોઈને ચિત્તમાં અત્યંત આશ્ચર્યને ધારણ કરતા આગળ ચાલતા હતા. વળી જયારે એક બાજુની શોભાને રચના તેઓ જોતા હતા, ત્યારે બીજી બાજુની શોભાને જોયા વિનાની રહી જતી હતી, ત્યારે પાસે રહેલ સેવકો કહેતા કે, "મહારાજ! આ બાજુ તો જુઓ, અહીં બહુ જોવા જેવું છે." તે સાંભળીને વાંકું મોઢું કરીને રાજા તે બાજુ જોતા, ત્યારે સેવકો કહેતા; 'મહારાજ! આ આગળ રહેલું કૌતુક તો જુઓ.' ત્યારે વળી મહારાજા કૌતુકથી દૃષ્ટિને સીધી કરીને આગળ જોતા હતા.

આ પ્રમાણે ક્ષણે ક્ષણે ગોભદ્રદેવે કરેલી નગરની શોભાને જોતા, વારંવાર આશ્ચર્યમાં નિમગ્ન થતા અને ઉંચા ચક્ષુ કરીને આમતેમ નિહાળતા મહારાજા આદિ સર્વ વિભ્રમમાં પડી જતા હતા.

'આ કેવી રીતે બનાવ્યું હશે?' તેની પગલે પગલે શંકા

કરતા વળી આગળ નવું આશ્ચર્ય જોતા ત્યારે તે કરતા પણ વિશેષ બુદ્ધિ વાપરીને વિચાર કરતા, પણ તેઓ કાંઈ રહસ્ય મેળવી શકતા નહોતા આ પ્રમાણેનો વૈભવ જોતા મહારાજા શ્રેણિકને વિચાર આવતો કે, 'શું આ સત્ય છે કે શું આ સ્વપ્ન છે? કે શું આ ઇંદ્રજાળ છે? આવી આશ્ચર્યકારી વસ્તુઓ કોણે બનાવી હશે? કેવી રીતે બનાવી હશે? કેટલો દ્રવ્યવ્યય થયો હશે? આશ્રય વિના તે રહી કેમ શકતી હશે? અહો! પુદ્ગલની વિચિત્રતા પણ કેવી છે? જિનેશ્વરદેવના સિદ્ધાંતના જ્ઞાતા સિવાય આનું રહસ્ય કોણ જાણી શકે તેમ છે? તેથી જિનવચન જ સત્ય છે કારણ કે આગમમાં કહ્યું છે કે, 'જીવોની ગતિની વિચિત્રતા, પુદ્ગલના પર્યાયોના આવિર્ભાવ તથા તિરોભાવ સંબંધી વિચિત્રતા અને કર્મના બંધ તથા ઉદયની વિચિત્રતા; આ સર્વ વિચિત્રતાનું રહસ્ય શ્રી જિનેશ્વરદેવ અથવા શ્રી જિનેશ્વરદેવના આગમોના જ્ઞાતા જાણે છે બીજું કોઈ જાણતું નથી, તેથી ખરેખર તે જ સત્ય છે.'

આ પ્રમાણે મનમાં વિચારતા અને સ્થાને સ્થાને નવી નવી રચનાઓ, મંડપો તથા પૂતળીઓથી કરાતાં નૃત્યાદિ મહાઆશ્ચર્યો જોતાં 'શું આ સચેતન દેવીનું રૂપ છે કે અચેતન દેવીનું રૂપ છે?' તેમ વારંવાર વિચારતા, વારંવાર શ્રી જિનેશ્વરદેવના માર્ગ અને જ્ઞાનને સત્યપણે સદ્દહતા મગધેશ્વર મહારાજા શ્રેણિક આનંદ પામતા હતા

'જો હું આ શ્રેષ્ઠીને ઘેર ન આવ્યો હોત તો આવા વિચિત્ર અને કોઈ વખત નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા

કૌતુકો ક્યાંથી જોવા મળત ?' આ પ્રમાણે આનંદપૂર્વક કલ્પના કરતાં પરિવાર સહિત શ્રેણિક મહારાજા ઉત્તમ દૈવી શોભાથી શોભતા શાલિભદ્રના મહેલે પહોચ્યા. ત્યાં પહેલા દ્વારમાં પ્રવેશ કરતાં લીલાં રત્નનાં દળોથી શોભતા સુવર્ણ કળશોથી કાંતિવાળા થયેલા, અનેક ઉત્તમ રત્નો જેમાં આંતરે આંતરે ટાંગ્યા હતાં તેવાં ત્રણ તોરણો રાજાએ દીઠા. મગધેશ્વર મહારાજા શાલિભદ્રના 'ભવનમાં પ્રવેશ કરીને આગળ જતા હતા તે વખતે પાણીનો ભ્રમ કરાવતું સ્ફટિક રત્નથી બનાવેલું ભૂમિતળ જોઇને કેટલાક ભોળા માણસો પાણીના ભ્રમથી વસ્ત્ર સંકોરવા લાગ્યા. ત્યારે બુદ્ધિમાન અભયકુમારે પોતાની નિપુણતા દેખાડવા માટે તથા અજ્ઞાનતાનું હાસ્ય નિવારવા માટે હાથમાંથી સોપારી નીચે નાખી, તે સોપારી ભૂમિ ઉપર પડી તેનો શબ્દ થતાં જ 'આ સ્ફટિક રત્નનું ભૂમિતળ છે' તેમ ખાત્રી થવાથી તેઓ તેના ઉપર થઇને આગળ ચાલ્યા

આગળ દિવ્ય એવા મણિનિર્મિત સ્તંભોવાળું અતિ સુંદર સ્થાન જોઇને રાજા ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા અને ત્યાં તેઓ બેસવા જાય છે, તેવામાં તેમનો તેવો આશય ઇંગિતાકારથી જાણીને પ્રણામ કરીને ત્યારબાદ ભદ્રા શેઠાણી કુળવધૂઓ સહિત મણિ તથા મુક્તાફળથી તેમને વધાવી અને મહામૂલ્ય લક્ષાધિક સુવર્ણ તથા રત્નોથી તેમનું લુંછણું કરીને વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યા; 'મહારાજ! ઉપરનો માળ પવિત્ર કરો.' આ સ્વામીને બેસવા લાયક સ્થળ નથી. આ તો દ્વારપાળને બેસવાનું તથા પશુઓને બાંધવાનું સ્થાન છે."

તે સાંભળીને મહારાજા વિચારવા લાગ્યા; 'અહો! પુણ્યપ્રકૃતિમાં કેવો ભેદ છે? આવું સુંદર તો મારૂં શયનાલય પણ નથી શુદ્ધ આશય તથા બહુમાનયુક્ત સત્પાત્રદાનાદિ ધર્મ પૂર્વભવે જેણે સેવ્યા હોય તેને જ આ બધું પ્રાપ્ત થાય છે. પાપપુણ્યના વિચિત્ર ભેદો શ્રી જિનેશ્વરદેવે કહેલા છે, તે ખરેખર યથાર્થ છે.'

આમ વિચારી શુદ્ધ ઉપયોગવાળા થઇને નિસરણીવડે મહારાજા ઉપરના માળે પરિવાર સહિત ચઢ્યા. તે માળ વિવિધ પ્રકારના રત્નોથી જડેલા ગોખોવાળો, મોતીઓથી ગુંથેલી જાળીઓવાળો, સ્થાને સ્થાને સુગંધી ધૂપાદિકથી વાસિત, વિવિધ પ્રકારના વાજિંત્રોથી ગાજી રહેલો અને બહુ જોવા લાયક હતો.

પહેલે માળે આવ્યા એટલે ફરી ભદ્રાએ વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'આપ મહારાજાએ તો કૃપા કરીને હજુ ઉપરના માળે પધારવું, આ સ્થાન દાસી, દાસ, સિપાઈ, તલવાર, ભાલા વગેરે આયુધો રાખનારાઓ અને વાજિંત્રો વગાડનારાઓ માટે છે. આ સ્થાન સ્વામીને બેસવા લાયક નથી." આથી મગધેશ્વર ચિત્તમાં અતિશય ચમત્કાર પામીને વિચારવા લાગ્યા; "અહો! આનો પુણ્યવિલાસ તો જુઓ! મારા સ્થાનથી પણ અધિક સુંદર એવું સ્થાન દાસી વગેરેને બેસવાનું છે. અહો! આ બધો અતિ આદરપૂર્વક આપેલ સત્પાત્રદાનાદિકનો જ ચમત્કાર છે."

આમ વિચારતાં મહારાજા ત્રીજે માળે પધાર્યો.

તે સ્થાનનું ભૂમિતળ જુદા જુદા દેશમાં બનેલ રેશમી વસ્ત્રો વગેરેથી ચંદ્રના ઉદય સમયે સંધ્યાના રંગની જેવું અતિ રમ્ય, મનોહર, સ્ફટિક વગેરેના વિવિધ તેજથી શોભતું અતિ સુંદર અને ઘણું દેદીપ્યમાન હતું તે જોઈને મહારાજાને ત્યાં બેસવાની ઇચ્છા થઈ, તે જાણીને ભદ્રા શેઠાણીએ કહ્યું; "સ્વામિન્! આપ ચોથે માળ પધારો. આ સ્થાન સ્વામીને બેસવા યોગ્ય નથી. આ તો વ્યાપારીઓ, મુનિમો, ગ્રાહકો તથા નોકરોને બેસવાનું સ્થાન છે." તે સાંભળીને મહારાજા વિચારવા લાગ્યા; "અહો! કેવું આનું પુણ્યબળ? હું રાજા છું, આ મારી પ્રજા છે, પણ બંનેના પુણ્યમાં મોટું અંતર છે આમાં કાંઇ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. પૂર્વે કરેલ વિશેષ ભાવયુક્ત દાનાદિકનું વિશેષ ફળ શ્રી જિનેશ્વરોએ અપૂર્વ કહેલું છે તે સત્યજ છે."

આ પ્રમાણે વિચારીને રાજા ચોથે માળે ચઢ્યા.

તે સ્થળ રત્નોથી બનાવેલ અતિ સુંદર સ્તંભોની શ્રેણીથી શોભતું, આસપાસની ભીંતો ઉપર જડેલ રત્નના સમૂહનું અરસપરસ પ્રતિબિંબ પડવાથી માર્ગની ભ્રાંતિ કરાવનાર, અને સ્થાને સ્થાને બાવનાચંદન, અગર, કસ્તુરી અંબર વગેરેથી અતિશય સુગંધિત હોવાને લીધે ઘ્રાણેંદ્રિયને પ્રસન્ન કરનાર હતું તે સ્થાન જોઇને મહારાજા અને તેમનો પરિવાર વારંવાર મસ્તક ધૂણાવવા લાગ્યા.

વળી મંદારના પુષ્પોથી ગુંથેલી માળાઓવડે ત્યાં જાળીઓ

પાડેલી હતી, તેને સ્પર્શીને આવતો મંદ મંદ પવન બહુ સુગંધી લાગતો હતો. ઉંચે છત ઉપર લગાડેલા ચંદ્રના ઉદય તુલ્ય રત્નની વેલડીના વલયવાળા રત્નમય પત્ર તથા પુષ્પોનું વર્ણન કોણ કરવા સમર્થ હતું ? વળી ઝુમખામાં લટકતા મણિ અને મુક્તાફળ વગેરેના વિચિત્ર રંગો જોતી ચક્ષુ તે સ્થળેથી પાછીજ ફરતી નહોતી. સ્થાને સ્થાને અનેક પ્રકારની નવી નવી રચનાઓ હતી, તેમાં શું જોવું અને શું ન જોવું તેમ થતું હતું. જ્યાં જ્યાં જે જે જોતાં ત્યાં ત્યાં દૃષ્ટિ સ્થિર થઇ જતી હતી. તે સુંદર, મનોહર સ્થાનને જોઇને શ્રેણિક મહારાજાએ કહ્યું; "અમે તો અહીંજ બેસીશુ, અને અહીં સ્થિરતાથી બેસીને બધું જોઇશું."

ત્યારે ભદ્રા શેઠાણીએ મહારાજાનો આશય જાણીને રત્નમય ભવ્ય સિંહાસન મંગાવી ઉંચે સ્થાને તે મૂકાવીને ઉત્તમ ગાલમસુરીઆ વગેરેથી તે શોભાવી મહારાજાને વિનંતિ કરી; "દેવ ! આ આસન ઉપર આપ વિરાજો." રાજાએ તે સિંહાસન દેખીને વિચાર્યું; "આ તે ઇંદ્રનું આસન છે કે ચંદ્રનુ આસન છે ?" આમ વિચારતાં તે સિંહાસન ઉપર બેસીને મહારાજાએ પૂછ્યુ; "માતા ! તમારો ભાગ્યશાળી પુત્ર ક્યાં છે ? તેને અહીં બોલાવો, કે જેથી પુણ્યવંત એવા તેનું હું દર્શન કરૂં."

મહારાજાનો આદેશ થવાથી ભદ્રાએ સાતમે માળે જઇને શાલિભદ્રને કહ્યું; "પુત્ર ! નીચે ચાલ અને આપણા ઘરમાં આવેલા શ્રેણિકને ઓળખ." આવાં માતાનાં વચનો સાંભ-

ળીને શાલિભદ્રે કહ્યું; "માતા! તેમાં મને શું કહેવા આવ્યાં છો? દેવા લાયક ધન આપીને શ્રેણિકને તમે ખરીદી લ્યો. તમારાથી શું હું વધારે નિપુણ છું?"

માતાએ તે સાંભળીને કહ્યું; "વત્સ! તે કાંઇ પૃથ્વીપર વેચાતી મલે તેવી મૂલ્યવાન વસ્તુ નથી, તે તો અમૂલ્ય છે, ભાગ્યથીજ તે વસ્તુ તો મળે તેમ છે."

જવાબમાં શાલિભદ્રે ફરી કહ્યું; "જો તેમ હોય તો મુખે માગે તેટલું ધન આપીને તે ખરીદો કે જેથી તે બીજાનાં હાથમાં જાય નહિ." આ પ્રમાણે તેની વાણીથી આખા જગતમાં અદ્ભુત એવી પુત્રની ઐશ્વર્યલીલા જોઇને માતા વિચારવા લાગી, "અહો! આ મારો પુણ્યશાળી પુત્ર શું બોલે છે?" આમ વિચારતી ભદ્રામાતા મનમાં બહુજ આનંદ પામવા લાગી

વળી તેમને વિચાર આવ્યો; "આ પ્રમાણે એકલું અતિ ભદ્રકપણું અને સરલતા શોભા આપનાર નથી. જે અવસરોચિત જાણે તેજ નિપુણ ગણાય છે; તેથી આને કાંઇક નીતિનાં વચનો સંભળાવીને હું જાગ્રત કરૂં."

આથી ભદ્રા માતાએ કહ્યું; 'વત્સ! શ્રેણિક તે કાંઇ કરિયાણું નથી, પણ તે તો આપણો સ્વામી છે, ને સમગ્ર દેશનો અધિપતિ છે. આપણા જેવા અનેક તેમની સેવામાં હંમેશાં તત્પર રહે છે. અનેક માંડળિક રાજાઓ, સામંતો, શ્રેષ્ઠી વગેરે આઠે પહોર જાગૃત રહીને તેમની આજ્ઞા ઉઠાવવાને તત્પર રહે છે. તેઓ શું બોલે છે તે સાંભળવાને

તેમની સેવામાં તત્પર એવા લોકો બે હાથ જોડીને ઉભા રહેલા દેખાય છે. તું પણ તેમની કૃપાદૃષ્ટિવડેજ યથેચ્છ સુખવિલાસ કરી શકે છે. જો તેમની દૃષ્ટિ ફરે તો કોઈ તારી છાયા નજીક પણ ઉભો રહે નહિ. તેઓ તુષ્ટમાન થાય તો સર્વે તુષ્ટમાન થયેલા જાણવા અને તેઓ જો કોપે તો કોઇ સ્વજન સંબધી વાત સાંભળવાને પણ ઉત્સાહવંત રહે નહિ. તેથી તું પોતે નીચે આવીને વિનયપૂર્વક પ્રણામ કરી તેમને પ્રસન્ન કર. તેઓ અહિં આપણે ઘેર પધાર્યા, તેથી તારા ઘરની શોભા ઘણી વૃદ્ધિ પામી છે, તેથી તું નીચે આવીને વિનયાદિ ગુણ દેખાડી તેમને નમીને તારી ઉન્નતિ કર. તેઓ પણ તારાં દર્શન માટેજ ઉત્સુક છે; તારા આવાગમનથી તેમનું ચિત્ત બહુ પ્રસન્ન થશે. અને જગતને અનુકૂળ એવું તે તને બહુમાન આપશે માટે સત્વર ચાલ ”

માતાનાં આવાં વચનો સાંભળીને શાલિભદ્ર હૃદયમાં બહુ ખેદ પામ્યા અને વિચારવા લાગ્યા; ‘ અહો ! મારે માથે પણ શું સ્વામી છે ? અહો ! હું તો આટલા દિવસથી અરિહંતનેજ સ્વામીપણે જાણું છું તે વિના બીજા કોઇને હું સ્વામીપણે જાણતોજ નથી. તેમનું નામજ હમેશાં સવારે ઉઠીને હું ગ્રહણ કરૂં છું, અને ભક્તિ તથા સ્તુતિપૂર્વક હું તેમનેજ પ્રણામ કરૂં છું જો માતાએ કહ્યું તેમ મારા જેવાજ હાથ પગવાળો છતાં મારાથી મોટો એવો મારે માથે સ્વામી હોય તો તેનું પુન્ય મારા પુણ્યથી ઘણું વધારે ગણાય, અને મારૂં પુન્ય તેનાથી હીન ગણાય; તો પછી એવા પરાધીન-

પણામાં શું સુખ? આ સંસારમાં પરાધીનપણા જેવું બીજું એકે દુઃખ નથી. મેં પૂર્વ જન્મમાં થોડું પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું, કે જેથી પરાધીનપણે અન્યને નમનાદિક કરવાનું મારે પ્રાપ્ત થયું. હવે મારે એવું કરવું કે જેથી કોઇ પણ અંશે પરાધીનપણું પ્રાપ્ત ન જ થાય ’

આ પ્રમાણે વિચારીને ‘માતાની આજ્ઞા અનુલ્લંઘનીય છે’ તેવી કુળવાન પુરૂષની રીતને અનુસરીને ‘માતાની ભક્તિમાં હાનિ ન થાઓ’ તેમ ધારી આસનથી ઉઠીને શાલિભદ્ર માતાની સાથે સાતમે માળથી નીચે ઉતરવા લાગ્યા.

તે સમયે શ્રેણિક મહારાજા, તથા મંત્રીશ્વર અભયકુમાર વગેરે ઉંચે મુખે જોવા લાગ્યા, અને વિચારવા લાગ્યા; ‘અરે! આ તે શું ઇંદ્ર છે? કે દોગંદુક દેવ છે? કે મૂર્તિમાન્ પુન્યનો સમૂહજ છે? એ વખતે દેહની કાંતિથી ગૃહને ઉજ્વળ કરતા, ચલાયમાન કુંડળાદિક આભરણોથી સેંકડો વિજળીના જેવું તેજ વિસ્તારતા અને વાણી, નેત્ર તથા મનની ચપળતાને નિવારતા શાલિભદ્રે રાજા પાસે આવીને વિનયપૂર્વક લીલાવડે તેમને પ્રણામ કર્યા; કારણ કે ઉત્તમ પુરૂષોનો તે ક્રમજ છે.

શાલિભદ્રનું આગમન થતાંજ મહારાજાએ અતિ આદરપૂર્વક પરમ પ્રીતિવડે તેનો હસ્ત ઝાલીને પોતાની પાસે તેને સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. શાલિભદ્રનું રૂપ, આભરણ, સુકુમારતા, મધુરવાણી, હાથના અભિનય વગેરેથી તેનો ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યોદય જોઇને સૌ વિભ્રમમાં પડી ગયા, અને બધા ચિત્રમાં ચિત્રેલ હોય તે પ્રમાણે નિશ્ચેષ્ટ થઈ ગયા.

પરસ્પર વાતો કરવાને પણ શક્તિવંત ન રહ્યા. માથું હલાવવા જેટલીજ ક્રિયા કરતા તેઓ બધા શાંત બેસી રહ્યા. રાજા પણ કેટલોક સમય તેને જોતાં સ્તંભિત થઈ ગયા.

પછી શિષ્ટાચાર પાળવા માટે ધીરજ ધરીને હૃદય દ્રઢ કરી પ્રીતિપૂર્વક શાલિભદ્રને કુશળ સમાચાર પૂછવા લાગ્યા; 'વત્સ! તારો લીલાવિલાસ અવિચ્છિન્ન સુખરૂપ અનુકુળતાપૂર્વક હંમેશાં વર્તે છે?'

શાલિભદ્રે કહ્યું; "શ્રી દેવગુરુની પુણ્યદયાથી તથા આપ પુણ્યપુરૂષની કૃપાથી કેમ ન વર્તે?" આ પ્રમાણે ચંદન જેવું શીતળ ને દ્રાક્ષ જેવું મધુર વાકય સાંભળીને ઉલ્લાસપૂર્વક મહારાજાએ કહ્યું; 'વત્સ! તારે અમારી કોઈપણ જાતની શંકા રાખવી નહિ યથેચ્છ તારાં મનને અનુકુળતા ઉપજે તેવા વિલાસો ભોગવવા; કારણ કે તું અમને પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય છે. તું નેત્રની જેમ રક્ષણ કરવા લાયક છે. મારૂં રાજ્ય, મારૂં નગર, અને મારા ઐશ્વર્યનો સાર માત્ર તુંજ છે. રંકના હાથમાં આવેલ રત્નની માફક તું પ્રતિક્ષણે સ્મરવા લાયક છે; તેથી તું ઇચ્છિત વિલાસ કરજે; કોઇ પણ જાતની અધીરતા રાખીશ નહિ. જો કાંઇ કામ હોય તો મને જણાવજે. જે એક ઘડીએ સધાય તેવું કાર્ય હશે તે એક ક્ષણમાત્રમાં હું સાધી આપીશ. મારા ઘરને તારા ઘરની જેવું જ ગણજે, કાંઈ પણ અંતર ગણીશ નહિ. તારા ઈચ્છિત વિલાસમાં જો કાંઇ વિઘ્ન આવે તો મને ઘણું દુઃખદાયી થશે, તેથી નિઃશંકપણે વિલાસ કરજે.'

આ રીતે સદ્ભાવ પ્રદર્શિત કરીને પોતે કહેલી વાતની પ્રતીતિ ઉપજાવવા માટે શાલિભદ્રની પીઠ ઉપર મહારાજાએ હાથ મૂકયો. મહારાજા જેની ઉપર મોટી કૃપા બતાવે છે, તેની પીઠ થાબડે છે તેવી રાજ્યનીતિ છે. રાજાના કર્કશ હસ્ત-સ્પર્શથી ડુંગરના નિર્ઝરણાની માફક શાલિભદ્રના શરીરમાંથી પરસેવાના બિંદુ ટપકવા લાગ્યા અને તેનું શરીર મુષ્ટિમાં રાખેલા શતપત્રના પુષ્પની માફક ગ્લાનિ પામી ગયું.

તે દેખીને ભદ્રામાતાએ મહારાજાને વિનંતિ કરી; 'સ્વામિન્! મારો શાલિભદ્ર ચંપકના ફુલ જેવો સુકોમલ છે, માખણના પિંડ જેવો મૃદુ છે, સ્વામીના પ્રતાપરૂપી અગ્નિનો તાપ સહન કરવાને તે સમર્થ નથી, તેથી તેને અનુજ્ઞા આપો; એટલે તે તેના વિલાસભવનમાં જાય.'

તે સાંભળીને મહારાજાએ હર્ષપૂર્વક બહુમાન આપીને તેને અનુજ્ઞા આપતાં કહ્યું; 'વત્સ! સુખેથી ઉપરના માળે જા!'

તે પ્રમાણે મગધેશ્વરનો આદેશ મળવાથી શાલિભદ્ર તે ક્ષણેજ મોહથી છુટેલો ભવ્યાત્મા લોકાંતમાં જાય તેવી રીતે સાતમે માળે ચાલ્યો ગયો; ત્યાં જઇને વૈરાગ્યના રંગથી હૃદયને ભરતો તે શય્યામાં સ્વસ્થતાથી બેઠો અને વૈરાગ્યરંગથી ભાવિત થઈ, તે વિચારવા લાગ્યો.

આ બાજુ ભદ્રાએ અંજળી જોડીને બહુમાનપૂર્વક પરિવાર સહિત રાજાને ભોજન માટે આમંત્રણ કર્યું.

મહારાજાએ પણ અતિ આદર અને ભક્તિ દેખીને આમં-

ત્રણ સ્વીકાર્યું. પછી શત, સહસ્ર અને લક્ષ સંસ્કારોએ બનાવેલા તથા શત, સહસ્ર અને લક્ષ દ્રવ્યોના વ્યયથી નિર્માણ થયેલા શતપાક, સહસ્રપાક, અને લક્ષપાક તેલોવડે મજ્જનશાલામાં લઈ જઈને નિપુણ અભ્યંગ કરવાવાળાઓએ મહારાજાદિ સર્વને અભ્યંગ કર્યું. ત્યારપછી સુવાસિત ઉષ્ણ તીર્થજળ વડે રાજસ્નાનની વિધિવડે રાજાએ સ્નાન કર્યું. ન્હાતાં ન્હાતાં મહારાજાના હાથમાંથી રીસાયેલી સ્રીની માફક મણિમુદ્રિકા નિર્માલ્યને ફેંકવાની કુઈમાં પડી ગઈ.

સ્નાન કરીને શુદ્ધ રક્ત વસ્ત્ર વડે અંગ લુછી બાવનાચંદનના રસવડે મહારાજાનાં શરીર ઉપર સેવકોએ વિલેપન કર્યું; પછી શૃંગાર કરવાના અવસરે આભૂષણ પહેરતાં મહારાજાએ આંગળી ઉપર મુદ્રિકા દેખી નહિ, ત્યારે તે શોધવા માટે આમતેમ જોવા લાગ્યા. તેઓ વારંવાર હાથની આંગળી સામું જોતા હતા, અને વિચારતા હતા કે, 'રાજ્યના સારભૂત મારૂં મુદ્રારત્ન ગુમ થઈ ગયું. હવે શું કરૂ ? કોની આગળ વાત કરૂં ? પારકાને ઘેર આવીને આળ આપવું યુક્ત નથી.'

આ પ્રમાણે તેઓ વિચારતા હતા ત્યાં ભદ્રાએ નિપુણતાથી તે જાણી લીધું કે, 'રાજાનું મુદ્રાદિક કાંઈ આભૂષણ ખોવાયું લાગે છે.' તેથી ભૃકુટીની સંજ્ઞાવડે ભદ્રાશેઠાણીએ દાસીને કહ્યું; 'જા જળયંત્રવડે કુઈમાંથી આભૂષણો બધા કાઢ, જેથી મહારાજાની મુદ્રિકા નીકળશે." દાસીએ તે પ્રમાણે કર્યું, એટલે મોટા નગરના શ્રીમંતો પાસે આવેલ નિર્ધન ગામડી-

આની જેમ સર્વ ઊંચા અલંકારોમાં રહેલા પોતાનાં નિર્માલ્ય મુદ્રારત્નને જોઇને મહારાજાએ દાસીને પૂછયું કે, આ બધા ઉત્તમ અલંકારો કોનાં છે?"

દાસીએ વિનયપૂર્વક મધુરતાથી સ્મિત કરતાં કહ્યું; "મહારાજ! અમારા સ્વામી શાલિભદ્રના હમેશાં ત્યજી દીધેલા આ નિર્માલ્ય અલંકારો છે" તે સાંભળીને વિસ્મિત થયેલા મહારાજા ચિંતવવા લાગ્યા, "અહો! પુન્યની ગતિ અનિર્વચનીય છે. અહો! સ્વામી સેવકના પુન્યનું અંતર જુઓ. પોતપોતાનાં વિચિત્ર અધ્યવસાયની પ્રબળતાથી કરેલી ધર્મકરણીના વિચિત્ર ફળ મળે છે, એવી જૈન આગમની વાણી મિથ્યા થતી નથી"

ત્યારબાદ પોતાની મુદ્રિકા ગ્રહણ કરીને શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી પૂર્વે તૈયાર કરી રાખેલ ઉત્તમ આસનોવાળા રમણીય ભોજનમંડપમાં શ્રેણિક મહારાજા ઉત્તમ આસન ઉપર બિરાજ્યા. તે અવસરે ગોભદ્રદેવે આપેલ તથા વિવિધ વસ્તુઓવાળી હુશિયાર રસોઇયાઓએ બનાવેલી અઢાર ભેદોવાળી નવી જાતની અને દિવ્ય રસવતી પરિવાર સહિત રાજાને ભદ્રાશેઠાણીએ પીરસી, રાજાદિક સર્વે તે ઉત્તમ, નવીન પ્રકારની, સુસંસ્કારિત, વિવિધ રચનાવાળી નવીન રસોઇ આસ્વાદતાં હૃદયમાં બહુ વિસ્મિત થયા અને 'આ શું? આ શું?' એમ વારંવાર રસોઇયાને પૂછવા લાગ્યા.

ખાતાં ખાતાં રસવતીના સ્વાદની પ્રશંસા કરતાં તેઓએ ઇચ્છાનુસાર ઉદરપૂર્તિ કરી. જમીને ઉઠ્યા, એટલે પાછા

તેઓ બધા જ્યાં પ્રથમ બેઠા હતા ત્યાં આવીને બેઠા. પછી રત્ને જડેલી સુવર્ણની રકેબીમાં પાંચ સુગંધીવાળા તાંબુલનાં બીડાં તેમની પાસે મૂકવામાં આવ્યાં તે તેઓએ લીધાં. બાદ દિવ્ય અત્તરાદિકથી તેમને છાંટણા કરીને વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્ર અને આભરણો વડે સર્વનો સત્કાર કરવામાં આવ્યો; વળી મહારાજાને વિવિધ દેશોમાં ઉત્પન્ન થયેલાં ઉત્તમ વસ્ત્રો, રત્નોથી ખીચોખીચ ભરેલા વિવિધ આભરણો, અને અનેક દિવ્ય રત્નોએ ભરેલાં થાળોની ભદ્રા શેઠાણીએ ભેટ કરી. તથા એલચી, લવીંગ, જાયફળ વગેરે સ્વાદિમ પદાર્થો, દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ, પિસ્તા વગેરે ખાદિમ પદાર્થો તથા બીજી પૂર્વે નહિ જોયેલી અનેક વસ્તુઓનું ભેટણું કરીને ભદ્રાએ મહારાજાને તૃપ્ત કર્યો.

મહારાજા શ્રેણિકે પણ પ્રસન્નચિત્તથી ભદ્રાશેઠાણીને કહ્યું; કે, 'ભદ્રા! તમારા મહાપુણ્યશાળી પુત્રનું બહુ યત્નથી રક્ષણ કરજો. મારા જેવું કોઈ કામ હોય તો સુખેથી કહેજો, જરાપણ અંતર ગણુશો નહિ. મારૂં રાજભવન તે તમારૂં ઘર છે તેમજ ગણજો. તમારી સાથે મારે સેવ્ય–સેવકનો સંબંધ નથી. સમગ્ર રાજ્ય તમારૂં જ છે. તેમ ગણજો, કોઈ જાતની શંકા કરશો નહિ. શાલિભદ્ર તો મારા દેશ, નગર અને રાજ્યનું મંડન (આભૂષણ)છે, તેથી તે મને પ્રાણથી પણ અધિક વ્હાલો છે." આ પ્રમાણે કહી બહુમાન કરીને મગધેશ્વર પરિવાર સહિત રાજભવનમાં પાછા વળ્યા.

શાલિભદ્રે મહારાજા શ્રેણિકને સ્વામી તરીકે જાણ્યા,

ત્યારથી તે મુખ નીચું રાખી ઉદાસ મનથી વિચાર કરતો થઇ ગયો કે–'મેં પૂર્વજન્મમાં પૂરૂં સુકૃત કર્યું નથી શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા પૂર્ણ ભાવથી આરાધી નથી, તેથી જ આ ભવમાં વિષમિશ્રિત મિષ્ટાન્નની જેમ પરાધીનપણા સહિત સુખ પ્રાપ્ત થયુ છે પરતંત્રતા સહિત જે સુખ તે દુઃખતુલ્ય જ જાણવું. મેં તો મુક્તિના સ્થાનરૂપ શ્રી જિનેશ્વરદેવ વગર બીજા કોઇને સ્વામી તરીકે જાણ્યા ન હતા, તે આજે જાણ્યું. આવું પરાધીન વૃત્તિથી જીવવું તે નિરર્થક છે; તેથી હવે હું મારા આત્માને સ્વાધીન કરીને; સ્વાધીન સુખની સિદ્ધિ માટે શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાને જ આગળ કરીને સદ્ગુરુનાં ચરણની ઉપાસનાપૂર્વક શ્રી રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ કરાવનાર ચારિત્રધર્મની જ આરાધના કરીશ તે ચારિત્રની આરાધનાથી સ્વાધીન અને સ્વરૂપરમણ સુખ મેળવી શકાય છે. હવે તો મારે તેજ કરવું, તેને વિસરવું નહિ. આ બધુ ઇંદ્રજાળ તુલ્ય છે, આ સાંસારિક સુખો તો સુખાભાસ છે તેમાં મોહ કે મમતા કરવી ન જ જોઈએ.'

મહાપુણ્યશાળી શાલિભદ્ર આ પ્રમાણે ભાવના ભાવે છે, તેવામાં તેણે દેવદુંદુભિનો નાદ સાંભળ્યો. તે સાંભળીને સેવકોને તેમણે પૂછ્યું; 'આ દેવદુંદુભિ ક્યાં વાગે છે?'

સેવકોએ કહ્યું; "સ્વામિન્! ભવ્ય જીવોના પ્રબળ ભાગ્યના ઉદયવડે વૈભારગિરિ ઉપર મોહતિમિરનો નાશ કરવામાં સૂર્યસમાન શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામી સમવસર્યા છે; તેથી દેવો દુંદુભિ વગાડે છે.' તે સાંભળીને પરમપવિત્ર

શ્રીવીરપ્રભુનાં આગમન શ્રવણથી વરસાદના ગર્જારવથી મયુરની જેમ શાલિભદ્ર બહુ આનંદ પામ્યા.

હર્ષપૂર્વક ભક્તિભાવથી ભરેલા અને સારા અલંકારોએ અલંકૃત શાલિભદ્ર પોતાના પરિવારને લઇને સુખાસનમાં બેસી શ્રી જિનેશ્વરને વંદન કરવા માટે વૈભારગિરિ ઉપર ગયા. શ્રીવીરભગવાનનું દુરથી દર્શન થયું કે તરત જ સુખાસનમાંથી ઉતરીને પાંચ અભિગમ સાચવી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ પંચાંગ નમસ્કાર કરીને યથોચિત સ્થાને દેશના સાંભળવા ઉત્સુક દિલે શાલિભદ્ર બેઠા શ્રીવીર ભગવંતે સંસારવાસનાથી થયેલા કલેશનો નાશ કરનારી દેશના આપવાની શરૂઆત કરી. દેશનાનો પ્રારંભ કરતાં તેઓએ ફરમાવ્યું;

'સૂર્યના જવા આવવાથી–ઉદયાસ્તથી હમેશાં જીવિત ક્ષીણ થતું જાય છે, બહુ કાર્યથી ભારે થઈ ગયેલા વ્યાપારથી જતા સમયની ખબર પડતી નથી. જન્મ, જરા, વિપત્તિ તથા મરણના દુઃખ જોઇને ત્રાસ થતો નથી, અહો ! મોહ અને પ્રમાદરૂપી મદિરા પીને આખું જગત ઉન્મત્ત બની ગયું છે. અનાદિ કાળના શત્રુભૂત પાંચ પ્રમાદને વશ પડેલો જીવ તત્ત્વઅતત્ત્વને કોઇ રીતે જાણતો નથી. જુદીજુદી ગતિમાંથી આવીને એક ઘરમાં ઉપજેલાઓને અજ્ઞાનવશ પ્રાણી પોતાના માને છે, તે મારા છે. તે હિતકારી છે એવી રીતે આ જીવ તેઓને માને છે, તેમનાં પોષણ માટે અઢારે પાપસ્થાનકો સેવે છે, તેના દુઃખથી દુઃખી અને તેના સુખથી સુખી દેખાય છે.'

'આ મારા પુત્ર, બાંધવાદિક ભવિષ્યમાં મને સુખ આપનાર થશે' તેમ માનતો જીવ તેઓનું પોષણ કરવામાં કાળ

ગુમાવે છે, કર્મની લાંબી સ્થિતિ બાંધે છે, પરંતુ સુખ–દુઃખની પ્રાપ્તિ તો પોતાના પૂર્વકૃત પુણ્ય–પાપના ઉદયના બળથી જ થાય છે. જો પુન્યનો ઉદય હોય તો સર્વે અજાણ્યા નહિ ઓળખીતા, જેની ઇચ્છા, તર્ક કે સંભાવના પણ ન કરીએ તેવા આવીને સેવા કરે છે, અને પાપનો ઉદય હોય તો ઘણા સમયના પરિચિત, ઘણા દિવસના પોષેલા અને પ્રાણવ્યયથી જેને પાળેલા હોય તેવા પણ સુખ આપનારા થતા નથી, પરંતુ દુઃખ આપનારાં થાય છે '

જેવી રીતે સુભૂમ ચક્રવર્તી પાપનો ઉદય થયો ત્યારે છ ખંડનો ભોક્તા, ચૌદ રત્નનો સ્વામી, નવ નિધાનનો અધિપતિ, બે હજાર યક્ષો જેની સેવા કરવામાં તત્પર હતા તેવો છતાં પણ સમુદ્રમાં ડૂબી ગયો.

વળી જે સુભૂમ ચક્રવર્તીના એકેક હાથમાં ચાલીશ લાખ અષ્ટાપદ પ્રાણી જેટલું બળ હતું, જે ચક્રવર્તી જેવી રીતે સ્થળ ઉપર તેવીજ રીતે જળ પર પગે વિહાર કરી શકે તેવો હતો, જે હાથમાં આવેલ જળના પણ બે ભાગ કરી શકતો હતો, પોતાની મેળે પક્ષીની માફક જે આકાશમાં ઉડી શકતો હતો, વળી ભૂમિમાં પેસીને ઇચ્છિત સ્થળે જે નીકળી શકતો હતો, મત્સ્યની માફક જળમાં ગતિ કરી શકતો હતો; વળી અનેક પ્રકારના વિવિધ મહિમાવાળા રત્નો ઔષધાદિક તથા મંત્ર, યંત્ર, તંત્રાદિક જેના ભંડારમાં રહેલા હતા, જેને દક્ષિણ અને ઉત્તર શ્રેણિની સ્વામિની ગૌરી, રોહિણી, પ્રજ્ઞપ્તિ વગેરે મહાવિદ્યાઓ સિદ્ધ થયેલી હતી, જેનું વાહન ચલાવ-

નારા દેવો સદા સેવકની માફક તેના આદેશ માત્રથીજ કાર્ય કરનારા હતા; જેની પાસે સ્થલ-જલમાં પણ ગતિ કરવામાં કુશળ અનેક ઘોડા હતા તથા વહાણાદિક યાનપાત્રથી પણ અધિક સમુદ્રજળ તરવામાં સમર્થ ચર્મરત્ન હતું, જે હમેશાં ચૌદ રત્ન, નવનિધાન વગેરેના મળીને પચીશ હજાર દેવતાઓથી સેવાતો હતો.'

આવી ઋદ્ધિવાળો તથા બળથી ગર્વિત થયેલો સુભૂમ ચક્રવર્તી પાપનો ઉદય થયો ત્યારે સમુદ્રમાં પડીને ડુબી ગયો. તેનું જ જ્યારે પુન્યનું બળ હતું તે વખતે અતર્કિત રીતે, નહિ બોલાવેલ ચક્ર પણ ઉત્પન્ન થઇને તેના હાથમાં આવ્યું હતું અને તેનાવડે જેણે આખું ભરત જીત્યું હતું; તેનેજ જ્યારે પાપોદય થયો ત્યારે તે ચક્ર વિદ્યમાન હતું તોપણ તેનું કાર્ય સાધવામાં તત્પર થયું નહિ '

કૃષ્ણ વાસુદેવના પ્રશ્નથી શ્રી નેમિનાથ પ્રભુએ કહ્યું હતું કે, "જરાકુમારના હસ્તથી તમારૂં મરણ છે" તે સાંભળીને અતિ દુભાયેલો જરાકુમાર 'એવું અકાર્ય પોતાથી ન થાય તો ઠીક' એવા વિચારથી રાજ્યસુખ ત્યજીને વનમાં ચાલ્યો ગયો હતો પરંતુ જ્યારે કૃષ્ણના પાપનો ઉદય થયો ત્યારે જરાકુમારના જ બાણથી કૃષ્ણ મરાયા; તેથી કુટુંબ ઉપર વાત્સલ્યભાવ રાખનાર પણ કાંઇ કરી શકતો નથી

અનાદિ કાળથી મોહરાજાનો મોટો ભાઈ કર્મપરિણામ રાજા નટના હાથમાં રહેલ માંકડાની માફક જીવને નચાવે છે, એક ક્ષણ માત્ર પણ તે સંસારીજીવને નિવૃત્તિ આપતો નથી તેને સહાય કરનાર મોહ, મિથ્યાત્વ અજ્ઞાનાદિક વિવિધ પ્રકા-

રના બંધ, ઉદય, ઉદીરણા ઇત્યાદિરૂપ પાંજરામાં નાંખીને સંસારી જીવોને દુઃખ આપે છે.'

કર્મકલેશની વિચિત્રતાનો પૂર્ણ પ્રબંધ સર્વજ્ઞ **શ્રી કેવળી** ભગવંત જાણે છે, પણ તે કહેવાને સમર્થ નથી. તેથી અનંત, અવ્યાબાધ સુખની ઇચ્છાવાળાએ શ્રી જિનાગમનો અભ્યાસ કરીને કર્મના બંધ ઉદય ઇત્યાદિની વિચિત્રતાને સારી રીતે સમજવી એક જ પુન્ય-પાપના બંધરૂપ આશ્રવદ્વાર સેવતાં વિચિત્ર પ્રકારના ફળો મળે છે. અધ્યવસાયના બળવાનપણાથી યોગસ્થાન તથા વીર્યસ્થાન અસંખ્યાત હોવાથી સમ વિષમ-રૂપે વિચિત્ર કર્મવિપાક જીવને પ્રાપ્ત થાય છે.

સર્વ સંસારી જીવો જે સુખ-દુઃખ અનુભવે છે તેને આપનાર કર્મ જ છે, બીજું કોઈ નથી કર્મના સ્વરૂપને નહિ જાણનાર જે જીવો બીજા કોઈને સુખ-દુઃખનાં આપનાર માને છે, તે તેના મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનનાજ વિલાસરૂપ છે. તેઓએ ધર્મના સાચા સ્વરૂપને ઓળખેલ નથી, તેમજ આવા જીવો અનાદિ કાળથી ભ્રમમાંજ પડેલા છે; તેથી ધર્મદત્તની જેમ પહેલા કર્મનું સ્વરૂપ જાણીને પછી જેમ આત્માનું હિત થાય તેમ વર્તવું જોઇએ!'

શ્રી મહાવીર ભગવંતે આ પ્રમાણે ફરમાવ્યું, એટલે સભા-જનોએ પૂછ્યું; 'સ્વામિન્! તે ધર્મદત્ત કોણ હતો, જેણે કર્મકદર્થના જાણીને પોતાનુ હિત આચર્યું'?' શ્રોતા સમૂહનો આ પ્રશ્ન સાંભળીને ભગવંતે ફરી ફરમાવ્યું; 'તે ધર્મદત્તની કથા હું તમને કહું છું તે ધ્યાનપૂર્વક તમે સાંભળો!

૧૩ : ભ. શ્રી મહાવીરદેવ ધર્મકથા ફરમાવે છે :

આ ભરતક્ષેત્રમાં કાશ્મીર નામનો દેશ છે તેમાં ચંદ્રપુર નામે નગર હતું. તે નગરમાં ન્યાયમાં એકનિષ્ઠ યશોધવલ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને યશોમતિ નામની રાણી હતી. તેની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલ ઘણા ગુણવાળો ચંદ્રધવળ નામે પુત્ર હતો. તે સર્વ શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ, સર્વ શાસ્ત્રનાં રહસ્યને જાણનાર અને સર્વ ધનુર્વેદાદિ કળામાં નિપુણ હતો અને ખાસ કરીને શુકનશાસ્ત્રમાં બહુ વિચક્ષણ હતો.

એક દિવસે રાત્રે પોતાના ઉપરના આવાસના માળે રાજકુમાર ચંદ્રધવલ સુખનિદ્રાથી સૂતો હતો તે વખતે પાછલી રાત્રીએ એક શિયાળણીનો શબ્દ તેણે સાંભળ્યો. શૃગાલીના શબ્દો સમજવામાં તે કુશળ હોવાથી હૃદયમાં વિચાર કરતાં તેને એવું રહસ્ય પ્રાપ્ત થયુ કે 'આ શૃગાલી કહે છે તે મુજબ મને મહાન લાભ થવાનો છે.' આ પ્રમાણે હૃદયમાં વિચાર કરીને તે ઉભો થયો અને ખડ્ગ હાથમાં લઇને તેના શબ્દના અનુસારે તે સ્મશાનમાં ગયો.

તે સ્થળે એક અગ્નિકુંડની વચ્ચે બળતા શબથી ઉત્પન્ન થયેલો સુવર્ણપુરૂષ તેણે જોયો. તેને દેખીને અવસરના જાણકાર તે કુમારે પાસે રહેલા સરોવરમાંથી પાણી લાવીને, તે

સુવર્ણપુરૂષ ઉપર પાણી સીંચી અગ્નિકુંડમાંથી તેને બહાર કાઢ્યો, અને અન્ય સ્થળે ભૂમિમાં તેને દાટીને તે સ્થળે નિશાની કરી, તે ઘેર આવીને સુખેથી સૂઈ ગયો. પ્રભાત થયું એટલે વાજિંત્રોના નાદ તથા ભાટ-ચારણોના આશિર્વચનથી તે જાગી ગયો. દેવ-ગુરુનાં સ્મરણપૂર્વક ઉઠીને પ્રાતઃકૃત્યો કરી તે રાજકુમાર સભાને યોગ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારો પહેરીને સીપાઇઓની સાથે પિતાને નમવા માટે રાજસભામાં ગયો.

રાજસભાને યોગ્ય અભિગમ સાચવીને રાજાને તેણે નમસ્કાર કર્યા. પછી સર્વે સભ્યોએ પણ યથાયોગ્ય વિનયપૂર્વક તેને નમસ્કાર કર્યો, રાજા અતિ સ્નેહયુક્ત વાકયોવડે સન્માન આપીને તેને પોતાની પાસેના આસન ઉપર બેસાડીને કુશળ-ક્ષેમ પૂછવા લાગ્યા.

આ સમયે પ્રતિહારી સભામાં આવી બે હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો.

ત્યારે રાજાએ ભૃકુટીની સંજ્ઞાવડે પૂછયું; 'તું કેમ આવ્યો છે?' પ્રતિહારીએ વિનયપૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'સ્વામિન્! કોઇ ભવ્ય આકૃતિવાળો પુરૂષ માથે રાખવાળો ટોપલો મૂકીને બહુ ગાઢ સ્વર વડે 'હું લુંટાયો, હું લુટાયો' એમ પોકાર કરતો આવ્યો છે. તે બહુ વિહ્વળ દેખાય છે, તેથી અહીં આવતાં મૂળદ્વાર પાસે મેં તેને અટકાવ્યો છે. તેથી હે સ્વામિન્! તેને માટે આપનો શું આદેશ છે?'

આ પ્રમાણે પ્રતિહારીનાં વચનો સાંભળીને રાજાએ વિચાર્યું; 'દુર્બળ, અનાથ, બાળ, વૃદ્ધ, તપસ્વી અને લુચ્ચાઓથી ઠગા-

ચેલા સર્વની ગતિ–સર્વનાં રક્ષણનું સ્થાન રાજા છે ' આ કારણથી જે કોઇ અતિદુઃખ કે સંકટમાં પડેલ હોય તે મારી પાસેજ આવે, બીજે ક્યાં જાય ?' આમ વિચારીને ભૃકુટીની સંજ્ઞાવડે પ્રતિહારીને તેને અંદર આવવા દેવાની રાજાએ સમ્મતિ આપી.

પ્રતિહારીને આજ્ઞા મળવાથી મૂળદ્વાર પાસે ઉભેલા માણસને તેણે કહ્યું; 'તમે અંદર જાઓ ' તે પણ આદેશ મળવાથી રાજસભામાં આવીને નમસ્કારપૂર્વક પ્રથમની જેમજ પોકાર કરવા લાગ્યો.

ત્યારે રાજાએ કહ્યું; 'ભદ્ર ! તું સ્વસ્થ થઈને તારૂં દુઃખ મને જણાવ. શું તારૂં કાંઇ ગયું છે ? અથવા કોઇ દુષ્ટે તારો પરાભવ કર્યો છે ? અથવા ખાતર પાડીને લુંટારાઓએ તારૂં સર્વસ્વ લુંટી લીધું છે ? અથવા રસ્તે આવતાં તારૂં દ્રવ્ય ચોરોએ ચોરી લીધું છે ? અથવા તારા ઘરમાં રહેલા કોઇ ઘરના જ માણસે અતિપ્રિય એવું તારૂં આજીવિકાદ્રવ્ય વિશ્વાસઘાત કરીને હરણ કરી લીધું છે ? આ બધા દુઃખમાંથી તને શું દુઃખ આવી પડયું છે કે જેથી તું પોકાર કરે છે ? તે કહે.'

યશોધવલ રાજાનાં આવાં આશ્વાસનના વચનોથી તે કાંઈક શાંત્વન પામી, બોલ્યો; 'દેવ ! આજે રાત્રે મારો સુવર્ણપુરૂષ ચોરાણો છે. હવે હું શું કરૂં ? કોણે હરી લીધો તે હું જાણતો નથી હું કોની પાસે જાઉં ! તેથી પુન્યના નિધાન એવા મહારાજાની પાસે તે કહેવાને આવ્યો છું. કહ્યું છે કે; આ પૃથ્વી-

તળમાં કૃપાળુ રાજા પાંચમા લોકપાળ છે, દૈવથી પરાભવ પામેલા એવા મને તમારૂં જ શરણુ છે.'

રાજાએ તે કૃશાંગ અને મલિન વસ્ત્રોવાળા પુરૂષની સામે ફરી દૃષ્ટિ નાંખીને કહ્યું; 'અરે તું ખરેખરૂં બોલ. તારો આવો આકાર અને દારિદ્રયમૂર્તિરૂપ તને જોતાં સુવર્ણપુરૂષને તું લાયક દેખાતો નથી. જેને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો હોય તેની આવી અવસ્થા ન હોય; કારણુ કે મહાભાગ્યવંતને જ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે જેને સુવર્ણપુરૂષ મળ્યો હોય તેનાં લક્ષણો તો બધા પ્રગટપણે જ દેખાય છે'

કહ્યું છે કે, 'ખરાબ વસ્ત્રવાળો, દાંત ઉપર મેલ રાખનારો, નિષ્ઠુર વાકય બોલનારો, સૂર્યોદય પછી અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં શયન કરનારો આવા લક્ષણુવાળો ચક્રવર્તી હોય તોપણુ લક્ષ્મી તેને ત્યજી દે છે.' તેમજ દક્ષિણુ સામે માથું રાખીને સૂનારો, પગવડે પગ ધોનારો; ઉભો ઉભો મૂતરનારો અને ચાર રસ્તા પર થૂંકનારો તેને પણુ લક્ષ્મી ત્યજી દે છે.' આ પ્રમાણે હીન પુન્યવંતના ઘણા લક્ષણો શાસ્ત્રમાં કહેલા છે. વળી જે પુરૂષ બે હાથે ખંજવાળે, દાંત અને મૂંછ ચાવ્યા કરે, આવા દરિદ્રતા સૂચવનારા લક્ષણો જેનાં અંગ ઉપર દેખાય તેને મહાલબ્ધિ અને સિદ્ધિ વગેરે મળે નહિ અને તેની પાસે બહુ ધન ન હોય.'

'તારામાં તેવાં લક્ષણો સ્પષ્ટ દેખાય છે, તે ધન સૂચવનારા નથી, તેથી સાચું કહે. માટે જે કાંઇ બીજું સાચું દુઃખ હોય તે કહે, નકામી બડાઇ મારવાથી શું?' તે સમયે સભ્યોએ

કહ્યું; 'મહારાજ! આપે જે કહ્યું તે સાચું છે, પણ આને પ્રથમ પૂછવું જોઇએ કે 'કેવા ઉપાયવડે તેને સુવર્ણપુરૂષ મળ્યો? તેના ઉત્તરથી સર્વ જણાઇ આવશે.'

આ પ્રમાણે સભ્યોનું કથન સાંભળીને રાજાએ તે દરિદ્રને પૂછ્યું; 'બોલ! કયા ઉપાયવડે અને કોની સહાયથી તને સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થયો તે કહે.'

તે સાંભળી તે પુરૂષે કહ્યું; 'મહારાજ! સાંભળો! આજ નગરમાં શ્રીપતિ નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને ઘેર લક્ષ્મીનો વિલાસ હતો લક્ષ્મીનો આવાસ થવાથી લક્ષ્મીનો 'કમળાવાસ' ભૂલાઇ ગયો હતો. તેને શ્રીમતી નામની પત્ની હતી. તેની સાથે શ્રીપતિ સુખેથી રહેતો હતો. એક દિવસ તે શ્રીમતિ પોતાનાં ઘેર આવેલી પોતાની સખીને પોતાના પુત્રનાં લાલન-પાલનમાં તત્પર દેખી પોતાનાં અપુત્રપણાનાં દુઃખથી તે શ્રીમતી દુઃખી થઈ.

ભોજનના સમયે શ્રેષ્ઠી ઘેર આવ્યા, ત્યારે તેને દુઃખી જોઇ તેનાં દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. તેણે ભોજન પછી દુઃખનું કારણ કહ્યું; તે સાંભળી શ્રીપતિ પણ દુઃખી થયો અને શ્રેષ્ઠી વિચારવા લાગ્યો; 'જેના ઘરમાં ધૂળથી મલીન થયેલા બે ત્રણ બાળકો ઉઠતા નથી રડતા નથી તે ઘર સ્મશાન તુલ્ય છે. વહાલી પત્નીનું મુખકમળ, ધૂલિથી મલીન થયેલ શરીરવાળું બાળકનું મુખ, કોમળ અને સુપ્રસન્ન એવું સ્વામીનું મુખ આ ત્રણે પુન્યથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.' આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કહ્યું; પ્રિયા! વિષાદ કરીશ નહિ. પુત્રપ્રાપ્તિ માટે હું પ્રયાસ કરીશ.'

ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠી મંત્ર, તંત્ર, યંત્ર, દેવ–દેવી પૂજન વગેરે મિથ્યાત્વના કાર્યમાં પ્રવર્ત્યો, વિવેકહીન દુઃખી માણસો શું શું કરતા નથી? પણ 'આ લોક સંબંધી કાર્યમાં જેટલો પ્રયાસ લોકો કરે છે, તેનો લક્ષાંશ પ્રયાસ પણ જો પરલોકનાં સુખનું કારણ ધર્મ માટે કરે તો તે સર્વત્ર સુખી થાય.'

એક દિવસ તે શેઠના મિત્ર અને ધર્મભાવિત વિવેકી ધનમિત્રે તેને કહ્યું; 'ભદ્ર! તું મિથ્યાત્વ આચરીશ નહિ. મિથ્યાત્વ આચરવાથી આપણે ભવરૂપી અંધારામાં પડીએ છીએ. વળી આપણી પછી આપણા પુત્રાદિક પણ આપણને અનુસરીને ગાઢ મિથ્યાત્વ સેવે છે, તેથી તેઓ પણ પરંપરાએ સંસારમાં ડૂબે છે.

કારણ કે, 'સમ્યક્ત્વને ઉચ્છેદીને જે પોતાના કુળમાં મિથ્યાત્વનું આરોપણ કરે છે, તેણે તેનો આખો વંશ દુર્ગતિની સન્મુખ કર્યો એમ સમજવું જે પુરૂષે મિથ્યાત્વને ઉચ્છેદીને પોતાના કુળમાં સમ્યક્ત્વનું આરોપણ કર્યું, તેણે પોતાના સમગ્ર વંશને સિદ્ધિપુરીની સન્મુખ કર્યો એમ સમજવું વળી જો કદિ મિથ્યાત્વ આચરણથી પૂર્વના તેવા પ્રકારના પુણ્યોદયથી કદાચ પુત્ર થાય તો પણ દેવશર્મા બ્રાહ્મણની જેમ પરિણામે તે દુઃખી જ થાય છે. તેની કથા આ પ્રમાણે છે, તેને તું સાંભળ!'

ભૂવલય ગામમાં દેવશર્મા નામે બ્રાહ્મણે પુત્રપ્રાપ્તિ માટે પાદરદેવતાની આરાધના કરી, અને તેને કહ્યું; કે, 'દેવી! જો મારે પુત્ર થશે તો તારા દેવકુળનાં ભવ્ય દ્વારો કરાવીશ,

મંદિરની પાસે અનેક વૃક્ષોથી શોભતું તળાવ કરાવીશ અને પ્રતિવર્ષ એક બોકડાનું બલિદાન આપીશ.' આ પ્રમાણે યાચન અને નિયમ કર્યા પછી દૈવસંયોગથી તેને પુત્ર થયો.

હર્ષથી ભરેલા હૃદયવડે તેણે મહોત્સવ કરીને તે પુત્રનું 'દેવીદત્ત' એવું નામ પાડ્યું. પછી દેવશર્માએ ભક્તિવડે દેવીનાં ભવનનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. તેની નજીકમાં તળાવ કરાવ્યું, તેની ફરતી પાળ ઉપર વૃક્ષો રોપાવ્યા. અને બ્રાહ્મણોને બોલાવીને મોટી પૂજા કરાવી, દેવીની આગળ એક બોકડાનો વધ કર્યો અને બ્રાહ્મણોને જમાડ્યા.

આમ તે પ્રતિવર્ષ કરતો હતો.

અનુક્રમે તે પુત્ર યૌવન વય પામ્યો, એટલે તેને પરણાવ્યો. ક્રમે કરી આયુષનો ક્ષય થતાં ગૃહ અને પુત્રાદિની ચિંતામાં આર્ત્તધ્યાનથી મરીને તે દેવશર્મા તેજ નગરમાં બોકડો થયો. તેના પુત્રે વર્ષના અંતે તેજ બોકડાને દ્રવ્યથી ખરીદ્યો અને ઘેર આણ્યો. તે બોકડાને પોતાનું ઘર જોઈને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પૂર્વનું બધું સ્વરૂપ તેણે જાણ્યું. પછી મનમાં ભયભીત થયેલા તે બોકડાને જ્યારે વધ કરવા દેવી પાસે લઈ જવા લાગ્યા, ત્યારે તે ચાલતો નહોતો. તેનો પુત્ર પણ બળાત્કારે ખેંચતો હતો, પણ તે ચાલતો નહોતો.

તે સમયે માર્ગે જતાં ધર્મનીધિ નામના જૈન શ્રમણ અવધિજ્ઞાનથી તેનું સ્વરૂપ જાણીને તે બોકડાને પ્રતિબોધવા એક ગાથા બોલ્યા;

ખડ ખણાવિય તેં છગલ, તેં આરોવિય રૂખ્ખ;
પવત્તિઅ જન્નવહે, અહ કાં બુંબરૂં મુક્ક ॥ ૧ ॥

'હે બોકડા! તેં જ ખાડો ખણાવ્યો, તેં જ વૃક્ષો આરોપણ કર્યાં અને તેં જ બોકડાનો વધ પ્રવર્તાવ્યો. હવે તું બૂંબારવ શા માટે કરે છે?' આ રીતનું મુનિનું વાક્ય સાભળીને સાહસ ધારણ કરી તે બોકડો ચાલ્યો.

તે દેખીને સર્વે લોકો ચમત્કાર પામ્યા.

વિસ્મિત ચિત્તવાળા દેવીદત્તે મુનિમહારાજની પાસે જઇ તેમને પૂછ્યું; 'મને બોકડાને ચલાવવાનો મંત્ર શીખવો.' મુનિરાજે તેને પૂછ્યું; 'શા માટે?' તેણે જવાબ આપ્યો 'આવા કાર્યમાં કોઇ વખત કામ આવે' ત્યારે મુનિવરે તેને કહ્યું; 'ભો ભદ્ર! અજ્ઞાનવશ થઇને તું શું બોલે છે?' દેવીદત્તે પૂછ્યું, 'અજ્ઞાનવશ કેમ?'

'આ બોકડો તારો પિતા છે, જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી પોતાનું મરણ જાણીને તે ચાલતો નહોતો. પૂર્વે આ બોકડાના જીવે જ મિથ્યાત્વની શ્રદ્ધાથી અનેક બોકડા હણ્યા છે. તે કર્મના ઉદયથી તે પણ બોકડો થયો છે; જો મારા વચનમાં શંકા રહેતી હોય તો આ બોકડાને છૂટો મૂક, એટલે તારા પિતાએ જે વાત કહેલ નથી, તેથી જે દ્રવ્ય તેં મેળવ્યું નથી તે આ બોકડો દેખાડશે. પછી આ વાત સાચી માનજે.' એમ અવધિજ્ઞાની પૂ મુનિવરે તેને કહ્યું.

આ સાંભળીને દેવીદત્તે તે પ્રમાણે કર્યું, એટલે તરતજ તે બોકડો દ્રવ્યનાં સ્થાન પાસે જઇને પોતાનાં પગની ખરી-

વતી ખણવા લાગ્યો અને દ્રવ્ય બતાવવા લાગ્યો. તે દેખીને દેવીદત્તને સાધુનાં વચનમાં વિશ્વાસ આવ્યો; પછી મિથ્યાત્વને ત્યજીને તે પરમશ્રાવક થયો અને ધર્મની આરાધના કરવા લાગ્યો.

ધનમિત્ર કહે છે કે, 'માટે શ્રીપતિ! તું પણ દેવશર્મા દ્વિજની જેમ મિથ્યાત્વ સેવવાથી સદા ઉંડા ભવકૂપમાં પડીને સંસારભ્રમણ કરીશ."

આમ ધનમિત્રની વાણી સાંભળીને શ્રીપતિએ મિથ્યાત્વ છોડી દઇને મિત્રને પૂછ્યું; 'મિત્ર! હું શું ઉપાય કરું? તે તું કહે' તેણે કહ્યું; 'વીતરાગ જેવો કોઈ દેવ નથી. જૈનધર્મ જેવો કોઇ ધર્મ નથી, કલ્પવૃક્ષ જેવું કોઈ વૃક્ષ નથી અને કામધેનુ જેવી કોઇ ગાય નથી. આ કારણથી તું જૈનધર્મને દ્રઢપણે આરાધ, જેથી તારાં વાંચ્છિત માત્ર પૂર્ણ થશે.

પોતાના મિત્રનાં વચનો સાંભળીને શ્રીપતિએ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. ત્રણે કાળ જિનેશ્વરદેવની તે પૂજા કરવા લાગ્યો. ઉભય કાળ પ્રતિક્રમણ તથા સામાયિક કરવા લાગ્યો. હમેશાં પંચપરમેષ્ઠી મહામંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો, સાતે ક્ષેત્રમાં ધન વ્યય કરવા લાગ્યો અને દીન તથા હીનનો તે ઉદ્ધાર કરવા લાગ્યો.

આમ કરતાં છ માસ વ્યતીત થયા. એક દિવસે શય્યામાં સૂતેલ શ્રીપતિ પાછલી રાત્રે જાગીને વિચારવા લાગ્યો, 'અહો! જૈનધર્મને સેવતાં પણ કાંઇ ફળ સિદ્ધિ દેખાઇ નહિ શું આ ધર્મનું આરાધન પણ નિષ્ફળ જશે?'

આમ તે વિચારતો હતો તેવામાં શાસનદેવીએ તેને કહ્યું; 'અરે મૂઢ! મેળવેલ ફળને હાર નહિ. ધર્મના ફળમાં શંકા ન કર. કહ્યું છે કે; "આરંભમાં દયા નથી. મહિલાના સંગથી બ્રહ્મચર્ય નાશ પામે છે, શંકા કરવાથી સમ્યક્ત્વ નાશ પામે છે અને ધન રાખવાથી પ્રવ્રજ્યાનો નાશ થાય છે" વળી "ધર્મ સર્વોત્કૃષ્ટ મંગલ છે; તે મનુષ્યની અને દેવતાની લક્ષ્મી તથા ભોગવિલાસ અને મોક્ષસુખ આપે છે. પિતાની જેમ પાલન કરે છે, વત્સલપણાથી માતાની જેમ પોષે છે, ગુરુની માફક સદ્ગુણોનો સંગ્રહ કરાવે છે, સ્વામીની જેમ રાજ્ય આપે છે, બંધુની જેમ સ્નેહ દેખાડે છે અને કલ્પવૃક્ષની જેમ વાંછિત માત્રને આપે છે." 'તેથી હે વિવેકહીન! દીન હીનનો ઉદ્ધાર કરવા રૂપ લૌકિક ધર્મ પણ જો નિષ્ફળ જતો નથી, તો પછી અગણ્ય પુણ્ય હોય તોજ પ્રાપ્ત થાય તેવો સર્વજ્ઞભાષિત લોકોત્તર જૈનધર્મ વિવેકપૂર્વક આરાધ્યો હોય તો તે નિષ્ફળ કેમ જાય? કદિ પણ જાયજ નહિ. તારે એક ગુણવાન પુત્ર થશે, પરંતુ ધર્મમાં શંકા કરવાથી તું પુત્રનું સુખ જોઇશ નહિ, તેથી હવે ધર્મમાં સ્થિર બુદ્ધિ કર.'

આમ કહીને શાસનદેવી અદૃશ્ય થઇ.

શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠી તે સાંભળીને હૃદયમાં હર્ષ પામ્યો, અને વિચારવા લાગ્યો; 'જો પુત્ર થશે તો જ્યારે તે મોટો થશે ત્યારે સુખ-દુઃખનો આપનાર થશે તે જોઇ લઈશું, પણ તે પહેલાં તો જન્મોત્સવ, લાલન-પાલન, તેનાં કાલાં કાલાં વાક્યોનું શ્રવણ, વિવિધ પ્રકારનાં આભૂષણ વસ્ત્રાદિક તેને પહે-

રાવવાના મનોરથનું સુખ–તે તો હું અનુભવીશ.' 'વળી હું 'વાંઝિયો છું' તેવી ગાળ તો ઉતરશે. ઉત્તમ ગૃહમાં વિવાહાદિક કરવાથી પરસ્પર લેવું-દેવું વગેરે ઉત્સવોમાં મારા મનોરથો તો સફળ થશે, અવિચ્છિન્ન સંતાનની પરંપરા પણ વધશે સુખ કે દુઃખ દેવાની વાતો તો ત્યારપછી યૌવન વય પ્રાપ્ત થશે ત્યારે જણાશે, પ્રથમનું ફળ તો હાથમાં આવશે'

આમ વિચારતાં તેની બાકીની રાત્રિ પૂરી થઈ.

સવારે ઉઠી શ્રી જિનેશ્વરદેવનાં નામગ્રહણપૂર્વક ચૈત્ય-વંદનાદિક કરીને તથા પચ્ચક્ખાણ ધારીને શ્રીપતિ ઘરમાં નીચે ગયો. તે સમયે શ્રીમતીએ આવીને પ્રણામપૂર્વક કહ્યું; 'સ્વામિન્! આજે રાત્રે હું સુખનિદ્રાએ સૂતી હતી તે વખતે સ્વપ્નમાં પૂર્ણ ભરેલા કળશને મારા મુખમાં પેસતો મેં દીઠો છે.'

શ્રેષ્ઠીએ તે સાંભળીને કહ્યું; 'ગુણથી પૂર્ણ એવો તારે પુત્ર થશે મને પણ આજે શાસનદેવતાએ તેજ અર્થને સૂચવનારી હકીકત કહી છે, તેથી કોઈ ઉત્તમ જીવ તારી કુક્ષિમાં અવતરેલ છે' આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાંભળીને તે હર્ષપૂર્વક ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી.

પૂરા દિવસ થતાં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. શ્રેષ્ઠીએ બાર દિવસનો મહોત્સવ કરીને સ્વજન કુટુંબીઓને જમાડી સર્વની સમક્ષ 'ધર્મદત્ત' એવું તેનું નામ પાડયું. અનુક્રમે બીજના ચંદ્રની માફક તે વધવા લાગ્યો, અને સાત આઠ વરસની ઉંમરનો થયો, ત્યારે પિતાએ લેખશાળામાં તેને ભણવા મોકલ્યો.

ધર્મદત્તે સ્વકુળને ઉચિત સર્વ કળા શીખી લીધી ધર્મ કળામાં કુશળ થાય તેવા હેતુથી તેના પિતાએ સાધુઓની પાસે તેને ભણુવા માટે રાખ્યો. કારણુ કે, બહોંતેર કળામાં કુશળ એવા પંડિત પુરૂષો સર્વ કળામાં કુશળ હોય પણ જો તેઓ ધર્મકળાને જાણુતા નથી તો તેઓ મૂર્ખજ છે.

ધર્મદત્ત અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યો. પિતાએ શ્રીદેવી નામની શ્રેષ્ઠીપુત્રી સાથે તેને પરણાવ્યો; પરંતુ શાસ્ત્રમાં ઘણો કુશળ અને શાસ્ત્રરસમાં અત્યંત મસ્ત થયેલો હોવાથી તે એક ક્ષણુ પણુ પુસ્તક હાથમાંથી મૂકતો નહોતો. નવા નવા શાસ્ત્રના વિનોદમાં જતા કાળને પણુ તે જાણુતો નહોતો કોઈ દિવસ સ્ત્રીવિલાસ તથા ઉપભોગાદિ તેના સ્મરણુમાં પણુ આવતા નહિ.

સ્વપ્નમાં પણુ ધર્મદત્ત સ્ત્રીનું નામ સંભારતો નહીં. સ્ત્રી ઉપર તેની દ્વેષબુદ્ધિ નહોતી, પણુ શાસ્ત્રરસના આસ્વાદમાં તે અતિ મગ્ન થઈ જવાથી પોતાની સ્ત્રી તેને સાંભરતી નહોતી.

આ પ્રમાણે કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો, એટલે તેની માતાએ તે સર્વ જાણ્યું. પછી એકાંતમાં તેને બોલાવીને કહ્યું; 'આપણું ઘર મોટું' છે, તેમ જાણીને તારા સસરાએ પોતાની પુત્રીને સાંસારિક સુખ મેળવવા માટે તારી સાથે વિવાહ કર્યો છે, આપણે પારકી પુત્રી લાવ્યા છીએ; છતાં તું તો તેની સંભાળ પણુ લેતો નથી. સ્ત્રીને તો સર્વ સુખમાં સ્વામીનું માન ને સ્વામીનો રાગ સ્નેહ તેજ પરમ સુખ છે; તે સુખ વિનાનાં બીજા બધાં સુખ તે ભાડુતી સુખ જેવા

માને છે.' આ પ્રમાણે બહુ રીતે વિનવ્યો પરંતુ મૌન ધારણ કરી માતાની બધી વાત સાંભળવા છતાં 'સારૂં, સારૂં,' કહીને તે તો પાછો શાસ્ત્રાભ્યાસના ઉદ્યમમાં જ લાગી ગયો.

તેથી શ્રીમતીએ તે બધી હકીકત પોતાના સ્વામી શ્રીપતિ શેઠને જણાવી અને કહ્યું; 'આ તમારો પુત્ર સર્વ શાસ્ત્રમાં કુશળ છે, પણ ગૃહવ્યવહારમાં મૂર્ખ હોવાથી મૂર્ખ જેવો દેખાય છે.' કારણ કે, "કાવ્ય કરે, અગર સંસ્કૃત બોલે, અને જેટલી છે તે સર્વ કળા શીખે, પણ જો યથાયોગ્ય લોક-વ્યવહાર જે જાણતો નથી, તે સર્વ મૂર્ખના સમૂહમાં ચક્ર-વર્તી છે" આ કારણથી આ ભણેલો મૂર્ખ સાક્ષાત્ શીંગ અને પૂછ વગરનો પશુજ છે. જેવી રીતે લોકમાં વેદ, વૈદક, વ્યાકરણ, પ્રમાણ, લક્ષણ અને જ્યોતિષ શાસ્ત્રના અભ્યાસી ભણેલા મૂર્ખ તરીકે ઓળખાય છે, તેના જેવો આ તમારો પુત્ર છે; તેથી જો તમારા પુત્રને મનુષ્યની ગણનામાં લાવવાની ઈચ્છા હોય તો તેને જુગારીઓને સોંપો, જેથી થોડા દિવસમાંજ તેને તેઓ નિપુણ કરશે, નહિ તો તે હાથમાંથી ગયો તેમ જાણજો.'

શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'પ્રિયા આવી બુદ્ધિ સારી નથી. કારણ કે, 'કાકમાં શુચિપણું, દ્યૂતકારમાં સત્યવક્તાપણું, સર્પમાં ક્ષમા, સ્રીમાં કામાગ્નિની શાંતિ, નપુંસકમાં ધૈર્ય, મદ્ય પીના-રમાં તત્ત્વની વિચારણા અને રાજામાં મિત્રતા કોઈએ દેખી કે સાંભળી છે?' આ પ્રમાણે જુગારીઓમાં અનેક દોષો કહેલા છે.' 'કારણ કે તે દુષ્ટો પાપી અને કુમાર્ગે જવાવાળા

હોય છે. આપણા સ્વચ્છ જળ જેવા સ્વભાવવાળા પુત્રને તેની સોબત કરાવવી તે યોગ્ય નથી. જેવા નિમિત્તમાં જોડી દઈશું તેવો તે થશે; પણ પછી આપણે સંતાપ કરવો પડશે, હમણાં આ ગુણવાન છે, પછી આ દોષના સમૂહરૂપ અને આપણા ઘરને વગોવનાર થશે ’ જેવો સંસર્ગ હોય છે તેવો જ આત્મા ગુણ-દોષવાળો થાય છે માટે આપણો સન્માર્ગગામી પુત્ર કુમાર્ગગામી થશે, અને ત્યારબાદ કુસંગતિથી ઉત્પન્ન થયેલા દોષોને દૂર કરવાને કોઇપણ સમર્થ થઇ શકશે નહિ. ’

પરંતુ સ્ત્રીની તુચ્છ મતિ હોવાથી તથા તેવી જ ભવિતવ્યતાના યોગેથી શ્રીમતીએ તે માન્યું નહિ. તે વારંવાર તેની તેજ પ્રેરણા કરવા લાગી તેના બહુ આગ્રહથી શેઠનું ચિત્ત પણ આખરે ભરમાયું. કહ્યું છે કે, જેઓ ગૌરવવાળા છે, ગંભીર, સ્થિર, મોટા અને મરડવાળા હોય છે, તેઓને પણ હાથમાં રાખેલી ઘંટીની માફક સ્ત્રીઓ ભમાડે છે. ’ એક સ્ત્રીના હાથથી ફરતી રેંટ અવાજ કરતી હતી, તેને જોઇને મુંજે કહ્યું હતું કે, ‘ અરે યત્ર ! તું રૂદન કર નહિ. માત્ર આંખના પ્રક્ષેપમાત્રથી પણ સ્ત્રીઓએ કોને કોને ભમાડેલા નથી ? તો પછી હાથથી ખીંચાય તો તેમાં શું કહેવું ? ’

શેઠાણીના અતિ આગ્રહથી શેઠે ગામના જુગારીઓને બોલાવીને કહ્યું; આ મારો પુત્ર મુનિરાજની પાસે શાસ્ત્રાધ્યયન કરવાથી માત્ર ધર્મશાસ્ત્રનું શ્રવણ, પઠન, પરાવર્તનાદિકમાં જ કાળ ગુમાવે છે, પરંતુ ખાનપાન, કૌતુક જોવા, સ્ત્રી

સાથે વિલાસ ભોગવવા, વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવા, વન–ઉપવનમાં જવું, ઉત્તમ રાગવાળા ગાયનો સાંભળવા વગેરે સાંસારિક સુખ લેશમાત્ર પણ જાણતો નથી. આખો દિવસ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ જ કર્યા કરે છે; પરંતુ ગૃહસ્થને કાંઇ એક ધર્મ-વર્ગ સાધવાથી ગૃહસ્થ ધર્મનો નિર્વાહ થઇ શકતો નથી, માટે તમે નિપુણ છો, શાસ્ત્ર અભ્યાસના બ્હાનાથી તમે તેની પાસે રહો; પછી યોગ્ય અવસરે અનુકુળ વાર્તાઓ વગેરે કહીને તેનું ચિત્ત આકર્ષી વન–ઉપવનમાં લઈ જવામાં રાગરંગાદિ સાંભળવામાં તેને રસિક બનાવો. તેને સર્વ શાસ્ત્રનો બહુ સારી રીતે પરિચય છે, તેથી જે જે સ્થળે તેને લઇ જશો, ત્યાં ત્યાં તેનું ચિત્ત હાર્દ ગ્રહણ કરીને નિપુણ હોવાથી આનંદ અનુભવશે. વળી તમે તમારી કળામાં ઘણા કુશળ છો. આજથી ધર્મદત્તને તમારા હાથમાં સોંપું છું. કોઇપણ પ્રકારથી તેને ધર્મ વિમુખ બનાવીને ભોગરસિક કરજો. દ્રવ્યના ખર્ચની ચિંતા ન કરવી. તે બધો ખર્ચ તમને હું આપીશ.' ''

આ પ્રમાણેનાં શ્રેષ્ઠીનાં વચન સાંભળીને તે ભોગદત્ત આદિ યુવાનો આનંદ પામ્યા. 'ભાવતું હતું ને વૈદે કીધું' તે ન્યાયથી તેઓને તો ઇચ્છિત મળ્યું. પછી તેઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા; "આપણે આ શ્રેષ્ઠીપુત્રને સમસ્ત કળાઓમાં પ્રવીણ એવી વેશ્યાના ઘરમાં લઈ જઇએ; તે આને શ્રેષ્ઠીપુત્ર જાણીને તેના ચિત્તનું રંજન કરવા માટે પોતાની કળા દેખાડશે. તે વખતે આપણને પણ પારકા દ્રવ્ય વડે અપૂર્વ કૌતુકો જોવાનો પ્રસંગ મળશે. દ્રવ્ય વ્યય તો શ્રેષ્ઠીનો

થશે. આપણે તો પારકે પૈસે પરમાનંદ કરીશું. વળી આપણા ખાનપાનાદિક તો આપણાં ચિત્તને અનુકુળ આવે તેવો પ્રબંધ તે શ્રેષ્ઠી પાસે કરાવીશું. મહાભંડાર આપણા હાથમાં આવ્યો છે. તેમાં કાંઇ શંકા કરવા જેવું નથી.'

આમ પરસ્પર વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીનો આદેશ મેળવી ઉત્તમ વસ્ત્રાદિકની શોભા કરીને તેઓ ધર્મદત્ત કુમારની પાસે ગયા. અને પ્રણામાદિ કરીને તેઓ તેની પાસે બેઠા

ને તે બધાયમાંથી ભોગદત્તે કહ્યું; 'તમારી શાસ્ત્રમાં અતિ નિપુણતાની ખ્યાતિ સ્થાને સ્થાને સાંભળીને અમને મનોરથ થયો કે 'અમે કુમારની પાસે જઈએ, અને કાંઈક અભ્યાસ કરીને શાસ્ત્રબોધ પામીએ. તેથી કર્ણ પવિત્ર કરવા માટે અમે બધા તમારી પાસે આવ્યા છીએ, માટે આપ કૃપા કરીને અમારા કર્ણોને પવિત્ર કરો.'

આ પ્રમાણે કહીને વિનયપૂર્વક તેઓ કુમારની પાસે બેઠા.

કુમારે પણ શાસ્ત્રાભ્યાસના તેમને અર્થી દેખીને તેમનો બહુ આદર કર્યો અને કહ્યું કે, 'હમેશાં સુખેથી આવજો.' પછી તે સર્વ ધૂતકારો હમેશાં કુમાર પાસે જઇને બેસવા લાગ્યા અને કુમાર જે જે કહે તે તે વિસ્યમયતાપૂર્વક માથું ધૂણાવીને તેઓ સાંભળવા લાગ્યા. તેમજ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે કરતાં કેટલાક દિવસે તેઓએ કુમારનું ચિત્ત તેમના તરફ આકર્ષ્યું.

એક દિવસે સંગીતશાસ્ત્રની વાત નીકળતાં ભોગદત્તે કહ્યું,

'કુમાર! આ શાસ્ત્રમાં એક અદ્વિતીય કુશળ માણસ અહિં આવેલ છે. અમે તેનું સગીત સાંભળીને બહુ આનંદ પામ્યા હતા, પરંતુ અમે તેનું રહસ્ય જાણવાને કે કહેવાને સમર્થ નથી. તે સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ કલાકારે અમને પૂછયુ કે, 'આ નગરમાં શાસ્ત્રના મર્મને જાણનાર કોઈ છે? કે જે મેં કહેલ હાર્દને ગ્રહણ કરીને ઉત્તર આપે,' અમે કહ્યું; "હા છે." તેણે કહ્યું; 'તો તમે મને તેનો મેળાપ કરાવો.'

'તેથી જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે આપ ત્યાં પધારો. તમે તો સર્વ શાસ્ત્રના અર્થનો પાર પામેલા છો, તે પણ મહાન સજ્જન છે, મનુષ્યને ઓળખનાર છે, ગુણગ્રાહી છે. ઉત્તમ મનુષ્ય છે, તમને જોઇને તે બહુ પ્રસન્ન થશે, આપ પણ તેને જોશો ત્યારે જાણુશો કે તે નિપુણ પુરૂષોમાં અગ્રેસર છે.' તે સાંભળીને શાસ્ત્રવિનોદમાં રસિક કુમારે પૂછયું; 'તે કયાં રહે છે?' ભોગદત્તે કહ્યું; 'આજ નગરમાં તે રહે છે. તેનું સ્થાન અહીંથી નજીક છે' કુમારે કહ્યું 'આવતી કાલે આપણે તેની પાસે જઇશું'

તે સાંભળીને તેઓ આનંદ પામ્યા.

પછી શ્રેષ્ઠી પાસે જઇને તેઓએ કહ્યું; 'શ્રેષ્ઠિન્! અમે તેને કાંઈક અનુકૂળ કર્યો છે. સવારે તેને અમે સાથે લઇ જઈશું', તેથી દ્રવ્યનો આદેશ કરો. દ્રવ્ય વગર રસના રંગની વાર્તા થઇ શકતી નથી.'

શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીએ પોતાના ભાંડારિકને બોલાવીને કહ્યું કે,

"તેઓ જે માગે તે આપજો." એટલે તેઓ કેટલુંક ધન લઈને એક રાજમાન્ય ગવૈયો સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ હતો, તેની સમીપે જઈ કાંઈક ઉત્તમ ભેટ તેની પાસે મૂકીને બોલ્યા; 'આવતી કાલે અમુક સ્થાને તમે આવજો. અમે તે સ્થળે નગરના મુખ્ય શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કે જે સંગીતશાસ્ત્રમાં કુશળ અને પંડિતોને પ્રિય છે તેને સાથે લઈને તમારી પાસે આવીશું. તમારે તેનાં ચિત્તનું રંજન કરવું; તે રંજિત થશે તો તે બહુ દ્રવ્ય તમને આપશે. તેની પાસે અપરિમિત ધન છે'

તે સંગીતકારે કહ્યું; 'બહુ સારું, જરૂર લાવજો.'

પછી ભોગદત્ત આદિ રસિક યુવાનો સવારે ધર્મદત્તની પાસે આવ્યા ત્યાં વિનય-વાર્તાદિકથી કુમારને રાજી કરીને, અવસર મેળવી આગલે દિવસે કરેલો સંકેત યાદ આપ્યો, કુમારે કહ્યું; 'ચાલો જઈએ' સેવકોએ રથ તૈયાર કરીને હાજર કર્યો.

તે રથમાં આ બધાયની સાથે બેસીને અનેક સેવકોથી પરિવરેલો કુમાર નગરચર્યા જોતો જોતો સંગીતકારના ઘેર આવ્યો તેણે પણ બહુ આદરસત્કાર આપી અતિરમણીય એવા ઘરની પાછળના ભાગમાં ઉદ્યાનમાં લઈ જઈ ઉત્તમ આસન ઉપર બેસાડીને પુષ્પ અને તાંબુળાદિક આગળ ધરી પરિવાર સહિત તેનું બહુ સન્માન કર્યું.

બાદ વિવિધ પ્રકારના તાલ, તાન, માન, લય, ગ્રહ, માત્રા, મૂર્છના વગેરે ભેદોથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું અનેક રસો અને અલંકારોવાળું ગીતગાન કરવામાં તે સંગીતકાર રસપૂર્વક

પ્રવર્ત્યો કુમાર પણ સુંદર આસન ઉપર બેસીને તે સાંભળવા લાગ્યો વચ્ચે વચ્ચે ગીત ગાન તથા અલંકાર અને નાયક નાયિકાના ભેદ તથા સ્થાયિ, સાત્વિક વગેરે રસ ઉત્પન્ન કરનારા વિભાગ તથા અનુભાવ ઈત્યાદિ ભેદો પ્રગટ કરીને તે સંગીતકાર ધર્મદત્તને રસ વધે તે રીતે કહેવા લાગ્યો, અને તેનું રહસ્ય કુમારને પૂછવા લાગ્યો.

ધર્મદત્તકુમાર પણ સંગીત શાસ્ત્રના દ્રઢ અભ્યાસથી તેનું સ્વરૂપ કહી બતાવતો, તે વખતે તે સંગીત કરનાર ઉભો થઈ પ્રણામ કરીને તેના વખાણ કરતો અને કહેતો કે, "અહો! આપની બુધ્ધિનું કૌશલ્ય કેવું છે?' આ પ્રમાણે વારંવાર કુમારની કુશળતાને વખાણીને કુમારના ચિત્તનું તેણે રંજન કર્યું. કુમાર કાન દઈને એકતાનથી હર્ષપૂર્વક તે બધું સાંભળવા લાગ્યો.

આમ બે પ્રહર સુધી તેણે તેની કલા દેખાડી કુમાર ધર્મદત્ત પણ પ્રસન્ન થયો. પછી ભોગદત્તે કુમારના કાન પાસે જઈને કહ્યું કે, "આને કાંઈક આપવું જોઈએ." કુમારે કહ્યું 'બહુ સારૂં,' દાનની તો પ્રથમજ જરૂર છે'

પછી તે ધૂતકારોએ શ્રેષ્ઠીનાં ઘેરથી કુમારનું નામ આપીને ધન લાવી તેની પાસે ધર્યું. ચાતુર્યપ્રિય કુમાર પણ ઉદારતા ગુણ યુક્ત હોવાથી બધું તેને આપીને 'ફરીથી આવીશું' તેમ કહી ત્યાંથી ઉઠયો. અને તે વાડી તેણે ફરીને જોઈ લીધી તે આનંદ પામ્યો. પછી ઘેર આવીને ભોજનાદિક કરી કુમાર

સ્વસ્થાને બેઠો. ધૂતકારોએ સંગીતની વાતો કાઢી, કુમારે તે સંગીતકારની કલાનાં વખાણ કર્યાં.

એટલે ભોગદત્તે કહ્યું; 'કુમાર! એક ઉત્તમ સ્ત્રી છે, તે પણ સંગીત-નાટક વગેરેમાં અતિશય કુશળ છે, ખાસ જોવા લાયક છે,' કુમારે કહ્યું; 'કોઈ દિવસ તેનાં ઘેર આપણે જઈશું.'

આ પ્રમાણે સાંજ સુધી કુમારની પાસે ભોગદત્ત રહીને સાંજે કુમારની રજા લઈ શેઠાણી પાસે જઇને તેણે બધી હકીકત શેઠાણીને કહી સાંભળાવી તે પણ હકીકત સાંભળીને આનંદ પામી અને તેઓને ઘણું ધન આપીને બોલી; 'યથેચ્છ દ્રવ્ય વ્યય કરજો, કોઇ જાતની શંકા રાખશો નહિ, બધું ધન હું આપીશ, પરંતુ મારા પુત્રને ભોગરસિક કરજો.'

તેઓએ કહ્યું; 'તમારા પુણ્યબળથી થોડાજ કાળમાં તમારી ઇચ્છાનુસાર થઇ જશે, ત્યારે અમારી મહેનતને સફળ કરજો' આ પ્રમાણે કહીને તેઓ પોતપોતાનાં ઘેર ગયા.

કુમાર પણ સુખશય્યામાં સૂતો સૂતો દિવસે જોયેલ સંભારીને આનંદિત ચિત્તથી સંગીતના ગ્રંથોમાં રહેલાં, ઉત્તમ ભાવવાળા ઉલ્લેખોને પોતાના ક્ષયોપશમની પ્રબળતાથી વિચારવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે આખી રાત્રિ પૂર્ણ કરીને, સવારે પ્રાતઃકર્માદિક કરી પોતાના બેસવાના સ્થળે તે આવ્યો. તે વખતે ભોગદત્ત વગેરે ધૂતકારો પણ એકઠા થઇને ત્યાં આવ્યા.

પછી કુમારને પ્રેરણા કરીને તેઓ બીજીવાર કુમારને સંગીતકારને ઘેર લઈ ગયા, અને ત્રણ ચાર ઘડી સુધી ત્યાં રહીને કુમારને પ્રેરણા કરી ત્યાંથી ઉઠાડયો, અને કહ્યું;

'સ્વામિન્ ! આજે અમુક પર્વનો દિવસ છે, અમુક સ્થળે મેળો છે, ત્યાં મોટાં આશ્ચર્યો જોવા લાયક છે, ચાલો ત્યાં જઈએ.'

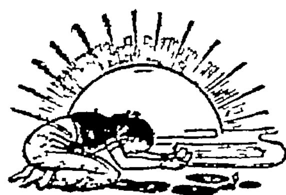
સંગીતકારે પણ કુમારને ઉત્સાહિત કર્યો. એટલે દ્યૂતકાર ભોગદત્ત આદિ સંગીતકારને સાથે લઈને નદીનાં કિનારે લૌકિક દેવાલયોમાં અનેક મનુષ્યોના ટોળાંને જોતા, કોઈ કોઈ સ્થળે હાસ્યરસ ઉત્પન્ન કરનાર વાર્તા વિનોદ સાંભળતા, કોઇ કોઇ સ્થળે વિવિધ વેષવાળા નાટકો જોતા, કોઇ કોઇ સ્થળે વિવિધ પ્રકારના વાજીંત્રના નાદ સાથે સ્ત્રીઓનો સમૂહ નાચતો હતો તેના હાવભાવાદિ જોતા, કોઇ ઠેકાણે નટ નટીની ક્રીડા જોતા, નદીના પ્રવાહમાં નૌકા ઉપર તેઓ સર્વ બેઠા.

કુમારને ઉચ્ચ સ્થાન ઉપર બેસાડયા આસપાસ દ્યૂતકારો વિનયપૂર્વક બેઠા પછી આગળ સંગીતકારે તાલ, તંત્રી, મૃદંગ, વીણા વગેરે વગાડવાપૂર્વક સંગીતનો આરંભ કર્યો; કાઠે રહેલા લોકો ચારે તરફથી જોવા લાગ્યા. નદીના પ્રવાહમાં નૌકા આમ તેમ ડોલતી ભ્રમણ કરતી હતી.

તે સમયે એક તરફ વસંતઋતુમાં ખીલેલા વૃક્ષોની શોભા જોતાં, એક તરફ રસરંગ ઉત્પન્ન કરતા કોયલ જેવા મધુર શબ્દો સાંભળતાં કુમારનું હૃદય બહુ આનંદિત થયું. આમ અદ્દ્ભુત રસનો આસ્વાદ અનુભવતાં કુમારને ભોજન સમયે દ્યૂતકારોએ કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! આજ તો બહુ આનંદરસની નિષ્પત્તિનો દિવસ છે. જો તમારી આજ્ઞા હોય તો ભોજનની સામગ્રી અહિંજ કરાવીએ.'

કુમારે કહ્યું; 'બહુ સારૂ, તાકીદે તૈયારી કરાવો.' પછી તેઓએ હર્ષપૂર્વક વિવિધ પ્રકારની રસોઇ રસોયા પાસે તૈયાર કરાવી, અને ઉત્તમ રાજદ્રવ્યો તેમાં મેળવીને તેમજ ઉત્તમ રસો ભેળવીને રસોઇ બહુ સ્વાદિષ્ટ બનાવી. જમવાનો વખત પણ પૂર્ણ ભરાઇ ગયો. મધ્યાહ્ન પછી બે ઘડી દિવસ ચઢયો ત્યારે કુમારાદિ સર્વને ભૂખ પણ બહુ લાગી. ત્યારે કુમારે પૂછયું; 'રસોઈ તૈયાર થઇ ગઇ છે કે નહિ ? મને તો બહુ ક્ષુધા લાગી છે.'

તેઓએ કહ્યું કે, "સ્વામીના આદેશથી રસોઈ તૈયાર થઈ ગઇ છે." એટલે કુમાર બેઠો થયો, અને તે સર્વેની સાથે વિવિધ રસવાળી રસોઈ તેઓ જમ્યા.

૧૪ : વેશ્યા કદિયે કોઇની થઇ છે?

રસોઇ જમ્યા પછી નંદનવનની ઉપમા લાયક ઉદ્યાનમાં જઇને ઉત્તમ સ્થાને બેસી તાંબુળાદિકથી મુખશુદ્ધિ કરીને ફરીથી ગીતાદિકનો તેઓએ આરંભ કર્યો. આ અવસરે એક નૃત્યકળામાં કુશળ ચંદ્રલેખા નામની નાચ કરનારી ત્યાં આવી. લોકોના સમૂહે તથા ધૂતકારોએ પ્રેરેલી તે નર્તકી ત્યાં આવી કુમારને પ્રણામ કરી તેની પાસે ઉભી રહી, અને નૃત્ય કરવા લાગી. વિવિધ પ્રકારના હાવભાવ, વિભ્રમ, કટાક્ષ, અંગવિક્ષેપાદિકથી અતિ અદ્ભુત એવા સ્વર, ગ્રામ, તથા મૂર્ચ્છના- વડે તેણે ધર્મદત્તકુમારનાં મનને બહુ રંજિત કર્યું. કુમાર પણ અનિમેષ દૃષ્ટિથી તેના તરફ જોવા લાગ્યો.

આમ એક મુહૂર્ત માત્ર દિવસ બાકી રહ્યો ત્યાં સુધી તેણે નૃત્ય કર્યું. લોકોએ તેની બહુ પ્રશંસા કરી, અને તેઓ બોલ્યા; ' આવું ભવ્ય નાટક શ્રેષ્ઠીપુત્ર વગર અમને કોણ બતાવત ? '

આ પ્રમાણે લોકોની પ્રશંસા સાંભળીને આનંદિત ચિત્ત- વાળા થઈને ધર્મદત્તકુમારે તેને બહુ ધન આપી વિસર્જન કરી. અને વાહન પર સ્વારી કરીને બધા ઘેર આવવા ચાલ્યા.

માર્ગમાં તેઓ કહેવા લાગ્યા; " સ્વામિન્ ! આજે અમારૂં

ચિત્ત આપની કૃપાથી બહુ આનંદ પામ્યું, પરંતુ તમારાં ચિત્તમાં સારૂં લાગ્યું કે ન લાગ્યું ?"

ધર્મદત્તકુમારે કહ્યું કે, "આવું નૃત્ય હૃદયને આલ્હાદ કેમ ન કરે ? વળી ફરીથી કોઇ વખત એની પાસે નૃત્ય કરાવીશું." તે સાંભળીને ભોગદત્ત બોલ્યો; 'આ નર્તકીએ નૃત્ય તો સારૂં કર્યું, પરંતુ કામપતાકા ગણિકાના નૃત્ય આગળ તો આ એક આની પણ નહિં.'

ત્યારે કુમારે પૂછયુ; 'તે કયાં રહે છે ?'

"આપણા નગરમાં રાજમંદિર જેવા મોટા મહેલમાં તે રહે છે. સ્ત્રીમાં જે ગુણો હોય તે સર્વે તેના અંગમાં ખાસ કરીને રહેલા છે. તેનાં દર્શન માત્રથીજ દેવાંગનાનો ભ્રમ ચિત્તમાં થાય છે. તે પણ આપના જેવા ગુણવંતની આગળ જ પોતાની કળા દેખાડે છે, તે જેને તેને દેખાડતી નથી. તેનું બહુ વર્ણન શું કરૂં ? તમારા જેવા જોનારાઓ પાસે જ્યારે તે નૃત્ય કરે છે, ત્યારે જે રસ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું વર્ણન કરવાને કોણ સમર્થ છે ? જો તેનો સંગ ક્ષણ-માત્ર પણ કરશો તો આપને પણ તે વાતની ખાત્રી થશે"

ત્યારે કુમારે આશ્ચર્યચકિત થઇ પૂછયુ; 'પહેલા તમે તેનું નાટક કોઈ વખત જોયું છે ?'

જવાબમાં ભોગદત્તે કહ્યું; અમારા જેવા મંદ ભાગ્ય-વાળાને તે જોવાનો વખત કયાંથી આવે ? પરંતુ એક વખતે બે વરસ પહેલાં રાજાએ અતિ આદરપૂર્વક તેનું નૃત્ય કરાવ્યું હતું, તે વખતે આપના જેવા પુન્યવંતની પાછળ પાછળ

જઇને અમે જોયું હતું. તે હજુ પણ ભૂલી ગયા નથી. હવે આપનાં ચરણની સેવાની પ્રસાદીથી ઘણા દિવસના અમારા અભિલાષ અને મનોરથ પૂર્ણ થશે એવી આશા છે, આપ સ્વામી અમારો આ નોરથ પૂરો કરો. તે પણ આપની ચતુરાઇ અને વિદ્વત્તા જોઇને ઘણી પ્રસન્ન થશે, જો આપની ઇચ્છા હોય તો આવતી કાલે તેને ઘેરે આપણે જઇએ. આપના જેવાને જવા લાયક સ્થળ છે, પછી જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો."

ભોગદત્તની ચાલાકીભરી આ વાતને સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; 'જરૂર કાલે આપણે ત્યાં જઈશું.'

'બહુ સારૂં, મોટી કૃપા કરી. અમારા જેવાના મનોરથો પૂર્ણ થશે.' આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં તેઓ ઘેર ગયા. રાત્રે પણ કુમારની પાસે બેસીને તેનું જ રૂપ, સૌંદર્ય, ચાતુર્ય, ગીતગાનમાં કુશળતા વગેરેનું વર્ણન કર્યું અને કુમારનું ચિત્ત તેને મળવામાં વિશેષ તત્પર કર્યું. "સવારે અવશ્ય આપણે જઈશું." તે પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તેઓ સૂઇ ગયા.

સવાર થઇ એટલે પ્રાતઃકાર્યો કરીને કુમારેજ સ્વયં કહ્યું; "રથ તૈયાર કરવો" કુમારની વિહ્વળતા જોઇને ભોગદત્તે ઘરમાં જઇ શેઠને તે વાત કહી, ને કહ્યું કે, 'આપ અમારા પરિશ્રમનું પરિણામ જુઓ! જે ભોગનું નામ પણ લેતો નહોતો, તે થોડા દિવસમાં તો તમે મેળવેલી આખી સંપદાને સફળ કરશે. તે જોઇને આપની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે, તે સમયે અમારી મહેનતને જોજો. ને યોગ્ય બદલો આપજો!'

તે સાંભળીને શેઠ-શેઠાણી હર્ષ પામ્યાં

ભોગદત્તે આગળ જઈને કામપતાકા ગણિકાને જણાવ્યું કે, "આજે નગરશેઠના પુત્રને તારા ઘેર અમે લાવીશું; તારે તેની પાસે તારૂં પૂર્ણ કળાકૌશલ્ય દેખાડીને તેનાં ચિત્તને આકર્ષવું, કુમાર જેવો તેવો નથી; સર્વ કળામાં કુશળ છે, સર્વ શાસ્ત્રનાં હાર્દને જાણનાર છે, તેથી બરાબર ધ્યાન દઈને તારી સર્વ કળા તું તેને બતાવજે. જો તે પ્રસન્ન થશે તો એ જંગમ કલ્પવૃક્ષ છે. ઇચ્છિત કરતાં પણ અધિક આપે તેવો છે."

"તાકીદે લાવો, પછી બધું જણાશે મુનિમાર્ગમાં રહેલા, મુક્તિપુરમાં પ્રવેશ કરવાને લાયક એવા પુરૂષોને પણ વેશ્યાઓએ સર્વ ત્યજાવ્યું છે, અને કામભોગમાં એકતાન કર્યા છે, તો તેની પાસે આ કોણમાત્ર છે? આ તો વણિકપુત્ર છે, બધું સારૂં થશે."

આમ કહીને તેને રજા આપી પછી કુમાર પણ રથમાં બેસીને તે સર્વની સાથે કામપતાકાના આવાસે આવ્યો.

કુમારનું આગમન સાભળતાં જ તે ઉઠી. સુવર્ણ, રત્ન, મોતી વગેરેથી બંને હાથો ભરીને બારણા સુધી આવી કુમારને તેણે વધાવ્યા અને "અહ આપનાં ચરણ ધરો, આપ ભલે પધાર્યા, આપના ચરણોવડે મારા આ રંકગૃહને પવિત્ર કરો. આપની આજે મારા ઉપર મોટી કૃપા થઇ, આજે મારાં આંગણે વાદળાં વગર અમૃતમેઘની વૃષ્ટિ થઇ, આજે મારાં આંગણે કલ્પવૃક્ષ ફળ્યો, વગર બોલાવેલી સ્વર્ગંગંગા

આજે મારે ઘેર ઉતરી, કારણ કે નગરશ્રેષ્ઠીના કુળદીપક કુમારે મારૂં ઘર આજે અલંકૃત કર્યું."

આ પ્રમાણે વચનામૃતથી તેને સંતોષીને "ખમા ખમા" એમ બોલતી કુમારને ઘરના અંદરના ભાગમાં તે લઈ ગઈ. ત્યાં પણ ફરીથી મધુર વચનોવડે તેને સંતોષીને ઉપરના માળે ચિત્રશાળામાં દેવતાના શયન જેવા પલ્યંક ઉપર બહુ-માનપૂર્વક તેને બેસાડયો

કુમાર તેના આવાસમાં જ્યાં જ્યાં જોતો હતો ત્યાં ત્યાં કાચ વગેરેની શોભાથી સાક્ષાત્ વિમાન હોય તેવી ભ્રાંતિ થતી હતી. પછી પ્રથમ તો કામપતાકાની માતા કામસેનાએ કસ્તુરી, ચંદન, અત્તર વગેરે બહુ મૂલ્યવાન પદાર્થોથી કુમારનું શરીર સુવાસિત કર્યું, ગુલાબજળ વગેરે સુગંધી જળનાં છાંટણાં કર્યાં; પછી નારંગી, આંબા, દાડિમ, અંજીર વગેરે તાજા પાકેલાં, મધુર સ્વાદવાળાં ફળો તેની પાસે ધર્યાં. ને દ્રાક્ષ, અખોડ, બદામ વગેરે વિવિધ દેશમાંથી આવેલા મેવા તેની પાસે મૂકયા. માદક પદાર્થો જેમાં આવેલા છે એવા જાયફળ, અગર, કસ્તુરી, અબરખ, કેશર, સિતોપલાદિકથી બનાવેલ કામ વૃદ્ધિ કરનાર કઢેલ દુધનો કટોરો ભરીને તેની પાસે મૂકયો.

ત્યારબાદ પુષ્પ, તાંબુલ વગેરે પાંચ સુગંધીવાળા પાનના બીડા તૈયાર કર્યાં, અને વચ્ચે વચ્ચે મીઠા અને પ્રીતિ વધારનાર કામોદ્દીપક વચનો બોલતી, સોળે શૃંગાર સજેલ હોવાથી સુંદર લાગતી અને હાવભાવ પ્રગટ દેખાડતી તે કામપતાકા

વેશ્યાએ તે બીડાં તેની પાસે ધર્યાં. ને તે કુમારની આગળ આવીને ઉભી રહી કુમાર પણ તેના હાવભાવ, સેવા તથા ચતુરાઈથી મુગ્ધ થઇ ગયો.

તે અતિ મિષ્ટ, લલિત, સુકોમળ, કોકિલાની જેવા મધુર વચનોવડે કહેવા લાગી; 'સ્વામિન્' ! આ ગ્રહણ કરો, આ સુંદર છે, આ તેજ કરનાર છે, આ બળવૃદ્ધિ કરનાર છે, આ બુદ્ધિ વધારનાર છે, આ મંગળ છે, આ પ્રથમ સમાગમમાં શુકનરૂપ છે, આ ખાવા લાયક છે " આ પ્રમાણે મિષ્ટ વચનોથી તૃપ્ત થતા કુમારે યથારૂચિ તે આરોગ્યું. પછી સ્વસ્થ થયા એટલે તેણે નાટારંભ શરૂ કર્યો અનેક રાગ, તાન અને નવા નવા કામોદ્દીપક હાવભાવોવડે કુમારને તેણે તેના રસમાં મગ્ન કરી દીધો

તે સમયે કુમારના હૃદયમાં પ્રથમના યૌવનમાં ઉપજેલા વિકારોથી, અતિ માદક દ્રવ્યથી બનાવેલા પાકાદિકના ભક્ષણથી તથા અંતર્મર્મને ભેદનારા કટાક્ષ બાણોથી કામ પ્રજ્વલિત થયો. એટલે કામપતાકાએ તે સમજી જઇને ભૃકુટીની સંજ્ઞાથી ભોગદત્ત આદિ કુમારના મિત્રોને ત્યાંથી રજા આપી, તેઓ પણ કાંઇ ને કાંઇ બ્હાના કાઢીને ચિત્રશાળાની બહાર નીકળી ગયા. આથી એકાત થવાથી તે વેશ્યાએ આલિંગનાદિ સ્પર્શસુખવડે કુમારને અતિશય વિહ્વળ કર્યો. પછી કુમારે સ્ત્રી સમાગમનું સુખ પહેલીજવાર ત્યાં અનુભવ્યું.

કામરસ અનુભવવાથી કુમારનું ચિત્ત તે વેશ્યામાં જ એકરસ થઇ ગયું; તેથી ધર્મદત્ત કુમાર તેને ત્યાંથી ક્ષણમાત્ર

પણ ઉઠવા દેતો નહિ, તેનેજ એકને જોતો હતો. વળી તે વેશ્યાએ અવસર જોઇને જુદા જુદા પ્રકારની વિચિત્ર એવી દિવ્ય ભોજનસામગ્રી તૈયાર કરાવી વળી પાછા તે ભોગદત્ત આદિ ધૂતકાર મિત્રો એકઠા થયા, પરંતુ તેઓ કુમારના ચિત્તમાં તો અંતરાય કરનારા હોય તેવાજ લાગ્યા. તે સર્વે પણ સમજી ગયા કે, "કુમારનું ચિત્ત હવે વેશ્યાના પાશમાં પડયું છે, હવે આપણી સાથે પ્રસન્નતાથી તે વાત પણ કરતો નથી. આપણે જે માટે ઉદ્યમ કર્યો હતો તે સફળ થયો. સાંજે કુમાર તો અહિંજ રહેશે. આપણે શ્રીપતિ શેઠની પાસે જઇને વધામણી આપી હવે ઘણું દ્રવ્ય ગ્રહણ કરીએ

આ પ્રમાણે તેઓ પરસ્પર એકાંતમાં વિચાર કરતા હતા, તે અવસરે કામપતાકાની દાસીએ આવીને કહ્યું; 'રસોઈ તૈયાર થઇ ગઈ છે' પછી કુમારને સ્નાનમંડપમાં લઇ જઈને, શત. પાકાદિ તેલવડે અભ્યંગ કરાવી, સુગંધી ઉષ્ણ જળવડે કામ પતાકાએ તેને સ્નાન કરાવ્યું, અને ચંદનાદિકવડે તેને વિલે. પન કરીને ભવ્ય વસ્ત્ર અને અલંકારોવડે તેને સુશોભિત કરી ભોજન માટે બેસાડયો.

ભોગદત્ત આદિ ધૂતકારો પણ જરા દૂર જમવા બેઠા; વેશ્યા પણ કુમારની સામે બેઠી; પછી કુમારે જુદા જુદા સંસ્કારવાળી વિવિધ રસ અને સ્વાદવાળી રસોઈ વેશ્યાની સાથે આનંદથી આરોગી. ફરીથી તેઓ ચિત્રશાળામાં આવીને બેઠા, તે સર્વે પણ સાથે આવ્યા. વેશ્યાએ વિવિધ પ્રકારના માદક દ્રવ્યોથી ભરેલા તાંબુલના બીડા યથાયોગ્ય તે સર્વને આપ્યા, તે સમયે સંધ્યા વ્યતીત થઇ.

અવસર પામીને ભોગદત્તે ધર્મદત્ત કુમારના ચિત્તની પરીક્ષા કરવા માટે કહ્યું; 'સ્વામિન્! દિવસનો અંત આવ્યો છે, સાંજ પડી છે' આ વચનો કુમારના કર્ણમાં તપાવેલ શીસું રેડે તેવા લાગ્યા. કુમારે તે સાંભળીને ઉદાસ મુખ કર્યું, અને કાંઇ ઉત્તર દીધો નહિ, તેઓએ જાણ્યું; 'આપણે જે કહ્યું તે કુમારને પ્રતિકુળ લાગ્યું છે, તેથી હમણાં તેને અહીં રાખીને જ આપણે જઇએ.'

પછી તેઓએ કામપતાકાને કહ્યું; 'કુમારનું ચિત્ત તો તેં એકજ દિવસમાં વશ કર્યું. હવે તું વિચારીને તેને વિજ્ઞપ્તિ કરીને અહીં જ રાખજે, અમે જઇએ છીએ.' ને ત્યારબાદ તેઓ ફરીથી પણ કુમારને ઘેર જવાનો અવસર થવાનું જણાવવા લાગ્યા.

તે સમયે તે કામપતાકાએ ત્યાં આવીને આક્રોશપૂર્વક કહ્યું; 'કુમાર તો અહીં જ રહેશે, શું તમે મારા પ્રિયતમ કુમારનો વિરહ કરાવીને મને મારી નાખવાને તત્પર થયા છો? હવે તો મારે કુમાર વિના એક ક્ષણ માત્ર પણ ચાલશે નહિ, તેથી તમે બધા ચાલ્યા જાઓ. આ તો મારા પ્રાણાધાર છે, કુમાર કદાચ તમારા કહેવાથી તમારી સાથે આવવાનું મન કરે, પરંતુ હું તેમને કેમ જવા દઉં?

ભોગદત્તે ત્યારબાદ ધર્મદત્તકુમારને કહ્યું; 'કુમાર! આ કામપતાકા અતિશય આગ્રહ કરે છે, તો આજે રાત્રિ અહિંજ રહો, તમારા વિયોગથી દુઃખી થતી આને દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી. સવારે પાછા અમે આવીશું.' કુમારે કહ્યું; 'ભલે! તમે જાઓ, હું અહીંજ રહીશ.'

પછી તે બધા કુમારને પ્રણામ કરીને શ્રેષ્ઠીના ઘેર ગયા, અને તે દંપતીને વધામણી આપી કે, 'સ્વામિન્ ! આપનું કાર્ય થયું છે. આપનો પુત્ર સ્વેચ્છાથીજ કામપતાકાના ઘેર રહ્યો છે. તેને કામભોગની અતિ તીવ્ર વાસના થઇ છે, તેથી કેટલાક દિવસ સુધી ત્યાંજ રાખજો.'

તે સાંભળીને શ્રીપતિ શેઠે તેમને ઘણું દ્રવ્ય આપીને વિસર્જન કર્યા, ત્યારબાદ સુખમાં લીન થયેલ ધર્મદત્તકુમાર વેશ્યાને ઘેરજ રહ્યા

રાત્રે કામપતાકાએ અને કુમારે વિવિધ પ્રકારના ભોગ ભોગવ્યા; અને વિષયભોગમાં આખી રાત્રિનું જાગરણ કર્યું; પાછલી રાત્રે નિદ્રાવશ થયા પ્રભાતની નિદ્રા અતિશય મીઠી લાગે છે; તેથી ચાર ઘડી દિવસ ચઢયો ત્યારે તે બન્ને ઉંઘમાંથી ઉઠયા. કુમાર દેહચિંતાદિ કાર્યો કરીને આળસથી ભરેલા શરીરવડે ગોખમાં બેઠો હતો, અને આવાસની આસપાસ રહેલા વાડીમાંના પુષ્પાદિક જોતો હતો, તેટલામાં કામપતાકા સુંદર ઝારીમાં પાણી અને દંતધાવન લાવી અને કુમારની પાસે આવીને બોલી; 'સ્વામિન્ ! મુખશુદ્ધિ કરો.'

તે પ્રમાણે સ્મિતપૂર્વક બોલીને તે આગળ ઉભી રહી. તે અવસરે કુમારની માતાએ ઘરના નોકરને તેની તપાસ કરવા મોકલ્યો તેણે ત્યાં આવીને ખુશી સમાચાર પૂછયા અને કહ્યું; 'જો કાંઇ દ્રવ્યાદિકનો ખપ હોય તો લાવી આપું.'

ધર્મદત્તકુમારે તેને કહ્યું; 'જ્યાં સુધી હું અહીં કામપતાકાના ઘેર રહું ત્યાં સુધી તારે હમેશાં સો સોનામહોર

આપી જવી.' સેવકે જઇને તે વાત ધર્મદત્તની માતા શ્રીમતીને જણાવી.

તેણે ખુશી થઇને સો સોનામહોરો મોકલી.

ત્યારબાદ ભોગદત્ત આદિ દ્યૂતકારો પણ ત્યાં આવ્યા તે વખતે કુમાર વેશ્યાની સાથે પાસા ખેલતો હતો, તેણે તેઓને દીઠા, તો પણ રમવામા બહુ રંગ આવેલો હોવાથી મર્યાદા છોડીને તેણે તે ક્રીડા ચાલુજ રાખી. તેઓ પણ તે દેખીને થોડો વખત ત્યાં ઉભા રહીને પોતાના ઘેર પાછા ગયા. આ પ્રમાણે તેઓ હમેશાં આવતા હતા અને ચાલ્યા જતા હતા. કેટલાક દિવસ પછી કામપતાકાએ દ્યૂતકારોને આવતા બંધ કર્યા અને કુમાર ઉપરના મોહથી શ્રીપતિ શેઠ હંમેશાં સો સોનામહોરો નિયમિત રીતે કામપતાકાના ઘેર મોકલતા હતા.

આમ કેટલાક દિવસ ગયા એટલે શ્રીપતિ શેઠે શ્રીમતી શેઠાણીને કહ્યું; 'હવે કુમારને ઘેર બોલાવીએ, કે જેથી ઘેર રહીને સુખ ભોગવે તેની વહુ પણ તેથી પ્રસન્ન થશે. આપણે પણ ઘણા દિવસથી તેને જોયો નથી તે આપણે જોઇએ.'

આમ કહીને શેઠે ગૃહવ્યાપારના મોટા અધિકારી સુનિમને કામપતાકાને ત્યાં કુમારને તેડવા મોકલ્યો, ને તે ત્યાં ગયો, ને તેણે બહુમાનપૂર્વક ઘેર આવવાનું કુમારને આમંત્રણ કર્યું અને કહ્યું; 'આપના પિતા આપનાં દર્શન માટે બહુ આતુર છે, અને આપને મળવાની ઇચ્છા કરે છે. આપની માતા આપનાં દર્શન માટે ઉત્કંઠિત થયા છે, અને પ્રતિક્ષણે તમારૂંજ નામ જપે છે. તમારા આવાગમનથી ઘરની શોભામાં

બહુ વૃદ્ધિ થશે. મારા જેવા સેવકો પણ આપની રાહ જુએ છે કે કયારે આપણા સ્વામી ભદ્રાસનને શોભાવશે. નાની શેઠાણી પણ સ્વામીના આગમનની ઇચ્છા કરે છે, તેથી આપને ઘેર આવવું સારૂં છે. પછી જેમ ઇચ્છા આવે તેમ કરો.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્તકુમારે ક્રોધપૂર્વક વક્ર દૃષ્ટિ કરીને કહ્યું; 'બહુ સારૂં', હમણાં તમે ચાલ્યા જાવ, કોણ ત્યાં આવે છે ? અહીં મને રહ્યાને હજુ કેટલા બધા દિવસો થઇ ગયા કે તમે યુક્તિપ્રયુક્તિવડે ઘેર આવવાની મને પ્રેરણા કરો છો ? અત્યારે તમે જાવ. જ્યારે મારી આવવાની ઇચ્છા થશે ત્યારે હું મારી મેળે આવીશ. માટે તમારે મને બોલાવવા કદી આવવું નહિ.' તેમ કહીને કુમારે મુનિમને ભર્ત્સના કરી રજા આપી. તેથી તે નિરાશ થઇને પાછો આવ્યો.

તે વૃદ્ધ મુનિમે ઘેર આવીને શેઠ–શેઠાણીને કહ્યુ કે, 'હાલ તો કુમારનું દિલ દરેક રીતે કામપતાકા વેશ્યામાંજ લુબ્ધ થઈ ગયું છે. હમણાં તો તે આવે તેમ જણાતું નથી.' તે સાંભળીને શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠી દુઃખ પામ્યા અને શેઠાણીને કહેવા લાગ્યા, 'જે મેં પહેલા કીધું હતું તે આગળ આવ્યું. ગમે તેવો નિપુણ પુરૂષ હોય, તોપણ જો તે વેશ્યાસક્ત થાય તો તેના બધા ગુણો હરાઇ જાય છે તથા દુર્બુદ્ધિ અને દુષ્કર્મનેજ તે એકઠું કરે છે.'

શેઠાણીએ પુત્રના મોહથી કહ્યું; 'અહો ! આમાં શું થઇ ગયું ? નવો શીખાઉ છે. તાજો રંગ લાગેલો છે. થોડા દિવ-

સામાં તે એની મેળે આવશે, માર્ગે આવ્યો છે તો સર્વ સારૂં થશેઃ દ્રવ્યના વ્યયમાં બીકણુ તમે ભયથી વ્યાકુળ થાઓ નહિ. કારણ કે તે દ્રવ્ય તો જેને માટે એકઠું કર્યું છે તેજ તેનો વિલાસ કરે છે, તેમાં શું હાનિ થઈ?' આ પ્રમાણે શ્રીમતીનાં શબ્દો સાંભળીને શેઠે મૌન ધારણ કર્યું અને ગૃહકાર્યમાં પ્રવર્ત્યા ને તેઓ હંમેશાં કુમારને માટે વેશ્યાને ત્યાં દ્રવ્ય મોકલતા રહ્યા.

જ્યારે ધર્મદત્તકુમાર ઘેર આવવાનું નામ પણ લેતો નહોતો. વળી કેટલોક કાળ ગયો એટલે શ્રીપતિ શેઠે ઉત્તમ પુરૂષોને તેને બોલાવવા મોકલ્યા, પરંતુ પહેલાનીજ માફક ગમે તેવા જવાબો આપીને તેણે તેમને પાછા વાળ્યા. આ પ્રમાણે ઘણીવાર તેડવા મોકલ્યા તોપણ કુમાર પાછો આવ્યો નહિ. ત્યારે શ્રીપતિ તથા શ્રીમતી બંને નિરાશ થયા. તેના વિયોગ–દુઃખથી દુઃખિત થયેલા તેઓ દુઃખપૂર્વક દિવસો વ્યતીત કરવા લાગ્યા, પણ પુત્રમોહથી હમેશાં ધન મોકલ્યા કરતા હતા.

એક દિવસે શેઠને દેવીનું વચન યાદ આવ્યું ત્યારે તેણે શેઠાણીને કહ્યુ; 'પ્રિયે! દેવવચન કદિ મિથ્યા થતું નથી, હવે પુત્રની ઘેર આવવાની આશાજ કરીશ નહિ. હવે તો આત્મચિંતા કર, કે જેથી સદ્ગતિ થાય.'

આ પ્રમાણે વિચારીને દંપતિ ધર્મકાર્યમાં તત્પર થયા.

ત્યાર બાદ તેઓ દાનાદિ ચારે પ્રકારનો ધર્મ યથાશક્તિ આરાધવા લાગ્યા; સાતે ક્ષેત્રમાં હર્ષપૂર્વક ધન વાપરવા લાગ્યા. ઘરબાર સોંપવા માટે પ્રધાનપુરૂષોને કુમારને તેડવા મોકલ્યા,

તોપણ તે આવ્યો નહિ. પછી ધર્મ આરાધીને પુત્રવિયોગના શલ્ય સહિત તે દંપતિ મૃત્યુ પામ્યા.

શ્રીપતિ શેઠ તથા શ્રીમતીના મૃત્યુ બાદ તેઓનું મૃતકાર્ય કરવા માટે નગરના લોકો એકઠા થયા, પણ ધર્મદત્ત આવ્યો નહિ. એકલી ધર્મદત્તની પત્નીજ રહી. તે પણ સુકુળમાં જન્મેલી હોવાથી પતિવ્રતા ધર્મનું પાલન કરતી કેટલાક દિવસ સુધી તો ધર્મદત્તને ધન મોકલતી રહી. રોકડું દ્રવ્ય પુરૂં થઇ ગયું, ત્યાર પછી સાસરા અને પિયરના અલંકારો મોકલતી હતી. તે પણ મોકલાઈ ગયા.

એટલે રૂપાના તથા પિત્તળના ભાજનો તેણે મોકલ્યા, કારણ કે કુળવંતી સ્ત્રીઓ પતિ તરફની પ્રીતિનો ત્યાગ કદિ પણ કરતી નથી. કહ્યું છે કે, " પંગુ, અંધ, કુબ્જ, કુષ્ઠી વ્યાધિથી પીડાયેલ, ધન રહિત અને આપદામાં આવી પડેલ પતિને પણ મહાસતી ત્યજતી નથી "

કામપતાકાની માતા કામસેના અક્કાએ પિત્તલના વાસણાદિ દેખીને જાણ્યું કે; 'આના ઘરમાંથી હવે ધન ખાલી થઇ ગયું દેખાય છે, તેથી હવે આને કાઢી મૂકવો જોઇએ, નિર્ધનને રાખીને શું કરવું ?' તેમ વિચારી તેણે દાસીને શીખવી રાખ્યું કે, 'આ હવે નિર્ધન થઇ ગયો છે, તેથી તેના માથા ઉપર ધૂળ નાખવાના બ્હાનાથી તેને કાઢી મૂકવો.'

દાસીએ પણ ઘરનો કચરો વાળવાને સમયે ધર્મદત્તને કહ્યું કે, 'તમે બહાર બેસો, ઘરમાં વાસીદું કાઢવું છે.' તે સાંભળીને તે બહાર બેઠો. દાસીએ પણ શયનગૃહ પ્રમાર્જીને

તેની ધૂળ કુમારના માથા ઉપર નાખી. ત્યારે કુમારે કોપપૂર્વક દાસીને કહ્યું; ' રે કુટિલ ! હું અહીં બેઠો છું તે તું દેખતી નથી ? શું છતી આંખે આંધળી થઇ ગઇ છો ? કે દેખાતું નથી ?'

તે વખતે આક્રોશપૂર્વક દાસીએ કહ્યું; ' મારી આંખમાં અંધાપો નથી, પણ તમારા હૃદયમાં અંધાપો આવી ગયો દેખાય છે, કારણ કે જે નિર્ધન પુરૂષ વેશ્યાને ઘેર વિલાસને ઇચ્છે છે, તે હૃદયાંધજ સમજવો. ગઇ કાલે તમારે ઘેરથી ભાજનાદિક આવ્યા તે તમે દીઠા હતા કે નહિ ? હવે અહીં રહેવાની આશા કરવી તે વ્યર્થ છે, ગમે ત્યાં જાવ, હવે આ ઘરમાં તમને કોઈ રહેવા દેવાનું નથી.' કહ્યું છે કે; ' વૃક્ષ ઉપરથી ફળ ઓછાં થઈ જાય ત્યારે પશુઓ તેને ત્યજી દે છે, પાણી રહિત સરોવરને સારસ ત્યજી દે છે, નિર્દ્રવ્ય પુરૂષને ગણિકા, ભ્રષ્ટ નૃપને મંત્રીઓ, સૂકાઇ ગયેલા પુષ્પને ભ્રમરાઓ તથા બળેલ વનને મૃગલાઓ ત્યજી દે છે. બધા લોકો કાર્યવશ એક-બીજાની સાથે રહે છે. તેમાં કોણ કોને વલ્લભ છે ? માટે હવે સમજીને અહિંથી બીજે સ્થળે ચાલ્યા જાઓ. તેજ તમારા માટે બરાબર છે.' તે સાંભળીને ધર્મદત્ત વિલખો થઇ ગયો. ને તે ત્યાંથી તરતજ નીકળીને વિચારવા લાગ્યો; ' અહો ! વેશ્યાના સ્નેહને ધિક્કાર છે ! ખરેખર જે વેશ્યાઓનું સુખ અને જઘન ધોબીના શિલાતલ જેવું એટલે સર્વ કોઇ વાપરે તેવું છે, તેવી વેશ્યાઓ કે જેને નટવિટ પુરૂષો પણ તુચ્છકારે છે તેની ઉપર શો કોપ અને શી પ્રીતિ ?'

આ પ્રમાણે વિચારતો તે પોતાની જાતને જ વારંવાર નિંદવા લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, 'હું શાસ્ત્રનો અભ્યાસી છતાં પણ મૂર્ખ જડની માફક આનાથી ઠગાયો આ પાપિણીને માટે મેં વૃદ્ધ, અને સેવવા લાયક માતા-પિતાની સેવા પણ ન કરી, નિર્લજ્જ થઈને વ્યવહાર પણ છોડી દીધો. કેવળ હું અપયશનો જ ભાજન થયો, હવે કેવી રીતે શ્રેષ્ઠ-જનોની વચ્ચે હું મારૂં મોઢું દેખાડીશ ? આમ પશ્ચાત્તાપ કરતો તે પોતાનું અજ્ઞાન વારંવાર યાદ કરતો, પશ્ચાત્તાપથી દ્રવિત તે ત્યાંથી નીકળીને આગળ ચાલ્યો.

ને તે ઘેર આવ્યો. ઘર શિથિલ થઈ ગયેલું અને પડી ગયેલું દેખાયું, અને પાડોશી પાસેથી મા-બાપનાં મૃત્યુ પામ્યાના ખબર સાંભળ્યા; તે સાંભળીને તે અત્યંત ખેદ પામ્યો અને ઉદાસીન મનવાળો થઇને તે ઘરમાં પેઠો. ત્યાં આગળ એક ખુણામાં માંચી ઉપર બેઠેલી પોતાની પત્નીને સુતર કાંતતી તેણે જોઇ; કારણ કે પ્રિય પતિથી ત્યજાયેલી અબળા-ઓની તેના ઉપરજ આજીવિકા હોય છે.

ધર્મદત્તની સુશીલ સ્ત્રી શ્રીદેવીએ પોતાના પતિને જોઇને ઘણા વર્ષે આકૃતિ, વેશ ઇત્યાદિમાં પરિવર્તન થયેલું હોવા છતાં તેણે ઓળખ્યા. તેણે બહુમાનથી બેસવા ભદ્રાસન આપ્યું ધર્મદત્ત ત્યાં બેઠો. ઘરની બધી સ્થિતિ પૂછી. શ્રીદેવીએ પણ જેવું બન્યુ હતું તેવું બધું વૃત્તાંત તેની આગળ કહી સંભળાવ્યું તેથી દુઃખી થઇને તે વિચારવા લાગ્યો;

'કેટલાક પુત્રો ચંદનની જેમ કુટુંબને શોભા આપનાર

થાય છે, ત્યારે બીજા વળી વાલકની જેમ કુળનું મૂળથી છેદન કરનાર થાય છે.' તેજ ખરો સુંદર પુત્ર છે કે જે કેવળ કુળનેજ નહિ પણ બાપની કીર્તિને, ગુરુને તથા ધર્મને પણ વધારે છે.'

આ પ્રમાણે ખેદ કરતા તેને જોઇને તેની પત્નીએ કહ્યું; "સ્વામિન્! હવે શોક કરવાથી શું લાભ છે?" માટે પ્રિય! હજુ પણ જો તમે સાવધાન થશો, તો સર્વ સારૂં થશે.' ધર્મદત્તે કહ્યું; 'પ્રિયે! દ્રવ્ય વિના સાવધાન થઇને પણ હું શું કરીશ?' કહ્યું છે કે, 'ધનથી દુષ્કુલીન હોય તે કુલીન થાય છે, ધનવડે માણસો આપદા તરી જાય છે, ધન જેવો બીજો કોઈ બાંધવ આ લોકમાં નથી, તેથી ધન ઉપાર્જન કરો ધન ઉપાર્જન કરો.

ત્યારે પતિવ્રતા સુશીલ શ્રીદેવીએ ધર્મદત્તને કહ્યું; 'સ્વામિન્! સ્નાન ભોજનાદિ તો કરો, પછી તેનો ઉપાય હું બતાવીશ.' આથી તેણે વિચાર્યું કે, "આ કાંઈ નિધાનાદિ મને બતાવશે" પછી તેણે સ્નાન કરીને ભોજન કર્યું અને બેઠો.

ને ત્યારબાદ તેણે થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું; 'પ્રિયે! હવે ઉપાય બતાવ' તે વખતે શ્રીદેવીએ પોતાના લક્ષમૂલ્યના આભરણોની મધ્યમાંથી પચાસ હજારના આભરણો તેને અર્પણ કર્યા; તે દેખીને તે આનંદ પામ્યો અને વિચારવા લાગ્યો; 'કુળવંત સ્ત્રીઓની કસોટી વિપત્તિ સમયેજ થાય છે. કારણ કે, કામ પડયે નોકરોની, દુઃખ આવ્યે બાંધવોની, આપત્તિમાં મિત્રની અને વૈભવનો ક્ષય થાય ત્યારે પત્નીની ખબર પડે છે. માટે ખરેખર આનો સ્નેહ સંબંધ કેવો ઉચ્ચ છે?'

પછી તે દ્રવ્ય વડે ધર્મદત્ત વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, પણ કોટિધ્વજનો પુત્ર હોવાથી થોડા દ્રવ્યવડે વ્યાપાર કરવાથી લોકોનાં આવાં વચનો તેને સાંભળવા પડતા કે; ‘ અરે આ ધર્મદત્ત આટલો થોડો વ્યાપાર કેમ કરે છે ? પણ દ્રવ્યનો નાશ થાય ત્યારે શું કરે ? પહેલાં આના બાપના વખતમાં તો એક સાથે કરોડોની કિંમતના કરિયાણાની લેવડદેવડ ચાલતી હતી, હાલ તો અવસરને અનુકુળ આ ઘણોજ તુચ્છ વ્યાપાર કરે છે. ’

આ પ્રમાણે લોકોની વાતો સાંભળીને તે મનમાં લજવાતો અને બોલતો કે, ‘ હું પિતા કરતાં અતિશય પુણ્યહીન દેખાઉં છું. તે મારા દોષથીજ થયો છું. ’ એક દિવસ ઉદાસ થઇ ઘેર જઇને તેણે પોતાની પત્નીને કહ્યું; ‘ પ્રિયે ! હું વ્યાપાર કરવા માટે સમુદ્ર રસ્તે જવા ઇચ્છું છું. ’ કહ્યું છે કે “ શેર-ડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, જાતિવંત પાષાણ તથા રાજાની કૃપા તે દારિદ્રનો શિઘ્રતાથી નાશ કરે છે. ”

શ્રીદેવીએ જવાબમાં કહ્યું; ‘સ્વામિન્ ! સમુદ્રગમન અતિ દુષ્કર છે. અને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ તો સર્વ સ્થળે પુન્યાનુસારેજ થાય છે; સમુદ્રમાં સમુદ્ર જેટલું, સરોવરમાં સરોવર જેટલું, અને ઘડામાં ઘડા જેટલું જ પાણી સમાય છે. ’

આ પ્રમાણે પત્નીનાં વચનો સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું:

‘ જ્યાં સુધી એક દેશથી બીજા દેશમાં, તેમજ જુદી જુદી ભૂમિમાં માણસ પોતાનાં પુણ્યને અજમાવવા માટે ભમતો નથી, ત્યાં સુધી વિદ્યા, ધન, તથા બળ તે મેળવી શકતો નથી

તેથી સમુદ્ર તરીને હું અન્ય દેશમાં જઇશ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, તથા ભાવથી બંધાયેલ કર્મ તે તો તેનું તેજ રહે છે પણ અન્ય દ્રવ્યાદિનો સંયોગ થતાં ભાગ્ય ફળે છે, નહિ તો ફળતું નથી; તેથી તે ક્ષેત્રમાં જે પ્રાપ્ત થવાનું હોય તે અહીં કેવી રીતે મળે?' આ પ્રમાણે તેણે પ્રિયાને ઉત્તર આપ્યો. અને સ્વજનાદિકને ઘર સાચવવાનું કહીને તે તે દેશને લાયક કરિયાણા લઇ એક વહાણ તૈયાર કરાવીને ધર્મદત્તે સમુદ્રમાર્ગે પ્રયાણ કર્યું.

પ્રથમ કર્કોટક દ્વીપ તરફ વહાણ ચલાવ્યું. સુખે સુખે તેઓ જતા હતા, તેવામાં એક દિવસે પ્રતિકુળ પવનના યોગથી વહાણ ભાંગી ગયુ, પરંતુ ધર્મદત્તના હાથમાં એક પાટિયું આવી ગયું. તેના આધારથી સમુદ્રને ઓળંગીને પત્નીની શિખામણ સંભારતો કેટલાક દિવસે તે કિનારે આવ્યો; પછી બહાર નીકળીને ભયંકર સમુદ્રને જોતો તૃષિત થયેલો તે બોલ્યો.

'ભરતીની છોળોથી કલ્લોલોને ઉછાળતા હે સાગર! તને ધિક્કાર છે, કે જેના કિનારે ઉભા રહેલા તૃષાતુર મુસાફરને કુવો શોધવો પડે છે.'

આમ કહીને તે પાણી માટે કાંઠા ઉપર વનમાં ભટકતાં એક જળથી ભરેલ તળાવ જોઇને આનંદ પામ્યો. અને વિચારવા લાગ્યો કે, 'પૃથ્વીમાં ત્રણ રત્નોજ ખરા છે, જળ, અન્ન અને સુભાષિત, બાકી પાષાણના ટુકડામાં રત્નની સંજ્ઞા તો મૂઢ લોકોજ કરે છે.' પછી વસ્ત્રવડે ગળીને તેણે મીઠું જળ

પીધું અને તેના કાંઠા ઉપરના વૃક્ષોની છાયા નીચે સમુદ્ર ઉલ્લંઘનથી લાગેલ શ્રમથી ચિંતા કરતો તે બેઠો.

નિદ્રાથી તેનાં નેત્ર મળી ગયા, તે ઉંઘી ગયો. તેવામાં કોઇએ તેને ઉપાડ્યો. તે જાગી ગયો, અને પોતાને ઉપાડેલ જાણીને તે જોવા લાગ્યો, ત્યારે એક મોટા શરીરવાળા ભયંકર રાક્ષસને જોઇને તે ભય પામ્યો. અને આંખો મીંચીને તે વિચારવા લાગ્યો; 'અહો! કર્મની વિચિત્ર અને દુર્નિવાર્ય ગતિ છે. કહ્યુ છે કે, 'કૂટ રચનાવાળા પાશને છેદીને, બળથી જાળને તોડીને મૃગલો ભાગ્યો, અગ્નિશિખાથી ભયંકર વનમાં તે આવ્યો, ત્યાંથી પણ ભાગ્યો, તેવામાં પારધીએ બાણ માર્યું", તેમાથી પણ અતિ ઉતાવળથી દોડીને તે છૂટી ગયો, તો તે કુવામાં પડ્યો. જ્યારે દૈવ વાંકું થયું હોય ત્યારે ઉદ્યમ શું કરી શકે ?' 'માથામાં જેને ખાલ (તાલ) પડી છે, તેવો કોઈ એક પુરૂષ સૂર્યના તાપથી સંતપ્ત થયેલો તે કોઇ વૃક્ષની છાયામાં જવાની ઇચ્છાથી વિધિયોગે એક તાલવૃક્ષની નીચે ગયો, તો ત્યાં એક મોટું તાડનું ફળ તેના માથા ઉપર પડ્યું અને મોટો અવાજ કરીને તેનું તે ફળે માથું ભાંગી નાંખ્યું. ઘણું કરીને ભાગ્ય રહિત પુરૂષ જ્યાં જાય છે ત્યાં તે આપત્તિનું જ ભાજન થાય છે!'

'તે પ્રમાણે જ્યારે હું સમુદ્રમાંથી નીકળ્યો ત્યારે રાક્ષસના પંજામાં પડ્યો, તેથી હવે હું શું કરૂં ? હવે જે થવાનું હોય તે થાઓ. બીવાથી શું ? કહ્યુ છે કે, જ્યાં સુધી ભય ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધીજ તેનાથી બીવું, ભયને આવેલો જોઇને બીવું

નહિ પણ નિર્ભય થઈને ભયને દુર કરવાનો જ પ્રયત્ન કરવો; કારણ કે જિનેશ્વરે–કેવળી ભગવંતે જે દીઠું હોય છે તેજ બને છે.'

આમ દ્રઢ ચિત્તવાળો થઈને ધર્મદત્ત વિચાર કરતો હતો, એટલામાં તો રાક્ષસે કોઈ સ્થળે પોતાને મૂક્યો છે, તેમ જાણીને આંખો ઉઘાડીને તે આમતેમ જોવા લાગ્યો તો તેણે રાક્ષસને દીઠો નહિ; પરંતુ વૃક્ષની છાયા નીચે બેઠેલી એક દિવ્ય રૂપ વાળી કન્યાને તેણે જોઈ; તેને જોઇને તે વિસ્મિત થઈ વિચારવા લાગ્યો કે, "શું રાક્ષસ કન્યારૂપ થઈ ગયો? અથવા આ કોઇ બીજી કન્યા છે? આ શું પાતાળકુમારી છે? ખેચરી છે? અથવા દેવી છે?"

આમ મનમાં વિચારીને સાહસ ધારણ કરીને તેણે તે કન્યાને પૂછયું; 'અરે બાળા! તું કોણ છો?' તેણે પૂછયું; 'તમે કોણ છો?' ત્યારે ધર્મદત્તે જવાબમાં કહ્યું; 'હું માણસ છું.' 'હું પણ માણસ છું.' તે બાળાએ કહ્યું.

ધર્મદત્તે પૂછયું; 'શા માટે આ વિષમ વનમાં તું એકલી રહે છે?' તે બાળાએ જવાબ આપ્યો; દૈવની ગતિ વિચિત્ર છે. વિધિ અઘટિત ઘટના ઘટાવે છે, સુઘટિત ઘટનાને જર્જરીભૂત કરી નાંખે છે; જે ઘટનાનો બુદ્ધિમાન પુરૂષ વિચાર પણ કરી શકતો નથી તેવી ઘટનાઓ વિધિ ઘટાવે છે.'

'તે કેવી રીતે બન્યું?' એમ ધર્મદત્તકુમારે જ્યારે ફરીથી પૂછયું ત્યારે ધર્મદત્તકુમારને તે બાળા પોતાનું વૃત્તાંત વિસ્તારથી જણાવે છે.

૧૫ : સુવર્ણપુરૂષની શોધમાં :

તે બાળા કહે છે; 'સાંભળો ! સિંહલદ્વિપમાં કમળપુર નામે નગર છે. ત્યાં યથાર્થ નામવાળો ધનસાગર શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને ધનશ્રી નામે પ્રિયા હતી. તેની હું ધનવતી નામે પુત્રી છુ માબાપને પ્રાણથી પણ હું વધારે વહાલી હતી હું અનુક્રમે મોટી થઈ અને યૌવનવય પામી.

તે અવસરે મારા પિતાએ વિચાર્યું; 'આને અનુરૂપ શ્રેષ્ઠીપુત્ર શોધવો વળી આ મારી પુત્રી તેનેજ આપવી કે જેની જન્મપત્રિકા આ પુત્રીની જન્મપત્રિકા સાથે રાશી, ગણ, વર્ગ, નાડી, સ્વામી વગેરેથી સરખી હોય તથા જે ભાગ્યવાળો હોય, તેની સાથે આ પુત્રીને જોડવી-પરણાવવી ' આ પ્રમાણે વિચારીને ઘણા શ્રેષ્ઠીપુત્રોની જન્મપત્રિકા મારા પિતાએ જોઈ; પણ કોઈની સાથે નવે સ્થાનકનો મેળ મળ્યો નહિ.

એક દિવસે ચંદ્રપુરથી એક જ્યોતિર્વિદ ગણિતશાસ્ત્રી આવ્યો; તેનો મારા પિતા સાથે મેળાપ થયો. તેને જ્યોતિષી જાણીને પાસે ઉભેલ મને ઉદ્દેશીને મારા પિતાએ પૂછ્યું કે; 'આ મારી પુત્રી છે. તેની જન્મપત્રિકા સાથે ઘણાની જન્મપત્રિકા મેળવતાં બધામાં વિરોધી ગ્રહો દેખાય છે; આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી કોઇની જન્મપત્રિકા જણાતી નથી. તો

આપના ધ્યાનમા કોઇ આને અનુકૂળ ગ્રહોવાળી જન્મપત્રિકા-વાળો વર તમને જણાય તો મને જણાવો.'

ત્યારે તે જ્યોતિષીએ તેની જન્મપત્રિકા જોઇને કહ્યું કે, 'શ્રેષ્ઠીન્! ચંદ્રપુરમાં શ્રીપતી શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત નામે છે, તેની જન્મપત્રિકા મેં કરેલી છે, તેના જન્માક્ષરોની સાથે આ જન્માક્ષર બધી રીતે મળતા આવે છે.' પછી ભોજપત્ર ઉપર તેની જન્મપત્રિકા લખીને જ્યોતિષીએ મારા પિતાને દેખાડી. મારા પિતા પણ તે જોઇને બહુ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ તેના ભાગ્યોદયનો નાશ થયેલો દેખીને તે ખિન્ન થયા.

તે જોઇને તે જ્યોતિષી બોલ્યો; 'આ ધર્મદત્ત ક્રમશઃ સોળ કોટી સુવર્ણનો સ્વામી થશે તેમાં જરાપણ સંદેહ નથી.' તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'તેની સાથે આ મારી પુત્રીને પરણાવવા ધારૂં છું.'

પછી તે જ્યોતિષીએ લગ્ન જોયુ અને નિર્ણય કરીને કહ્યું કે, "આ વર્ષમાં શુદ્ધ અને અઢારે દોષોથી રહિત એવો એકજ લગ્નનો સમય છે, તે માહ શુદિ પંચમીના દિવસે બે પહોર ઝાઝેરો દિવસ ચઢે તે વખતે છે." મારા પિતાએ જવાબમાં કહ્યું; 'તે લગ્નને તો બહુ થોડા દિવસ આડા છે. તેને આમંત્રણ કરીએ, તે સ્વીકારે ને અહીં આવે તેટલો પણ સમય નથી, પરંતુ આવું સારૂં લગ્ન જવા દેવું નહિ, તેથી પુત્રીને લઈને હું જ ત્યાં જાઉં.'

આમ કહીને તે જ્યોતિષીને પ્રીતિપૂર્વક ઘણું દાન આપીને વિસર્જન કર્યો; પછી વહાણ તૈયાર કરાવી પોતાની સ્ત્રી તથા

મને-પુત્રીને સાથે લઈને તે વહાણમાં મારા પિતા બેઠા.

પ્રવહણ પણ પવનથી પ્રેરાયેલું શીઘ્ર ગતિથી ચાલવા લાગ્યું. અનુક્રમે અર્ધે રસ્તે ગયા, તેવામાં દૈવયોગથી પ્રતિકુળ પવનને લઇને વહાણ ખડક સાથે અથડાવાથી ભાંગી ગયું. આયુષ્ય બલવાન હોવાથી મને પાટિયુ હાથમાં આવી ગયું. તેના આધારથી તરીને સાતમે દિવસે હું સમુદ્રના કાંઠે આવી વનના મધ્ય ભાગમાં સરોવરનું જળ પીને શ્રમથી ખિન્ન થયેલી વૃક્ષની નીચે હું જ્યારે સૂતી હતી, તેવામાં રાક્ષસે ઉપાડીને મને અહીં મૂકી.

પછી મને ભયથી કંપતી દેખીને રાક્ષસે કહ્યું; "તું બીશ નહિ. સાત દિવસથી હું ભૂખ્યો છું, તો પણ મને તને જોઈને દયા આવી છે, તેથી જ્યા સુધી બીજું ભક્ષ્ય મળી જશે ત્યાં સુધી તને હું ખાઇશ નહિ.' આમ કહીને તે ચાલ્યો ગયો.

તે રાક્ષસ તમને પણ પકડીને અહિં લાવ્યો છે, માટે હે સત્ પુરૂષ! તમને જોઇને હું વિચારતી હતી કે, 'અરે વિધાતા! મને કેવી ભાગ્યહીન કરી છે! પ્રથમ પિતાદિકનો વિયોગ જોયો; હવે આ પુરૂષના વિનાશનો સમય જોવા માટે મને અહિં લાવીને જીવતી રાખી.'

આમ કહીને ફરીથી તેણે પૂછ્યું; 'હે સત્પુરૂષ! તમે ક્યાંથી આવો છો? સાચું કહેજો ' આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને ધર્મદત્ત હસીને બોલ્યો; 'ભદ્રે! જેને તું પરણવાની હતી તેજ હું છું. મારૂં નામ, સ્થાન વગેરે તેંજ કહેલું છે; તેથી હું શું કહું?' તે સાંભળીને સ્ત્રી સંભ્રાંત થઈ, તેવામાં

તેની વામ ભુજા ફરકી, તેથી રાજી થઈને વિચારવા લાગી; ‘આ શુભ ઉદય સૂચવનાર ચિન્હ છે, તેથી આ ઇષ્ટનો સંયોગ પણ કુશળપણુંજ સૂચવે છે; પરંતુ તેનું રહસ્ય તો કેવળી ભગવંતજ જાણી શકે છે.’

આમ વિચારીને તે ધીરજ પામી અને ‘આ મારા ધારેલા પતિ ધર્મદત્તને શુભ કર્મે મને મેળવી આપ્યો.’ તેમ નિશ્ચય કરીને તે આ અવસરે લજ્જા પામી. એટલે ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘ભદ્રે! જો કે આપણો યોગ દૈવે કોઇ પણ રીતે મેળવ્યો છે, પરંતુ વિચારીને કહે કે લગ્નનો દિવસ કયા વખતે કહેલો છે?’ તેણે પણ યાદ લાવી વ્યતીત દિવસોનો નિર્ણય કરીને કહ્યું કે; ‘તે દિવસ તો આજનો જ છે. સમય પણ અત્યારનોજ છે.’

‘તો પછી કલ્યાણનો સમય કોણ ચૂકે?’ એમ ધર્મદત્તે કહ્યું, એટલે ‘તેમજ થાઓ.’ એમ તેણે જવાબમાં મૂક સમ્મતિ આપી. પછી ધર્મદત્ત તેને સારા યોગમાં પરણ્યો.

‘પ્રાણેશ! મારૂં પાણિગ્રહણ તો આપે કર્યું. ઘણા દિવસનું ધારેલ કાર્ય સિદ્ધ થયું, પરંતુ રાક્ષસની બીક તો હજુ જેવી ને તેવીજ ઉભી છે.’ એમ ધનવતીએ કહ્યું; જવાબમાં ધર્મદત્તે પૂછ્યું; ‘પ્રિયે! તે રાક્ષસ ક્યાં છે?’

‘તે સરોવરમાં સ્નાન કરીને ખડગ બાજુમાં મૂકી દેવાર્ચા કરતો કોઇ દેવની સ્તવના કરે છે. તે દેવસેવા પૂર્ણ થતાં સુધી મરણાંતે પણ સેવા છોડતો નથી.’

ત્યારે ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘હું ત્યાં જઇને રાક્ષસને હણી નાખું.’

'જો એટલું ધૈર્ય હોય તો તે માટે આજ સમય યોગ્ય છે.' એ સાંભળીને ધર્મદત્ત ઉઠયો અને જ્યાં રાક્ષસ દેવ-પૂજા કરી રહ્યો છે, તે તરફ તે ચાલ્યો તેની પાછળ ધનવતી પણ ધીમે ધીમે તે તરફ ચાલી

ને ત્યાં પહોંચતાં ધર્મદત્તે દુરથીજ સેવા કરતા તે રાક્ષસને દીઠો; એટલે તે ન દેખે તેવી રીતે ધીમે ધીમે પગ મૂકતો ધર્મદત્ત તેની પાછળ ગયો અને અચાનક તેનું ખડગ ઉપાડી લઇને, ધૈર્ય ધારણ કરી તેની સન્મુખ આવીને તેણે હાક મારી; "અરે પાપીષ્ટ! અરે બહુ જીવઘાતક! આજે તારા પાપનો ઉદય થયો છે, હવે તને છોડીશ નહિ, મારીજ નાખીશ, માટે સાવધાન થઇ જા.' તે સાંભળીને રાક્ષસ કોપાક્રાંત થઇને જેટલામાં ઉઠવા જતો હતો, તેવામાં તેના તેજ ખડ્ગ-વડે ધર્મદત્તે તેને મારી નાખ્યો.

તે દેખીને ચમત્કાર પામેલી ધનવતીએ તેના હાથની પુષ્પોવડે પૂજા કરી; પછી ત્યાંથી તે બંને જણા નિઃશંકપણે વનમાં ફરવા લાગ્યા. અને તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા કદલી, દ્રાક્ષ, જાંબુ વગેરે ફળોનો આહાર કરતાં યુગલીઆની જેમ સુખેથી તે બંને ત્યાં રહેવા લાગ્યા.

એક દિવસ ધનવતીએ કહ્યું; 'પ્રાણેશ! નિર્જન વન-ભૂમિમાં માનવભવ પામ્યા છતાં ધર્મ વિના આપણો જન્મ નિરર્થક ચાલ્યો જાય છે, માટે હે સ્વામિ! આપણે આપણી નિવાસભૂમિમાં જઇએ તો ઉત્તમ થાય; ત્યાં જઇએ તો દેવ ગુરુ વગેરેના દર્શન થાય અને શક્તિ મુજબ ધર્મ પણ થઇ

શકે.' આમ વિચારી પરસ્પર નિશ્ચય કરીને તે બંને તે સ્થાનેથી ચાલી નીકળ્યા.

અનુક્રમે તેઓ કાશ્મીર દેશમાં ચંદ્રપુર નગરની પાસેના વનમાં આવ્યા. સંધ્યાકાળ થવા આવેલો હોવાથી વનના મધ્ય ભાગમાં થાકી ગયેલા તેઓ સૂતા અને નિદ્રાવશ થયા. ધર્મદત્ત પાછલી રાત્રે સૂર્યોદયની પહેલાં જાગી ગયો અને લીલાથી પ્રિયાને જગાડતાં બોલવા લાગ્યો, "કમલની આવળીનો પરિમલ આસપાસ ફેલાવા માંડ્યો છે, વૃક્ષો ઉપર કુકડાઓ બોલવા માંડ્યા છે, સૂર્ય મેરૂ પર્વતના શિખરને પવિત્ર કરી રહ્યો છે; તેથી હે સુનયને! હવે ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઇ ગઈ છે.'

આ પ્રમાણે તેણે પોતાની પ્રિયાને બોલાવી પણ તે બોલી નહી; વળી થોડીવાર રાહ જોઇને તે બોલ્યો; 'આ હરિણો તૃણ ભક્ષણ કરવા જાય છે, પક્ષીઓ પણ ચારો કરવા માટે જાય છે, વળી માર્ગ પણ સુખેથી ચલાય તેવો અને શીતલ થયો છે, તેથી હે પ્રિયે! તું ઉઠ, રાત્રી પૂર્ણ થઇ ગઈ છે.' આમ કહ્યું તો પણ ધનવતી બોલી નહિ, તેથી તેની સન્મુખ થઇને તે તેની સામું જોવા લાગ્યો. તો ધર્મદત્તે ધનવતીને સૂતેલી દીઠી નહિ, એટલે થોડીવાર રાહ જોઇને તે બોલ્યો; "હે પ્રિયે! આવ આવ!" પણ કોઈ આવ્યું નહિ; પછી ઉઠીને આસપાસ જોયું, તો કોઇ સ્થળે તેને દીઠી નહિ.

તેનાં પગલાં પણ પડેલા જોયા નહિ; તેથી તેના મનમાં ચિંતા થવા લાગી. તેથી તે તેની શોધમાં વનમાં ભટકી ભટ-

ફીને તે થાકયો પરંતુ કોઈ સ્થળે તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ત્યારે પ્રિયાના વિયોગથી મૂઢ થયેલ તે આમતેમ ભટકતો હતો અને વિચારતો હતો કે, 'જે સેંકડો મનોરથોને પણ અગોચર છે, જેને કવિની વાણી પણ સ્પર્શી શકતી નથી, જે સ્વપ્નમા પણ દુર્લભ છે, તેવા કાર્યો પણ વિધિ–કર્મ લીલા-માત્રમાં બનાવે છે. પુન્યવાન અથવા પાપી પ્રાણી દેશ–દેશાંતરમાં ગમે ત્યાં જાય, પરંતુ સંપત્તિ અને વિપત્તિ તો તેની પહેલાંજ ત્યાં પહોચી જાય છે.' આમ વિચારીને 'હું હવે ઘેર જાઉં' એમ નક્કી કરીને ધર્મદત્ત ચંદ્રપુર તરફ ચાલ્યો.

પુરદ્વારમાં તે પ્રવેશ કરતો હતો, તેવામાં ફરીથી તેનાં મનમાં ચિંતા થઈ; "અરે મૂઢબુદ્ધિ ધર્મદત્ત! તું શું કરે છે? કયાં જાય છે? પહેલાં તો ભોગમાં લંપટ થઇને તેં બાપના ધનને ગુમાવ્યું. અહો! તારી મૂઢતા કેવી છે? માબાપના મરણને પણ તેં જાણ્યું નહિ. ત્યારપછી એક નિર્લજ્જ નિઃસ્નેહ સ્વભાવવાળી વેશ્યા જેવી નીચ સ્ત્રીએ અપમાન કરીને તને કાઢી મૂકયો, ત્યારે તું ઘેર આવ્યો તારી કુલ-વંતી પત્નીએ પચાસ હજાર દ્રવ્ય તને આપ્યું, તે પણ પોતાની કુબુદ્ધિથી તેં ગુમાવ્યુ!! હવે વળી ઘેર જઇને તું તારૂં મુખ શું દેખાડીશ? જો નિર્લજ્જ થઇને ઘરમાં જઇશ તો સ્વજનો અને પરજનો નિર્ધન, ભાગ્યહીન તથા મૂર્ખના શેખર એવા તને હસશે. તેનાં વચનો તું કેવી રીતે સહન કરી શકીશ? આમ મનમાં વિચારીને તેણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે મારે હમણાં તો વનમાં રહેવું તે જ ઉત્તમ છે.'

આ પ્રમાણે નિર્ણય કરી તે પાછો વળીને તે વનમાં ગયો. પછી ફળ તથા જળના આહારથી ત્યાં રહેતો તે પોતાની પ્રાણ-વૃત્તિ કરવા લાગ્યો આ પ્રમાણે વનમાં રહેતાં તેને કેટલાયે દિવસો પસાર થઈ ગયા. એક દિવસ એક વિદ્યાસિદ્ધ યોગીએ તેને દીઠો. તેને સુલક્ષણવંત જાણીને તે યોગી બોલ્યો; 'ભદ્ર! ચિંતાતુર કેમ દેખાય છે?'

તેણે કહ્યું; 'નિર્ધનને નિશ્ચિંતપણું કયાંથી હોય?' આ પ્રમાણે સાંભળીને તે યોગી બોલ્યો; 'અહો! હું દારિદ્રકંદકુદ્દાલ એવું બિરૂદ ધારણ કરૂં છું, તેથી હું તને આમ પૂછું છું.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્ત આનંદ પામ્યો અને કહેવા લાગ્યો; 'કહો તમે કેવી રીતે દારિદ્રનો મૂળથી નાશ કરશો?' યોગીએ કહ્યું; "સુવર્ણપુરૂષની હું સાધના કરીશ અને તેનાથી સર્વનાં દારિદ્રનો હું નાશ કરીશ."

ધર્મદત્તે વિચાર્યું; 'જીવહિંસા વગર સુવર્ણપુરૂષની સિદ્ધિ થતી હોય તો તો સારૂં, નહિતો મારે તેની જરૂર નથી.' આમ વિચારીને તે બોલ્યો; 'યોગીંદ્ર! મેં પહેલાં સાંભળ્યું હતું કે સુવર્ણપુરૂષ તો જીવવધથી નિષ્પન્ન થાય છે, તે સાચું કે ખોટું?'

આ પ્રમાણે તેનાં વચન સાંભળીને તે યોગી 'હા ધિક્! હા ધિક્!' તેમ શબ્દો બોલતો અને થૂ થૂ કરતો બોલ્યો; 'તે શાસ્ત્ર પાતાળમાં જાઓ, તે ચતુરાઈ લય પામો અને તે ગુણો અગ્નિમાં પડો, કે જેમાં જીવદયા હોય નહિ દાન આપો, મૌન ધારણ કરો, અથવા વેદાદિને ભણો, દેવાદિકની હમેશાં

પૂજા કરો, પણ જો જીવદયા ન હોય તો તે બધું નિષ્ફળ છે.' આવાં તે યોગીનાં ચતુરાઇભર્યાં વચનોથી ધર્મદત્ત રાજી થયો અને યોગીને કહેવા લાગ્યો; 'ત્યારે સુવર્ણપુરૂષ કેવી રીતે નીપજે છે ?'

યોગીએ કહ્યું; 'રાતા ચંદનના લાકડાનું પુરૂષપ્રમાણ એક પુતળું કરવું, મંત્રના પ્રભાવથી સરસવવડે તેને છાંટી છાંટીને પછી તેને કુંડમાં નાખવું, પછી શીત અને ઉષ્ણ પાણીથી તેના ઉપર છંટકાવ કરવો, એટલે સુવર્ણપુરૂષ સિદ્ધ થાય; તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી.'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'તો પછી તેને માટે તૈયાર થઇને ઉદ્યમ કરો, કારણ કે 'સત્પુરૂષની વિભૂતિ પરોપકાર માટેજ હોય છે. હે યોગીન્દ્ર ! આપ સુવર્ણપુરૂષ બનાવો કે જેથી તમારી કૃપાથી મારૂં દારિદ્ર પણ નાશ પામે અને અન્યનો પણ ઉદ્ધાર થાય.'

યોગીએ કહ્યું; 'ભાઈ ! અમે તો યોગી છીએ, સુવર્ણ-પુરૂષનું અમારે શું કામ છે ? ગુરુની કૃપાથી અમારે તેવી કશાની ઈચ્છા કરવી પડે તેમ નથી. માત્ર તારૂં દારિદ્ર દેખીને મને કરૂણા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેથી તારા માટેજ આ આ ઉદ્યમ હું કેવલ પરમાર્થભાવે કરીશ.'

આ પ્રમાણેના તેના વચન સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; 'તમે સાચું કહો છો આપના જેવા તો પરોપકારમાંજ સદા તત્પર હોય છે. સજ્જન પુરૂષો તો કપાસની માફક પોતાને શરીરે દુઃખ સેવીને પણ પારકા ઉપર ઉપકાર કરે છે.'

ત્યારબાદ તે યોગીએ ધર્મદત્તને કહ્યું; ‘ભદ્ર ! પહેલાં તો સપાદલક્ષ પર્વતમાંથી શીતોષ્ણુ પાણી લાવવાની જરૂર છે.’ માટે આપણે ત્યાં જવું પડશે. આમ કહીને તે બંને તે લેવા માટે ત્યાંથી તે તરફ ચાલ્યા; અને ત્યાં જઇને શીત તથા ઉષ્ણુ કુંડમાંથી તેઓ પાણી લાવ્યા.

પછી રક્તચંદનના લાકડામાંથી એક પુરૂષપ્રમાણુ પુતળું તે યોગીએ બનાવ્યું; અને આહુતિ આપવાના સર્વ સાધનો એકઠા કર્યા. પછી કાળી ચૌદશની રાત્રે બંને સ્મશાનમાં ગયા. ત્યાં અગ્નિકુંડ બનાવીને અગ્નિ સળગાવ્યો. યોગીએ લોહરક્ષાના બ્હાનાથી પોતાની પાસે એક ખડ્ગ રાખ્યું, અને ધર્મદત્તને તેણે કહ્યું; ‘તારી પાસે લોહરક્ષા છે ?’

તેણે કહ્યું; ‘કાંઇક છે, પણુ તમારી કૃપા છે, તો પછી મારે રક્ષાની શું જરૂર છે ?’ આ પ્રમાણે કહીને ‘આગળ બુદ્ધિ વાણીઆ’ તે કથનાનુસાર કાંઈક હૃદયમાં ચિંતવીને તેણે ગુપ્ત રીતે સ્વરક્ષા માટે એક ખડ્ગ પાસે રાખી લીધું. પછી તે યોગીએ ધર્મદત્તને પોતાની પાસે અવળા મુખે બેસાડ્યો અને કહ્યું કે, ‘તારે પાછળ જોવું નહિ.’

ત્યારબાદ તેની વચ્ચે રક્તચંદનનું પુતળું મૂક્યુ અને યોગીએ પૂર્વની બધી ક્રિયાઓ કરી; પછી યોગીએ પોતાનાં ઇચ્છિત ફળની સિદ્ધિ માટે સરસવના દાણુા મંત્રીને ધર્મ-દત્તની પીઠ ઉપર નાખવા માંડ્યા. આ પ્રમાણે દાણુા છાંટતાં કેટલોક વખત વીતી ગયો.

તે અવસરે ધર્મદત્તના મનમાં વિચાર થયો; ‘આ

યોગીએ પહેલાં મને કહ્યું હતું કે, 'રક્તચંદનના ઘડેલા પુરુષને મંત્રીને દાણા છાંટવાથી તેનો સુવર્ણપુરુષ બનશે અને હમણાં તો તે કાષ્ટપુરુષને મૂકી દઈને મારી પીઠ ઉપરજ તે દાણા નાંખે છે, તેથી શું સમજવું ? મારા મરણ માટેજ કદાચ આ પ્રવૃત્તિ તે કેમ કરતો નહિ હોય ? આનું કથન જો સાચું હોય તો જેનો સુવર્ણપુરુષ બનાવવો હોય તેના ઉપરજ એટલે કે લાકડાના પુરુષ ઉપરજ તેણે દાણા છાંટવા જોઈએ; પરંતુ આ તો મારા ઉપર દાણા નાખે છે, તેથી આના વિચાર સારા દેખાતા નથી'

આ પ્રમાણે વિચારીને સર્વ આપત્તિનું નિવારણ કરવામાં સમર્થ, સકલ શ્રુતના સારરૂપ અને બાલ્યકાળથી જે શ્રદ્ધાપૂર્વક સ્મરણ કરી રાખેલ એવા નમસ્કાર મહામંત્રનું તેણે સ્મરણ કર્યું, તેમજ વજ્રપંજર સ્તોત્ર ગણીને તેના વડે તેણે પોતાની આત્મરક્ષા કરી, પોતાના સર્વે અંગોને વજ્રપંજર સ્તોત્રમાં આવેલા અંગન્યાસ વડે અભેદ્ય બનાવીને પછી તેનુંજ ધ્યાન કરતો તે શાંત થઈને બેઠો, યોગી પણ એકસો આઠ વખત દાણા નાખવાની વિધિ પૂર્ણ કરીને ખડગ તૈયાર કરવા લાગ્યો.

ધર્મદત્તે વક્ર દૃષ્ટિથી તેને ખડ્ગ તૈયાર કરતો જોયો. એટલે તેણે વિચાર્યું કે, 'આ મારા વધને માટેજ ખડ્ગ તૈયાર કરે છે, માટે હવે કાંઈ વિલંબ કરવા જેવું નથી.'

આ પ્રમાણે વિચારીને ધર્મદત્ત તાત્કાલિક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી તરતજ પોતાની પાસે ગુપ્ત રાખેલ ખડ્ગ ઉપાડીને

યોગીની સામે જઈ તેણે ખડ્ગવડે યોગીને હણીને કુંડમાં નાખ્યો; એટલે મંત્રક્રિયાના પ્રભાવથી યોગીનું શરીર સુવર્ણ-પુરૂષરૂપ થઈ ગયું, કારણ કે 'જે નિરપરાધી એવા પરની ઉપર દુષ્ટતા ચિંતવે છે, તે પોતેજ દુઃખમાં પડે છે, તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી '

ત્યારબાદ ધર્મદત્ત વિચાર કર્યો; ' આ પાપીએ પહેલેથીજ લોભ વડે કપટકળા દ્વારા ધર્મમાર્ગની વચનરચનાથી મને ઠગ્યો છે; પરંતુ અતિ પાપપ્રવૃત્તિ કરવાથી તેનું જ શસ્ત્ર તેનાજ ઘાત માટે થયું છે. માટે તેવા લોભને ધિક્કાર છે. આ જીવ લોભવશ થઇને પોતાના ઈષ્ટની સિદ્ધિ માટે મહાપાપો કરે છે, પરંતુ પુણ્યોદય વિના પોતાની ઈચ્છાથી વિપરીત ફળજ મળે છે. ખરેખર ધર્મ જ શરણ છે, ને તે વિના તે આવતું દુઃખ અટકાવવાને કોઇ સમર્થ નથી. આમ વિચારી તેને લાગ્યુ કે આ સુવર્ણપુરૂષ અચિન્ત્ય વિધિથી બનેલ છે, હવે તેને શીતોષ્ણ પાણીવડે હું સિંચું.' તેમ વિચારીને પ્રથમ લાવી રાખેલ શીતોષ્ણ જળ લેવા માટે જે સ્થળે તે રાખ્યું હતું તે ત્યાં ગયો. જ્યાં તે જળ લાવીને તે કુંડ સમીપે આવ્યો, ત્યાં સુવર્ણપુરૂષને તેણે દીઠો નહિ.

તેના વિયોગથી મૂર્છિત થઇને તે ભૂમિ ઉપર પડી ગયો. પછી પવનવડે સચેત થયો એટલે તે વિચારવા લાગ્યો; ' અહો મેં મહાપાપ કર્યું પરંતુ ફળ તો મળ્યું નહિ જાહિ જવાને લાયક તેવા ચંડાળના પાડામાં ગયો, પરંતુ પોતાના ઉદર પૂર્તિ જેટલું પણ મળ્યું નહિ. અરે દેવ ! પંચામૃતથી ભરેલું

પાત્ર ક્ષુધિતનાં હાથમાં આપીને, જ્યારે તે ક્ષુધાતુર તેને મુખમાં નાંખવા પ્રવર્ત્યો, ત્યારે તરત જ તે પાત્ર તેં પાછું ખેંચી લીધું.' આ પ્રમાણે વિલાપ કરતાં ધર્મદત્તે બાકીની રાત્રિ મહાદુઃખથી સમાપ્ત કરી.

સવારે તેણે વિચાર્યું; 'આ ઉત્પન્ન થયેલ સુવર્ણપુરૂષ આજ વનમાં રહેનાર કોઇ ચોરી ગયુ હશે, તેથી હું રાજા પાસે જઈને પોકાર કરૂં.' કહ્યું છે કે, 'દુર્બળ, અનાથ, સગાસંબંધીઓથી પીડાયેલ, વૈરીઓથી હણાયેલ સર્વને રાજાજ શરણભૂત થાય છે.'

તેથી હે નરાધિપ ! તે હું શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત તમારા નગરનો રહેવાસી છે. મેં તમારી પાસે સુવર્ણપુરૂષની સિદ્ધિ વગેરેનો મારો સમગ્ર વૃત્તાંત વિસ્તારથી કહ્યો છે. આપના જેવા ઉત્તમ રાજાઓના રાજ્યમાં માબાપ તો કેવળ જન્મ દેનારાજ છે, પરંતુ સમગ્ર જીવન અને સર્વ સુખસામગ્રી તો ઉત્તમ રાજા પાસેથી જ મળે છે. હું તેમ વિચારીનેજ તમારી પાસે આવ્યો છું. હવે જે તમને ઠીક લાગે તે કરો, હું બીજા કોઇની પાસે જવાનો નથી; કારણ કે રાજાથી બીજો વધારે કોણ હોય ?' કહ્યું છે કે; શઠને દમવો, સજ્જનોનું પાલન કરવું અને આશ્રિતોનું ભરણપોષણ કરવું તેજ ખરા રાજ્યચિહ્નો છે; તે સિવાય તો ગુમડા ઉપર પાટો બાંધીએ તેવો જ રાજ્યાભિષેકનો પટ્ટબંધ સમજવો.' 'હે સ્વામિન્ ! હું અતિ દુઃખસમુદ્રમાં પડેલો છું, તેથી દુઃખથી વિહ્વળ થયેલા હૃદયવાળો હું જે કાંઇ યોગ્યાયોગ્ય

બોલું તે આપે મનમાં લાવવું નહિ; કારણ કે, 'અતિ દુઃખથી પીડાયેલાની બુદ્ધિ જાડી થઇ જાય છે, દુઃખિત મનવાળાને સર્વ અસહ્ય લાગે છે, તેવું નીતિવાક્ય છે દુઃખસમુદ્રમાં પડેલા મને તમારૂં શરણુ છે, તમેજ મારા આધાર છો, મારે તમારૂંજ આલંબન છે, તેથી આપ કૃપા કરીને મને દુઃખમાંથી મારો ઉદ્ધાર કરો.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની વિજ્ઞપ્તિ સાંભળીને તે વખતે સભામાં બેઠેલા સર્વ સભાજનો રાજાની સામું જોવા લાગ્યા. અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યા; 'અહો! શ્રીપતિ શેઠના પુત્રની આવી અવસ્થા થઇ ગઇ? માટે અહો! કોઇએ ધનાદિકનો ગર્વ કરવો નહિ.'

તે અવસરે રાજા ધર્મદત્તની સામું જોઇને બોલ્યો; "અરે! મહાસિદ્ધિરૂપ તે સુવર્ણપુરૂષનું કોઈ સિદ્ધ પુરૂષે, ગંધર્વે, વિદ્યાધરે અથવા તો વ્યંતરે હરણ કર્યું હશે, તે અલ્પ પુણ્યવંત એવા તારા હાથમાં કેવી રીતે આવશે? વળી એવો કોણ ભાગ્યશાળી દૈવતવાળો–બળવાળો સાહસિક શિરોમણિ પુરૂષ હોય, કે જે બળવંત એવા પરનાં હસ્તમાં ગયેલ તે સુવર્ણપુરૂષને લાવીને તને આપે? તારૂં દુઃખ જોવાને અમે અસમર્થ છીએ, તેથી લક્ષ અથવા કરોડ સ્વેચ્છાપૂર્વક જેટલું જોઇએ તેટલું દ્રવ્ય તું માંગી લે તેટલું દ્રવ્ય મારા ભંડારમાંથી હું તને અપાવું, તે લઈને તું સુખી થા"

ધર્મદત્ત તે સાંભળીને રાજાને કહે છે, 'હે દેવ! તે સુવર્ણપુરૂષ પ્રાપ્ત થશે ત્યારેજ મને નિર્વૃત્તિ થશે; હું બીજાનું

આપેલ સુવર્ણ ગ્રહણ કરીશ નહિ, હું કાંઇ ભિખારી નથી, કે જેથી 'બીજું સોનું ગ્રહણ કર' તેવું કૃપા કરીને મને ફરીવાર કહેશો નહિ મારી ભુજાથી ઉપાર્જન કરેલ સુવર્ણ-પુરૂષ પરદુ.ખભંજનમાંજ સર્વદા તત્પર એવા આપના ચર-ણના શરણે આવ્યા પછી પણ જો મને ન મળે તો બીજું સુવર્ણ ગ્રહણ કરવાથી શું ફળ ?'

પિતા કરતાં પણ અધિક રીતે તમે પ્રજાના પાળનારા બિરાજો છો; તો જો મને દુઃખાબ્ધિમાંથી પાર ઉતારવા માટે બુદ્ધિબળથી અથવા કાંઇ છળકપટથી મારા સુવર્ણપુરૂષને પ્રગટ કરી કોઇ મને દેખાડશે તો આપના ચરણ પાસે રહીને હું તમારી સેવા કરીશ, નહિ તો પછી તમારૂં કલ્યાણ થાઓ, હું પાછો દેશાંતરમાં જઇશ.'

આ રીતના ધર્મદત્તનાં વચનોને સાંભળીને રાજા વિચા-રવા લાગ્યો, 'અહો ! આ મારી નગરીનોજ રહેવાસી દુ.ખથી સંતપ્ત થઇને મારી પાસે આવ્યો છે જો આનું દુ ખ હું નહિ ભાંગું, તો પછી તેણે મારી આગળ પોકાર કર્યો નકામો જશે. હવે હું શું કરૂં ? જો આ સર્વ સભાસદોમાંથી કોઇ પણ મારૂં કાર્ય સાધી આપે તો ખરેખર તેમાં પણ મારી જ મહત્તા છે.' આમ વિચારીને પોતાનાં હાથમાં બીડું ઉપા-ડીને આખી સભા સમક્ષ રાજાએ કહ્યું; 'છે એવો કોઇ મારી સભામાં કે જે આનો સુવર્ણપુરૂષ શોધી લાવીને પોતાની, મારી અને આ સભાની લાજનું રક્ષણ કરે ? તે કાર્ય કરવા માટે કોઇ આ બીડું ગ્રહણ કરે છે ?'

આ પ્રમાણે બોલી રાજાએ તે બીડું સર્વને દેખાડયું, પરંતુ કાર્ય દુઃસાધ્ય હોવાથી કોઇએ હાથ લાંબો કર્યો નહિ. તે અવસરે ચંદ્રધવળ રાજકુમારે વિચાર્યું; 'સુવર્ણપુરૂષ તો મારા કબજામાંજ છે, અને પિતાએ આપેલ બીડું કોઈ ગ્રહણ કરતું નથી તેથી મારેજ તે ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે જેથી પિતાના મહત્ત્વની હાનિ ન થાય, અને આનુ દુઃખ ભાંગે. પિતાનું મહત્ત્વ અખંડ રહે તેમાં મારાજ મહત્વની વૃદ્ધિ છે. પિતાની અપકીર્તિનો નાશ થવાથી સુપુત્રપણામાટે મારી ખ્યાતિ થશે.' આમ વિચારીને રાજકુમારે પ્રણામપૂર્વક તે બીડું ગ્રહણ કર્યું.

તે દેખીને રાજા અને અન્ય સર્વ પ્રજાજનો ચમત્કાર પામ્યા અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે; 'આ રાજકુમાર દેવાદિકે કરેલા છળથી જેની હકીકત અજ્ઞાત છે, તથા જેના સ્થાનનો નિર્ણય જણાતો નથી તેવા સુવર્ણપુરૂષને કયા ઉપાયવડે અથવા કોની સહાયથી પાછો વાળી લાવશે ? ને કેવી રીતે પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરશે ?' આ રીતે મહા આશ્ચર્યથી તથા કાર્યના દુઃસાધ્યપણાથી અનેક રીતે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા. રાજકુમાર ચંદ્રધવલ બીડું ગ્રહણ કરીને ધર્મદત્તની સાથે રાજસભામાંથી તરતજ નીકળ્યો.

રાજકુમારે તે અવસરે મનમાં વિચાર કર્યો 'જો આને હમણાંજ સુવર્ણપુરૂષ આપીશ, તો આના મનમાં કેટલીક શંકા ઉત્પન્ન થશે, અને કાર્યનું દુઃસાધ્યપણું દેખાશે નહિ વળી વિચિત્ર વાતો કરનારા લોકો પણ અસદ્ભૂત વાતો ઉપજાવીને

ખોટાં આળો આપશે આ પણ મારા ઉપકારના પ્રૌઢપણાની શ્રદ્ધા કરશે નહિ, વળી આ મોટા યશપ્રાપ્તિવાળા સ્થળમાં અલ્પ યશ મળશે, તેથી જેવું કાર્ય હોય તેને અનુરૂપ આડંબર પણ કરવો જોઈએ, તેથી આની કાર્યસિદ્ધિ કરી આપવામાં વિલંબ કરવો તેજ યુક્ત છે.'

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રાજકુમારે ધર્મદત્તને કહ્યું; 'તેં સુવર્ણપુરૂષ કયા સ્થાને નીપજાવ્યો હતો તે સ્થળ મને બતાવ.' પછી ધર્મદત્તે તે સ્થાનાદિ બધું રાજકુમારને દેખાડયુ.

રાજકુમાર પણ માથું ધૂણાવતો કહેવા લાગ્યો; 'અરે ભદ્ર ! કોઇ પ્રબળ શક્તિવાળા દેવ, દાનવ અગર વિદ્યાધરે તારો સુવર્ણપુરૂષ લઇ લીધો જણાય છે, સામાન્ય શક્તિવાળા દેવાદિકે લીધો જણાતો નથી; તેથી આજે રાત્રે જો અહીં રહીએ તો કોઇ રીતે તેનું સ્વરૂપ સમજી શકાય.' ધર્મદત્તે કહ્યું; 'જેવી તમારી આજ્ઞા, હું તો તમારો અનુચર છું' કુમારે કહ્યું; 'તારા સુવર્ણપુરૂષની પ્રાપ્તિ થયા વગર હું નગરમાં પ્રવેશ કરીશ નહિ, તેથી તું અધૈર્ય ધારણ ધરીશ નહિ'

આ રીતે વાતચિત કરતાં તેઓએ ચોતરફ ભમતાં ભમતાં દિવસ પૂર્ણ કર્યો, અને રાત્રે કોઈ સારા સ્થળમાં તેઓ સૂતા.

પ્રથમ પહોર ગયો એટલે ધર્મદત્ત તો નિદ્રાવશ થઇ ગયો. રાજકુમાર જાગતો હતો, ત્યાં તેણે દિવ્ય ગાયનનો નાદ સાંભળ્યો; તેથી કૌતુકથી તેનું ચિત્ત ખેંચાવાથી ચંદ્રધવલ કુમાર ધર્મદત્તને ત્યાંજ ઉંઘતો મૂકીને, ખડ્ગ હાથમાં લઇ, માર્ગમાં નિશાનીઓ કરતો આગળ ચાલ્યો સ્વરને અનુસરીને

ચાલતાં ચાલતાં દૂર વનની અંદરના ભાગમાં એક મોટું યક્ષનું મંદિર તેણે દેખ્યું તે ભવનમાં વાજીંત્રના નાદ સાથે નાટક થતું જાણીને રાજકુમાર સાહસ કરી તેની નજીક ગયો; પરંતુ તે દેવગૃહના દ્વાર બંધ કરેલા દેખીને વિસ્મય પામી તે ત્યાં બહાર જ ઉભો રહ્યો

જરા થોભીને આમતેમ જોતાં તે દ્વારમાં એક છિદ્ર તેણે દીઠું તે છિદ્ર દ્વારા અંદર જોતાં એકસો આઠ દેવીઓના સમૂહનો તેણે નાચ થતો દીઠો તેઓની વચ્ચે એક દેવીને રૂપ લાવણ્યમાં સૌથી અધિક જોઈને તે વિસ્મિત થયો; પરંતુ લક્ષણોથી તેને માનુષી સ્ત્રી તરીકે નિરધારીને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી તે વિચારવા લાગ્યો; 'આ માનુષી સ્ત્રી દેવીઓ સાથે કેમ રહેતી હશે? અહો! વિધિની રચના જુઓ, માનુષી છે, છતાં રૂપાદિકથી દેવીવૃંદને પણ હઠાવે તેવી છે' આ પ્રમાણે વિચારીને ફરીથી ધ્યાનપૂર્વક જોતાં તે માનુષી સ્ત્રી જ છે' એમ નિર્ણય કરીને તે એક ઘડી સુધી ત્યાં ઉભો રહ્યો.

તેટલામાં તેને ધર્મદત્ત સાંભર્યો.

તે વિચારવા લાગ્યો; 'મેં ત્યાં નિદ્રા લેતા ધર્મદત્તને મૂકીને અહીં આગમન કર્યું છે, પરંતુ કોઇ હિંસક પશુ ભટકતાં ભટકતાં ત્યાં આવશે તો ઉંઘતા એવા તેની શી ગતિ થશે? આવાં કૌતુકો તો જગતમાં બહુ હોય છે, તેથી હું તાકીદે ત્યાં પાછો જાઉં.' આ વિચાર કરીને ચંદ્રધવલ રાજકુમાર પોતે આવવાની વખતે રસ્તામાં જે જે નિશાનીઓ

મૂકેલી હતી તેને અનુસરીને તે ધર્મદત્ત પાસે ગયો. તે પણ તેજ વખતે જાગ્યો હતો.

રાજકુમારે ધર્મદત્તને તે વખતે પૂછ્યુ; 'ભદ્ર! તેં કાંઈ સાંભળ્યુ કે નહિ?' તેણે જવાબમાં કહ્યું; 'આ શિયાળીઆ શબ્દ કરે છે, અને ભૈરવી કલકલ કરે છે તે સંભળાય છે, બીજું કાંઈ સંભળાતું નથી.'

આ પ્રમાણે ધર્મદત્તની ઉક્તિ સાંભળીને કુમાર જરા હસીને બોલ્યો; 'ભદ્ર! તેં તો ભરનિદ્રામાં રાત્રી પસાર કરી અને મેં તો જીવતા સુધી ન ભૂલાય તેવું કૌતુક દીઠું.

ધર્મદત્તે પૂછ્યુ; 'તમે તે શું મોટું કૌતુક દીઠું?'

રાજકુમારે કહ્યું; 'આજે એક પહોર રાત્રી ગયા પછી વાજિંત્ર તથા ગીતના મેં અવાજ સાંભળ્યા. તે અનુસારે હું ત્યાં ગયો તો એક દેવમંદિર બંધ કરેલા બારણાવાળું મેં ત્યાં દીઠું તે બારણાના છિદ્રમાંથી મેં જોયુ તો અંદર એકસો ને આઠ દેવકન્યાઓને મેં નાચ કરતાં જોઈ; અને તેઓની વચ્ચે દેવકન્યાઓને પણ જીતે તેવી રૂપવતી એક મનુષ્યની સ્ત્રીને નાચતી જોઈ ઘડી માત્ર ત્યાં ઉભા રહીને તું એકલો હતો, તેથી તારી ચિંતા થવાથી હું અહિં જે રસ્તે ગયો હતો તે રસ્તે પાછો આવ્યો, પરંતુ મેં જીદંગીમાં પ્રથમવાર જ જોયેલું તે અદ્દભુત નાટક હજુ પણ હું ભૂલી શકતો નથી.'

૧૬ : ધનવતીની માતા વાંદરી કેમ થઈ ?

રાજકુમાર ચંદ્રધવલે કહેલી ઉપરોક્ત હકીકત સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! તમે જે માનવી સ્ત્રી જોઇ તે મારી પ્રિયાજ હશે આ વનમાં મારી પત્ની કોઇ હરણ કરીને લઇ ગયું છે; તેથી આપ તાકીદે ચાલો, ત્યાં જઈને હું તેને જોઉં'

પછી તે બંને જણા ત્યાંથી સત્વર ચાલ્યા.

જ્યારે તેઓ યક્ષભુવન પાસે પહોંચ્યા ત્યારે નાટક વિસર્જન થયું હતું; ત્યાં કોઇ નહોતું. તેથી ધર્મદત્ત હાથ ઘસતો રાજકુમારને વારંવાર પૂછવા લાગ્યો; કે, 'તે સ્ત્રી કેટલી ઉંમરવાળી હતી ? તેનો વર્ણ કેવો હતો ? મુખાદિકની આકૃતિ કેવી હતી ? રાજકુમારે જેવું સ્વરૂપ દીઠું હતું તેવું તેણે ધર્મદત્તને કહી દેખાડયું.

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; કે, 'સ્વામિન્ ! મારે સુવર્ણપુરૂષનું કામ નથી, તેનાથી સર્યું, પરંતુ મારી પ્રિયાને આપ પાછી વાળી આપો.' રાજકુમારે કહ્યું; 'તું ચિંતા કરીશ નહિ, હું તને તેને પણ મેળવી આપીશ.'

પ્રભાત થયું એટલે પૂજારીએ આવીને તે ભવનનું દ્વાર ઉઘાડયું. તે સમયે તે બંને તે યક્ષમંદિરમાં ગયા. અને યક્ષને નમસ્કાર કરીને તેઓ ત્યાં બેઠા.

રાજકુમારે તે વખતે વિચાર્યું; 'મેં આની પ્રિયાને પાછી લાવી આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે દેવસહાય વિના સફળ થશે નહિ, તેથી હું આ યક્ષનીજ આરાધના કરૂં. જો આ યક્ષ પ્રસન્ન થશે તો ઇચ્છિતાર્થની પ્રાપ્તિ સત્વર થશે.' તેણે પોતાનો તે આશય ધર્મદત્તને જણાવીને પાસે દર્ભાંકુરનો સંથારો કરીને 'જ્યાં સુધી ઇષ્ટસિદ્ધિ ન થાય ત્યાંસુધી તમારૂં જ શરણુ છે.' તેમ નિશ્ચય કરી એકાગ્ર ચિત્તવાળો થઇને તેજ યક્ષનું ધ્યાન તેણે કરવા માંડયું

ત્રીજા ઉપવાસે રાત્રિએ સિંહ, વાઘ, સર્પ વગેરેના ભયંકર રૂપોથી કુમારને ક્ષોભ પમાડવાનો પ્રયત્ન થયો, પરંતુ કુમાર ધ્યાનથી ચળ્યો નહિ. પછી તેનું અતિ અદ્ભુત સાહસિકપણું જોઇને યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઇને પ્રસન્નતાપૂર્વક તે રાજકુમારને જવાબમાં કહ્યું; 'હું તારા ધૈર્યથી તુષ્ટમાન થયો છું, તારે શી ઇચ્છા છે, જે ઇચ્છા હોય તે માંગ' ત્યારે રાજકુમારે કહ્યું; 'દેવ! મારા મિત્ર ધર્મદત્તની પત્ની અપાવો જવાબમાં યક્ષે કહ્યું; 'તે બાબતમાં મારો અધિકાર નથી તેને મેં મારી પ્રિયાને આપી છે; તેથી હું તમને આપી શકીશ નહિ.' રાજકુમારે પૂછયુ; 'દેવ! તે હકીકત કેવી રીતે બની?'

'તે કેવી રીતે બની તે હું કહું છું, તે તું સાંભળ!' આમ બોલીને યક્ષે વિસ્તારથી કહેવા માંડયું.

'એક દિવસ હું મારી પત્ની સહિત એક વનમાં ગયો હતો, ત્યાં સ્વેચ્છાનુસાર પરિભ્રમણ કરતાં મેં દિવ્ય રૂપવાળી મેનકાથી પણ અતિ સુંદર એવી એક સ્ત્રીને સૂતેલી દીઠી મેં

વિચાર્યું કે 'અહો! માનવી સ્ત્રી આવી કોઇ દ્રષ્ટિપથમાં આવી નથી; ને મહા આશ્ચર્ય કરનારી આ સ્ત્રીને જો હું મારી પત્નીને આપું તો તે તેને જોઇને પ્રસન્ન ચિત્તવાળી થશે' આ પ્રમાણે વિચારીને મેં તેનું હરણ કર્યું, અને મારી સ્ત્રી પાસે તેને મૂકી તે તેને જોઇને બહુ પ્રસન્ન થઈ. ત્યારથી અતિ યત્નપૂર્વક તે તેની રક્ષા કરે છે. એક ક્ષણ પણ તેને છોડતી નથી, માટે તે મારે સ્વાધીન નથી.'

'હે યક્ષરાજ! મેં તો તે સ્ત્રીને માટે જ તમારૂં આરાધન કર્યું છે, તેથી ગમે તે રીતે તે સ્ત્રી મને પાછી સોંપો' આમ રાજકુમારે ફરી યક્ષરાજને વિનંતિ કરી.

'તેને તો મેં મારી પ્રિયાને આપી દીધી છે, તેથી તેમાં મારૂં કાંઇ ચાલે નહિ. બીજું જે કાંઇ તું માગ, તે તને હું આપું, પરંતુ તે સ્ત્રીને આપીશ નહિ.' આ પ્રમાણે કહીને યક્ષ અદ્રશ્ય થઇ ગયો.

રાજકુમાર પણ યક્ષનાં વચનોને સાંભળીને હર્ષ, વિષાદ, આશ્ચર્યાદિના મિશ્રભાવથી વિચાર કરતો ચિંતવવા લાગ્યો; 'ધિક્! ધિક્! દેવો પણ સ્ત્રીને આધીન થઇ ગયેલા દેખાય છે, અથવા તો મોહનીય કર્મ કોને મૂંઝવતું નથી? જે કોઇ જીવો શ્રી જિનેશ્વરદેવના આગમનું તાત્પર્ય જાણતા નથી, તેઓ મોહનીયકર્મને આધીન જ વર્તે છે. તેમાં જરા પણ વિસ્મય પામવા જેવું નથી; પરંતુ હવે મારે કરેલી પ્રતિજ્ઞા પાળવા માટે શો ઉપાય કરવો?' આ પ્રમાણે એક ક્ષણવાર વિચારીને રાજકુમારે નિર્ણય કર્યો; 'તપ કર્યા વિના બીજા કાંઇ

ઉપાય નથી, કારણ કે દુઃસાધ્ય તેવું કાર્ય પણ તપથી સિદ્ધ થાય છે.' આથી રાજકુમારે તે યક્ષિણીને ઉદ્દેશીને નિશ્ચળ ચિત્તથી છ ઉપવાસ કર્યા.

પૂર્વની માફક ધીરજ અને બળથી યક્ષિણીનું આસન કંપાયમાન થતાં પ્રત્યક્ષ થઇને તે બોલી: 'વત્સ ! આ સાહસ શા માટે કરે છે ?' 'માતાજી ! ધર્મદત્તની પ્રિયાને આપો.' રાજકુમારે ભક્તિપૂર્વક જણાવ્યું.

'તેને તો કલ્પાંતે પણ હું આપું તેમ નહોતું, પરંતુ તારા ઉત્કૃષ્ટ સાહસ આગળ હું અશક્ત છું, તેથી આપ્યા વિના મારો છૂટકો નથી !' આમ તેને કહીને ઇચ્છા નહોતી તો પણ વસ્ત્રાભરણોથી સત્કારીને ધનવતી રાજકુમારને સોંપી દીધી રાજકુમારે પણ ધર્મદત્તને બોલાવીને કહ્યુ; 'આ તારી પ્રિયા ખરી કે નહિ ?'

ધર્મદત્ત પણ દિવ્યાભરણથી ભૂષિત થયેલી રેશમી વસ્ત્રોથી શોભતી પોતાની પત્નીને જોઇને અત્યંત હર્ષ પામ્યો; અને રાજકુમારને કહેવા લાગ્યો; 'આપની કૃપાથી મારું ઇચ્છિત સિદ્ધ થયું.' રાજકુમારે કહ્યું; 'આગળ ચાલ, તારો સુવર્ણ-પુરૂષ પણ તને આપું. આમ કહીને પ્રિયા સહિત ધર્મદત્તને સાથે લઈ તે સ્મશાનમાં ગયો.

નિશાની વડે ઓળખીને એક વૃક્ષ પાસેની ભૂમિ તેણે ધર્મદત્તને દેખાડી અને કહ્યું; 'હે ભદ્ર ! અહીં ખોદ.' તેનાં વચનથી તેણે તે જમીનને ખોદી, એટલે ત્યાં દાટેલો દેદીપ્ય-

માન સુવર્ણપુરૂષ નીકળ્યો. ધર્મદત્તે વિચાર્યું; 'અહો, આ પ્રમાણે નિષ્કારણ ઉપકાર કરનાર આ કુમાર સમાન બીજું કોઇ જણાતું નથી. હવે હું તેના ઉપર સેંકડો ઉપકાર કરૂં, તો પણ તેનો પ્રત્યુપકાર થાય તેમ નથી; પરંતુ યથાશક્તિ તેની સેવામાં હું પ્રવર્તીશ, હમેશાં તેને અનુકુળ વર્તન હું કરીશ, અને વારંવાર મારા મુખથી તેની સ્તુતિ કરીશ '

આમ વિચારીને ધર્મદત્તે રાજકુમારને કહ્યું: 'મહા–ભાગ્યશાળી 'કુમાર! તમે તો મારા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે, તેનું વર્ણન મારા એક મુખેથી હજાર વરસો સુધી કરવાને પણ હું અશક્ત છું, હવે હું આપની પાસે શું યાચું?'

રાજકુમારે કહ્યું; કે, 'મારી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ થવાથી મારા ચિત્તમાં બહુજ આનંદ થયો છે પુરુષ પોતાનું વચન પાળે છે ત્યારે જ તેનું પુરુષત્વ વખાણાય છે, તારા મનોરથની પૂર્તિ થઈ તેથી મને બધું મળ્યું છે.'

આમ કહીને રાજકુમાર બોલતો બંધ થયો, એટલે ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન્! આ સુવર્ણપુરૂષ તો આપ જ ગ્રહણ કરો. મને મારી પ્રિયા મળી એટલે સેંકડો સુવર્ણપુરૂષો મળ્યા છે.'

રાજકુમારે કહ્યું; 'શું તારૂં ચિત્ત ખસી ગયું છે કે વાયુ થઇ ગયુ છે? કે શું તને તારી પ્રિયાના દર્શનથી મતિનો ભ્રમ થઈ ગયો છે? કે જેથી બહુ પ્રયત્નથી સાધ્ય અને દુષ્પ્રાપ્ય એવા સુવર્ણપુરૂષને તું ગ્રહણ કરતો નથી? અને મને આપી દેવા ધારે છે.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન્! હું વણિક છું, માટે આ સુવર્ણપુરૂષ મારા ઘરમાં શોભે નહિ, તેથી આપજ ગ્રહણ કરો, મારે તો તમારી કૃપાથી સર્વ સારૂં જ થશે. ને આ તમારે જ યોગ્ય છે.'

રાજકુમારે તે સાંભળીને કહ્યું; 'એવું કોઈ સ્થળે સાંભળ્યુ છે કે કષ્ટ કોઇ કરે અને તેનુ ફળ અન્ય ભોગવે? તું તેને માટે વનમાં ભટક્યો છે, તેં જ આતપાદિ મહાન કષ્ટો સહન કર્યાં છે અને મરણાંત ઉપસર્ગાદિ અતિ ક્લેશવડે આ સુવર્ણ-પુરૂષ તેં પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે મારાથી કેમ ગ્રહણ થાય? તેં મેળવેલું તું જ ગ્રહણ કર.'

ધર્મદત્ત કહે છે; 'હે સ્વામિન્! આ સુવર્ણપુરૂષ ગ્રહણ કરવા જેટલું મારૂં ભાગ્ય નથી. મેં મારા ભાગ્યની પ્રથમથી જ પરીક્ષા કરેલી છે. જો એ મારા નસીબમાં હોત તો એક ક્ષણવારમાં તે કેમ ચાલ્યો જાત? ને ત્યારબાદ તે ગયેલાને તમે તમારા પુરૂષાર્થથી અને પુન્યબળવડે ફરી પ્રગટ કરેલ છે, હું કાંઇ તમને આપતો નથી તમે પ્રકટ કર્યું તે તમેજ ગ્રહણ કરો, મારે તો તે લેવામાં આપના ચરણનાં શપથ છે, મેં તો આ તમને ભેટ કરેલ છે.' આ પ્રમાણે તેણે અતિ આગ્રહ કર્યો, એટલે રાજકુમારે તેનું વચન માન્ય રાખ્યું, અને કહ્યું; 'ભદ્ર! તેમાંથી ઇચ્છાનુસાર સોનું તું ગ્રહણ કર, જેથી તને વ્યાપાર કરવામાં ઉપયોગમાં આવે, તું સુવર્ણ ગ્રહણ કરીશ તો મારૂં ચિત્ત ઘણું જ આનંદિત થશે.'

તે સાંભળીને ધર્મદત્તે તે સુવર્ણપુરૂષના બે પગ અને બે

હાથ કાપીને તેટલું સોનું ગ્રહણ કર્યું, અને કુમારને કહ્યું કે, 'આપની કૃપાથી મેં વ્યાપાર માટે જોઇતું સુવર્ણ ગ્રહણ કર્યું છે, હવે બાકીનું તમે ગ્રહણ કરો અને નગરને શોભાવો' પછી રાજકુમાર તેના અત્યાગ્રહથી સુવર્ણપુરૂષનો બાકી રહેલ ભાગ કોઇ સ્થળે છૂપાવીને નગર તરફ ચાલ્યો; અને રાજાને મલ્યો. રાજાએ પૂછયું; તે દુખિતનું ઈપ્સિત સિદ્ધ થયું ?'

રાજકુમારે કહ્યું; 'આપની કૃપાથી તેનું ઈચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ થયું છે'

રાજાએ કહ્યું 'બહુ સારૂં થયું.' રાજા નિર્લોભી સ્વભાવવાળો હોવાથી તથા ધન-સમૃધ્ધ્યાદિકવડે ભરપૂર હોવાથી બીજું કાંઇ પણ તેણે વિશેષ પૂછયું નહિ. રાજકુમારે પણ પોતે ગર્વિત દેખાય તેવા ભયથી કાંઇ પણ વિસ્તારથી કહ્યુ નહિ. પછી રાજા અને કુમાર પોતપોતાનાં કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા.

ધર્મદત્ત કોઇ નજીકનાં ગામમાં જઈને ઉત્તમ ઘર ખરીદી ત્યાં રહ્યો. ત્યાં રહીને તે સુવર્ણવડે વ્યાપાર કરવા લાગ્યો. અનેક ગાડા, ઊંટ, બળદો આદિ કરિયાણાથી ભરીને તેણે દેશાંતરમાં મોકલ્યા. ત્યાં તેના પુન્યસમૂહના ઉદયથી વીશગણે નફે તે વેચાયા; વળી તે સ્થળે રહેલા કરિયાણા પોતાના ગામમાં તે લાવ્યો, ત્યાં પણ દશગણા મૂલ્યથી તે વેચાયા આ પ્રમાણે ગમનાગમન કરતાં તેણે થોડા જ કાળમાં સોળ કરોડ ધન એકઠું કર્યું.

એક દિવસ ધર્મદત્તે વિચાર્યું; 'સોળ કરોડ ધન મળ્યું' હવે અહીં રહેવું યોગ્ય નથી, હવે તો મારા ગામ તરફ

જાઉં, અને ત્યાં જઈને મારા બાપનું નામ ઉદ્યોતિત કરૂં. તેમજ પ્રથમની ભાર્યાનાં મનોરથો પૂર્ણ કરૂં. સ્વજનાદિકને સંતોષું. વળી સુપાત્રદાન અને પૂજા પ્રભાવના વગેરે કરીને પ્રાપ્ત થયેલ નરભવને સફળ કરૂં.' આ પ્રકારના તેણે તે સ્થળનો વ્યાપાર બંધ કરી મોટા સાર્થ સાથે લઈ પત્નીને સુખાસનમાં બેસાડી પોતે અશ્વ રથાદિ વાહન ઉપર ઈચ્છાનુસાર બેસી સેંકડો સુભટોથી પરિવરેલો તે પોતાના ગામ તરફ ચાલ્યો.

થોડા દિવસમાં ધર્મદત્ત પોતાના નગર પાસે આવી પહોંચ્યો. પોતાના ઘેર વધામણી મોકલી, 'ધર્મદત્ત શ્રેષ્ઠી ઘણું ધન ઉપાર્જીને મોટી સમૃદ્ધિ સહિત આવે છે.' તે સાંભળીને પ્રથમની પત્ની શ્રીદેવીએ વધામણી લાવનારને વસ્ત્ર, ધન આભૂષણ વગેરે આપ્યાં; પછી સ્વજનો વિવિધ પ્રકારના સુખાસન, રથ તથા ગાડીઓમાં બેસીને સુંદર વસ્ત્રાલંકારો પહેરીને, વિવિધ પ્રકારનાં વાજીંત્રો વગડાવતાં, એક યોજન સુધી સામે લેવા ગયા.

ધર્મદત્ત પોતાનાં સ્વજનાદિકને પ્રણામ કરવાપૂર્વક ગાઢ આલિંગન દઈને મળ્યો. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાર્તા પૂછવા લાગ્યા. પછી કુળવૃદ્ધો તથા અતિપરિચિત સંબંધીઓને સન્માનપૂર્વક પોતાના રથમાં બેસાડયા. બીજાઓને પણ યથાયોગ્ય વાહન, અશ્વ વગેરે ઉપર બેસાડીને બહુ પ્રકારના આડંબર સહિત હજારો લોકોથી પરિવરેલો, અનેક વાજીંત્રોના નાદથી સ્વાગત કરાતો, સઘળા કુળવધૂઓના

ધવળમંગળોથી ગવાતો, ઘણા ઉત્સાહપૂર્વક યાચક લોકોને દાન આપતો, ત્રિપથ, ચતુષ્પથ તથા રાજ્યપથમાં પગલે પગલે નગરના રહેવાસી શ્રેષ્ઠીઓ સાથે જુહાર કરતો ધર્મદત્ત પોતાના ઘેર આવ્યો.

પૂર્વની પત્ની શ્રીદેવી અક્ષત પુષ્પાદિકથી વધાવીને તેને ઘરમાં લઇ ગઇ પછી બેસવાના સ્થાનમાં સૌ બેઠા. તે વખતે સ્વજનોએ તથા બીજા પરિચિત અને અપરિચિત લોકોએ આવીને વસ્ત્ર, આભરણ, સુવર્ણ, રૂપું, રોકડનાણું રૂપિયા ઈત્યાદિ તેને ભેટ કર્યા ધર્મદત્તે ઘરની મર્યાદા પ્રમાણે લેવા લાયક હતી તેની ભેટ સ્વીકારી, પછી ધર્મદત્તે વિવિધ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા વસ્ત્રાદિકથી યથાયોગ્ય રીતે તે સર્વનો સત્કાર કર્યો.

ધનવતી પણ સુખાસનથી ઉતરીને બહુ પ્રકારના વસ્ત્ર દ્રવ્યાદિ આપવા પૂર્વક પોતાની વડિલ બ્હેનનાં પગમાં પડી. તેણે પણ આશિર્વાદ આપીને તેને ગાઢ આલિંગન કર્યું. પરસ્પર કુશળક્ષેમની વાતો પૂછવા લાગી. નગરમાં પૂર્વના આશ્રિત લોકો હતા તેઓ પણ મળવાને આવી ગયા.

ધર્મદત્તે મધુર શબ્દથી તેઓનું પણ સન્માન કરીને તૃપ્ત કર્યા. સમગ્ર નગરમાં એ અવસરે ધર્મદત્તનો ઘણો યશ વિસ્તરી ગયો.

નગરીના સર્વ લોકો કહેવા લાગ્યા; 'જુઓ શ્રીપતિશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર કેવો થયો ? પિતાનું નામ કેવું વધાર્યું ? પૂર્વે તે ક્ષીણ થઇ ગયો હતો. પરંતુ પોતાના ભુજાબળથી ઘણું ધન ઉપાર્જીને તે આવ્યો અને કુળને દીપાવ્યું. જે સુપુત્ર થાય તે જ કુળને

અજવાળે છે ’ આ પ્રમાણે દરેક ઘરમાં દરેકને મુખે તેનો યશ બોલાવા લાગ્યો

બીજે દિવસે સ્વજન, મિત્ર, જ્ઞાતિજનોને નિમંત્રીને અતિ સુંદર સુખડી સહિત રસવતીથી તેમને ભોજન કરાવી પુષ્પ તાંબુળાદિ આપી ધર્મદત્તે તેઓનું વસ્ત્રાભરણોથી સન્માન કર્યું.

ત્યારબાદ ધર્મદત્તે પોતાની પૂર્વની પત્ની શ્રીદેવી સમક્ષ વહાણમાં બેઠા ત્યારથી ઘેર પાછા આવ્યા ત્યાં સુધીનો બધો વૃતાંત કહ્યો શ્રીદેવી પણ આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી; ‘સ્વામિન્! પૂર્વજોના ધર્મપસાયથી જ આપનાં દર્શન થયાં છે. આટલા દિવસો મેં મહાદુઃખમાં પસાર કર્યા છે; તે દુઃખ મારૂં મન જ જાણે છે, અથવા શ્રી જિનેશ્વરદેવ જ જાણે છે. આવું દુઃખ શત્રુને પણ ન હોજો; પરંતુ આપનાં દર્શનથી તે સર્વ દુઃખ વિસરાઈ ગયું છે. હવે તો ભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓમાં હું અગ્રેસર થઇ છું, અને સ્વજનોને હર્ષ અને સંતોષ થયો છે.

ત્યારથી ધર્મદત્ત તેના પિતાની માફક વ્યાપાર કરવામાં પ્રવર્ત્યો.

યશોધવલ રાજાએ એકદા માથું સાફ કરાવતાં તેમાં પળીયાં આવેલા દેખીને તેમને વૈરાગ્યભાવ જાગ્રત થતાં રાજકુમાર ચંદ્રધવળને રાજ્ય આપીને દીક્ષા તેમણે ગ્રહણ કરી. અને દુસ્તર તપ તપી, ઘાતી કર્મ ખપાવી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પૃથ્વી ઉપર વિચરી ઘણા ભવ્યજીવોને પ્રતિબોધી, અંતે એક માસની સંલેખના કરી, અઘાતી કર્મોને પણ યોગનું

રૂંધન કરવા વડે ખપાવી દઈ મહાનંદપદને પ્રાપ્ત કર્યું

ચંદ્રધવળને રાજ્ય મળ્યા પછી તે ન્યાયપૂર્વક રા
ચલાવવા લાગ્યો. તેણે યુક્તિથી પૂજેલા પેલા સુવર્ણપુરૂષ
હાથ, પગ છેદ્યા હતા છતાં તે નવા ઉત્પન્ન થયા કરતાં.
પ્રમાણે પ્રતિદિવસ થવાથી સુવર્ણવડે તેનો ભંડાર અક
થઈ ગયો.

એક દિવસ દારિદ્રયપીડિત લોકોને દેખીને કરૂણા આ
વાથી ચંદ્રધવળ રાજાએ તે સુવર્ણપુરૂષમાંથી ઉત્પન્ન થતે
સુવર્ણવડે આખા વિશ્વને દારિદ્રય રહિત કરીને આખી પૃથ્વ
અનૃણી કરી અને પોતાનો ચંદ્ર નામનો સંવત્સર પ્રવર્તાવ્યે
તે રાજા એક દિવસ પાછલી રાત્રે જાગ્યા પછી રાજ્યચિં
કરતાં ધર્મદત્ત સાંભર્યો; 'અહો! પ્રમાદની બહુલતાથી ત
રાજ્યકાર્યમાં મગ્ન થવાથી પરમોપકારી, કૃતકાર્યને જાણવા
શિરોમણી એવા મારા પરમમિત્ર ધર્મદત્તને મેં કોઈ દિવ
સંભાર્યો પણ નથી, તેથી આજે સવારે જ તેની તપાસ કરાવી
તેને સભામાં બોલાવી, અતિ આદરપૂર્વક તેને હું સન્મ
આપું અને પ્રીતિલતાની વૃદ્ધિ કરૂં '

આ પ્રમાણે વિચારતાં પ્રભાત થયું. રાજાએ શય્યામાં
ઉઠી પ્રભાતનાં કૃત્યો કરીને રાજસભામાં આવી, નગરમાં ર
નારા લોકોને પૂછયુ કે, 'શ્રીપતિ શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર ધર્મદત્ત અ
છે કે દેશાંતરે ગયેલ છે ?'

તેઓએ કહ્યું; 'સ્વામિન્! તેણે દેશાંતરમાં જઈને ધ
દ્રવ્ય ઉપાર્જી, ઘેર આવીને તેણે પોતાના પિતાનું નામ ઉજ

લિત કર્યું છે. હાલ તો નગરમાં તેના જેવો બીજો કોઇ શ્રેષ્ઠી નથી, સમગ્ર નગરમાં તેજ મુખ્ય છે ’

તે સાંભળીને હર્ષિત થઇ મુખ્ય મંત્રીને મોકલીને બહુમાનપૂર્વક ચંદ્રધવળ રાજાએ ધર્મદત્તને બોલાવ્યો. ધર્મદત્ત પણ અદ્‌ભુત ભેટણું લઈને મંત્રીની સાથે રથમાં બેસીને પ્રસન્નતાપૂર્વક રાજસભામાં આવ્યો અને રાજાને નમસ્કાર કરીને ભેટણું આગળ ધર્યું. રાજાએ પણ તેને બહુમાન આપીને પોતાની પાસેનાં આસનમાં બેસાડ્યો અને કુશળ-ક્ષેમના સમાચાર પૂછયા.

રાજાએ કહ્યું; ‘ તેં મને જે સુવર્ણપુરૂષ આપ્યો તેનાવડે સમસ્ત પૃથ્વીના લોકોને મેં અનૃણી કર્યાં છે. અને મારો યશ સર્વત્ર ફેલાયેલ છે, તે સર્વ તારો જ ઉપકાર છે.’

ધર્મદત્તે કહ્યું; ‘સ્વામિન્! શા માટે મને ચઢાવો છો ? સુવર્ણપુરૂષ તો તમે જ પ્રકટ કરેલ છે. જો મારા ભાગ્યમાં તે હોત તો શા માટે એક ક્ષણમાં મારા હાથમાંથી તે ચાલ્યો જાત ? વળી આપે તો મારૂં વિયોગ દુઃખ દૂર કર્યું, અને સુવર્ણ આપીને મારાં દારિદ્રયનો વિનાશ કર્યો. ને મનુષ્યની પંક્તિમાં તમે જ મને મૂકયો છે આ પ્રમાણે બંને જણાએ સજ્જન સ્વભાવથી પરસ્પરના ગુણ ગ્રહણ કર્યા.

ચંદ્રધવળ રાજાએ ધર્મદત્તને નગરશેઠની પદવી આપી અને પટ્ટબંધપૂર્વક ઘણાં વસ્ત્રાભરણાદિ આપીને રાજ્યના સામંતો અને સર્વ શ્રેષ્ઠીઓ સાથે મોટી વિભૂતિપૂર્વક, ગીત, બંદીજનની બિરૂદાવળી વગેરે મોટા ઉત્સવ સહિત તેને ઘેર મોકલ્યો.

ધર્મદત્તે પણ યથાયોગ્ય રીતે તાબુળ, વસ્ત્રાદિક આપીને તે સર્વને વિસર્જન કર્યા. પછી હમેશાં તે રાજસભામાં જવા લાગ્યો અને રાજા પણ તેનાં માનની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યો.

એક દિવસ ધર્મદત્તને રાજાએ પૂછ્યું; 'તારી પાસે કેટલુ ધન છે?'

ધર્મદત્તે કહ્યું; 'સ્વામિન્! આપની કૃપાથી સોળ કરોડ દ્રવ્ય છે, પરંતુ એક મોટું કૌતુક છે, તે સાંભળો. પૂર્વે વનની અંદર આપના આદેશથી સુવર્ણપુરૂષ મધ્યેથી ઘણું સોનું ઈચ્છાપૂર્વક મેં ગ્રહણ કર્યું. પછી આપનાથી જુદા પડીને તે સુવર્ણવડે વ્યવસાય કરતાં મેં સોળ ક્રોડ દ્રવ્ય ઉપાર્જ્યું. પછી હું અહીં આવ્યો. અહીં પણ જળમાર્ગે અને સ્થળ માર્ગે વ્યવહાર કર્યો, પરંતુ ચોમાસાના અંતે લાભ શોધવા માટે નામું મેળવતા તેટલા ને તેટલા જ સોળ કરોડ જ દેખાય છે; કાંઈ પણ અધિક થતું નથી. વધારે ખર્ચ કરૂં તો પણ તેટલા જ રહે છે તેની વૃદ્ધિ માટે બહુ પ્રકારે નિપુણતાથી વ્યાપાર કર્યો, બીજા લોકો મારો વ્યાપાર દેખીને પોતપોતાનાં અંતઃકરણમાં ધારતા હતા કે આ વર્ષે તો અવશ્ય ચાર–પાંચ કરોડ ધનની વૃદ્ધિ થશે; પરંતુ મેં લેખું કરીને નામું મેળવ્યું તો તેટલું જ દ્રવ્ય રહ્યું. વળી ફરીથી અતિ સંકુચિત રીતે ખર્ચ કરીને વ્યાપાર કર્યો, ત્યારે પણ તેટલું જ દ્રવ્ય રહ્યું; વળી ઘણો ખર્ચ કર્યો ત્યારે પણ તેટલી જ મૂડી રહી, તેથી હવે ઉત્સાહમાં ભંગ થયેલો હું યથાયોગ્ય સામાન્ય વ્યાપાર જ કરૂં છું, વધારે કરતો નથી. આ પ્રમાણે દેખીને મારા

ચિત્તમાં મોટું કૌતુક થયુ છે, પરંતુ અતિશય જ્ઞાની વગર તેનો ખુલાસો કરવા કોણ સમર્થ છે ?'

આ પ્રમાણે રાજાની આગળ ધર્મદત્ત સરલતાથી હૃદયની વાતો કરી રહ્યો છે. તેટલામાં પ્રતિહારીની સાથે વનપાળકે આવીને પ્રણામપૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરી; 'સ્વામિન્ ! આજે વસંત-વિલાસ નામના ઉદ્યાનમાં ઘણા મુનિઓ સાથે શ્રી ધનસાગર સૂરિમહારાજ પધાર્યા છે. પોતાના અતિશય જ્ઞાનથી ભવ્ય જીવો ઉપર ઉપકાર કરતા કરતા ને તેઓ સર્વત્ર વિહાર કરતા આપણા પુણ્યોદયથી અત્રે પધાર્યા છે.'

તે બંને દ્વારા ગુરુમહારાજના શુભ આગમનના સમાચાર સાંભળીને ચંદ્રધવલ રાજા અને ધર્મદત્ત બંને પર્ષદાની સાથે ગુરુમહારાજને વંદન કરવા માટે વનમાં ગયા. ગુરુમહારાજ દૃષ્ટિપથમાં આવ્યા કે તરત જ પાંચ અભિગમપૂર્વક રાજાએ અને ધર્મદત્તે ગુરુમહારાજને ભાવપૂર્વક વંદન કર્યું.

ગુરુમહારાજે ઉપદેશ આપતાં ફરમાવ્યુ; 'દુર્લભ મનુષ્ય જન્મ પામીને ગરીબ માણસ રોહણાચળને પામીને રત્નને ગ્રહણ કરે તેવી રીતે બુદ્ધિવંત પ્રાણીએ ધર્મરત્નને ગ્રહણ કરી લેવું જોઇએ શ્રી જિનેશ્વરદેવ તથા સુગુરુની ભક્તિ, યાત્રા, પ્રભાવના, સાતે ક્ષેત્રોમાં દ્રવ્યનો વ્યય, સમ્યક્ત્વ, છ આવશ્યક આ પ્રમાણે આરાધેલો ધર્મ સુખના હેતુભૂત થાય છે '

ગુરુમહારાજના મુખેથી આ ધર્મદેશના સાંભળીને અવસર મળ્યો ત્યારે ચંદ્રધવલ રાજાએ પૂછ્યુ; 'પ્રભુ ! આ ધર્મદત્ત શ્રેષ્ઠીએ મહાઉદ્યમ કરીને તથા ઘણું કષ્ટ સહન કરીને

સુવર્ણપુરુષ મેળવ્યો. તે સુવર્ણપુરુષ અવિચ્છિન્ન એવો મારાં ઘેર આવ્યો વળી તે ઘણો વ્યાપાર કરે છે પણ સોળ કરોડ જ દ્રવ્ય રહે છે, અધિક વધતું નથી તેનું શું કારણ ? કૃપા કરીને તેનું કારણ ફરમાવો.'

આ પ્રમાણે ચંદ્રધવલ રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો એટલે તેનો ઉત્તર ગુરુમહારાજ આપતા હતા. તેવામાં એક વાંદરી વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરીને ગુરુમહારાજને વાંદીને આસપાસ વારંવાર ભ્રમતી નૃત્ય કરવા લાગી.

તે દેખીને રાજાએ ગુરુમહારાજને વિનંતિ કરી કે, 'પ્રભો! પૂર્વે પૂછેલ પ્રશ્નનો ઉત્તર પછી ફરમાવશો, પરંતુ આ વાંદરી નૃત્ય કેમ કરે છે? એનું કારણ આપ પ્રથમ કહો.'

પછી ગુરુમહારાજે ફરમાવ્યું; 'રાજન્! જગતમાં મોહનીય કર્મની વિષમ ગતિ છે. આ પાસે બેઠેલ ધર્મદત્ત મારો જમાઈ છે, હું તેનો સસરો છું, આ વાંદરી મારી પત્નીનો જીવ છે. ધર્મદત્તની સ્રી ધનવતી તે અમારી પુત્રી છે, આ તેની માતા છે.' આ પ્રમાણે ગુરુમહારાજ કહેતા હતા તે અવસરે કોઈ ધર્મદત્તની પાસે બેઠેલા મનુષ્યે તે સાંભળ્યું, એટલે તે ઉઠીને દોડતો નગરમાં ધર્મદત્તનાં ઘેર જઈને તેની પત્ની ધનવતીને કહેવા લાગ્યો; 'તમારા પિતા ધનસાગર મુનિવેષ ગ્રહણ કરી આચાર્યપદ પ્રાપ્ત કરીને અહીં આવેલા છે, પરમ અતિશય જ્ઞાનવંત થયેલા છે, અને સર્વ લોકોના સંદેહનુ નિવારણ કરે છે.'

ધનવતી પોતાના પિતાને આચાર્ય થઇ અતિશય જ્ઞાની થઇ આવેલા જાણીને તરત જ તે ત્યાં આવી.

તે સમયે આચાર્ય મહારાજ પુત્રીના વિવાહ માટે વહાણુ ઉપર ચઢ્યાની હકીકત કહેતા હતા. પિતાના દર્શનથી આંસુ પાડતાં વંદના કરીને ધનવતીએ પૂછ્યું; 'ગુરુદેવ! આ બધી હકીકતનું ખરૂં સ્વરૂપ શું છે? અને આ બધું કેમ થયુ?'

ગુરુમહારાજે કહ્યું; 'હું તેજ કહું છું તું તે સાંભળ! જ્યારે વહાણુ ભાંગ્યું તે વખતે મારા હાથમાં એક પાટીયું આવી ગયું તેના આધારથી તરીને નવમા દિવસે હું કાંઠે આવ્યો, પાટીઆને છોડી દઇને કાંઠે ઉતરી હું આગળ ચાલ્યો, તે સમયે દૂરથી એક નગર દેખીને તે તરફ હું ચાલ્યો.'

આ વખતે માર્ગમાં એક બ્રાહ્મણુ મળ્યો. તેણે મને કહ્યું; 'અહો! ધનસાગર શેઠ! આવો, આવો, મારા ઘેર પધારો.'

મેં પૂછ્યું; 'તું કોણુ છે? અને મને ક્યાંથી ઓળખે છે?'

તેણે કહ્યું; 'મારાં ઘેર આવો, ત્યાં બધી હકીકત હું કહીશ.' એમ કહીને આગ્રહપૂર્વક તે મને તેના ઘેર લઇ ગયો પછી તેણે તૈલાદિકવડે મને માલિશ કરીને ગરમ પાણીથી સ્નાન કરાવી મારો માર્ગનો શ્રમ ઉતરાવ્યો; પછી વિવિધ પ્રકારના સ્વાદવાળી રસોઇ બનાવડાવીને ખૂબ ભક્તિથી તેણે મને જમાડ્યો. આચમન કરીને શુદ્ધ થયા પછી તાંબુળાદિકથી મુખશુદ્ધિ કરીને ઘરના ઉપરના માળે અમે બંને બેઠા, એટલે મેં તેને પૂછ્યું કે, 'પ્રિય દ્વિજવર! નહિ ઓળખાણુ–

વાળા એવા મારી શા માટે તમે આ રીતે ભક્તિ કરો છો? હું તમને બિલકુલ ઓળખતો નથી.'

તેણે કહ્યું; 'તે વાત વિસ્મયકારી છે અને હું તમને કહું છું તે સાંભળો! આ શંખપુર નામે નગર છે. અહિં હું જિનધર્મમાં દ્રઢ ચિત્તવાળો થઇને રહું છું. જિનશર્મા મારૂં નામ છે. શ્રીમદ્ જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાનુસાર યથાશક્તિ હું ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરૂં છું. સદ્ગુરુ અને સુસાધુજનોની સેવાથી શાસ્ત્રમાં રહેલા ઘણાં રહસ્યો મેં પ્રાપ્ત કર્યાં છે, મારે આજીવિકા પણ સુલભ છે. અન્યદા કુલવૃદ્ધિ કરનાર એક પુત્ર મારે ન હોવાથી તે માટે મેં કુળદેવતાની આરાધના કરી, તેથી સેવાવડે પ્રત્યક્ષ થઇને તે બોલી; 'મને શા માટે આરાધી છે?

મેં કહ્યું; 'મને પુત્ર આપો'

'વત્સ! તારા અંતરાય કર્મનો નિકાચિત ઉદય છે, તેથી તને પુત્ર થશે નહિ.'

મેં કહ્યું; 'અપુત્રીઆની શુભ ગતિ થતી નથી, તેવી મિથ્યા શ્રદ્ધા તો સદ્ગુરુની કૃપાથી મને નથી, સદ્ગતિ તો શુદ્ધ અધ્યવસાયથી જ થાય છે અન્યથા થતી નથી; પરંતુ મેં અનેક ઉત્તમ મહાપુરૂષોની સેવાવડે તેમનું ચિત્ત પ્રસન્ન કરીને ઘણી ચમત્કારો ઉપજાવે તેવી વિદ્યાઓ પ્રાપ્ત કરી છે. તેનો મારા મૃત્યુ બાદ નાશ થશે, તે કારણથી મને બહુ ખેદ થાય છે.'

તે સાંભળીને તે શાસનદેવીએ કહ્યું; 'કમલપુરનો રહેવાસી ધનસાગરશ્રેષ્ઠી વહાણ ભાંગવાથી આજથી નવમા દિવસે અહિંના સમુદ્રના કાંઠે નીકળશે. તેને તારે તારા ઘેર લાવવો, અને

નિઃશંક રીતે તારે બધી વિદ્યાઓ તેને આપવી તે તેને માટે લાયક છે, તે જે વાત કે શબ્દ એકવાર સાંભળશે તે તરત જ સમજી જશે એવી તેની બુદ્ધિ છે. તેને તારી વિદ્યાઓ આપવાથી તું અનૃણી થઈશ; પછી તારે તારી પુત્રી સાથે તેનું પાણિગ્રહણ કરાવવું ' આ પ્રમાણે કહીને દેવી અદ્રશ્ય થઇ ગઇ.

' તે દેવીએ કહેલી બધી હકીકત આજે મળી, તેથી હું તમારી ભક્તિ કરૂં છું. હે સજ્જન ! હવે તમામ સંકલ્પ વિકલ્પો ત્યજી દઇને પોતાના ઘરની જેમ જ તમે સુખેથી મારા ઘરમાં રહો, વહાણ ભાંગવાથી થયેલ હાનિની ચિંતા છોડી દ્યો. જ્ઞાનીએ જે દેખ્યું હોય છે તેજ થાય છે. શુદ્ધ શ્રદ્ધાવંત જૈનોને ઉદયની ચિંતા બહુ પ્રબળ હોતી નથી; કારણ કે ઉદયમાં આપણું સ્વાધિનપણું નથી, ત્યારે તેની ચિંતા કરવાથી શું ફળ ? તેમ છતાં આર્તધ્યાનને વશ થવાથી જીવો પાપ કર્મ જ બાંધે છે, ભવ્ય પુરૂષોએ પ્રતિક્ષણે હેય અને ઉપાદેય વડે સારી રીતે કર્મના બંધની ચિંતા કરવી. કારણ કે કર્મનો બંધ કરવો તે તો સ્વાધિન છે. હેયોપાદયના જ્ઞાનથી પ્રાયે પાપકર્મનો બંધ થતો નથી અને પુન્ય કર્મનો બંધ થાય છે, વળી શુભ ઉપયોગથી પૂર્વે કરેલા અશુભ કર્મનો રસબંધ મંદસ્થિતિવાળો થાય છે અને સ્વલ્પ રસવાળા કર્મોની નિર્જરા થાય છે. તેથી શુભોપયોગવડે જ કાલક્ષેપ કરવો એવી શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા છે વળી તમે તો આગમવાસિત અંતઃકરણવાળા છો, તેથી તમારે ખેદ હોય જ નહિ '

આ પ્રમાણે આશ્વાસન આપીને તેણે પોતાના ઘરમાં

મને રાખ્યો. હું પણ જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાને ધારણ કરીને કર્મના ઉદયની ચિંતા ત્યજી દઈ તે જિનશર્માના ઘેર રહ્યો. પછી તેણે સારા દિવસે મને ગુપ્ત સ્થળે બેસાડી પોતાના હૃદયમાં રહેલી બધી વિદ્યાઓ ચિત્તની પ્રસન્નતાથી મને આપી. મેં પણ વિધિપૂર્વક તે ગ્રહણ કરી; પછી સારા મુહૂર્તે પોતાની શક્તિ અનુસાર મહોત્સવ કરીને તેની પુત્રી સુંદરીને મને પરણાવી; પછી ગૃહભાર બધો મને સોંપીને પોતે નિશ્ચિંત થઈ ઘરમાં જ રહીને ધર્મારાધન કરતાં તે કાળ નિર્ગમવા લાગ્યો.

એક દિવસ પોતાની આયુષ્યસ્થિતિ સંપૂર્ણ થયેલી જાણીને સમાધિવડે વિધિપૂર્વક આરાધના કરી તે મૃત્યુ પામ્યો. હું પણ તેનાં મૃત્યુકાર્યો કરીને ધર્મ, અર્થ અને કામ ત્રણે વર્ગની સાધના કરવામાં તત્પર થઈને ત્યાં રહેવા લાગ્યો. મારી સાથે સાંસારિક સુખ ભોગવતા સુંદરીએ ગર્ભ ધારણ કર્યો. સમય થયો ત્યારે તેણે પુત્રને જન્મ આપ્યો, તેનું ધન દત્ત એવું નામ પાડ્યુ પ્રતિપાલન કરાતો તે પુત્ર આઠ વર્ષનો થયો પછી તેને વિદ્યા શિખવવા માંડી ક્રમશઃ ઘણી વિદ્યાઓ તે ભણ્યો.

એ પ્રમાણે કેટલોક કાળ ગયા પછી તે નગરમાં શ્રી અજિત-સિંહસૂરિ મહારાજ પધાર્યા. લોકોના મુખેથી તે હકીકત સાંભળીને પુત્ર સહિત અમે દંપતિ વંદન કરવા માટે ગયા. પાંચ અભિગમ સાચવીને તેમને વાંદી તેમની સમીપે બેઠા. તેમણે દેશના આપી; અમૃતના રસને ઝરતી તેમની દેશના સાંભળીને વૈરાગ્યરંગથી રંગાયેલા અમારાં અંતઃકરણ પીગળી

જવાથી અમે બુઝયા એટલે ગૃહસ્થપણું છોડી દઇને તે સૂરિ-મહારાજની પાસે પુત્ર સહિત અમે વ્રત ગ્રહણ કર્યું.

ગ્રહણ આસેવનારૂપ શિક્ષા હું શીખ્યો અને ગુરુની કૃપાથી યથામતિ અનેક શાસ્ત્રોનાં તાત્પર્ય મેં પ્રાપ્ત કર્યાં. ગુરુ પાસે રહીને તપ ક્રિયા કરતાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમવડે મને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પછી ગુરુએ કૃપા કરીને મને સૂરિપદ આપ્યું, અને અનેક સાધુનો સમુદાય મને સોંપ્યો. હું પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતો આજે અહીં આવ્યો છું.

સામે બેઠેલી વાંદરીની સામે જોઇને ધનવતીને ઉદ્દેશીને પૂ. સૂરિમહારાજ ફરમાવે છે કે, આ તારી માતા વહાણ ભાંગવાથી જળમાં ડુબી ગઇ આર્તધ્યાનથી મરીને તે માછલી થઇ અને ફરીવાર મૃત્યુ પામીને તે આ વાંદરી થઈ છે. આર્ત-ધ્યાનથી તિર્યંચની ગતિ, રૌદ્રધ્યાનથી નરકગતિ, ધર્મધ્યાનથી દેવગતિ અને શુક્લધ્યાનથી મોક્ષગતિ મળે છે. શુભ તથા અશુભધ્યાનના મધ્યમ પરિણામથી જીવો મનુષ્યગતિમાં જાય છે. જ્યારે અહીં હું આવ્યો ત્યારે તે મને દેખીને પૂર્વભવના સ્નેહના ઉદયથી અહીં ભમે છે અને નાચે છે.

આ પ્રમાણે ગુરુ મહારાજના ઉપદેશામૃત વચનોને સાંભળીને ધનવતી પોતાની માતા વાંદરીને જોઇને વારંવાર રોવા લાગી, અને 'હા ! માત ! તને શું થયું ? આ પ્રમાણે વારંવાર બોલતી આંખોમાંથી આંસુ પાડવા લાગી.

તે અવસરે ગુરુ મહારાજે ફરમાવ્યુ, વત્સ ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે અને સંસારસમુદ્ર તરવો કઠીન છે, વલી સંસા-

રવર્તી જીવે એવી કોઈ જાતિ નથી, એવી કોઇ યોનિ નથી, એવું કોઈ સ્થાન નથી ને એવું કોઇ કુળ નથી, કે જ્યાં જન્મ ન લીધો હોય, તેમજ મરણુ પામેલ ન હોય. સંસારના દુઃખથા તરવાને એક ધર્મ જ સમર્થ છે; બીજું કોઈ સમર્થ નથી. તેથી દુર્લભ મનુષ્યભવ પામીને જે વિવેકી જીવો ત્રિકરણુ શુદ્ધિથી જિનધર્મને આરાધે છે, તે જીવો ક્રમશઃ જન્મમરણાદિ સાંસારિક દુઃખને ત્યજી દઇને–ઉખેડી નાખીને સિદ્ધિગતિમાં ચિદાનંદપદ અનુભવે છે.'

પછી તે વાંદરીને વારંવાર ધનવતીની સામે જોતાં અને ગુરુમહારાજનું કથન સાંભળતાં તેમજ પૂર્વે આચરેલ ધર્મકર્માદિકની પ્રવૃત્તિ ધનવતીના તથા ગુરુના મુખેથી સાંભળતાં જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું એટલે ધનવતી તરફ તથા પોતાના પતિ ગુરુ મહારાજ તરફ વારંવાર જોતી તે અત્યંત વિષાદ કરવા લાગી

ગુરુ મહારાજે પોતાની પૂર્વ પત્ની જે અત્યારે વાંદરી થઈ છે, તેને સાંત્વન રૂપ પ્રતિબોધ આપ્યો કે, 'ભદ્રે! હવે નકામો વિષાદ કરવાથી શું? મોહની ગતિ આવી જ છે. તેં મૃત્યુ સમયે પતિ તથા પુત્રીની ચિંતાવડે આર્તધ્યાન કર્યું તેથી તારી તિર્યંચગતિ થઈ પોતાના દોષથી જ જીવો દુર્ગતિમાં જાય છે. સર્વ જીવો પોતાના કરેલા કર્મના અનુસારે જ જેવું કર્મ બાંધ્યું હોય તેવું ફળ અનુભવે છે. પૂર્વનાં કર્મો ભોગવ્યા વગર અગર ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કર્યા વગર કોઇ ખપાવવા સમર્થ થતું નથી જે સંસારનું સ્વરૂપ જાણીને તેનાથી ત્રાસ પામી મુક્તિને માટે જ એકાંતે તૈયાર થાય છે, તે નવાં કર્મો બાંધતો

નથી; પરંતુ પૂર્વે બાંધેલા કર્મો તો તે પણ ભોગવીને તથા ઉગ્ર તપ કરીને ખપાવે છે. તું પણ પંચેન્દ્રિય છો, પાંચમા ગુણસ્થાનકને પામવા યોગ્ય છે, તેથી યથાશક્તિ તપ અંગીકાર કર અને નમસ્કાર મહામંત્રનું અવિચ્છિન્ન ધ્યાન કર, તેથી તારો દુર્ગતિમાંથી છુટકારો થશે અને તે બીજવડે પરંપરાએ તું સિદ્ધિસુખને પણ પ્રાપ્ત કરી શકીશ. આ તારી પુત્રી તારી પ્રતિપાલના કરશે અને તને સહાય આપશે '

ઉપરોક્ત ગુરુમહારાજ શ્રી ધનસાગરસૂરિવરનાં પરમ શીતળ ને વિવેકયુક્ત વચનોને સાંભળીને તે ધનવતીની માતા વાંદરીએ એકાંતર ઉપવાસનો નિયમ ગુરુસાક્ષીએ ગ્રહણ કર્યો. ગુરુએ પણ તે બધું ધનવતીને જણાવ્યું અને કહ્યું; 'તારે આ વાંદરીને ઘેર રાખીને તેને સહાય કરવી. આ તારી માતા છે, તેનો પ્રત્યુપકાર કરવાને તું કરોડો ભવે પણ શક્તિમાન થાત નહિ, માતાનો પ્રત્યુપકાર કરવાનો આ એક જ માર્ગ છે કે તે ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયેલ હોય તો તેને ફરીથી ધર્મમાં જોડવી; તેમ કરવાથી તમારો માતા–પુત્રીનો સંબંધ સફળ થશે.' ધનવતીએ ગુરુમહારાજનાં ઉપદેશ વચનામૃતનું પાન કર્યું અને પોતાની પૂર્વભવની માતા વાંદરીને તેણે પોતાની પાસે રાખી.

રાજાએ ફરીથી પૂછ્યું; 'સ્વામિન્! ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરવા છતાં સોળ કરોડ જ દ્રવ્ય ધર્મદત્તને મળ્યુ, વધારે મળ્યુ નહિ, તેનું તાત્પર્ય આપ કહેવા જતા હતા, તેવામાં નાચતી વાંદરીની વચ્ચે વાત આવી જવાથી વિષયાંતર થયેલ તો કૃપા કરીને આપશ્રી હવે તે ફરમાવો.' ત્યારે ગુરુમહારાજે કહ્યું; 'તમારા પૂર્વભવનો વૃત્તાંત તમે સાવધાન થઈને સાંભળો.'

૧૭ : ચંદ્રધવલ રાજાએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી :

કલિંગ દેશમાં કાંચનપુર નામે નગર છે. ત્યાં લક્ષ્મીસાગર નામે વ્યાપારી રહેતો હતો. તેને લક્ષ્મીવતી નામે પત્ની હતી. તેનાં ઘરમાં લક્ષ્મી નહોતી, તથાપિ પરંપરાથી જિનધર્મ-વાસિત કુળ હોવાથી ભક્તિથી તે જિનેશ્વરે કહેલ ધર્મ આચરતો હતો. તેની પત્ની પણ તે પ્રમાણે ધર્મસાધનમાં તત્પર હતી. શ્રેષ્ઠી બંને સંધ્યા વખતે પ્રતિક્રમણ કરતો, વળી સમય મળે સામાયિક પણ કરતો હતો. પર્વના દિવસોમાં પૌષધ કરતો હતો, પારણાને દિવસે અતિથિસંવિભાગ કરતો હતો, અને વ્રતને છોડતો નહોતો.

આ પ્રમાણે તે નિરંતર ધર્મ કરતો હતો.

પરંતુ અતિથિ સંવિભાગ વ્રતને અતિચાર સહિત આચરતો હતો કોઈ વખત સચિત્ત વસ્તુ ઉપર પડેલી હોય તો પણ 'આ નિર્દોષ આહાર છે' તેમ કહીને તે સાધુઓને વહોરાવતો હતો, કોઈ વખત દેવાની ઈચ્છા ન હોય ત્યારે અચિત્ત વસ્તુને પણ કુટિલતાથી સચિત્ત વસ્તુ ઉપર મૂકી દેતો હતો; કોઈ વખત કાળ વીતી ગયા પછી સાધુને આમંત્રણ કરતો હતો, વળી ગોચરી ગયેલા સાધુઓ પોતાના નિર્વાહને યોગ્ય આહાર મેળવીને ઉપાશ્રય તરફ પાછા જતા

હોય ત્યારે ઘેરથી બહાર નીકળીને બહુ મોટા સ્વરથી બહુમાન દેખાડતો વિવિધ રીતે આમંત્રણ કરતો હતો

તે સાંભળીને લોકો જાણતા 'અહો ! આની દાનરુચિ કેવી સરસ છે ? સાધુઓને તો નિર્વાહયોગ્ય મળ્યુ એટલે તેઓ વધારે લેતા નથી તેઓ તો નિઃસ્પૃહી છે.' કોઈ વખત સાધુને પોતે આહાર કર્યા પછી આમંત્રણ કરવા જતો હતો. કોઈ વખતે આપવાની ઈચ્છા ન હોય ત્યારે બોલતો કે, 'આ આહાર કરવા લાયક શુદ્ધ વસ્તુ છે, પરંતુ પારકી છે તે ધણી દાનની રુચિવાળો છે તેથી 'અપાયેલ છે.' તેમ સાંભળીને ખુશી થશે' તેથી જો આપને કલ્પતું હોય તો સુખેથી ગ્રહણ કરો.'

તેમ સાંભળીને જિતેંદ્રિય સાધુઓ બોલતા કે, 'એ અમારે કલ્પતું નથી' ત્યારે તે કહેતો કે, 'તમને આપ્યા વગર હું કેવી રીતે તે વસ્તુ ખાઈશ અને તે આવશે એટલે આગ્રહપૂર્વક તે મને ખાવાનું કહેશે, તેને ના પાડવાને હું સમર્થ નથી, તે વખતે શું વ્યવસ્થા થશે ?'

ત્યારે સાધુઓ કહેતા કે, 'તેમ થાય તો તમને યથા-રુચિ ખાવાની છુટ છે.' ત્યારે તે વસ્તુ ખાતો હતો. કોઈ વખતે 'અમુક પુરૂષ આપે છે, શું હું તેનાથી હીન છું ?' તે પ્રમાણે અભિમાન તથા માત્સર્યથી પારકાની ઇર્ષ્યા કરતો હતો; અથવા નહિ ઇચ્છતાં છતાં સાધુઓ આવ્યા, જે વસ્તુની સાધુઓ યાચના કરવા નીકળ્યા છે, તે વસ્તુ મુખ નજીક જ પડેલી છે, તેઓ દેખેલી વસ્તુ માંગે, પછી તે વહોરાવ્યા વિના

કેમ ચાલે? માટે તેમની દૃષ્ટિએ ના પડવા દેવી તેજ સારૂં, સાધુઓ દેખે તો તરત જ યાચના કરે છે, તેથી વસ્તુ દેખાડવી જ નહિ.' આમ તે કોઇ કોઇ વખતે વિચારતો. આ રીતે કોઇ કોઈ વખત કૃપણતાના દોષથી તથા માત્સર્યથી અતિચાર સહિત અતિથિસંવિભાગ વ્રતને તે આચરતો હતો. આમ મલિનપણે ધર્મને આચરતા તેના ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા.

એક દિવસ તે ગામમાંથી કોઈ સાર્થ વસંતપુર તરફ જવાને તૈયાર થયો, સર્વ લોકો રસ્તાની સામગ્રી તૈયાર કરવા લાગ્યા. તે વખતે વસુદેવ નામના તેના મિત્રે લક્ષ્મીસાગરને કહ્યું; 'મિત્ર! હું વસંતપુર જવાનો છું, તેથી તું પણ વસંતપુર આવવા તૈયાર થા '

લક્ષ્મીસાગરે કહ્યું; 'મિત્ર! ગાડું બળદ વગેરે મારે નથી; તેથી હું કેવી રીતે તૈયાર થાઉ?' વસુદેવે કહ્યું; 'બળદ વગેરેનો જોગ હું કરી આપીશ, તારાથી બીજી જે કાંઇ તૈયારી થાય તે કરજે' આ પ્રમાણે મિત્રે ઉત્સાહિત કર્યો એટલે તે પણ તૈયાર થઇ ગયો સાર્થેશ ચાલ્યો, પછવાડે તે બંને પણ ગાડું ભરીને બળદ વગેરે સહિત ચાલ્યા. તેઓ કોઇ જળ તથા ઘાસવાળા પ્રદેશમાં સાર્થની સાથે રાતવાસો રહ્યા. લક્ષ્મીસાગર પણ સારૂં સ્થળ જોઇને ત્યા ઉતર્યો રાત્રે નિદ્રાનો અવસર થયો ત્યારે તે સૂઈ ગયો.

પાછલી રાત્રે ઉઠીને નિદ્રા ત્યજીને સામાયિક લઈને તે પરમેષ્ઠીનુ સ્મરણ કરવા લાગ્યો; તેટલામાં રાત્રિનો સમય જુજ

બાકી રહેલો જાણીને જેઓ પગે ચાલનારા હતા તેઓએ સાર્થેશને વિનંતિ કરી કે 'શ્રેષ્ઠિન્! આ ઉન્હાળાનો સમય છે, દિવસ ચઢશે તો તડકામાં અમે દુ ખી થઈશું; તેથી શીતળ સમયમાં પંથ કાપવો સારો છે.' તે સાંભળીને સાર્થવાહે પોતાના સેવકોને આદેશ કર્યો; 'તાકીદે સાર્થને માર્ગે વહેતો કરો. તેથી સેવકોએ પોકાર કર્યો; 'અરે સાર્થના લોકો! સાર્થ ચાલે છે, સર્વ તૈયાર થઈ જાઓ.

ત્યારે બધા પોતપોતાનાં ગાડાં જોડવા લાગ્યા, તે વખતે લક્ષ્મીસાગરે પોતાનો નિયમ જણાવવાને માટે અને વિલંબ કરવા માટે બે ત્રણવાર 'હું હું' એમ કર્યું, ઉધરસ ખાધી; તો પણ એ બધા તો ચાલ્યા, ત્યારે તેણે વચનથી કહ્યું; 'અરે મેં સામાયિક લીધેલ છે'

તે સાંભળીને સ્વાર્થપ્રિય કેટલાક લોકો બોલવા લાગ્યા કે, 'શેઠની નિપુણતા જુઓ, સામાયિક માટે કેવો વખત પસંદ કર્યો છે. દૂર પ્રયાણ કરવું છે. અરૂણોદય થયે તડકો થશે, લોકો અને બળદો તડકામાં પીડા પામશે પશુઓ ભાર વહેતાં ભૂખ્યા થશે તો પણ ઉતારો કરીશુ ત્યારેજ આહાર મળશે, છતા આ તો પોતાનું ધર્મરસિકપણુ જણાવવા માટે જાણે હોય તે રીતે આ સમયે સામાયિક લઈને બેઠેલ છે.' તે પ્રમાણે બોલતાં ગાડા જોડીને તેઓ ચાલવા લાગ્યા.

કોઈ મુખે દાક્ષિણ્યતા દેખાડતા 'અરે શ્રેષ્ઠી! અમે જતા નથી, ગાડાં જોડીને માર્ગે ઉભા રાખીએ છીએ, તમે તાકીદે આવજો, વિલંબ કરશો નહિ.' તેમ કહીને આગળ ચાલ્યા.

લક્ષ્મીસાગરના ગાડા અને બળદો ત્યાંજ રહ્યા. બીજું કોઇ રહ્યું નહિ. તે વખતે તેણે વિચાર્યું કે 'આવા પાપબુદ્ધિવાળાની મિત્રતાને ધિક્કાર છે, સર્વ લોકો એકલા સ્વાર્થમાંજ તત્પર છે. મારે તો ધર્મ જ ખરો સહાયભૂત છે. તે કંઇ ગયો નથી. હવે પછી આવાની સાથે મિત્રતા કરવી નહિ. પુન્યોદયજ સર્વત્ર સહાયક છે એ શાસ્ત્રવચન સર્વદા સત્ય છે, ને મારે તેના પર જ શ્રદ્ધા રાખવી. આ રીતે મનમાં નિશ્ચય કરીને સામાયિક પૂર્ણ થયે લક્ષ્મીસાગરે પાર્યું. અને બધો સરસામાન તૈયાર કરીને તે ચાલવાની તૈયારી કરતો હતો, તેવામાં ખુબારવ થયો. થોડો આગળ તે ચાલ્યો; તેટલામાં આગળ ગયેલા સાર્થના લોકોને વસ્ત્રરહિત પ્રાયે નગ્ન સ્થિતિમાં સામે દોડીને આવતા તેણે દીઠા.

તે દેખીને વિસ્મિત થઇ તેણે પૂછ્યું; કે 'તમારી આવી અવસ્થા કેમ થઇ ?'

તેઓએ કહ્યું; 'તું ધન્ય છે, તારા ધર્મને ધન્ય છે, તારી આસ્થાને ધન્ય છે! જેવી તારી ધર્મમાં સ્થિરતા છે તેવું જ તારૂં પુન્ય તને પ્રત્યક્ષ રીતે ફળેલું દેખાય છે. અમે ઉતાવળા થઇને આગળ ચાલ્યા, અર્ધો ગાઉ ગયા, તેવામાં ઝાડીમાંથી ધાડ પડી, ચોરોએ અમારૂં બધું લૂંટી લઇ આવા કરીને અમને છોડયા. આખા સાર્થને તેઓએ લૂંટી લીધો છે, કોઇને છોડયા નથી ' એ સાંભળીને લક્ષ્મીસાગર શ્રેષ્ઠીએ તેઓને વસ્ત્રાદિક આપ્યા, તેથી તેના યશની વૃદ્ધિ થઇ.

શેઠે વિચાર્યું; 'હવે આગળ જવું યુક્ત નથી, હું પુન્યથી

ઉગર્યો છું, સર્વત્ર પુન્યબળનો પ્રભાવજ જાગૃત છે જો પુન્યબળ હોય તો ઘેર બેઠાજ લાભ થાય છે આજથી હવે બળદાદિવડે દેશાંતર જઇને ખરકર્માદિ વ્યાપાર કરવો મને યોગ્ય નથી, કારણકે શાસ્ત્રમાં તેનું મોટું પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે. માટે આજથી એવા વ્યાપારનો હું યાવજ્જીવ ત્યાગ કરૂં છું '

આ પ્રમાણે નિયમ કરીને લક્ષ્મીસાગર શ્રેષ્ઠી પાછો વળી તે ઘેર આવ્યો, તે વખતે તેનાં પુન્યબળથી કાંચનપુરમાંથી વસંતપુર જઇને વેચવા માટે જે કરિયાણું લીધું હતું, તેની કાંચનપુરમાંજ કિમત વધી ગઇ, શ્રેષ્ઠીએ તે વેચીને વસંતપુરમાં મળત તે કરતાં અધિક લાભ મેળવ્યો એ રીતે શેઠને લાભ, યશ અને ધર્મ ત્રણેયની વૃદ્ધિ થઇ.

લોકો તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા; ' આ શેઠને ધન્ય છે! જેવી તેની ધર્મમાં દ્રઢતા છે તેવીજ ઘરમાં રહેલા તેના ધનની વૃદ્ધિ થઇ છે. ' પછી તે ધનવડે ધીમે ધીમે તે ઘણો વ્યાપાર કરવા લાગ્યો, અને પુન્યબળથી ધીમે ધીમે તેની લક્ષ્મી પણ વધવા લાગી અનુક્રમે તે મોટો શ્રેષ્ઠી થયો અને સર્વત્ર તેની ખ્યાતિ થઈ.

કેટલાક વખતે તેને ઘેર પુત્ર અવતર્યો, તેનુ તેણે ' લક્ષ્મી ચંદ્ર ' નામ પાડયું. અનુક્રમે તે મોટો થયો. એટલે તેને ભણવા મોકલ્યો. અલ્પ સમયમાં બધી કળાઓ તે શિખ્યો. પિતાની સંગતિમાં ધર્મક્રિયામાં તે કુશળ અને રૂચિવંત થયો. અનુક્રમે તે યૌવન પામ્યો. વ્યાપારકાર્યમાં નિપુણ થવાથી તે લોકોમાં અગ્રેસર થયો. તેનું વચન બધા પ્રમાણભૂત ગણવા

લાગ્યા પછી લક્ષ્મીસાગર શેઠે પુત્ર લક્ષ્મીચંદ્રને વયપ્રાપ્ત જાણીને અને તેની નિપુણતા જોઇને શ્રેષ્ઠીપુત્રી શ્રીકાંતા સાથે તેનું સગપણ કર્યું, અને વિવાહ કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો, જ્ઞાતિના લોકોને, સ્વજનોને, તથા પરિચિત જનોને જમાડવા માટે ઘણાં દ્રવ્યો મેળવીને જુદી જુદી જાતનાં મોદકો બનાવરાવીને પહેલેથીજ તેણે ઓરડા ભરી રાખ્યા.

એક દિવસે શ્રેષ્ઠી પોતાના ઘરના જિનાલયમાં જિનેશ્વર દેવની પૂજા કરતો હતો. તે વખતે મધ્યાહ્ન સમયે તે શ્રેષ્ઠીને ઘેર કેટલાક સાધુઓ એષણીય આહારની ગવેષણા કરતા કરતા આવ્યા.

ઘરમંદિરમાં રહેલ શ્રેષ્ઠીએ 'ધર્મલાભ' એવો શબ્દ સાંભળીને કહ્યું; 'ઘરમાં કોણ વહોરાવનાર છે? નીચે રહેલા લક્ષ્મીચંદ્રે કહ્યું; 'પિતાજી! હું અહીં છું' શેઠે કહ્યું; 'અહીં આવ.' ત્યારે લક્ષ્મીચંદ્ર બાપની પાસે આવ્યો.

'વત્સ! તું પૂછ, કોણ સૂરિમહારાજ પધાર્યા છે? અને તે કેટલા પરિવારથી પરિવરેલા છે?' લક્ષ્મીચંદ્રે બહાર આવીને પિતાએ કહ્યા પ્રમાણે પૂછ્યું.

સાધુઓએ કહ્યું; 'દેવાનુપ્રિય! આજે શ્રી ધર્મઘોષસૂરિજી મહારાજ પાંચસો સાધુઓના પરિવાર સહિત પધારેલા છે, અમે તેમના શિષ્યો છીએ, ગુરુની આજ્ઞાથી એષણીય આહારની ગવેષણા કરતા કરતા અમે અહિં આવ્યા છીએ.' ત્યારે લક્ષ્મીચંદ્રે તે સર્વ વૃત્તાંત પોતાના પિતા લક્ષ્મીસાગર શ્રેષ્ઠીને કહ્યો.

તે સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું; 'વત્સ! આ તપોધન મુનિઓ પાંચસોના પરિવારથી પરિવરેલા છે, તેમાં કોઇ વૃદ્ધ હશે, કોઈ ઉગ્ર તપસ્વી હશે, કોઈ બહુશ્રુત હશે, કોઇ પ્રતિમાધારી હશે, કોઈ વૃદ્ધાવસ્થાથી જર્જરિત દેહવાળા હશે. કોઈ વિવિધ અભિગ્રહધારી હશે, કોઇ જુદા જુદા આગમના અભ્યાસમાં તત્પર હશે, કોઈ ગ્લાન હશે તો પણ શરીર ઉપર મૂર્છા રહિત હશે તેઓને ભક્તિથી દાન આપવામાં ઘણું પુન્ય થશે કહ્યું છે કેઃ– 'પંથથી શ્રાંત થયેલા, ગ્લાન, આગમ અવગાહવાળા, લોચ કરાવ્યો હોય તેવા, તથા ઉત્તરપારણાવાળાને વહોરાવવાથી બહુ ફળ થાય છે.' આ કારણથી વત્સ! એ સાધુઓને સોળ મોદક વહોરાવ! વળી સાધુઓ ઘણા છે, તેથી ચાર-પાંચ સાધુઓને થાય તેટલો આહાર દે, આપણાં ઘરને યોગ્ય દાન દેવું જોઈએ.'

પછી લક્ષ્મીચંદ્રે 'હા' કહી નીચે જઇને વિચાર્યું; 'પિતાએ તો સોળ મોદક વહોરાવવાનીજ આજ્ઞા આપી છે. પરંતુ સાધુઓ તો ઘણા છે મારા વિવાહને માટે હજારો મોદકો કરાવેલા છે, તે તો અવિરતિ, મિથ્યાત્વી, સંસારી જીવો ખાઈ જશે. આ નિ:સ્પૃહી તપસ્વીઓ રત્નપાત્રતુલ્ય છે, મહાપુન્યના ઉદય વડેજ તેઓનો યોગ મળે છે. સાધુઓ તો આહાર કરીને સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, તપ-જપાદિકમાં પ્રવર્તશે. સંસારી જીવો તો ભારે આહાર ખાઇને વિશેષ રીતે વિષયાદિકમાં પ્રવર્તશે. તેથી મારા વિવાહને માટે કરાવેલા મોદકો જો હું આ સાધુઓને વહોરાવીશ તો તે આ ભવ પરભવ બંનેમાં મને ઘણો લાભ આપનારા થશે; ભક્તિથી હું અધિક

આપીશ તો લાભ મને જ થશે. વૃદ્ધા તો પ્રાયઃ સંકુચિત મનવાળા હોય છે. આજે મારા મહાભાગ્યનો ઉદય થયો કે જેથી વિવાહના અવસરે મોદકથી ભરેલા ગૃહમાં નહિ આમંત્રેલા પણ જંગમ કલ્પવૃક્ષ જેવા સાધુઓ કોઇ સ્થળેથી જન્મદરિદ્રીના ઘરમાં કામધેનુનું આગમન થાય તેવી રીતે મને લાભ આપવા પધાર્યા છે, તો આવા અચિંત્ય લાભનું સ્થાન મળે તેને કોણ મૂકી દે?'

આમ વીર્યોલ્લાસની વૃદ્ધિથી પ્રફુલ્લ હૃદયવાળા અને રોમાંચિત શરીરવાળા લક્ષ્મીચંદ્રે હર્ષપૂર્વક સંખ્યા ગણ્યા વગર મોદકોવડે શિખા સુધી થાળ ભરીને બંને હાથોવતી તે ઉપાડીને સાધુમહારાજની સન્મુખ આવી હસતા મુખેથી કહ્યું; 'સ્વામિન્! મોદકો ગ્રહણ કરો' ત્યારે સાધુઓએ આગમાનુસારે ઉપયોગ દઇને શુદ્ધ આહાર જાણીને કહ્યું; 'દેવાનુપ્રિય! આટલા બધા મોદકો શું કામ લાવ્યો? આ મોદકોમાંથી યથાયોગ્ય અમને વહોરાવ. વધારેનું અમારે પ્રયોજન નથી કોઇને અંતરાય થાય નહિ તેમ કરજે.'

લક્ષ્મીચંદ્રે કહ્યું; 'સ્વામિન્! અંતરાય તો હવે તૂટેલો છે, કેમ કે મારા જેવા રંકનું ઘર આપનાં ચરણન્યાસથી પવિત્ર થયુ છે; વળી મારા મોટા ભાગ્યોદયવડે ઘણા સાધુઓ સાથે શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ મહારાજ પધારેલા છે. આ મોદકો આપે રુચિ પ્રમાણે આહારમાં લેવા અને બીજા અન્ય સાધુઓને આપવા. મારી ભાવના કૃપા કરીને પૂર્ણ કરો, પાત્ર પ્રસારો અને મને આપ ભવસમુદ્રમાંથી તારો.'

આમ લક્ષ્મીચંદ્રનો અતિ ભાવપૂર્વકનો ઉલ્લાસ જાણીને તે નિઃસ્પૃહી મુનિઓએ 'આના ભાવનો વ્યાઘાત ન થાઓ' એવા હેતુથી પાત્ર પ્રસાર્યું. પછી લક્ષ્મીચંદ્રે પોતાના બંને હાથવડે થાળ ઉપાડીને પરમ પ્રીતિવડે પાત્રમાં તથા ઝોલીમાં તે મોદકો વહોરાવવા માંડયા. સાધુઓએ 'ઘણા થયા–ઘણા થયા' તેમ કહ્યું તો પણ સર્વે મોદકો તેણે વહોરાવી દીધા.

આ શુભ અવસરે લક્ષ્મીચંદ્રના હૃદયમાં હર્ષ સમાતો નહોતો. એટલે પ્રસન્નવદનથી તે વિનંતિ કરવા લાગ્યો; 'આપ દયાલુએ મારા જેવા બાળક ઉપર આજે મોટી કૃપા કરી, કેમકે મારો ભાવ ખંડિત કર્યો નહિ. હું સારી રીતે જાણું છું કે આપને તેની સ્પૃહા નથી, સાધુને તો તુચ્છ ધાન્ય ઉપર અથવા ઘેબર ઉપર કાંઇ ન્યૂનાધિકપણું હોતું નથી, પણ કેવળ આ બાળકની ઇચ્છા પૂરવા માટે જ કૃપાળુ એવા આપે મારી વિજ્ઞપ્તિ સ્વીકારી છે; આપનો ઉપકાર જન્મ પર્યંત હું વિસરીશ નહિ, વળી ફરીથી આવો દિવસ ક્યારે આવશે?'

આમ હૃદયના ભાવથી ઉદ્ગારો કાઢતા તે લક્ષ્મીચંદ્રે સાધુભગવંતોને વંદના કરી, પછી સાધુઓ ધર્મલાભ આપીને પોતાની વસતિ તરફ પાછા વળ્યા. લક્ષ્મીચંદ્ર પણ સાત આઠ પગલાં સુધી વળાવવા જઈને વંદના કરી દાનની અનુમોદના કરતો ઘેર આવી ગૃહકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો. લક્ષ્મીચંદ્રે એ સમયે ભાવોલ્લાસવડે ઘણું પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું. દૂષણ રહિત અને ભૂષણ સહિત આપેલું દાન અનંતગણુ ફળે છે

સુપાત્ર દાનના આ દૂષણો આ મુજબ છે– 'અનાદર,

વિલંબ, વિમુખતા, કટુ વચન અને પશ્ચાતાપ એ પાંચ દાનનાં દૂષણો છે' સુપાત્ર દાનનાં પાંચ ભૂષણો આ પ્રમાણે છે; 'આનંદના અશ્રુ, રોમાંચ, બહુમાન, પ્રિય વચન તથા અવસરે તેની અનુમોદના આ દાનનાં પાંચ ભૂષણો છે'

પૂજા પૂર્ણ થતાં શ્રેષ્ઠીએ લક્ષ્મીચંદ્રને પૂછયું; 'મેં કહ્યું તેટલા મોદકો સાધુ મહારાજને તેં વહોરાવ્યા ?' જવાબમાં તેણે કહ્યું, 'હા વહોરાવ્યા'

શ્રેષ્ઠીએ તે વખતે પરિમિત ભાવથી તેટલું જ પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું અધ્યવસાયની વિચિત્ર ગતિ છે પુત્રે અપરિમિત ભાવોલ્લાસથી તથા પાત્રનાં બહુમાનથી અમિત પુન્ય ઉપાર્જન કર્યું. ગંભીરપણાથી તેણે તે કોઇને કહ્યું નહિ. યથા અવસરે તેણે તેની અનુમોદના કરી. મુહૂર્તને દિવસે લક્ષ્મીચંદ્રનો વિવાહ થયો

કેટલાક દિવસ સુધી ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને ધર્મઘોષસૂરિ મહારાજે અન્યત્ર વિહાર કર્યો, પછી તે પિતાપુત્ર જીવિતપર્યંત ધર્મની પ્રતિપાલના કરીને આયુ પૂર્ણ થયું ત્યારે મૃત્યુ પામી સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવ થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને લક્ષ્મીસાગર શ્રેષ્ઠી-પિતાનો જીવ ધર્મદત્ત થયો છે. પૂર્વ જન્મમાં અતિથિ સંવિભાગ વ્રતમાં આંતરે આંતરે અતિચાર લગાડવાથી આંતરે આંતરે દુઃખ પ્રાપ્ત થયુ; વળી સોળ જ મોદકનું દાન દેવાના અભિપ્રાયથી સોળ કરોડ સોનૈયાનો જ તે નાયક થયો. વધારે મળ્યુ નહિ. પુત્ર લક્ષ્મીચંદ્રનો જીવ તું આ ભવમાં ચંદ્રધવલ રાજા થયો. પૂર્ણ ભક્તિથી દાન આપવા

વડે અધિકતર પુન્ય ઉપાર્જન કરવાથી અક્ષય સુવર્ણપુરૂષ તને પ્રાપ્ત થયો '

આચાર્ય મહારાજશ્રી ધર્મઘોષસૂરિજી મહારાજ પાસેથી પોતાના પૂર્વભવની વાર્તા સાંભળીને ચંદ્રધવલ રાજા વિચારવા લાગ્યો; 'શાસ્ત્રમાં જે કહ્યું છે તે પ્રમાણે જ થતું દેખાય છે વળી સંસારમાં સાચું સુખ છે નહિ, ને મોક્ષ વગર અક્ષયસુખ મળતું નથી.'

આ પ્રમાણે વિચારીને ચંદ્રધવલ રાજાએ ગુરુમહારાજને કહ્યું; 'પ્રભો! અપાર એવા ભવરૂપી સમુદ્રને તરવા માટે ચારિત્રરૂપી પ્રવહણ અને આપ આપો, આપની કૃપાથી મારૂં કાર્ય સિદ્ધ થશે. હું ઘેર જઈને જનવ્યવહારની નિશ્રાએ રાજ્યની વ્યવસ્થા કરીને, યાવજ્જીવ આપનાં ચરણની સેવા કરવા માટે આવું છું; ત્યાં સુધી આપે આ રંક ઉપર કૃપા કરીને અહીં રોકાવું.'

ગુરુમહારાજે ફરમાવ્યુ; 'મહાનુભાવ! જેમ આત્માનું હિત થાય તેમ કરો, પરંતુ પ્રમાદ કરશો નહિ.' રાજાએ કહ્યું 'તહત્તિ.' પછી ચંદ્રધવલ રાજાએ ગુરુમહારાજને નમસ્કાર કર્યા અને ઘેર આવીને ભોજન કરી સભામંડપમાં આવી મહામંત્રીને બોલાવીને કહ્યું; મંત્રીશ્વર! રાજ્ય કોને આપવું?'

મહામંત્રીએ જવાબમાં કહ્યું; 'સ્વામિન્! જગતમાં વિધિની ગતિ વિપરિત છે '

'ચંદ્રમાં કલંક, કમલિનીની નાળમાં વકતા, સમુદ્રનું

પાણી ખારૂં, પંડિતમાં નિર્ધનપણું, વહાલામાં વિયોગ, સુરૂપમાં દુર્ભાગ્યપણું અને ધનવંતમાં કૃપણપણું આ પ્રમાણે વિધિએ રત્નોને દૂષિત કરેલા છે.' જે જે ઉત્તમ પદાર્થો છે તે બધા એકેક દોષથી દૂષિત થયેલા જણાય છે કારણ કે શુદ્ધ ન્યાય પ્રવર્તાવનાર, સુવર્ણ આપીને સમસ્ત લોકોનું ઋણ છેદનાર, સંવત્સર પ્રવર્તાવનાર, શ્રીમાન્ જિનેશ્વરના ધર્મમાં જ રક્ત, પરોપકાર કરવામાં અગ્રેસર એવા આપને પુત્ર થયો નથી.' કે જે રાજ્યનું યોગ્ય રીતે પાલન કરી શકે. વળી જેવા તેવા નિપુણતા વગરનાને રાજ્ય આપવું તે યુક્ત નથી. તેથી હાલ તો જ્યાં સુધી રાજ્યને લાયક પુરુષનો સંયોગ ન થાય ત્યાં સુધી આપજ રાજ્ય કરો! ન્યાયમાં એકનિષ્ઠ અને દુષ્કર્મથી વિમુખ થયેલા આપના જેવાને રાજ્યની પ્રતિપાલનામાં પણ મોટું પુન્ય છે. કારણ કે, 'રાજા શુદ્ધ ધર્મમાં તત્પર હોય છે' તેવું શ્રુતિવાકય છે. ગૃહસ્થોએ પણ અનેક પ્રકારના દાનદયાદિ ધર્મકર્મો કરીને સંસારનો અંત કર્યો સંભળાય છે, પરંતુ અયોગ્યને રાજ્ય આપ્યું સંભળાતું નથી. પ્રથમના સમયમાં ગૃહસ્થો પણ જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા પાળીને જીવનમુક્ત એવું બિરૂદ મેળવતા હતા. વળી સિદ્ધાંતમાં પણ ગૃહસ્થલિંગે અનંતા સિદ્ધ થયા છે તેમ કહેલું સંભળાય છે, તેથી જ્યા સુધી ચારિત્રનો અંતરાય હોય ત્યાં સુધી તો આપ જ રાજ્ય કરો જગતમા પરોપકાર કરવા જેવો અન્ય કોઈ ધર્મ નથી '

પોતાના મંત્રીના આવા વ્યામોહ કરનારાં વચનોને સાંભળીને જરા હસી ચંદ્રધવલ રાજાએ કહ્યું: ' મંત્રીશ્વર તેં વચન-

રચનાવડે રાજ્યપાલનનો ધર્મ મને દેખાડયો, પણ તે કોને માટે છે? જે પાંચ મહાવ્રત પાળવામાં અશક્ત હોય, મંદ વીર્યવાળા હોય, શિવકુમારની જેમ પિતાએ જેને રજા આપી ન હોય, પૂર્વે કરેલ પ્રશસ્ત ભક્તિના રાગથી જેને અતિશય પુણ્ય-પ્રકૃતિનો ઉદય હોય, અથવા અવિરતિના ઉદય સાથે પૂર્વે સંચય કરેલ પુન્યના સમૂહનો ઉદય હોય તેને ચારિત્રધર્મ પ્રિય હોય, તોપણ ગૃહસ્થપણામાં રહીને ન્યાયથી રાજ્ય કરે તો તે જિનાજ્ઞાનો આરાધક છે' વળી તેં કહ્યું કે, 'ગૃહસ્થલિંગે અનંતા સિધ્યા છે તેમ સંભળાય છે.' તે સાચું છે; પરંતુ તેઓને તથાપ્રકારની ભવિતવ્યતાના યોગથી, કર્મના પરિપાકના યોગથી, ઘણા ભોગ્ય કર્મોના ઉદયથી, અથવા બાધક કર્મની અલ્પ-તાથી તે પ્રમાણે બનેલું હોય છે, તે તો એકાંત અપવાદ માર્ગ છે, તે રાજપંથ નથી. અને તેવા સિદ્ધોનું અનંતપણું તે કાળની બહુલતાએ છે. કોઈ મૂર્ખ તે પ્રમાણે જાણીને ગૃહ-સ્થ ધર્મમાં રહીને મોક્ષને સાધ્ય કરવા ઇચ્છે છે તેને ઇચ્છિ-તની સિદ્ધિ થતી નથી.'

'જેને ઘણાં કર્મો સ્થિતિમાં તથા સત્તામાં હોય તેવા અમારા જેવાને તો ગુરુની કૃપાથી સંસારનું સ્વરૂપ જાણીને જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોક વગેરેની પ્રાપ્તિથી જેનો વૈરા-ગ્યરંગ ઉલ્લસાયમાન થયો છે તેવાઓને તો શીઘ્રતાથી ચારિત્ર લેવું તેજ ઉત્તમ છે, તેમાં વિલંબ કરવો તે મૂર્ખાઇ છે; કારણ કે, ધર્મની ત્વરિત ગતિ છે.' સંસારમાં તો શ્રેય-

કારી ધર્મમાર્ગમાં ઘણાં વિઘ્નો આવે છે જો કદાચિત્ વિલંબ કરીએ તો અધ્યવસાયાદિના નિમિત્તયોગથી આયુકર્મની અપવર્તના થઈ જાયતો મરણ આવે ત્યારે કલ્પેલી ધારણા નિષ્ફળ થાય છે અને પછી અન્ય ગતિમાં ગયેલા જીવને પૂર્વભવમાં કરેલ સંયમ, તપ, શ્રુતાદિ કાંઇ સાંભરતું નથી, ત્યાં જઇને તે જેનાં કુળમાં ઉપજે તેની જ તેને શ્રદ્ધા મળે છે બીજાની શ્રદ્ધા પ્રાયઃ તે આવતી નથી.

'કોઇક જીવને કવચિત્ સુમંગલાચાર્ય, આર્દ્રકુમાર વગેરેની આફક પૂર્વે બાંધેલ પ્રબળ આરાધક પુન્યના ઉદયથી કોઇ સહાય કરનાર મળે છે, તો ધર્માદિ સાંભરે છે, પરંતુ આત્મીય સ્વભાવથી તેમ બનતું નથી, હાથમાંથી ગયા પછી ફરીથી પામવું મુશ્કેલ છે'

વળી તેં કહ્યું કે, 'પરોપકાર જેવો બીજો ધર્મ નથી' તે સાચું છે; પરંતુ પહેલા પોતાના આત્માને તારીને પછીજ બીજાને તારી શકાય છે. આ સાધકનું લક્ષણ છે, અને શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા તેજ જાણવી; પરંતુ આત્માને સંસાર પંથમાં વિચરતો રાખીને અન્ય ઉપર ઉપકાર કરવા જવું તેમાં શું ડહાપણ ? શી મોટાઈ ? જેવી રીતે પોતાના છોકરાઓ ભૂખ્યા રહે અને બજારમાં દાનશાળા કરવી તે વ્યર્થ છે, તેમજ તેવું કરનારની મૂર્ખાઇ કહેવાય છે, તેવીજ રીતે પોતાને સંસારમાં રખડાવી અન્યને તારવા જવાનો પરોપકાર કરવા જનાર મૂર્ખ છે. હું કાંઇ તેવો મૂર્ખ નથી, તેથી જે થવાનું હોય તે થાઓ, પરંતુ હું અવશ્ય ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ;

કારણકે જિનેશ્વરદેવે ધર્મમાં ઉદ્યમને જ મુખ્યપણે જણાવ્યો છે અને ઉદયમાં કર્મોની મુખ્યતા કહેલી છે. તેથી આવતી કાલે હું તો અવશ્ય ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ.' આમ કહી મંત્રીને રજા આપીને સંયમ લેવાની ચિંતામાં તત્પર ચંદ્રધવલરાજા શય્યામાં સૂતો. તે વખતે પાછલી રાત્રે તેને સ્વપ્ન આવ્યું, તેમાં તેણે જોયું, કે 'કોઇ દિવ્ય રૂપધારી, દિવ્ય આભરણોથી શોભતી દેવી રાજા પાસે આવીને કહેવા લાગી; 'રાજન્! રાજ્યની ચિંતા કરીશ નહિ. તારૂં રાજ્ય ન્યાયમાં એકનિષ્ઠ વીરધવલને આપ્યું છે, તેથી ઉત્સાહપૂર્વક સુખે તું સંયમ ગ્રહણ કરજે. સંયમશ્રીને સહાય કરનાર આ વરમાળા તારા કંઠમાં હું નાંખું છું.' આમ કહીને તે દેવી અદ્રશ્ય થઇ ગઇ.

ત્યારબાદ રાજા શય્યામાંથી ઉઠીને વિચારવા લાગ્યો; 'આ શું? આનો શો અર્થ? વીરધવલ કોણ? મેં તેનું તો નામ પણ સાંભળ્યું નથી.' આ પ્રમાણે વિચારતાં પ્રભાત થયું; ત્યારે મંત્રીશ્વરને બોલાવીને ચંદ્રધવલ રાજાએ રાત્રીનો સમગ્ર વૃત્તાંત તેને કહ્યો અને પૂછ્યું; 'વીરધવળ કોણ? જેને પૂર્વે કોઇ દિવસ જાણ્યો નથી, તે આપણા રાજ્યને યોગ્ય છે કે નહિ તેની શી ખબર?

મંત્રીશ્વરે કહ્યું; 'અમે પણ તેને ઓળખતા નથી, માટે ગુરુમહારાજશ્રી પાસે જઇને આપણે આ બધો વૃત્તાંત તેમને પૂછીએ; ત્યારબાદ ચંદ્રધવલ રાજા પોતાના અલ્પ પરિવારને સાથે લઇને ગુરુ મહારાજા પાસે ગયો, અને નમીને રાત્રીએ આવેલ સ્વપ્નનું સ્વરૂપ તેણે કહી બતાવ્યું અને પૂછયું;

'સ્વામિન્ ! એ વીરધવલ કોણ છે ? પૂર્વે અમે કોઇ દિવસ તેને જાણ્યો નથી, તેમ સાંભળ્યો પણ નથી.'

ત્યારે ગુરુમહારાજે કહ્યું; 'રાજન્ ! તું સંયમ માટે તયાર થા. જ્યારે તું દીક્ષા લેવાને અહીં આવીશ, ત્યારે પૂર્વ દિશામાંથી તેનું આગમન થશે; ને તે તારો દીક્ષા ઉત્સવ કરશે.'

ગુરુમહારાજનાં વચનોને સાંભળીને ચંદ્રધવલરાજા નિશ્ચિત થઇ ઘેર જઇને સેવક વગેરેને યથાયોગ્ય ધન આપી, ધનથી અધિક આત્મલક્ષ્મીને પરિપુષ્ટ કરનાર સાધનરૂપ સંયમલક્ષ્મીને જાણી તેને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા તેણે જિનભવન, જિનબિંબ વગેરે સાતે ક્ષેત્રોમાં ઉલ્લાસપૂર્વક પુષ્કળ ધન વાપર્યું અને તે ધન્ય તેમજ કૃતકૃત્ય થયો.

તે સમયે ધર્મદત્ત પણ ધનવતીની કુક્ષિથી ઉત્પન્ન થયેલ રત્નસિંહ નામના પોતાના પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપીને ધનવતીની સાથે સંયમ લેવાને તત્પર થઇ ગયો. તે પણ સ્વજન પરિવારાદિકને યથોચિત દાન આપી, સર્વેની સાથે ક્ષમાપના કરી, તેઓની અશિષ લઈને પત્ની સાથે નીકળ્યો. પછી ચંદ્રધવલ રાજા અને ધર્મદત્ત મહોત્સવપૂર્વક સર્વ ઋદ્ધિ સહિત ગુરુમહારાજાની પાસે આવ્યા.

રાજ્યના પ્રજાલોકો તે વખતે વિચારવા લાગ્યા 'રાજા તો દીક્ષા લે છે, પણ આપણી પાલના માટે કોઇને રાજ્ય ઉપર સ્થાપિત તો કર્યો નથી; તેથી આપણી શું ગતિ થશે ? રાજા પણ ગુરુમહારાજે કહેલ રાજ્યયોગ્ય પુરુષ હજુ સુધી

આવ્યો નહિ છતાં પૂ ગુરુમહારાજનું વચન અન્યથા થાય જ નહિ ' આમ વિચારતો હતો, તેટલામાં તો પૂર્વ દિશાના માર્ગે દિવ્ય વાજીંત્રોના ધ્વનિ સંભળાવા લાગ્યા રાજા તથા સર્વે લોકો વિસ્મિત થઇને જોવા લાગ્યા, અને 'આ શું ?' 'આ શુ ?' તેમ બોલવા લાગ્યા.

તેટલામાં તો શ્વેત હસ્તી ઉપર બેઠેલ, શ્વેત છત્ર ધારણ કરાયેલ, બંને બાજુ ચામરોથી વિંજાતો, દિવ્ય આભરણોથી શોભતો કોઇ પુરૂષ દિવ્ય વાજિંત્ર, ગીત, નૃત્યાદિ સહિત ઘણા દેવો સાથે ત્યા આવ્યો. આવીને તરત જ તે શ્વેત હસ્તી ઉપરથી ઉતરી ગુરુમહારાજને નમસ્કાર કરીને બેઠો. તે સમયે ગુરુમહારાજે રાજાને કહ્યું; 'આ તેજ વીરધવળ છે.'

ચંદ્રધવલ રાજાએ પૂછયું; 'સ્વામિન્ ! આ કોણ છે ? કયાંથી આવ્યા છે ? તેમજ તેમણે મારા દીક્ષાના અવસરને કેવી રીતે જાણ્યો ? આ બધું કૃપા કરીને કહો.'

ગુરુ મહારાજે ફરમાવ્યું; 'તેનું વૃત્તાંત સાંભળો !

સિંધુદેશમાં વીરપુર નામે નગર છે, ત્યાં જયસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરે છે. તેનો વીરધવળ નામે પુત્ર છે. તે મૃગયાનો વ્યસની હોવાથી હંમેશાં શિકાર કરવામાં તત્પર રહેતો હતો

એક દિવસ બાણવડે એક સગર્ભા મૃગલીને તેણે મારી. તેનો ગર્ભ તરફડતો ભૂમિ ઉપર પડતો દેખીને ભવિતવ્યતાના યોગથી રાજકુમાર વીરધવલને પોતાના હૃદયમાં કરૂણા ઉત્પન્ન થઈ, તેથી તે પોતાને જ નિંદવા લાગ્યો.

અને વિચારવા લાગ્યો, 'અહો! મેં સગર્ભા હરણીનો વધ કર્યો તે બહુ ખોટું કર્યું. આ વનચર પશુઓ અનાથ, અશરણ અને દોષરહિત હોય છે, તેને અમારા જેવા રાજા નિઃશંક રીતે હણે છે, તેનો તે રાંકડાઓ કોની આગળ પોકાર કરે? કહ્યું છે કે, 'જેનાથી બળવાન, અદોષી અને અશરણ એવા દુર્બળને મરાય છે, તે સામર્થ્ય રસાતળમાં જાઓ; અહો! આખું જગત અરાજક થઇ ગયું છે, તે મહાકષ્ટની વાત છે.' 'જેઓ પોતાના એક જીવને માટે ઘણા કરોડ જીવોને દુઃખમાં નાખે છે તેઓનું જીવિતવ્ય શું શાશ્વતું છે?'

આમ વિચારીને હિંસામાં કેવળ અપરિમિત દોષો દેખીને અને દયામાં અપરિમિત ગુણો દેખીને કરૂણાની પુષ્ટિ થવાથી પોતાના મનમાં જીવોના ઘાતનો નિયમ દ્રઢપણે ગ્રહણ કરી તે વીરધવલ રાજકુમાર હિંસાથી નિવૃત્ત થઇને પોતાનાં ઘેર આવ્યો. મૃગલીનો ઘાત સ્મરણમાં આવતાં તે વારંવાર પોતાના આત્માને નિંદતો હતો અને તેમ કરીને પૂર્વે કરેલા ઘણા પાપોને તે ખપાવતો હતો.

એક દિવસ કેટલાક લોકો રાજસભામાં પોકાર કરતા આવ્યા કે, 'દેવ! કોઈ અપૂર્વ નિપુણ ચોર ઉત્પન્ન થયો છે, તે નગરને લુટી જાય છે, ઘણા ધનવાન શ્રેષ્ઠી તેથી દરિદ્ર-ભાવને પામી ગયા છે, અને અનિર્વચનીય કષ્ટ પામ્યા છે.'

તે સમયે રાજાએ કોટવાળને તથા સિપાઈઓને બોલાવીને કહ્યું; 'અરે આરક્ષકો! કેમ ગામની રક્ષા કરતા નથી?' જવાબમાં તેઓએ કહ્યું; 'દેવ! નગર મોટું છે, રક્ષકો થોડા

છે, થોડા માણસોથી રક્ષણ થઈ શકતું નથી, તે ચોર થોડા માણસોથી પકડાતો નથી, કારણકે તે ચોર બહુ દુર્બુદ્ધિનો ભંડાર છે, ઘણા ઉપાયો કર્યા છતાં પણ તે હાથમાં આવતો નથી ' ત્યારે જયસિંહ રાજાએ કહ્યું, ' આજે હું જ તે ચોરને પકડી લાવીશ. '

તે સાંભળીને લોકો બહુ રાજી થયા અને સહુ પોત-પોતાના ઘેર ગયા. સાંજે પોતાના પુત્ર કુમાર વીરધવળને બોલાવીને રાજાએ કહ્યું; ' વત્સ ! ચોરે ઘણા લોકોને સંતાપ્યા છે, તેની શરમ આપણને પણ લાગે છે. તેથી આજે સર્વ લશ્કર સાથે બજારમાં અપ્રમાદવંત થઇને તારે મૌનપણે રહેવું કે જેથી એ ધૂર્ત હાથમાં આવી જાય. અમુક દિશામાં તું જજે, બીજી દિશામાં હું જઇશ. ' તે પ્રમાણે વિભાગ કરીને સ્થાને સ્થાને ચોકી મૂકી સર્વે ચોકીદારો રાજાએ આદેશ કરેલ સ્થાને ગુપ્ત રીતે છૂપાઇને રહ્યા. તે રાત્રે તે ચોર દૈવવશથી કુમારની ચોકી હતી તે વિભાગમાં આવ્યો.

તે સમયે વીરધવલ કુમારની આજ્ઞાથી તેના નોકરોએ ઘણા લોકો ન જાણે તેમ તેને બાંધી લીધો. પછી કુમારે વિચાર્યું; ' સવારે આ ચોરને રાજા હણી નાંખશે અને પંચે-દ્રિયના વધથી ખરેખર મને પાપ લાગશે; તેથી મેં ગ્રહણ કરેલ નિયમ મલિન થશે. પાપથી ઉપાર્જન કરેલ યશ દુર્ગતિના હેતુભૂત થાય છે તેથી આને જીવતો છોડી મૂકવો તેજ ઉત્તમ છે. '

આમ વિચારીને વીરધવલ રાજકુમારે તે ચોરને જીવતો

છોડી દીધો. તેજ ક્ષણે તે ચોર કોઈ સ્થળે નાશી ગયો કુમારે આ વાત ગુપ્ત રાખવા માટે પોતાના સેવકોને કહ્યું; 'તમારે રાજાની પાસે ચોરને મૂકી દીધો, એ વાત ન કહેવી.'

સવારે સર્વ સેવકોને રાજા જયસિંહે બોલાવ્યા, તે વખતે સર્વે ચોર હાથમાં નહીં આવવાથી વિલખા થઇને રાજાને નમીને ઉભા રહ્યા. રાજાએ તે વખતે બધા સેવકોને કહ્યું; 'અરે ચોર શું તમારા હાથમાં ન આવ્યો?'

તે સર્વેએ કહ્યું કે 'સ્વામિન્! ન આવ્યો.'

સભા જ્યારે વિસર્જન થઈ ત્યારે રાજકુમારના કોઈ સેવકે રાજા પાસે વહાલા થવાને તથા રાજાના દંડના ભયથી રાજા પાસે રાજકુમાર વીરધવલે ચોરને છોડી દીધાની બધી હકીકત છાની રીતે કહી દીધી તે સાંભળીને કોપાયમાન થયેલા રાજાએ વસ્ત્ર આભરણાદિ લઇને રાજકુમારને દેશવટો આપ્યો.

વીરધવલ રાજકુમાર પોતાના કર્મની નિંદા કરતો માર્ગે ચાલવા લાગ્યો, અને વિચારવા લાગ્યો; 'મેં પૂર્વે દુષ્ટ ભાવથી ઘણા પંચેંદ્રિય જીવોનું મારણ, તાડન વગેરે દ્વારા બહુ પાપ કર્યું છે તેનાં આ ફળ છે. આટલાથી હું હજુ કેમ છૂટીશ? કારણ કે આગળ શું થશે તે હું જાણતો નથી! કહ્યું છે કે, અતિ ઉગ્ર પુન્ય કે પાપનું ફળ આ ભવમાંજ મળે છે.' આમ આત્મનિંદા કરતો તે વનમાં ફરવા લાગ્યો, ફળાદિક વડે પ્રાણવૃત્તિ કરતાં કેટલાક દિવસ સુધી ફરીને તે ભદ્દિલપુર ગામ પાસે આવ્યો, ને ક્ષુધાથી પીડાયેલા રાજકુમારે તે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો ક્ષુધાથી પીડતો કુમાર વીરધવલ લજ્જા મૂકીને તે નગરમાં ભિક્ષા માટે ઘેર ઘેર ભમવા લાગ્યો.

ભવ્ય જીવો ! જુઓ ! ભાગ્યની વિચિત્રતા જુઓ ! રોષાયમાન ભાગ્ય શું કરતું નથી ?

ત્યારબાદ વીરધવલ કુમાર તે દિવસ પર્વનો હોવાથી એક શ્રેષ્ઠીનાં ઘેરથી સાથવો અને ગોળની ભિક્ષા લઈને તે સરોવરના કાંઠે ગયો. ત્યાં સાથવાને જળવતી પલાળીને તેમાં ગોળ ભેળવી તે તેને ખાવા યોગ્ય બનાવ્યો. તે અવસરે રાજકુમારે વિચાર્યું; 'હમણાં કોઈ ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર યાચક કે સુપાત્ર અતિથિ આવે તો ઉત્તમ થાય. તેને કંઈક આપીને પછી હું ભોજન કરૂં થોડામાંથી પણ થોડું દેવું તેવું શાસ્ત્રવચન છે.'

આમ જ્યાં તે વિચારે છે, તેવામાં તેના મહાપુન્યસમૂહના ઉદયથી કોઈ એક માક્ષક્ષપણના તપસ્વી રત્નભૂષણ મુનિને તે માર્ગે થઈને જતાં તેણે જોયા. તે મુનિ પારણા માટે ગોચરી લેવાને ગામમાં ગયા હતા. તેમને પ્રાસુક જળ મળ્યુ હતું, પરંતુ એષણીય આહાર મળ્યો ન હતો, તેથી જળ માત્ર ગ્રહણ કરીને 'અન્ન ન મળે તો તપની વૃદ્ધિ અને મળે તો દેહધારણા થાય' એમ વિચારતા સમતામાં લીન થયેલા સંતોષરૂપી અમૃતના ભાજન તુલ્ય તે તપસ્વી મહર્ષિ બહાર ઉપવનમાં પાછા જતા હતા.

તે રત્નભૂષણ તપસ્વી મુનિને દેખીને વીરધવલ રાજકુમાર પોતાનાં અંતઃકરણમાં અત્યંત આનંદ પામી વિચારવા લાગ્યો, 'અહો ! હજુ મારા ભાગ્ય જાગતા છે; કારણકે આ મૂર્તિમાન ધર્મ જ હોય તેવા તપસ્વી મહાત્મા અણુચિંત્યા મળી

ગયા. આ પ્રમાણે વિચારીને સાત આઠ પગલા સામા જઈને વીરધવલ રાજકુમારે વિચાર્યું.

'ખરેખર આજે આવા મહાતપસ્વી મુનિરાજનાં મને દર્શન થયા છે, તેથી આજે જ મારું સુકૃત ફળ્યું, ભવસમુદ્ર તરવાને આજે વહાણ મળ્યું, અને ચિંતામણિ રત્ન આજે મારાં હાથમાં આવ્યું એમ હું માનું છું. ખરેખર આજે અનાથને પરમ નાથ મળ્યા'

ત્યારબાદ તેણે તે મહાત્મા મુનિવરને કહ્યું; 'મારા જેવા ગરીબ રાંક ઉપર કૃપા કરીને પાત્ર પ્રસારો, આ નિર્દૂષણ આહારને ગ્રહણ કરો, અને મને ભવથી પાર ઉતારો' આમ બોલતો તે કુમાર સમગ્ર પિંડ ઉપાડીને તપસ્વી મહાત્મા પાસે બે હાથમાં ધરીને ઉભો રહ્યો તપસ્વી મહર્ષિએ પણ તે આહારને એષણીય જાણીને કહ્યું; 'દેવાનુપ્રિય ! એમાંથી થોડું આપો અમે બધું ગ્રહણ કરીશું નહિ.'

રાજકુમારે કહ્યું; 'સ્વામિન્ ! જેને થોડા સંસારના દુઃખસમૂહમાંથી પોતાની જાતને મૂકાવાની ઈચ્છા હોય તો તે થોડું આપે, પણ મારે તો સમગ્ર સંસારનું ઉન્મૂલન કરવાની ઈચ્છા છે, તેથી બધું આપવાની ઉત્કંઠા છે. વળી આપ પરમ ઉપકારી, નિષ્કારણ જગત ઉપર એકાંત વાત્સલ્ય ધારણ કરનારા છો. તો મારા જેવા દીન ઉપર કૃપા કરીને આ બધો પિંડ ગ્રહણ કરી ઘણા દિવસની ધારેલી મારી દાન દેવાની ઈચ્છા પૂર્ણ કરો, જેથી મને નિરુપાધિક સુખની સાચી પ્રાપ્તિ થાય.'

આ રીતે તેનો ભક્તિના સમૂહથી ભરેલો ભાવોલ્લાસ જાણીને તેની ભક્તિના ખંડનના ભયથી મુનિએ પાત્ર ધર્યું; એટલે કુમારે તે બધો પિંડ પાત્રમાં વહોરાવ્યો. તે સમયે કુમારનો હર્ષોલ્લાસ પગથી શિખા પર્યંત સમુદ્રની ભરતીની જેમ અતિશય વૃદ્ધિ પામ્યો, કે જે તેના હૃદયમાં તથા ચિત્તમાં તે સમાતો પણ નહોતો. જેવી રીતે જન્મથી દરિદ્રિને અકસ્માત કોટિ મૂલ્યવાળું નિધાન ઘેર બેઠા મળે અને તેથી તે હર્ષઘેલો થઈ જાય, તેની જેમ હર્ષના પ્રકર્ષથી અને આનંદથી ગાંડો થઇ ગયો હોય તેવો તે દેખાવા લાગ્યો. હર્ષથી વ્યાકુળ થવાને લીધે તે એક વચન પણ બોલી શકયો નહિ.

તે અવસરે તે માર્ગે થઇને જતી શાસનદેવીએ રાજકુમાર વીરધવલની અતિશય દાનભક્તિ જોઈ, તેથી તે ચિત્તમાં બહુ ચમત્કારને પામી તેમ જ રાજકુમાર ઉપર ગુણના રાગથી તેનું હૃદય ખીંચાયું એટલે તેણે ઉચ્ચ નાદ સાથે દેવદુંદુભિ વગાડી અને બોલી; ‘ તું ધન્ય છે, તું ધન્ય છે, બહુ સારું દાન આપ્યું, હું તારા ધર્મવૃક્ષના પુષ્પરૂપ ચંદ્રધવળ રાજાનું રાજ્ય તને આપું છું.’

આ પ્રમાણે વર આપીને તે શાસનદેવી અંતર્ધાન થઈ ગઇ.

રાજકુમાર વીરધવલ પણ તે તપસ્વી સાધુની પાછળ સાત આઠ પગલાં જઈ ફરીથી તેમને નમીને પોતાનાં સ્થાને પાછો આવ્યો; પરંતુ દાનના સમયે પ્રાપ્ત થયેલ હર્ષથી તે વારંવાર પુલકિત થવા લાગ્યો. કેટલાક વખત સુધી તે મહાદાનની અનુમોદના કરીને, પછી બીજે ગામ જઇ ભિક્ષા વડે સાથવો મેળવીને તેણે પ્રાણવૃત્તિ કરી.

આચાર્ય મહારાજ ધર્મઘોષસૂરિ મહારાજ ચંદ્રધવલ રાજાને ફરમાવી રહ્યા છે; 'હે ચંદ્રધવળ રાજા ! તે શાસન-દેવીએ તને સ્વપ્ન આપ્યું અને બીજે દિવસે તે દેવી અતિ ભક્તિપૂર્વક કરેલા દાનધર્મનું ફળ પ્રત્યક્ષ અપાવવા માટે અને તે વીરધવલના યશકીર્તિ વિસ્તારવા માટે દેવવર્ગની સાથે બહુમાનપૂર્વક તેને અહિં લાવી છે હે રાજન્ ! તે આ વીરધવળ છે.

એટલે ચંદ્રધવળ રાજાએ કુશલક્ષેમ પૂછીને શિષ્ટાચાર-પૂર્વક તિલક કરી સાત અંગ યુક્ત પોતાનું રાજ્ય પુણ્ય શાળી તે વીરધવલને આપ્યું અને શિખામણ આપી કે, 'તમારે આ રાજ્ય શુદ્ધ પરિણતિથી ન્યાયપૂર્વક પાળવું કે જેથી કોઈ મને સંભારે નહિ અને પ્રાતે મારી જેમ તમારે પણ ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું; પરંતુ શ્લેષમાં લિપ્ત થયેલ માખીની જેમ સંસારમાં ચોટી જવું નહિ.'

વીરધવળે તે બધું વિનયપૂર્વક સાંભળીને અંગીકાર કર્યું; પછી વીરધવળે મહોત્સવપૂર્વક ચંદ્રધવળ રાજા અને ધર્મદત્ત શ્રેષ્ઠી વગેરેને અનુમોદન કરતાં દીક્ષા અપાવી. તેઓએ પાંચ મહાવ્રતો અંગીકાર કર્યાં, વિધિપૂર્વક ગ્રહણ તથા આસેવન શિક્ષા ગ્રહણ કરી અને યથાયોગ્ય રીતે મુનિમંડળમાં રહ્યા.

જાતિસ્મરણવાળી વાંદરીને ગુરુની આજ્ઞાથી ધનવતી પોતાનાં ઘેર લઇ ગઇ, અને પોતાના પુત્ર તથા પુત્રવધૂને પૂર્વભવના સ્નેહ સંબંધની હકીકત સંભળાવીને કહ્યું કે, 'આની પ્રતિ-પાલના તમે સારી રીતે કરજો. આ વાંદરી જાતિસ્મરણવાળી

છે, વળી એને એકાંતર ઉપવાસ કરવાનો નિયમ છે, તેથી તેને ઉચિત પારણાદિકની સંભાળ પણ જરૂર કરજો. મારી તુલ્યજ તેને ગણજો, બિલકુલ આંતરો રાખશો નહિ.'

આ પ્રમાણે કહીને ધનવતી સંયમ ગ્રહણ કરવામાં સાવધાન મનવાળી થઈ વાંદરી પણ ધર્મને આરાધીને થોડા કાળમાં મૃત્યુ પામીને સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવી થઇ, અને અવધિજ્ઞાન વડે ગુરુમહારાજનો ઉપકાર જાણીને તે ધનસાગરસૂરિજી મહારાજને સહાય કરનારી થઈ ગુરુમહારાજ તે બન્ને નવદીક્ષિત સાધુઓ સાથે પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા. અનુક્રમે સંયમ આરાધીને ચંદ્રધવળ રાજર્ષિ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષે ગયા, ધર્મદત્ત અને ધનવતી સાધ્વી પણ સંયમને આરાધીને એક માસની સંલેખના કરી, સમાધિપૂર્વક મૃત્યુ પામી, અનુત્તર વિમાનમા દેવ થયા. ત્યા તેત્રીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવીને મહાવિદેહમાં મનુષ્ય થઇ તેઓ હવે મોક્ષે જશે.

વીરધવલ રાજા મોટા આડંબર સાથે નગરમાં પ્રવેશ કરીને ન્યાયની ઘંટા વગાડવાપૂર્વક રાજ્યની પ્રતિપાલના કરવા લાગ્યો, કેટલાક દિવસે તેના પિતા જયસિંહ રાજાએ તે હકીકત સાંભળીને હર્ષ તથા બહુમાનપૂર્વક તેને બોલાવ્યો અને તેને રાજ્ય આપીને તે આત્મસાધનમાં તત્પર થયો.

વીરધવળે બંને રાજ્યોને બહુકાળ સુધી સાચવીને સમય આવ્યે શ્રીદત્ત નામના પોતાનાં પુત્રને રાજ્ય આપી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું અને ત્રણે શુદ્ધિપૂર્વક ચારિત્ર આરાધીને મોક્ષ-પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

**

૧૮ : ધન્નાજી સંસાર ત્યજવા ઉજમાલ બન્યા :

ભગવાનશ્રી મહાવીરદેવ શાલિભદ્ર આદિ સર્વ સભાજ-નોને ઉદ્દેશીને ફરમાવે છે કે, 'હે ભવ્ય જીવો! ધર્મદત્તનું આ રીતે મોહના મેલથી મલિન થયેલ વિચિત્ર વિપાકવાળું અને પરમ ઉદાસીનભાવ લાવનારૂં વિસ્તારપૂર્વકનું ચરિત્ર સાંભળીને મોહને જીતવાના ઉપાયભૂત પરમ વૈરાગ્યના રસની શાળા જેવી સંસાર ભાવનાને ભાવો.

સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં વિવિધ કર્મનાં કારણે જીવો ચારે ગતિમાં કયા કયા પર્યાયને પામતા નથી? આ જીવ એક સમયે રાજા થઇને રંક થાય છે, રંક થઇને રાજા થાય છે, દરિદ્રી થઇને ધનપતિ થાય છે, ધનપતિ થઇને દરિદ્રી થાય છે દેવ મરીને ગધેડો થાય છે, ને ગધેડો મરીને દેવ થાય છે, કીડી મરીને હાથી થાય છે, હાથી મરીને કીડી થાય છે, આ પ્રમાણે ભવાંતરમાં પર્યાયો પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ પૂર્વ ભવોમાં અનુભવેલું આ જીવ કાંઈ પણ સંભારતો નથી, પ્રસ્તુત ભવમાં પ્રાપ્ત થયેલા વૈભવના અભિમાનથી મસ્ત થઇને તે ફરે છે.'

'જે જીવ રાજા થઇને આ ભવમાં અખંડશાસનવાળો સાત અંગે રાજ્ય પાળતો આંખના ફરકવા માત્રથી જીવોને કંપાવે છે, હમેશાં પ્રબળ સૈન્ય યુક્ત થઇને અનેક રાજા-ઓને નમાવે છે, જેનાં મુખમાંથી નીકળેલું વાકય વ્યર્થ થતું

નથી, શિકારની ક્રિયામાં હજારો જીવોને જે પીડે છે, ગીત-નૃત્યાદિમાં મગ્ન થઈને જે જગતના અન્ય જીવોને તૃણસમાન લેખે છે, તે જ રાજાનો જીવ મૃત્યુ પામીને નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને તે જીવ એકલો ક્ષેત્રવેદના, પરમાધામીએ કરેલી વેદના અને પરસ્પર કરેલી વેદના આ રીતે વેદનાઓને સહન કરે છે. ત્યાં કોઈપણ તેનું રક્ષણ કરતું નથી અસંખ્ય કાળ સુધી વારંવાર મૃત્યુ પામીને તિર્યંચયોનિમાં તે ઉપજે છે. ત્યાં પણ અનેક જીવોને હણીને ફરીથી પાછો તે જીવ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે તે ભટકયા જ કરે છે. વળી પરભવ તો દૂર રહો, આ ભવમાં જ કર્મવિપાકના ઉદયથી જીવ અનેક પ્રકારની વિષમ અવસ્થા અનુભવે છે.'

'ચક્રવર્તી જેવો જીવ કર્મને વશ આ જ ભવમાં પણ રંક થઈને રોળાતો સાંભળીએ છીએ. જ્યાં સુધી જીવ કર્મા-ધીન છે, ત્યાં સુધી તે સંસારમાં ભટકે છે. જ્યાં સુધી શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી શ્રી જિનેશ્વરદેવની વાણીવડે કુશળ થઈને મોહની-યાદિ કર્મને આત્મા ખપાવતો નથી, ત્યાં સુધી તે જીવને સંપૂર્ણ સુખ કયાંથી હોય ? આ દેખાતું જે સુખ છે તે તો ચોરને વધના સમયે ખાવા આપેલ મિષ્ટાન્ન જેવું છે. મર-ણના ભયથી અત્યંત ભયભીત થયેલ ચોરને જેમ મિષ્ટાન્ન પ્રિય લાગતું નથી, તેમ આગમાદિદ્વારા પૌદ્ગલિક સુખના આસ્વાદના કડવા ફળરૂપે મળતું નરક-નિગોદાદિ દુ:ખ જે જાણે છે, તેને સાંસારિક સુખ પ્રિય લાગતું નથી, પરંતુ તેને વૈરાગ્યનો ઉદય થાય છે' માટે જ કહ્યું છે; કે, 'રસનાના રસના લોભીને મધુર સ્વાદવાળી વસ્તુ દેખીને સુખમાંથી

પાણી છૂટે છે તેવી જ રીતે વિરક્ત જીવોને તેના કટુ તથા ઘોર વિપાકનો વિચાર આવવાથી આંખમાંથી પાણી છૂટે છે.'

આવી મહાસુધા રસના સ્વાદરૂપ શ્રમણભગવાન શ્રી વીર ભગવંતની ઉત્તમ પ્રભાવશાળી દેશના સાંભળીને શાલિભદ્રના આત્મામાં સંવેગનો રંગ દ્વિગુણ ઉલ્લસિત થયો, પછી તે પ્રભુને નમીને, વેગથી પોતાનાં ઘેર આવી, વાહનમાથી ઉતરી ઘરના ઉપરના માળે જઈ જ્યાં પોતાની માતા હતી ત્યાં આવીને તે કહેવા લાગ્યા; 'માતા ! આજે હું વીર ભગવંતને વંદન કરવા ગયો હતો; ત્યાં મેં ધર્મદેશના સાંભળી, તે દેશના મને રૂચિ છે.'

ભદ્રામાતાએ કહ્યું; 'વત્સ તું ધન્ય છે. હે પુત્ર ! તું કૃતપુણ્ય છે ! શ્રી જગન્નાથને તું વાંદવા ગયો તે બહુ સારૂં કર્યું.'

શાલિભદ્રે કહ્યું; 'માતા ! તે દેશના સાંભળીને મારી અનાદિ ભવની ભ્રાંતિ નાશ પામી છે; ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમાં ભટકવાની પ્રવૃત્તિના હેતુઓ મેં જાણ્યા છે, વિષયો પરમ અનર્થને આપવાવાળા છે તે સ્પષ્ટપણે મેં જાણ્યું છે જન્મ જરા–મરણ–રોગ–શોક વગેરેથી ભરેલા આ સંસારને મેં સારી રીતે ઓળખ્યો છે, તેથી હવે આ સંસાર ઉપર મને સ્હેજ પણ અનુરાગ નથી અને સુંદર લાગતા કામભોગો અનંતકાળ દુઃખ આપવાના હેતુભૂત હોવાથી તે હવે મને રૂચતા નથી. આ સંસારમાં જરા મરણ વગેરે દુઃખ આવે ત્યારે કોઇ શરણભુત થતું નથી.'

'દુષ્કર્મના વિપાકના અનુભવના સમયે એકાકી ભટકતો આ જીવ ઉદયાનુસાર ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે કરોડોની સંખ્યામાં સેવકો અને સ્વજન વર્ગ હોય તો પણ જીવ તો એકલો જ જાય છે. અને શુભ કે અશુભ કર્મપ્રકૃતિ સિવાય બીજું કોઈ તેની સાથે જતું કે આવતું નથી. જ્યાં સુધી જન્મમરણાદિનાં ભય ન જાય ત્યાં સુધી જીવને સુખ નથી. મધુલિપ્ત ખડ્ગધારાને ચાટવાની જેમ આ વિષયો દેખાવમાં મીઠાં લાગે છે, પણ પરિણામે તે અતિ દુષ્ટ છે. તે કર્મો દુર્જન અને ચોરને જેમ શૂળિ દુઃખ આપે તેમ જીવને અવશ્ય દુઃખ જ આપે છે; તેથી જો તમારી અનુજ્ઞા હોય તો જન્માદિ સમસ્ત દુઃખના સમૂહને કાપવામાં પરમ ઔષધિરૂપ ચારિત્રને હું ગ્રહણ કરૂં. આ પરમ ઔષધવડે અનંતા જીવો પરમાનંદ પદ પામ્યા છે, તેથી મને ચારિત્ર લેવાની ઈચ્છા થઈ છે, માટે મને અનુજ્ઞા આપો.'

શાલિભદ્રનાં આવાં વૈરાગ્યગર્ભિત વચનોને સાંભળીને માતા તત્કાળ મૂર્છા આવવાથી ભૂમિ ઉપર પડી ગઈ. પછી દાસી વગેરેએ વાતાદિ શીતળ ઉપચારોવડે તેને સજ્જ કરી, તે વખતે વિયોગ–દુઃખની કલ્પનાથી ફાટતાં હૃદયવડે આક્રંદ કરતી તે બોલવા લાગી; 'અરે પુત્ર ! કાનમાં નખાતાં તપાવેલ સીસાની જેવું આ તું શું બોલ્યો ? તારે વ્રત લેવાની વાત શી ? વ્રત તો તારૂં અશુભ ચિંતવનારા પાડોશીઓ ગ્રહણ કરશે ! તારે વળી ચારિત્ર કેવું ?'

તે સમયે શાલિભદ્રે કહ્યું; 'માતા ! તેમ બોલો નહિ, જે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે તેઓ કોઈનું અશુભ ચિંતવનારા હોતા જ નથી. તેઓ તો જગતના જીવો ઉપર મૈત્રીભાવવાળા હોય છે, સકળ જીવોનું હિત કરનારા તેઓ તો જગત સર્વને વંદન કરવા યોગ્ય હોય છે.'

માતા ભદ્રાએ કહ્યું; 'વત્સ ! તારું શરીર અતિશય સુકોમલ છે. આ શરીરથી સંયમનો નિર્વાહ ન થાય, ચારિત્ર તો વજ્ર જેવું કઠીન છે, તારું શરીર કમલપુષ્પ જેવું સુકોમલ છે, જેઓ અતિદૃઢ શરીરવાળા હોય છે, તેઓને પણ જિનેશ્વરદેવની દીક્ષા પાળવી દુષ્કર છે, તો પછી તારાથી તો તેનો નિર્વાહ કેમ જ થાય ?'

શાલિભદ્રે કહ્યું; 'મારા કરતાં પણ અતિ સુકોમલ રાજાઓ પણ એક છત્રતુલ્ય રાજ્યને ત્યજી દઈને દુષ્કર ચારિત્ર લઈ શ્રી વીરભગવંતના ચરણકમલની ઉપાસના કરે છે.'

માતાએ કહ્યું; 'વત્સ ! જ્યારે મહારાજા શ્રેણિક આપણા ઘેર આવ્યા, ત્યારે જ તે વખતે જ તારું શરીર કેવું દ્રઢ છે તે અમને ખબર પડી હતી. મહારાજાએ બહુમાનપૂર્વક તને ઉત્સંગમાં બેસાડ્યો. સ્નેહવડે તારી પીઠ ઉપર હસ્ત સ્પર્શ કર્યો, ત્યારે તારા શરીરમાંથી ગિરિમાંથી ઝરણાની જેમ પરસેવાની ધારા વહી હતી, પછી મેં વિજ્ઞપ્તિ કરીને તને મૂકાવ્યો હતો, આવો તું સુકોમળ છો, તેવો તું જિનેશ્વરદેવની દીક્ષા લેવાને ઉત્સુક થયો છે, તો તું કોને હાસ્યાસ્પદ થઈશ નહિ ? મંકોડા ગોળનો ઘડો ઉપાડવા ઇચ્છે તે કેમ બને ?'

તે સાભળીને શાલિભદ્રે કહ્યું; ' માતા ! દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવો અતિ કોમળ હોય છે, તો પણ ઉદ્યમથી ધારેલ કાષ્ઠને પોલું કરે છે, ને તેનો રસ ખાય છે, તેથી કાર્યની સાધના–અસાધનામાં કઠિનતા અને કોમળતા એકાંત રીતે નિશ્ચિતપણું દેખાડતી નથી, પરંતુ તીવ્ર શ્રદ્ધાપૂર્વક કરેલા ઉદ્યમવડે જ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. વળી મહાન રાજાઓ કે જેઓ પરમ સુખના આસ્વાદમાં નિમગ્ન હોય છે, સુખના સ્વાદમાંજ તત્પર હોય છે, છત્રછાયાથી જ શરીરને ઢાંકી રાખતા હોય છે, અતિ કોમળ સિંહાસન ઉપર બેસતા હોય છે, પાસે બેઠેલા ગંધર્વાદિકના સમૂહે વગાડેલા સુસ્વરોદ્વારા ઉત્પન્ન થયેલ મધુર રાગની મૂર્છનામાં મૂર્છિત હૃદયવાળા હોય છે, ભૂમિ ઉપર પગ પણ મૂકતા નથી હોતા ગૃહમાં ફરતાં પણ સેવકો ' ખમા ખમા ' એ શબ્દો જેની આસપાસ બોલતા હોય છે, ને આ રીતે રાજ્યસુખ અનુભવતા હોય છે, તેમજ ઋતુ ઋતુના ભિન્નભિન્ન સુખો ભોગવતા જતો કાળ જેઓ જાણતા નથી હોતા. તેઓ પણ શત્રુનો ભય ઉત્પન્ન થતાં જ સર્વસુખ છોડી દઇને, બહુ ભારે લોઢાનું બખ્તર ધારણ કરી, માથા ઉપર વજ્રના કાંટા ઓથી વ્યાપ્ત લોઢાનો મુકુટ ધારણ કરી, અતિવેગવાળા અશ્વ ઉપર બેસી, ખડ્ગ, ખેટક, તોમર, ધનુષ્ય, બાણાદિ છત્રીશે આયુધો ધારણ કરી લશ્કરમાં શૌર્ય ઉત્સાહ પ્રગટાવવા માટે આગળ થાય છે.'

વળી ગ્રીષ્મના સૂર્યનો અતિ પ્રચંડ તાપ તપતો હોય, છાયા તથા જળ રહિત રણભૂમિ હોય, તેમાં મરણનો ભય

ત્યજી દઇને ઘોડાને ચક્કર ખવરાવી, ઉતાવળે દોડાવવો, ઇત્યાદિ જુદી જુદી રીતે ખેલાવીને વજ્રની જેવું કઠિન હૃદય કરી, ધનુષ્ય અને બાણાદિની કળાવડે શત્રુઓને હણીને, શત્રુએ કરેલા ઘાને ભૂલાવીને તેને જીતીને જય પ્રાપ્ત કરે છે.'

'આ પ્રકારે મારા જેવા સંસારી જીવો પણ મૂર્ખપણાથી સંસારમાં ભોગજ ખરા સારરૂપ છે તેમ માનતા, પૂર્વકૃત પુન્યવડે પ્રાપ્ત થયેલ ભોગોને ભોગવતા, પરાધીન વસ્તુને સ્વાધીન માને છે; તેઓ પણ અસ્થિરને સ્થિરની જેમ, પરાધીનને સ્વાધીનની જેમ, ભવિષ્યકાળમાં દુઃખ આપનારને સુખ આપનારની જેમ અને ઔપચારિકને સાચા માને છે અને મોહમૂઢતાને કારણે તેમાં લાલસાને બાંધીને જતા કાળને મુદ્દલ જાણતા નથી. કદાચિત્ કોઈ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના ઉદયથી સદ્ગુરુનો સંયોગ થઇ જાય છે તો તે દુઃખના એકાંત કારણભૂત કષાયોને સુખ આપનાર ગણતા, ત્યાજ્ય પદાર્થોને ઉપાદેય તરીકે ગણતા, પૂર્વે સંચય કરેલ પુન્ય ધનને લૂટી જનાર વિષય–પ્રમાદોને 'અતિ વલ્લભ–પરમ હિતેચ્છુ' એમ વિચારતા, વિપરીત શ્રદ્ધાવાળા સંસારી જીવોને દેખીને નિષ્કારણ પરમોપકારી જગદ્બંધુ એવા સદ્ગુરુનું હૃદય કૃપાર્દ્ર થઇ જાય છે.'

અહો ! આ પામર સંસારી જીવો પ્રમાદ સેવવામાં જ તત્પર થયેલા ચતુર્ગતિરૂપ સંસારમાં ન ભટકો તેવા પરમ ભાવથી દયાર્દ્ર ચિત્તથી તેઓ ઉપદેશ આપે છે કે, 'અરે ભવ્ય જીવો ! આ પાંચે પ્રમાદો સુખનાજ હેતુભૂત છે' તેમ તમે

જાણો છો; પણ તેના જેવા તમારા કોઈ શત્રુ નથી એ બધા જગતના એકલા વૈરી એવા મોહરાજાના સુભટો છે. પૂર્વ-કાળમાં તમે જે ચારેગતિમાં દુ:ખ પ્રાપ્ત કર્યું છે, તે બધું મોહરાજાની આજ્ઞાથી આ સર્વ પ્રમાદોએ ફેરવેલા પ્રભાવથી જ થયું હતું; ભાવિમાં પણ જો તમારે તેવા જ દુઃખોને ચતુર્ગતિમા ભોગવવાની ઈચ્છા ન હોય, તો આ ચારિત્રરૂપ ચિંતામણીને ગ્રહણ કરો, કે જેના પ્રભાવથી તમો અનાદિના શત્રુ મોહરાજાને પરિવાર સહિત જીતીને, જન્મ, જરા, મરણ, રોગ, શોકાદિ સમગ્ર દુઃખોથી રહિત પરમાનંદ પદરૂપ સાદિ અનંત સ્થિતિને પામો, એટલે કે પુનરાગમન રહિત, નિરૂપાધિક, એવું શાશ્વત અનંત સુખ તમે પામો. '

હે માતા ! હું પણ પરમ ઉપકારી શ્રમણ ભગવાન શ્રી વીર ભગવંતના આવા ઉપદેશામૃતનું પાન કરવાથી તેના રહસ્યને સમજ્યો છું, તેથી તે પ્રમાણે જ કરવા ઇચ્છું છું. '

ભદ્રા કહે છે; ' વત્સ ! ચારિત્ર અતિ દુષ્કર છે, ચારિત્ર ધારણ કરનારે ગહન એવા વન, ગિરિ, ગુફામાં રહેવાનું હોય છે, ત્યાં તારી સંભાળ કોણ કરશે ? ઘેર તો ક્ષણે ક્ષણે સાવધાન એવા સેવકો તથા સ્વજન પરિવાર અનુકૂળતા પ્રમાણે વર્તે છે, ચારિત્રમાં કોઈ સાથે હોતું નથી, ઉલટું સંયમ તથા શ્રુતનું આરાધન અને તપોવૃદ્ધ તથા વયોવૃદ્ધ વગેરેની સેવા કરવાનું હોય છે. '

શાલિભદ્ર જવાબ આપે છે; ' માતા ! વનમાં મૃગાદિ

સુકોમળ પશુઓની કોણ સંભાળ રાખે છે? તે કરતાં તો હું પુન્યવાન છું. કારણ કે પરમ કરૂણાવંત એવા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, ગણાવચ્છેદક તથા અન્ય રત્નાધિકોની સહાયથી મને શું દુઃખ થવાનું છે? હવે સો વાતની એક જ વાત હું કહું છુ કે મારે અવશ્ય ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું છે, તેમાં જરા પણ સંદેહ નથી.'

આ રીતે વજ્ર જેવો શાલિભદ્રનો નિશ્ચય જાણીને માતાએ જાણ્યું કે 'શાલિભદ્ર હવે ઘેર નહિ રહે, માટે કોઈ પણ રીતે કાલનો વિલંબ થાય તેમ કરવું.' આમ વિચારીને તેણે કહ્યું; 'વત્સ! જો તારે અવશ્ય ચારિત્ર લેવું જ હોય તો તું સાહસ કર નહિ, દશ દિવસ જો, કાંઈક કાંઈક ત્યાગ કર, કે જેથી તારી શક્તિની પરીક્ષા થાય. પછી ધર્મમાં શિઘ્રતાથી મનને દોરજે, કે જેથી અખંડ રીતે તેનો નિર્વાહ થાય.'

આવા માતાના યુક્તિયુક્ત વચનોને સાંભળીને શાલિભદ્રે વિચાર્યું; 'સ્નેહથી ગૂંથાયેલ માતા એકદમ આજ્ઞા આપશે નહિ.' સમ્મતિ પ્રાપ્ત થાય તો ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું તે સોનું ને સુગંધ જેવું છે, માટે આ તેઓનું તે વચન બરાબર છે, માટે 'દશ દિવસ સુધી ચારિત્રની તુલના' માટે માતાનું વચન અંગીકાર કરવું, જેથી માતા પણ પ્રસન્ન થશે અને મેં જે મનમાં ધાર્યું છે તેનાથી તો હું ચળાયમાન થવાનો નથી, તેથી માતાના વચન પ્રમાણે વર્તવું યોગ્ય છે, મેં જે ધાર્યું છે તે તો અવસરે હું અવશ્ય કરીશ.'

આ પ્રમાણે વિચારીને માતાને નમી, ઉપરના માળે

શાલિભદ્ર પોતાનાં વાસગૃહમાં ગયો. માતા ભદ્રા પણ આનંદ પામી અને એને મનમાં થયું કે, 'શાલિભદ્રે મારૂં વચન અંગીકાર કર્યું, મારૂં વચન તેણે લોપ્યું નહિ.'

જિનેશ્વરદેવની વાણીથી પરિકર્મિત મતિવાળા શાલિભદ્રે સંસાર સ્વરૂપની વિચારમગ્નતામાં તે સમગ્ર રાત્રી પસાર કરી. બીજા દિવસનું પ્રભાત થયું ત્યારે પ્રથમ સ્ત્રીને આજ્ઞા આપી કે, 'આજથી તારે નીચેના માળે રહેવું, આજ્ઞા વગર ઉપર આવવું નહિ'

તે સાંભળીને 'કુળવંત સ્ત્રીઓએ પતિનું વચન ઉલ્લંઘવું નહિ' તે હેતુથી તે વિષાદપૂર્વક અધોભૂમિમાં જઈને રહી અને વિચારવા લાગી; 'અહો ! મારા સ્વામીએ આ શું કર્યું ? નિરપરાધી એવી મને શા કારણથી તેમણે ત્યજી ? શું મને પહેલી ત્યજવા માટે જ મારી સાથે પહેલું પાણિ-ગ્રહણ કર્યું હતું ? લજ્જા અને વિનયથી યુક્ત એવી હું કાંઈ પણ પ્રશ્ન પૂછવાને શક્તિમાન નથી, હવે શું થશે ? દિવસ–રાત્રિનો નિર્વાહ કેવી રીતે થશે ? હું સર્વમાં અગ્રેસર છું, તેથી મારા સ્વામીએ મને એક ક્ષણવારમાં ગણત્રી બહાર કરી દીધી, તેથી અનુમાન કરતા જણાય છે કે અનુક્રમે સર્વને તેઓ ત્યજી દેશે. જો તેમ ન હોય તો મારા દુષ્કર્મોનો ઉદય થયો એમ જ સમજવું, તો સર્વ દુર્ભાગ્યવંતીઓમાં હું અગ્રેસર ઠરીશ.'

આ પ્રમાણે વિકલ્પની કલ્પનાના સમૂહથી ઉદ્ભવેલાં કષ્ટમાં પડેલી અને મુખે નિઃશ્વાસ મૂકતી તે મલિન દર્પણની

જેમ ખિન્ન વદનવાળી થઈ ગઈ અને મહાકષ્ટથી તે રાત્રિ અને દિવસ તેણે પસાર કર્યો ત્રીજે દિવસે સવારે વળી બીજી પત્નીને આજ્ઞા મળી કે, 'તારો આજથી ત્યાગ કરવામાં આવ્યો છે, તેથી તારે પ્રથમની પત્ની પાસે જઇને રહેવું.'

તેથી તે પણ ખિન્ન વદનવાળી થઇને પૂર્વની સ્ત્રી પાસે ગઇ. તે પણ તેને આવતી દેખીને જરા હસી ઉઠીને સામી ગઇ, અને હાથતાળી દઇને કહેવા લાગી, 'સખી! આવ, આવ! તું પણ મારી ગતિને જ પામી દેખાય છે! બહુ ચિંતા કરીશ નહિ. સર્વની આવી ગતિ ભવિષ્યમાં થવાની હોય તેમ દેખાય છે. તેથી આપણી ચિંતા નિરર્થક છે; 'એક પંથના પંથીને દુઃખ નહિ' તેવું શ્રુતિવાક્ય છે! ઉપર રહેલી ત્રીજી સ્ત્રી વિચારવા લાગી, 'આવતી કાલે મારી પણ આજ દશા થશે?

પછી તો જેમ જેમ દિવસ ચઢવા લાગ્યો, તેમ તેમ તે ચિંતા તથા શોકથી આકુળવ્યાકુળ થઇ 'આનંદ પામી નહિ. ચોથે દિવસે ત્રીજી સ્ત્રીને પણ આજ્ઞા આપીને વિસર્જન કરી. આ વાત ભદ્રાએ જાણી તેથી તે શાલિભદ્રની પાસે આવીને વિવિધ સ્નેહયુક્ત વચનો અને યુક્તિઓ વડે વિનવવા લાગી, સમજાવવા લાગી, છતાં વ્રતના આશયમાંથી તે જરાપણ પાછા હઠયા નહિ આ પ્રમાણે બધાયને ત્યજવાના હોવાથી તેના અભ્યાસરૂપ તેઓ હંમેશા એકેક સ્ત્રીને ત્યજવા લાગ્યા, અને મોહની ઉત્પત્તિનું કારણ સ્ત્રી પરિવાર

છે એમ માનીને તેઓએ સ્ત્રી ઉપરથી સર્વથા રાગ ત્યજી દીધો.

એક અવસરે શાલિભદ્રની બહેન સુભદ્રા પોતાના સ્વામી ધન્યકુમારનું મસ્તક સુગંધી જળવડે ધોઇને, અતિ સુગંધી તેલાદિ તેમાં નાખવા પૂર્વક કાંસકીથી વેણી ગુંથતી હતી, બીજી સ્ત્રીઓ પણ યથાસ્થાને બેઠેલી હતી. તે સમયે સુભદ્રાની આંખમાંથી બંધુના વિયોગ દુઃખનાં સ્મરણના કારણે ચિત્ત અસ્વસ્થ થવાથી, શૂન્યતાને લીધે કાંઈક ઉષ્ણ અશ્રુઓ ધન્યકુમારના બંને સ્કંધ ઉપર પડ્યા.

ધન્યકુમારે ઉષ્ણ અશ્રુબિંદુના સ્પર્શથી ઉંચું જોયું, અને પોતાની પ્રિયા સુભદ્રાના નેત્રમાં આંસુ જોઇ કહ્યું, ‘પ્રિયે! આ અશ્રુપાતનું શું કારણ છે? શું કોઇએ તારી આજ્ઞાનું ખંડન કર્યું છે? અથવા કોઇએ તને મર્મ વચનો કહ્યા છે? અથવા કોઇએ હલકા વચનો કહ્યા છે? પૂર્વે કરેલ પુન્યના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલ, સકળ સુખથી ભરેલા મારા ઘરમાં તને દુઃખનો ઉદય કેવી રીતે થયો કે જેથી તું આ અકાળે ઉત્પાત કરાવનાર વરસાદના કણીઆની જેવા આંસુઓ પાડે છે?’

ત્યારે સુભદ્રા ગદ્‌ગદિત થઈને કહે છે; ‘સ્વામિન્! આપનાં ભવનમાં મને લેશ માત્ર પણ દુઃખ નથી, પરંતુ મારો ભાઈ શાલિભદ્ર શ્રેણિક મહારાજા ઘેર આવ્યા તે દિવસથી ઉદાસ થઇ ગયો છે શ્રમણ ભગવાન વીર ભગવાનના વચન શ્રવણથી પરમ વૈરાગ્ય વડે તેનું અંતઃકરણ વાસિત

થયું છે તેથી તે વ્રત લેવાને ઇચ્છે છે અને હંમેશા એક-એક પત્નીનો ત્યાગ કરે છે. એક મહિનામાં તે બધી સ્ત્રીઓને ત્યજી દેશે અને પછી વ્રત ગ્રહણ કરશે.

'તે વખતે મારા પિતાનું ઘર ભાઇ વગરનું અરણ્ય જેવું ઉદ્વેગ કરનારૂં થઇ પડશે ભાઈ જશે એટલે પછી પ્રતિ-વર્ષ રક્ષાબંધન હું કોને કરીશ ? કોણ મારી પસલી આપશે ? કોણ મને પર્વમાં અને શુભ દિવસોમાં આમંત્રણ કરશે ? કયા શુભ હેતુથી ઉત્સાહપૂર્વક હું પિતાના ઘેર જઇશ ? જો કોઈક વખત પિતાને ઘેર જઇશ તો પણ પ્રિય તે વ્હાલા ભાઇના વિયોગથી ઉલટું દુઃખથી ભરાયેલા હૃદયવડે હું પાછી આવીશ '

સ્ત્રીઓને પિતાના ઘરની સુખવાર્તા સાંભળવાથી અમૃતથી ભરાયું હોય તેમ તેનું હૃદય શીતળ અને પ્રસન્નતાયુક્ત થાય છે. શ્વસુરના ઘેરે ઉદાસ થયેલ સ્ત્રી પિતાને ઘેર જઇને સુખ મેળવે છે, પણ પિતા વગરના અને ભાઈ વગરના ઘેર હું શી રીતે જઇશ ? ભાઇનો આ રીતે ભાવી વિયોગ સાંભરવાથી મને ચક્ષુમાંથી અશ્રુપાત થાય છે, બીજું કાંઇ પણ મને દુઃખ નથી.'

સુભદ્રાના આવા વચનોને સાંભળીને જરા હસી સાહ-સના સમુદ્ર જેવા ધન્યકુમાર બોલ્યા; 'પ્રિયે ! તેં જે તારા પિતાના ઘરની શૂન્યતાની વાત કરી તે સાચી છે. સ્ત્રીનું હૃદય પિતાના ઘરનાં સુખના ઉદયની વાતો સાંભળીને ઉલ્લસાય-માન થાય છે, સ્ત્રીઓ હંમેશા પીયરીઆના ગૃહનું શુભ–

ચિંતન કરે છે, હમેશાં આશીર્વાદ આપે છે. તે બધું યુક્ત જ છે. પરંતુ તેં જે કહ્યું કે 'તે હમેશાં એક એક સ્ત્રીને ત્યજે છે.' તેમ કરવાથી તો તારો ભાઇ મને બહુ ભીરૂ જણાય છે. પ્રિયે ! કાતર પુરૂષ હોય તે જ ધીર પુરૂષે કરેલી વાર્તો સાંભળીને ઉલ્લસાયમાન થાય છે, ધીરના આચરણાનુસાર કરવાને ઇચ્છે છે, તે પ્રમાણે આદરવાને તૈયાર થાય છે; પરંતુ પછી અલ્પ સત્વવંત હોવાથી મંદ થઇ જાય છે.' નહિ તો શ્રી વીર ભગવંતના વચનામૃતથી સીંચાયેલ અને વ્રત લેવાના પરિણામરૂપી અંકુર જેને ઉદ્ભવેલ છે તે મંદ કેવી રીતે થાય ? ધીરપુરૂષ તો જે નિર્ણય કરે તદનુસાર વર્તે જ છે. પ્રાણાંતે પણ નિર્ણયને ત્યજતા નથી.'

'પ્રિયે ! પહેલાં તો પ્રાણીઓ અલ્પકાળમાં કાર્ય કરવાની ઇચ્છાવાળા થાય છે. પરંતુ પછીથી નિઃસત્વ પ્રાણીઓ વિલંબ વગર કાર્ય સિદ્ધ કરી શકતા નથી. તેથી તત્ત્વજ્ઞ એવા સાત્વિક પ્રાણીઓ વિલંબ વગર કાર્ય સાધવામાં જ વિશિષ્ટતા માને છે, તેઓ કોઇપણ કાર્ય કરવા ધારે છે, તો પછી જેમ શિઘ્ર થાય તેમજ તેઓ કરે છે, તેમાં વિલંબ કરતા નથી.'

આવા પોતાના પતિ ધન્યકુમારના સત્વગર્ભિત વચનોને સાંભળીને સર્વે સ્ત્રીઓ પણ શાલિભદ્રના વૈરાગ્યથી વિસ્મિત થતી કહેવા લાગી; 'પ્રાણેશ ! સત્વવંત પુરુષોને પોતાના હસ્તથી સાગર તરવો સહેલો છે, પરંતુ શુભ ધ્યાનવડે પુરુષોએ જિનાજ્ઞાને અનુરૂપ તપ કરવો તે દુષ્કર છે. કારણકે સર્વ આગમમાં કુશળ અને જિનકલ્પ પાળનારા ચૌદ પૂર્વ-

ધરો પણ પતિત થયેલ સંભળાય છે, તો પછી બીજાની શી વાત ? આ જગતમાં દુઃખિત થતાં સંચારી જીવો આજીવિકાના દુઃખથી સંતાપ પામે છે. અને મોક્ષસુખના એકાંત કારણભૂત તપ સંયમ છે' તેમ કથંચિત્ જાણે છે તો પણ તેઓ ચારિત્ર ગ્રહણ કરતા નથી.

'તો પછી આ જન્મમાં પણ દેવતાઇ ભોગવિલાસોને ભોગવનાર, વળી રત્નના તથા સુવર્ણના આભરણો ચક્રવર્તી અથવા તો ત્રૈલોક્યાધિપતિ શ્રી જિનેશ્વરદેવના ઘેર પણ ફેંકી દીધેલી પુષ્પની માળાની માફક નિર્માલ્યતા પામતા નથી, તે આભરણો જેને ત્યાં હંમેશા નિર્માલ્યપણું પામીને ફેંકી દેવાય છે, અને પછીથી તેની કોઈ સંભાળ પણ કરતું નથી.'

'વળી જેને ઘેર સુવર્ણ તથા રત્નમય દેવદૂષ્ય વસ્ત્રો પણ શ્લેષ્માદિની માફક જુગુપ્સા કરવા લાયક ગણાય છે, ઉદ્યમવંત પુરુષો જગતમાં પરિભ્રમણ કરે ત્યારે તેમાંના રત્નના વ્યાપારીઓને જેવું એકે રત્ન પણ મળી શકતું નથી, તેવા રત્નોના સમૂહ જેના પગની આગળ રખડે છે, અને તેવા રત્નોવડે જેના ઘરનું ભૂમિતળ બાંધેલું છે, વળી જેને મેનકા, રંભા, તિલોત્તમા જેવી રૂપસુંદરીઓનો તિરસ્કાર કરે તેવી બત્રીસ પત્નીઓ છે, વળી જે કૃમિના રંગની જેમ હંમેશા રાગમાં રંગાયેલ છે, જેની સ્ત્રીઓ પતિના વચનને અનુકુળપણે વર્તનારી છે, ને સ્ત્રીઓની ચોસઠ કળામાં નિપુણ છે.'

'હંમેશા પ્રતિક્ષણે પતિના ચરણની સેવામાં જેઓ તત્પર છે, જેના હાવભાવ તથા વિલાસો વડે દેવો પણ સ્નેહ પામે

મોહી જાય તેવા હાવભાવવાળી છે, જેઓના અંગમાં જરા-પણ દોષ નથી, કામદેવે સર્વ શક્તિનો ઉપયોગ કરી વહેંચી દઇને જાણે આ બત્રીશ સ્ત્રીઓ બનાવી હોય તેવી જે દેખાય છે, તે સ્ત્રીઓમાંથી એકેકને જે ત્યજે છે, તેવાને તમે કાતર-બ્હીકણ કહો છો, તેથી તમારૂં નિપુણપણું અને નિપુણતાનું જ્ઞાન જાણ્યું ! તમે પણ બહુ નિપુણ દેખાઓ છો ! પરંતુ તમે શું કરો ? અનાદિના મોહથી આવૃત્ત થયેલ જીવોની આવીજ પ્રકૃતિ હોય છે કે તેઓ વગર બોલાવ્યા પણ બળા-ત્કારે મૂંઝાઈ જઇ પરના અનેક ગુણોને છોડી દઇને અછતા એવા દોષોને ઉપજાવી કાઢી બોલ્યા કરે છે '

આ જગતમાં ગૃહશૂર પુરૂષો તો હજારો હોય છે, કહ્યું છે કે, પરોપદેશમાં કુશળ ઘણા માણસો દેખાય છે; પણ પોતાને કરવાનો સમય આવે છે ત્યારે છળ કરીને તેઓ છટકી જાય છે. ' પરંતુ રણમાં વીરપુરૂષોની જેમ યુદ્ધના સમયે સન્મુખ ભાવથી દ્રઢ હૃદયવાળા થઇને કર્તવ્યમાં જ એક સાધ્ય રાખ-નારા બહુ સ્વલ્પ હોય છે લૌકિક વ્યવહારમાં પણ દુષ્કર કાર્યની વાતો કહેતી વખતે વાતો કરનારા ઘણા દેખાય છે, પરંતુ તે કાર્ય કરવાનું હોય ત્યારે કોઇ ઉભું રહેતું નથી; તેમ અહીં પણ દીક્ષાની શિક્ષા દેવા માટે કોણ હોશિયારી ન દેખાડે ?'

' પરંતુ સ્વામી ! ' અગ્નિને પીવાની જેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરવી અતિ દુષ્કર છે ' શાલિભદ્રની માતાએ શાલિભદ્ર એકનેજ જણ્યો છે, કે જે આવું દુષ્કર વ્રત ગ્રહણ કરનારને તત્પર

થયો છે જો તમારા હૃદયમાં દીક્ષા લેવી સહેલી લાગે છે તો પછી ભોગોને રોગની જેમ ત્યજીને તમે કેમ દીક્ષા લેતા નથી?

પત્નીઓની ઉપરોક્ત ઉત્તમ વાણીને સાંભળીને ધન્યકુમાર ઉત્સાહપૂર્વક બોલ્યા; અહો ! તમે ધન્ય છો, કારણ કે તમે બધાયે અવસરને ઉચિત આવા શુભ વાક્યો બોલીને તમારી ઉત્તમ કુલીનતા પ્રકટ કરી દેખાડી છે કુળવંતી સ્ત્રીઓ વગર બીજું કોણ આવું બોલવા સમર્થ થાય? હું ધન્ય છું, આજે મારૂં નામ યથાર્થ થયું છે હવે મારા ભાગ્ય જાગૃત થયા છે. હું શાલિભદ્રથી પણ અધિક ભાગ્યવાન છું, કારણ કે અંતરાય કરનાર સ્ત્રીસમૂહ પણ આ પ્રકારે શિખામણના વચનો દ્વારા મને સહાય કરનાર થયો છે. હું તમારૂં કલ્યાણકારી વાકય શ્રુતિની જેમ સ્વીકારીને વ્રત ગ્રહણ કરવા જાઉં છું તેથી હે સ્ત્રીઓ ! તમે પણ હવે પતિના માર્ગે ગમન કરવા સજ્જ બનજો ! '

આમ પોતાની આઠે પત્નીઓને ઉત્તેજિત કરીને, યોગીઓને પણ આશ્ચર્ય પમાડતા શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા ધન્યકુમાર પત્નીઓને પણ વ્રત લેવામાં સાવધાન કરવા લાગ્યા.

વૈરાગ્યવાસિત બની દીક્ષા ગ્રહણ કરવા ઉજમાલ બનેલા ધન્યકુમારની લક્ષ્મીનો વિસ્તાર આ પ્રમાણે હતો.

ઋદ્ધિ અને સમૃદ્ધિથી ભરેલા પંદરસો ગામ તેમની માલિકીમાં હતા, પાંચસો રથો, પાંચસો ઘોડા, પાંચસો ઉત્તમ મોટા ધવળમંદિરો, પાંચસો દુકાનો, પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર ક્રય-વિક્રય વગેરે સર્વ વ્યાપારની ક્રિયા કરવામાં કુશળ એવા

પાંચ હજાર મુનિમો, સમુદ્રમાં વ્યાપાર કરવાના સાધનભૂત પાંચસો વહાણો, અતિ અદ્દભુત રાજમંદિરને પણ જીતે એવા દેવવિમાનનો ભ્રમ કરાવનારા સાત ભૂમિવાળા આઠ મહેલો, આઠ પત્નીઓ, પ્રત્યેક પત્નીની નિશ્રાએ એકેકે ગોકુળ એટલે આઠ ગોકુળ, (એક એક ગોકુળમાં દશ-દશ હજાર ગાયો) આટલાના તે સ્વામી હતા.

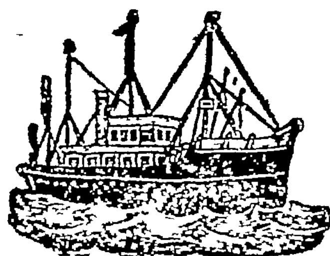
તદુપરાંત ધન્યકુમારે ભંડારમાં, વ્યાપારમાં; વ્યાજમાં વસ્ત્રોમાં, આભરણોમાં અને ઘરના રાચ-રચીલામાં એ રીતે પ્રત્યેકમાં છપ્પન છપ્પન સુવર્ણ કોટિ દ્રવ્ય સ્થાપેલું હતું.

આઠે પત્નીઓની નિશ્રાએ એકેક કરોડની કિંમતનું સુવર્ણ હતું, તે પ્રમાણે આઠે પત્ની પાસે આઠ કરોડનું સોનું હતું. વળી ધાન્યના કોઠારો હજારો હતા, તેમાંથી અનેક ગામોમાં દીન, હીન, દુઃખિત જનોના ઉદ્ધાર માટે દાનશાળાઓ ચાલતી હતી. વળી મનમાં ચિંતવેલા ભોગ-સંભોગાદિકને, ઇંદ્રિયના સુખોને, યશકીર્તિને તથા ઐહિક સર્વ ઇચ્છિત સુખોને આપવાના સ્વભાવવાળો ચિંતામણિ રત્ન જેવો મણિ જે ગંગાદેવીએ તેમના બ્રહ્મચર્યથી વશ થઇને આપેલ હતો તે તેમની પાસે હતો.

બીજી પણ અમૂલ્ય વિવિધ ગુણો તથા સ્વભાવવાળી રત્નૌષધિ વગેરે સંખ્યાબંધ વસ્તુઓ તેમની પાસે હતી. દેશ-દેશાંતરમાંથી આવેલ રાજાઓને પણ દુર્લભ એવા અનેક મણિ રસાયણાદિક ગણત્રી વગરના તેમની પાસે હતા વળી

પ્રતિમાસે અને પ્રતિવર્ષે સાર્થવાહ, મોટા શ્રેષ્ઠીઓ અને રાજાદિકો સ્વદેશ પરદેશમાંથી આણેલી વસ્તુઓ કે જે શોધવા જતા પણ મળે નહિ તેવી વસ્તુઓ હર્ષપૂર્વક લાવીને ધન્ય કુમારને ભેટ આપતા હતા તેમજ તેમના પર અતિ સ્નેહ ધરાવનાર સ્વજન તથા મિત્રાદિકો પાસે પણ પુષ્કળ સંપદા હતી. અતિ ઉત્કૃષ્ટ પુન્યોદયનું આ પ્રત્યક્ષ લક્ષણ હતું.

આવી મહાઋદ્ધિના વિસ્તારવાળા અધિક સત્ત્વવંત ધન્યકુમાર તે સર્વને તૃણતુલ્ય ગણીને વ્રત ગ્રહણ કરવાને ઉદ્યત થઇ ગયા; કારણકે, 'સત્ત્વવંત પ્રાણીઓ ઉત્તમ અર્થ સાધવામાં ઢીલ કરતા નથી.'

૧૯ : ધન્ના-શાલિભદ્રજી ભગવંતના ચરણોમાં :

આ રીતે પ્રવ્રજ્યાને સ્વીકારવા ઉજમાળ બનેલા સત્ત્વશાલી ધન્યકુમારે રત્નત્રયીના અર્થની નિર્વિઘ્ન સાધના માટે સર્વ તીર્થોમાં અટ્ઠાઈ મહોત્સવ કરાવ્યો. સાતે ક્ષેત્રમાં ઘણું ધન વાપર્યું. કેટલુંક ધન દીન-હીનના ઉદ્ધારમાં વાપર્યું, કેટલુંક ધન ઉદારભાવથી સ્વજનાદિકને આપ્યું, અને હમેશાં સેવા કરનારાઓને જીવિતપર્યંત આજીવિકા ચાલે તેટલું ધન આપ્યું કે જેથી તેમને કોઈની સેવા કરવાનું રહે નહિ. કેટલુંક ધન અખંડ યશની પ્રાપ્તિ માટે શાસનની ઉન્નતિમાં આપ્યું, કેટલુંક ધન યાચકોને આપ્યું, કેટલુંક ધન જ્ઞાતિજનોના પોષણ માટે વાપર્યું, કેટલુંક ધન રાજાને ભેટ કરીને અવસરોચિત પ્રવૃત્તિ દેખાડવા તથા પ્રમાદી પુરૂષોને જાગૃત કરવા માટે વાપર્યું. આ પ્રમાણે ઉદારદિલ ધન્યકુમારે ઘણું ધન ધર્મના, તેમજ યશના કાર્યોમાં વાપર્યું તથા આપ્યું. બાકીના ધનની યથાયોગ્ય રીતે વ્યવસ્થા કરીને ધન્યકુમાર નિશ્ચિંત થયા.

સુભદ્રાએ પણ પોતાનો આશય માતા પાસે જણાવ્યો. તે વખતે માતાએ કહ્યું; ' પુત્રી ! હજુ તો પુત્રના વિયોગની વાર્તાથી બળતા અંતઃકરણવાળી હું થઈ છું, તેવામાં તું પણ

વ્રત ગ્રહણ કરવામાં તત્પર થઇ ? આ પ્રમાણે ક્ષત ઉપર ક્ષારની જેમ તું દુઃખ કેમ આપે છે ? તમે બંને જશો, પછી મારે કોનું આલંબન ? કોની સહાય ? કોનો આધાર ? તને પણ સહસા આ શું થઈ ગયું ?'

જવાબમાં સુભદ્રાએ કહ્યું; 'માતા ! અમે આઠે બહેનોએ નિર્ધાર કર્યો છે કે પતિની સાથે અવશ્ય સંયમ ગ્રહણ કરવું. આ જગતની સ્થિતિ પલટાઇ જાય તો પણ અમે આ પ્રતિજ્ઞા મૂકવાના નથી. જે અમને સંયમ ગ્રહણ કરવામાં વારશે તેને અમે અમારા શત્રુતુલ્ય ગણીશું. કદાપિ અમારા સ્વામી વિલંબ કરશે, તોપણ અમે વિલંબ કરીશું નહિ. વળી સંયમમાં એકતાન થયેલા મારા ભાઇને પણ તમારે રોકવો નહિ.'

આ પ્રમાણે કહી સુભદ્રા પોતાનાં ઘેર ગઇ.

ભદ્રામાતા આ બાજુ ધન્યકુમારને મળવા તેમના આવાસે આવ્યા. ત્યાં આવીને કહેવા લાગ્યા; 'ભદ્ર ! પુત્ર તો દુઃખ દેવાને તૈયાર થયો છે, તેટલામાં તમે પણ દાઝયા ઉપર ડામની જેમ ઘર ત્યજવાને તૈયાર થયા છો ? પરંતુ મારી ચિંતા કોઇ કરતા જ નથી ? આ વૃદ્ધા શું કરશે ? કોનાં ઘેર રહેશે ? નિર્દોષ અને નિરપરાધી એવી આ બત્રીશ મારા પુત્રની અને આઠ તમારી કુળવંતી સ્ત્રીઓને કોણ પાળશે ?' આ પ્રમાણે પોતાના સાસુ ભદ્રાના અશ્રુપૂર્ણ ગદ્‌ગદ્ વચનોને સાંભળીને ધન્યકુમાર બોલ્યા; 'આ જગતમાં કોણ કોની પાલના કરે છે ? પોતાનું સ્વકૃત પુન્યજ પરિપાલના કરે છે,

બીજાએ કરેલી પ્રતિપાલના તો ઔપચારિક છે. સર્વે સંસારી જીવો સ્વાર્થવડે જ સ્નેહ રાખે છે, પરંતુ પરમાર્થની અપેક્ષા-વાળા તો એક સાધુ જ હોય છે, તે વિના બીજા કોઈ હોતા નથી. '

' તમે તમારા સ્વાર્થની પૂર્તિ માટે પુત્રને વ્રત ગ્રહણ કરવામાં અંતરાય કરવાની ઇચ્છા કરો છો; પરંતુ મારો પુત્ર અવિરતિના બળથી વિષયો તથા કષાયોને સેવીને ચારે ગતિમાં પરિભ્રમણ કરશે, અને નરકાદિકમાં અતિ દારૂણ કર્મના વિપાકો ભોગવીને દુઃખ પામશે તે ચિંતા તો કરતા જ નથી!' માતા-પુત્રનો સંબંધ તે એક ભવને આશ્રયીને છે, અને તેના વિપાક તો અનેક ભવમાં અસંખ્ય કાળ સુધી પીડા કરે છે. આ સંસારમાં આટલા કાળ સુધી પરસ્પર વિરૂદ્ધ ભાવ-વાળા ઘણા સંબંધો થયા, ઘણા વિષયો ભોગવ્યા, તેને તથા તમને ઘણો હર્ષ ઉત્પન્ન થયો, પરંતુ તેના વિપાક ભોગવવાના સમયે તમે તેનો ઉદ્ધાર કરવાને જરાપણ શક્તિ-વંત થવાના નથી તેમજ તે તમારો ઉદ્ધાર કરવાને સમર્થ થશે નહિ.

આ સંસારમાં અતિ વલ્લભ પુત્રને પણ તમે સ્વહસ્તેજ અનંતીવાર મારેલ હોય છે. તેણે તમને પણ મારેલ હોય છે; તેથી આ ભવના સ્નેહવડે વિયોગનો ખેદ શા માટે કરવો? આવો દુઃખદાયી સ્નેહસંબંધ તો અનંતીવાર થયો છે, પરંતુ આવો જિનેશ્વરદેવના ચરણકમળના આશ્રયે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા માટે તમારો આદેશ માગવાનો પ્રસંગ તેને કોઇ વખત

પ્રાપ્ત થયો નથી. તે તમારા ભાગ્યયોગે હમણાં જ પ્રાપ્ત થયો છે. માટે તે સંયોગને સફળ કેમ કરતા નથી? આ પ્રમાણે શા માટે વિચારતા નથી કે, ' મારો પુત્ર અરિહંતની પર્ષદામાં સુર, અસુર અને રાજાઓના સમૂહથી વંદન કરાતો ચતુર્વિધ સંઘની સાક્ષીએ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, અહો! હું તો દ્રમકની પેઠે કાંઈ ત્યજતી નથી, પરંતુ મારો પુત્ર સર્વ ત્યજીને પરમ અભયદાન દેનારા શ્રી વીરભગવંતના સ્વહસ્તે દીક્ષા લે છે, તેમનો શિષ્ય થાય છે, તેને શું ભય છે? તે તો સંસારસાગરને શિઘ્ર તરશે, માટે તેમાં શું અશુભ થાય છે કે તમે દુઃખી થઇને ખેદ પામો છો?

શ્રી જિનેશ્વરદેવના ધર્મને જાણનારા હોવા છતાં આવા અશુદ્ધ વચનો તમારા મુખમાંથી કેમ નીકળે છે? તેના વિવાહાદિ મહોત્સવો તો અનંતવાર તમે કર્યા, તો પણ તૃપ્તિ થઈ નહિ, પરંતુ આ ભવમાં તમને બંનેને પરમ સુખના હેતુભૂત ચારિત્રોત્સવ કેમ કરતાં નથી? સંસારમાં જે સંબંધો ધર્મની આરાધનામાં સહાય કરનારા થાય તે જ સંબંધો સફળ છે, બીજા સંબંધો તો વિડંબનારૂપ છે. તેથી ઘેર જઇને ચિત્તની પ્રસન્નતાથી પુત્રના દીક્ષા ગ્રહણ કરવાના શુભ મનોરથની પૂર્તિ કરો, કે જેથી તમારો સંસાર પણ અલ્પ થાય. મેં તો ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાનો નિર્ધાર જ કર્યો છે, ને તે જગતની સ્થિતિ પલટાઇ જાય, તોપણ તેને કોઈ અન્યથા કરવાને સમર્થ નથી. સંસારના પાસમાં નાંખવાના ગુણવાળા તમારા સ્નેહગર્ભિત દીન વચનોને સાંભળી હું ચળાયમાન

થાઉં તેમ નથી. સંસારના સ્વાર્થમાં એકનિષ્ઠ થયેલાઓ વિવિધ રચનાવડે વિલાપ કરે છે, પરંતુ હું તેવો મૂર્ખ નથી કે ધતુરો વાવવા માટે કલ્પવૃક્ષને છેદી નાંખું ?'

'તમારા મોહગર્ભિત સ્નેહવચનો પરમ આનંદ આપનારા થતા હતા, તે દિવસો હવે ગયા છે, હવે તો શ્રી વીરભગવંતનું ચરણ એજ શરણ છે, હવે સ્વપ્નમાં પણ બીજા વિકલ્પો આવવાના નથી; તેથી હવે તાકીદે ઘેર જાઓ. અને પુત્રને સંયમ ગ્રહણ કરવામાં વિઘ્ન કરનારા ન થતા તેને સહાયક બનો.'

આ રીતના સત્વ તથા વિવેકયુક્ત ધન્યકુમારના નિર્મળ વચનોને સાંભળીને મોહના કારણે તદ્દન નિરાશ થઈ ભદ્રામાતા પોતાના ઘેર આવ્યા.

ધન્યકુમાર હર્ષના સમૂહથી ભરેલા હૃદયવડે મોટા આડંબર સાથે વ્રત ગ્રહણ કરવા માટે ચાલ્યા. તે સમયે જેવી રીતે લક્ષ્મી પુન્યને, ગ્રહો સૂર્યને અને સિદ્ધિઓ સત્વને અનુસરે છે, તે રીતે તેમની સર્વે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ પણ પોતપોતાની વિભૂતિ સાથે સુખાસનમાં બેસીને ધન્યકુમારને અનુસરી તેમની સાથે દીક્ષા લેવા ચાલ્યા.

આ હકીકતને અચાનક સાંભળીને આનંદપૂર્વક વિસ્મિત થયેલા અભયકુમારાદિ સર્વે માથું ધૂણાવતાં ધન્યકુમારની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તે સમયે અભયકુમાર અને બીજા બુદ્ધિશાલી સભાસદો શ્રેણિક મહારાજાને કહેવા લાગ્યા; 'વ્રત લેવાને માટે જેમણે ઉદ્યમ કર્યો છે, એવા ધન્યકુમારને

હવે આપ નિવારતા નહિ! આપે તેમને દીક્ષા લેવામાં સહાય કરવી તે યોગ્ય છે '

મહારાજા શ્રેણિકે પોતાની પુત્રીની સ્થિતિ જાણવા માટે પૂછયું કે, ' સોમશ્રી પ્રમુખ તેમની આઠ સ્ત્રીઓની શી ગતિ થશે ? '

અભયકુમારે કહ્યું; ' તે બધી પણ ધન્યકુમારને અનુસરશે ' તે સાંભળીને શ્રેણિક રાજા વિસ્મયપૂર્વક બોલ્યા, ' આ સંબંધને ધન્ય છે, તેઓનો સંબંધ સફળ છે. જે સ્ત્રીઓનો સમૂહ મોક્ષમાર્ગમાં વિઘ્ન કરનાર થાય છે, તે જ તેને આ રીતે સહાય કરનાર થયો એ જ મોટું આશ્ચર્ય છે ! '

ધન્યકુમારે મોટી વિભૂતિ સહિત અસ્ખલિત રીતે દીન-હીનજનોને દાન દીધું પછી સિંહની માફક ઉત્સાહ સહિત ઇંદ્રિયના સમૂહને વશ કરીને પ્રિયાઓ સહિત તેઓ નીકળ્યા.

માર્ગમાં સર્વે પૌરજનો આવું સાહસ તથા દુષ્કર કાર્ય કરતા તે ધન્નાજીને દેખીને વિસ્મય તથા હર્ષથી પૂરાયલા મનવાળા થઇને તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા; ' અહો ! કેવો અદ્ભુત વૈરાગ્ય રંગ ! અહો કેવું અદ્ભુત સત્વ ! અહો કેવી અનુપમ બુદ્ધિ ! અહો કેવી તેજસ્વિતા ! ખરેખર તેઓએ પોતાનું ધન્ય નામ સફલ કર્યું ! તેમણે પોતાના જન્મને સાર્થક કર્યો ! યુવાવસ્થામાં પણ વ્રત લેવાની તેમની શક્તિને ધન્ય છે, આ પતિ-પત્નીનાં સંયોગને ધન્ય છે. નિર્વિઘ્નકારી એવા તેમના ધર્મના ઉદયને ધન્ય છે, તેમના પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના ઉદયને ધન્ય છે, લોકોત્તર અને ઉપમા ન આપી

શકાય તેવા એમના ભાગ્યને પણ ધન્ય છે કે, જગન્નાથ શ્રી વીરભગવંતના હાથે તેઓ દીક્ષા ગ્રહણ કરશે તેમના જીવિતને પણ ધન્ય છે, આપણા આજના દિવસને અને આપણા જન્મને પણ ધન્ય છે કે ધર્મમૂર્તિ એવા ધન્યકુમારના આપણને દર્શન થશે તેવા મહાન પુરૂષોનાં નામ ગ્રહણથી પણ પાપનો નાશ થાય છે.'

ઉપરોક્ત સ્તુતિ કરતા હજારો પૌરજનો તેમને નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. પૌરજનોથી કરાતી તેવી પ્રશંસા સાંભળતા ધન્યકુમાર ગુણશીલ વનમાં આવ્યા. પૌરજનનાં તથા ઘરનાં માણસોનાં મુખેથી તે વૃત્તાંત સાંભળીને લીલાશાળી શાલિભદ્ર પણ સંવેગથી વ્રત લેવામાં ઉત્સુક થયા; પછી માતાની પાસે જઈને યુક્તિપૂર્વક માતાને સમજાવ્યા. માતા ભદ્રા પ્રત્યુત્તર દેવાને શક્તિવંત થયા નહિ પૂર્વે ધન્યકુમારનાં વચનની યુક્તિથી તેમનો આગ્રહ ઢીલો પડ્યો હતો. એટલે શાલિભદ્રનો વ્રત ગ્રહણ કરવાનો નિશ્ચળ અભિપ્રાય જાણીને ભદ્રા બોલ્યા, 'વત્સ! તારો તથા ધન્યકુમારનો વૈરાગ્ય પરિપકવ થયો છે, અને તમે દીક્ષા ગ્રહણ કરવા કૃતનિશ્ચયી થયા છો, તો તમને હવે અમે કઈ રીતે રોકીએ? તમે તમારા કાર્યમાં સફલ બનો! એ જ અમારા આશિર્વાદ છે.' આ પ્રમાણે બોધ પામેલા માતાની આજ્ઞા મેળવીને તરત જ સર્વ સ્ત્રીઓને ત્યજી દઈ વિષમિશ્રિત અન્નની જેમ શેષ ભોગોપભોગને પણ ત્યજી દઈ વ્રત ગ્રહણના ઉદ્યમમાં શાલિભદ્ર તૈયાર થઈ ગયા.

તે સમયે શ્રેણિક મહારાજાએ તથા ગોભદ્રદેવે તેમની

દીક્ષા નિમિત્તે અપૂર્વ મહોત્સવ કર્યો એ રીતે શાલિભદ્ર પણ જિનેશ્વર શ્રી મહાવીર ભગવંતની પાસે આવ્યા. તે બંને સમવસરણ પાસે આવી પાંચે અભિગમ સાચવી મહાવીર ભગવંતને નમીને બોલ્યા; ' હે ભગવંત ! જન્મ, જરા ને મૃત્યુથી આ સંસાર સળગી રહ્યો છે, જેવી રીતે કોઈ ગૃહસ્થ ઘરમાં આગ લાગે ત્યારે જે વસ્તુ (હિરણ્ય–રત્નાદિ) ઓછા ઓછા ભારવાળી અને બહુ મૂલ્યવાળી હોય તે લઇને એકાંતમાં ચાલ્યો જાય છે, પછી તે જ વસ્તુ લોકમાં તેના હિત માટે, સુખ માટે અને સામર્થ્ય માટે ભવિષ્યકાળમાં થાય છે, તેવી રીતે અમે પણ અદ્વિતીય એવા ઇષ્ટ, કાંત, મનોજ્ઞ અને મનને પ્રિય તેવા મારા આત્મરૂપ ભાંડને સંસાર અગ્નિમાંથી બહાર કાઢી લીધો છે–બળતામાંથી બહાર લાવ્યા છીએ ! આપ અમારા આત્માના શરણુ બની અમને દીક્ષા આપો, (પ્રત્યુપેક્ષણાદિ શીખવીને) આપ જ તે આત્માને ઉત્તમ કરો, (સૂત્રાર્થાદિ ગ્રહણ કરાવીને) આપ જ તેને–આત્માને ભણાવો, અને આપ જ આચાર, ગોચરી, વિનય, કર્મક્ષયાદિરૂપ ફળવાળું ચારિત્ર, પિંડવિશુદ્ધયાદિ તેમજ સંયમયાત્રા તેને તેને શિખવો અને તે માટે જ આહાર વગેરેની વિધિપૂર્વક સંયમમાં પ્રેરણા આપો. '

આ પ્રમાણે સિદ્ધાંતમાં પ્રસિદ્ધ વિજ્ઞપ્તિ તેમણે ભગવંતને કરી. તે વખતે શ્રી વીરભગવંતે તેમને કહ્યું; ' જેવી રીતે આત્મહિત થાય તેમ કરો, તેમાં કોઇનો પ્રતિબંધ ગણશો નહિ ' શ્રી વીરભગવંતની આજ્ઞા મળવાથી તે બંને ઈશાન

ખૂણામાં અશોકવૃક્ષની નીચે ગયા, અને ત્યાં જઇને તેમણે પોતાની મેળે જ આભરણો ઉતારી નાખ્યા. અને કુળવૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ તેને ધવળ વસ્ત્રમાં ગ્રહણ કરી લીધા.

પછી તે કુલવૃદ્ધાઓએ કહ્યું; 'હે વત્સો ! તમે ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા છો. આ વ્રત પાળવું અતિ દુષ્કર છે, ગંગાના પ્રવાહની સન્મુખ જવા જેવું છે, તલવારની ધાર ઉપર ચાલવા જેવું છે, લોઢાના ચણા ચાવવા જેવું છે, ભાલાના અગ્રભાગથી ખરજ ખંજવાળવા જેવું છે, તેથી હે ભદ્રો ! તમે સ્વાર્થ સાધવામાં બિલકુલ પ્રમાદ કરશો નહિ.'

આ પ્રમાણે કહીને અશ્રુ સારતી તે વૃદ્ધાઓ એકાંતમાં ચાલી ગઈ પછી તે બંને ધન્યકુમાર તથા શાલિભદ્રે પોતપોતાના મસ્તકનો સ્વયં પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો; શ્રેણિક તથા અભયકુમાર વગેરેએ તેમને મુનિવેશ આપ્યો તે વેશ પહેરીને તે બંને શ્રી વીરભગવંતની પાસે આવ્યા. ને ત્યારબાદ મહાવીર પરમાત્માએ તે બંનેને મહાવ્રત ઉચ્ચરાવી દીક્ષા આપી.

સુભદ્રાદિ આઠેને પણ શ્રી મહાવીર ભગવંતે દીક્ષા આપીને આર્યા ચંદનબાળા મહત્તરા પાસે મોકલી; ત્યાં તેઓ ગ્રહણ અને આસેવના-એ બંને પ્રકારની શિક્ષા વગેરે શીખવા લાગ્યા ધન્ના અને શાલિભદ્ર મહર્ષિ પાંચ મહાવ્રતોને વિધિપૂર્વક ગ્રહણ કરીને દેવેંદ્ર તથા નરેંદ્રોથી પ્રશંસા કરતા મહામુનિ થયા. શ્રી વીરભગવંતે સુવિહિત સ્થવિર પાસે તે બંનેને મોકલ્યા. પછી શ્રેણિક, અભયકુમાર વગેરે શ્રી જિને-

શ્વરદેવને નમીને તથા સર્વ સાધુઓને વંદન કરીને તે બંને મુનિની પ્રશંસા કરતા સ્વસ્થાને ગયા.

ધન્યકુમાર તથા શાલિભદ્ર બંને મહર્ષિઓ સ્થવિરોની પાસે ગ્રહણ ને આસેવના શિક્ષા અપ્રમત્ત ભાવથી શિખ્યા અને સ્થવિર ભગવંતોની સાથે ઘણો સમય સુધી પૃથ્વી ઉપર વિચર્યા જ્ઞપરિજ્ઞાથી માંડીને સંપૂર્ણ અગ્યારે અંગો તેઓ ભણ્યા, અને તેના સૂત્રાર્થોના અધ્યયનમાં લીન થઇને ગીતાર્થ થયા. પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવડે તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરીને થોડા જ સમયમાં તેઓ મુનિપુંગવ થયા. અપ્રમત્ત ભાવથી ઇચ્છારોધ કરીને એક, બે, ત્રણ, ચાર યાવત્ માસક્ષપણાદિ વિવિધ તપસ્યાઓ કરીને એ બંને મહર્ષિઓ બાર વરસ સુધી સ્થવિર ભગવંતોની સાથે વિવિધ દેશોમાં વિહાર કરી શ્રી વીર ભગવંતની પાસે આવ્યા.

શ્રી વીર પરમાત્મા પણ ભૂમિપીઠને પવિત્ર કરતાં ફરીને રાજગૃહીમાં પધાર્યા, દેવોએ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્યાદિકની રચના કરી તે દિવસે તે બંને મહર્ષિઓને માસખમણનું પારણું હતું. પરંતુ અહંકાર રહિત તથા ખાવાની લોલુપતા વગરના તેઓ ગોચરી જવાની અનુજ્ઞા લેવા માટે શ્રી વીરભગવંતની પાસે આવ્યા અને વિનયપૂર્વક તેમણે પ્રણામ કર્યા.

તે સમયે વીરભગવંતે શાલિભદ્ર તરફ જોઇને કહ્યું; 'વત્સ! આજે તને તારી માતા પારણું કરાવશે' આ પ્રમાણે વીરભગવંતના શ્રીમુખેથી સાંભળીને તેમની અનુજ્ઞા લઈ ધન્ય અને શાલિભદ્ર મહર્ષિ રાજગૃહીમાં આવ્યા. શ્રી વીરભગ–

વંતના વચન પ્રત્યેની શ્રદ્ધાથી તેઓ ફરતા ફરતા ભદ્રાના આવાસે ગયા અને તે બંનેએ ધર્મલાભરૂપ આશીર્વાદ આપ્યો. પરંતુ પોતપોતાની પ્રવૃત્તિઓમાં વ્યગ્ર હોવાથી ભદ્રાનો સમગ્ર પરિવાર તે અવસરે આ બંને મહર્ષિઓની સામે પણ જોઇ શક્યો નહિ. ત્યાં કોઈ બોલ્યું નહિ, તેમ આદર પણ આપ્યો નહિ, બંને મહર્ષિઓ આંગણામાં ઉભા રહ્યા, એક પગલું પણ આગળ વધ્યા નહિ, માત્ર સર્વાર્થની સિદ્ધિ કરનાર મૌન ધારણ કરીને ઉભા રહ્યા.

આ બાજુ પુત્ર તથા જમાઈ મુનિના વંદન કરવાની ભાવનામાં તથા ઉત્સાહમાં વ્યગ્ર ભદ્રામાતા વિચાર કરે છે; 'અહો! હજુ પણ મારા ભાગ્ય જાગતા છે, કે જેથી મારો પુત્ર અને જમાઇ બંને આજે શ્રી વીરભગવંતની સાથે અહિં આવેલા છે; તેથી ત્યાં જઇને તેમને નમસ્કાર કરીને અતિ ભક્તિ-પૂર્વક આમંત્રણ કરૂં અને જો તેઓ પધારે તો આનંદથી ભાતપાણી દ્વારા લાભ લઉં. પૂર્વે સંસારી અવસ્થામાં જે વિવિધ રસ દ્રવ્યના સંયોગવડે નિષ્પન્ન કરેલી રસોઇવડે તેઓનું જે પોષણ કરેલ છે, તે તો ઐહિક મનોરથની સિદ્ધિ કરનાર, સંસારપરિભ્રમણના એક ફળરૂપ હતું, હમણાં તો જે ભક્તિ-વડે અન્ન-પાનદ્વારા તેઓનું પોષણ થશે, તે ઉભયલોકમાં સુખાવહ અને અંતે મુક્તિપદને આપનાર થશે '

આ પ્રમાણે વિચારતા ભદ્રામાતાની ચક્ષુઓ હર્ષના અશ્રુથી પૂરાઇ જવાથી તેણે તેમને દેખ્યા નહિ. તપશ્ચર્યાથી તે મહામુનિઓનું રૂપ પરાવર્તન થઈ ગયેલ હોવાથી શાલિ-

ભદ્ર દૃષ્ટિપથમાં આવ્યા છતાં તેમની સ્ત્રીઓએ પણ તેમને ઓળખ્યા નહિ. વીરભગવંતના વચનની સત્યતા કરવા માટે ક્ષણભર ત્યાં ઉભા રહીને, વ્રતનો આચાર પાળવામાં તત્પર તે બંને મહર્ષિઓ ત્યાંથી પાછા નીકળ્યા, પણ વિકારરહિત-પણે સ્વઆકારને તેઓએ ઓળખાવ્યો કે બતાવ્યો નહિ.

શ્રી વીરપ્રભુના વચનમાં દ્રઢ વિશ્વાસ હોવાથી અન્ય સ્થાનને નહિ ઇચ્છતા તે બંને સમતા ભાવ સહિત ગોચરીની ચર્યાથી પાછા ફર્યા. પોતાના સ્થાને પાછા આવતા તેમને માર્ગમાં એક ભરવાડણ સામી આવતી મળી ઇર્યાસમિતિ-વાળા તે મુનિઓને દેખીને તે અતિશય હર્ષિત થઈ, પરમ પ્રમોદ પામી, તેના હૃદયમાં અત્યંત હર્ષોલ્લાસ થયો. તેણે ભક્તિવડે મુનિઓને પ્રણામ કરીને પ્રીતિયુક્ત મનથી પોતાના ભાંડમાં રહેલ દહીં વહોરાવવાની વિનંતિ કરતા કહ્યું; ' હે સ્વામિન્ ! આ શુદ્ધ દહીં લેવા માટે આપ પાત્ર પ્રસારો અને મારો નિસ્તાર કરો. '

આ પ્રમાણે તેનો અત્યાદર દેખીને તે બંને વિચારવા લાગ્યા; ' વીરભગવંતે તો માતા પારણું કરાવનાર થશે, તેમ કહેલું છે. પરંતુ બીજાનું ન વહોરવું તેમ કહેલ નથી. વળી વિચિત્ર આશયયુક્ત જિનેશ્વરદેવની વાણી હોય છે, આપણે છદ્મસ્થ તેનો ભાવ શું જાણીએ ? શ્રી વીરપ્રભુના ચરણે જઇને એ વિષે આપણે પ્રશ્ન પૂછીશું, પરંતુ આ અતિભક્તિના ઉલ્લા-લ્લાસથી દેવાને ઉદ્યત થઇ છે, તો તેના ભાવનું ખંડન કેવી રીતે કરવું ? પ્રભુ પાસે જઇને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે કરીશું.'

આ પ્રમાણે વિચારીને પાત્ર પ્રસારી તેઓએ તેમાં દહીં વહોર્યું. ને ભરવાડણે પણ અત્યંત હર્ષથી તે વહોરાવ્યું અને વંદના કરીને તે ચાલી ગઈ; પછી તે બંને સ્વસ્થાનકે આવ્યા. શ્રી વીરભગવંતની પાસે આવીને ગોચરી આલોવી, ઉત્પન્ન થયેલા સંશયરૂપ શલ્યને દૂર કરવા શાલિભદ્ર મુનિએ પ્રભુને નમીને પૂછયું;

'પ્રભુ! અમે જ્યારે ગોચરી લેવા જતા હતા, ત્યારે આપે કહ્યું હતું કે, 'આજે તારી માતા પારણું કરાવશે.' તે કથનનું હાર્દ અમે મંદબુદ્ધિપણાથી જાણ્યુ નથી. અમને આહાર સામગ્રી માતાના ઘેરથી મળી નથી. પરંતુ એક આભીરી પાસેથી મળી છે, તેથી અમને શંકા થઈ છે, માટે અમારા તે શંકારૂપ શલ્યનું આપ નિવારણ કરો.'

તે સાંભળીને જગન્નાથે ફરમાવ્યું; 'હે શાલિભદ્રમુનિ! જેણે તને દહીંથી પ્રતિલાભિત કર્યા, તે તારી પૂર્વ જન્મની માતાજ હતી '

આ પ્રમાણે શ્રી મહાવીર ભગવંતના શ્રી મુખેથી સાંભળીને ચિત્તમાં ચમત્કાર પામી ફરી શાલિભદ્રમહર્ષિએ પૂછયું;

'સ્વામિન્! તે કેવી રીતે ?'

તે સમયે શ્રી મહાવીર ભગવંતે શાલિભદ્રમુનિના પૂર્વ ભવનું સર્વ સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું અને કહ્યું કે, 'તે આભીરી તારી પૂર્વ ભવની માતા છે, આ તારો બીજો ભવ થયો છે.' આ રીતે જિનેશ્વરદેવે કહેલ પૂર્વ ભવનું સ્વરૂપ સાંભળીને

અજ્ઞાન અંધકાર દૂર થવાથી શાલિભદ્ર મુનિનો સંવેગરંગ દ્વિગુણિત થયો. પછી પ્રભુની આજ્ઞા લઇને ધન્યમુનિની સાથે તેમણે પારણું કર્યું.

ત્યારપછી ભવવિરક્ત શાલિભદ્ર મુનિ ભગવંતશ્રી મહાવીરદેવના મુખેથી સાંભળેલી પૂર્વભવની માતાને સંભારતા પોતાના મનમાં ચિંતવવા લાગ્યા. 'અહો! આ સંસારમાં મહા આશ્ચર્ય પમાડે તેવા વિચિત્ર પ્રકારના કર્મજન્ય અનુભવો થાય છે, જુઓ પૂર્વભવમાં સાર અને અસારના વિવેક રહિત, મારૂં ગ્રામ્યપણું ક્યાં? અને આ જન્મમાં ગુણસમૂહ વાળું, ગૌરવના મંદિરભૂત અને અવસરને ઉચિત શહેરીપણું ક્યા? પૂર્વભવમાં સકળ આપદાના નિવાસરૂપ હું પશુનો પણ દાસ હતો, ત્યારે આ ભવમાં હું રાજાને પણ કરિયાણાની જેમ માનનારો થયો. પૂર્વ ભવમાં જીર્ણ, ખંડિત, દંડિત અને શરીર ઢાંકવા માટે પણ અપૂર્ણ વસ્ત્ર હતું; ત્યારે આ જન્મમાં સવાલાખ મૂલ્યવાળી રત્નકંબળોના બે બે ખડો કરીને પ્રિયાઓને મેં આપ્યા હતા, અને તેઓએ તેના પગલુંછણા કરીને નિર્માલ્ય કુઇમાં નાખી દીધા હતા.' પૂર્વ જન્મમાં મારે રૂપાના પણ આભૂષણ નહોતા, ત્યારે આ જન્મમાં વિવિધ રત્નથી જડેલા સુવર્ણના આભૂષણો પણ પુષ્પમાળાની માફક હમેશાં નિર્માલ્યપણાની બુદ્ધિથી હું ફેંકી દેતો હતો. પૂર્વજન્મમાં રૂપાનાણું પણ મારા હસ્તમાં કદી સ્પર્શ્યું નહોતું, ત્યારે આ જન્મમાં સોનામહોરો અને રત્નાદિકના ઢગલાઓ પણ મારે કેટલા હતા? તેની તપાસ કરી નથી; અર્થાત્ તેના પારાવાર

ઢગલા હતા.' 'અહો! આ ભવનાટકની વિચિત્રતા! અહો! આ ભવનાટકમાં કર્મરાજાના આદેશથી મોહ આ સર્વ સંસારી જીવોને વિવિધ પ્રકારના વેષો લેવરાવીને નાચ કરાવે છે.'

'જિનેશ્વરદેવના આગમનું હાર્દ પામેલા પુરૂષ વગર કોઇ તેમાંથી બચી શકતો નથી, તેથી જગતમાત્રનો દ્રોહ કરનાર અને અતિ ઉત્કટ મલ્લ એવા મોહને મહા પ્રચંડ વીર્ય તથા ઉલ્લાસના બળથી જીતીને આજ સુધી નહિ પ્રાપ્ત કરેલી એવી જયપતાકા હું પ્રાપ્ત કરૂં, કારણ કે ઉદ્યમ કરતાં સર્વ સફળ થાય છે."

આ રીતે વિચાર કરીને મહાસત્વવંત એવા શાલિભદ્ર મહર્ષિ, ધન્ય મુનિની સાથે ભગવાન શ્રી મહાવીર પરમાત્માની પાસે આવ્યા અને તેમને નમીને તેઓએ આ વિનતિ કરી; "હે સ્વામિન્! અનાદિના શત્રુ એવા આ શરીરથી તપશ્ચર્યાદિ ક્રિયા બની શકતી નથી 'જીવ જીવવડે ઓળખાય છે' તે સર્વ ભગવંતને વિદિત છે, તેથી આ શરીરને ક્યાં સુધી પોષ્યા કરવું માટે જો આપની આજ્ઞા હોય તો આપની કૃપાવડે અંતિમ આરાધન કરીને જયપતાકાને અમે વરીએ.'

કરૂણાસાગર ભગવાન શ્રી મહાવીર ભગવંતે કહ્યું; 'જેમ આત્મહિત થાય તેમ કરો, તેમાં મારો પ્રતિબંધ નથી.' આ જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા મળવાથી અડતાલીશ મુનિવરો, અન્ય ગણધરો તથા ભગવાનશ્રી ગૌતમ ગણધરની સાથે તે બંને મુનિવરો વૈભારગિરિ ઉપર પધાર્યા. ત્યાં પર્વત ઉપર શુદ્ધ અને નિરવદ્ય શિલાપટ્ટને પ્રમાર્જીને આગમનની ઇર્યાપથિકી

આળોવી, શ્રી ગૌતમસ્વામીની પાસે વિધિપૂર્વક બત્રીશ દ્વારો-વડે આરાધન ક્રિયા કરી અને તે બંને મુનિઓએ હર્ષપૂર્વક પાદપોપગમન અનશન અંગીકાર કર્યું. અડતાળીશ મુનિઓ પણ પરિકર્મિત મતિવાળા, શુભ ધ્યાન પરાયણ, જીવિતવ્યની આશા અને મરણનો ભય મૂકી દીધો છે એવા તેઓ સમતામાં એકલીન ચિત્તવાળા અને સમાધિમાં મગ્ન એવા તે બંનેની પાસે રહ્યા.

આ બાજુ ભદ્રાએ પુત્ર અને જમાઈના આગમન ઉત્સવ નિમિત્તે ઘરમા સ્વસ્તિક, તોરણ, રત્નવલ્લી વગેરેની શોભા-વડે અદ્ભુત રચના તૈયાર કરાવી પછી ભદ્રાની સાથે શ્વેત નિર્મલ વસ્ત્રો પહેરીને ધવળતા સહિત ચંદ્રકળાના જેવી શાલિભદ્રની પત્નીઓ પણ શ્રી મહાવીર ભગવંતને નમવા જવાને ચાલી. તે સમયે અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ તથા ચતુરંગ પરિવાર સહિત વિમળ આશયવાળા શ્રેણિકરાજા પણ હર્ષ-પૂર્વક શ્રી મહાવીર ભગવંતને નમસ્કાર કરવા ચાલ્યા.

પંચાભિગમપૂર્વક ભક્તિના સમૂહથી ભરેલા અંગવાળા તે બધાયે ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરીને, ત્રણવાર પંચાંગ પ્રણિપાત-વડે નમસ્કાર કર્યા અને પોતપોતાના ઉચિત સ્થાને તેઓ બેઠા. પછી સર્વે લોકો પાપને હરણ કરનારી શ્રી મહાવીર ભગવાનની વાણી સાંભળવા લાગ્યા.

ભદ્રામાતા દેશના સાંભળતા આમતેમ સાધુસમૂહ તરફ જોવા લાગ્યા, પરંતુ તેઓની મધ્યમાં ધન્યમહર્ષિ તથા શાલિ-ભદ્ર મુનિને નહિ દેખીને તે ચિંતવવા લાગ્યા; ‘ ગુરુની આજ્ઞાથી

તેઓ કોઇ સ્થળે પઠન-પાઠન સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયામાં તત્પર થઇને અભ્યાસ કરતા હશે; કેમકે દેશના સમયે નિકટ સ્થળે સ્વાધ્યાયાદિ કરે તો દેશનાનો વ્યાઘાત થાય. દેશના સમાપ્ત થશે ત્યારે શ્રી મહાવીર ભગવંતને પૂછીને; જ્યાં તેઓ બેઠેલા હશે. ત્યાં જઈને હું તેમને વાંદીશ, અને આહાર માટે નિમંત્રણ કરીશ '

દેશના સંપૂર્ણ થઇ ત્યારે ભ૦ શ્રી મહાવીરદેવની પર્ષદા જમાઇ તથા પુત્રથી રહિત દેખીને ભદ્રાએ શ્રી મહાવીર ભગવંતને પૂછ્યું; ' પ્રભુ ! ધન્યમુનિ તથા શાલિભદ્ર મુનિ કેમ દેખાતા નથી ? '

શ્રી વીર પરમાત્માએ ફરમાવ્યુ; ' ભદ્રે ! આજે તેમને માસખમણનું પારણું હતું, તેથી અમારી આજ્ઞા મેળવીને તમારા આંગણે ગોચરી માટે તેઓ આવ્યા હતા, ત્યાં આહાર નહિ મળવાથી તમારા આવાસેથી પાછા વળ્યા. માર્ગમાં શાલિભદ્રની પૂર્વભવની માતા આભીરી ધન્યાએ અતિભક્તિથી તેમને દહીં વહોરાવ્યું. અહીં આવીને તે બંનેએ યથાવિધિ તે દહીંથી માસખમણનું પારણું કર્યું. પછી અમે કહેલ પૂર્વભવનું સ્વરૂપ સાંભળીને પુણ્યવાન શાલિભદ્ર વૈરાગ્ય-રંગથી રંગાયા અને ધન્યકુમારની સાથે અમારી આજ્ઞાથી આજે જ અર્ધા પહોર પહેલાં ગૌતમાદિ મુનિઓની સાથે વૈભારગિરિ ઉપર જઈને યથાવિધિ પાદપોપગમન અનશન તેઓએ અંગીકાર કર્યું છે. '

---

૨૦ : ધન્ના–શાલિભદ્રજી સર્વાર્થસિદ્ધમાં :

આ રીતે શ્રી વીરભગવંતના શ્રીમુખેથી સાંભળીને ભદ્રા, શાલિભદ્રની પત્નીઓ, શ્રેણિક મહારાજા અભયકુમાર વગેરે વજ્રઘાતની જેમ અવાચ્ય દુઃખથી સંતપ્ત થયા, અને વિદારાતા હૃદયપૂર્વક આક્રંદ કરતાં તેઓ વૈભારપર્વત પર ગયા.

ત્યાં સૂર્યના તાપથી તપેલા શીલાતળ ઉપર તે બંનેને સૂતેલા જોઇને મોહથી ભદ્રા ભૂમિપીઠ ઉપર પડી ગયા અને મૂર્છા પામ્યા. શીતવાતાદિના ઉપચારથી તેઓ સજ્જ થયા ત્યારે વહુઓ સાથે ભદ્રા દુઃખથી આર્ત્ત થઇને અન્યને પણ રોવરાવે તેવા મોટા સ્વરથી રોવા લાગ્યા. અને ઘણા દિવસથી કરેલા મનોરથો અપૂર્ણ રહેવાથી તેઓ આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યા.

' હા ! મેં પાપિણીએ પુન્યબળ ચાલ્યું જવાથી સામાન્ય ભિક્ષુકની ગણનામાં પણ આ બંનેને ન ગણ્યા; કારણ કે મારા ઘેરથી પ્રાયે કોઈ પણ ભિક્ષુક ભિક્ષા લીધા વગર ખાલી હાથે પાછો જતો નથી; પરંતુ મૂઢ બુદ્ધિવંત એવી મેં જંગમ કલ્પદ્રુમની જેવા ઘેર આવેલા પુત્ર તથા જમાઇ મુનિઓને પણ ઓળખ્યા નહિ. ' હંમેશાં યાચકોની જેમ સાધુઓ પણ ભિક્ષાને માટે મારા ઘેર આવે છે, તેઓને હું સન્માનપૂર્વક

આહારની નિમંત્રણા કરૂં છું, પછી તે સાધુઓ નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરે છે અને ધર્મલાભ આશિષ આપીને જાય છે; પણ નિર્ભાગીમાં શેખર તુલ્ય મૂર્ખ શિરોમણિ એવી મેં આ બંનેને મારે ઘેર આવ્યા છતાં કાંઈપણ આપ્યું નહિં. સાધુને દેવા યોગ્ય ઉચિત આહાર વિદ્યમાન હતો, છતાં પણ હા! હા! મેં દીધો નહિ, તેમ દેવરાવ્યો પણ નહિ!! જો સામાન્ય સાધુની બુદ્ધિથી પણ આહાર વહોરાવ્યો હોત તો 'અચિં-તિત પણ સ્થાને પડયું' તે ન્યાયથી બહુ સારૂં થાત. પરંતુ તેમ પણ બન્યું નહિ.'

'હા! મેં શું કર્યું હા! મારી બુદ્ધિ કયાં ગઇ? હા! સાધુદર્શનની મારી પ્રબળ ઉત્સુકતા કયાં ગઈ! હા! મારી અવસર ઉચિત ભાષા અને સુખ પ્રશ્નના આલાપની ચતુરાઈ કયાં ગઈ? કારણ કે મેં એ બંને સાધુઓને કાંઇ પૂછયું પણ નહિ. 'તમે કોના શિષ્યો? પહેલા કયા ગામમાં રહેતા હતા? તમને સંયમ ગ્રહણ કર્યાને કેટલા વર્ષ થયા છે? હાલ તમારા માતા, પિતા, ભાર્યા, બાંધવો છે કે નહિ? હાલ કયા ગામથી આવ્યા છો? તમારે મારા પુત્ર શાલિભદ્ર મુનિ તથા મારા જમાઈ ધન્ય મુનિનો પરિચય છે કે નહિ?' તે વગેરે કાંઇ પણ પૂછયું નહિ! જો આ પ્રમાણે મેં પ્રશ્ન કર્યા હોત તો બધું મને જાણવા મળત!'

'હા! હા! મારૂં વાક્કૌશલ્ય કયાં ગયું? હા! મેં પણ મિથ્યાત્વથી કરાયેલ જડ અંતઃકરણની જેમ ઘેર આવેલ સાધુઓને વંદના પણ ન કરી! કુળને ઉચિત વ્યવહાર પણ

હું ભૂલી ગઇ! જો કોઇ આંગણામાં એક ક્ષણ માત્ર પણ ઉભું રહે તો સેવક મને સૂચવે. પરંતુ આ બંનેના આગમન વખતે તેવી કાંઇપણ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ નહિ; કાંઈ ઉચિત કર્યું નહિં, કેવળ અનાદર કરીને હાથમાં આવેલ સુરમણિને ગુમાવ્યો.' હા! સર્વે કુળવધુઓની મતિ-કૌશલ્યતા કયાં ગઇ કે તેઓએ પોતાના પતિને પણ ઓળખ્યા નહિ! બહુ દિવસના પરિ-ચિત સેવકોએ પણ તેમને ઓળખ્યા નહિ!'

'અયાચિત વાંચ્છિત અર્થને આપનાર મુનિવરો વગર બોલાવ્યા ઘેર પધાર્યા, ઇહલોક પરલોકમાં ઇપ્સિત આપનાર, અતુલ પુન્યનો બંધ કરાવનાર, ઘણા દિવસથી મનોરથો વડે જેની ઇચ્છા કરાતી હતી તેઓ સ્વયમેવ સન્મુખ આવ્યા, પણ તેમને મેં બોલાવ્યા નહિ, વંદના પણ કરી નહિ, પડિ-લાભ્યા નહિ અને તેઓ પાછા ગયા.' ભાવિ કાળમાં મારા મનોરથો કે આશા પૂર્ણ થાય તેવો સંભવ પણ નથી, કારણ કે તે બંનેએ અનશન કર્યું છે, હવે તેમની શી આશા? પુત્ર તથા જમાઇનું સુખ હું ફરીથી કયારે દેખીશ? સર્વ સ્ત્રીઓની વચ્ચે નિર્ભાગીઓમાં શેખરભૂત હું થઈ!'

આ રીતે વિષાદના વિષથી મૂર્છિત થયેલ ભદ્રાને જોઇને શ્રેણિક તથા અભયકુમારે વચનામૃતવડે તેમને સિંચન કરીને સચેતન કર્યા. અભયકુમારે કહ્યું; 'ભદ્રામાતા! હવે આવો વિષાદ કરવો તે તમને યુક્ત નથી, કારણ કે તમે માનનીય છો, શાલિભદ્ર જેવા સાત્વિક શિરોમણી મહાપુરૂષના તમે માતા છો! તમે રત્નકુક્ષિ ધારણી છો! માતા તમારે શોક

કરવાનો ન હોય !' આ સંસારમાં અનેક સ્ત્રીઓ અનેક પુત્રોની માતા હોય છે, તે પુત્રમાં કેટલાક બહોંતેર કળામાં કુશળ થઈને ઘણી સ્ત્રીઓ સાથે પાણિગ્રહણ કરે છે. પૂર્વના પુન્યથી ધન ધાન્યાદિકથી સંપન્ન થઇને જાણે કે પૂર્વે કોઇવાર મેળવ્યા ન હોય તેવા કામભોગોમાં મૂર્છિત થાય છે. ભોગમાં રસિક થયેલા તેઓ ભોગ ભોગવે છે, એક ક્ષણ માત્ર પણ વિષયોને છોડતા નથી, પોતાના આયુષ્યના પર્યંત ભાગ સુધી ભોગો ભોગવીને પછી નરક–નિગોદાદિમાં ભટકે છે; અને જેઓ પુણ્યરહિત હોય છે, તેઓ જન્મથી જ નિર્ધન હોય છે, તેઓ વિષયભોગરૂપી આશાથી પિપાસિત થઇને અઢાર પાપસ્થાનકોને સેવે છે; પરંતુ પુન્ય વિના દ્રવ્યાદિ પામતા નથી; ને તેઓ બહુ પાપ ઉપાર્જીને નરક નિગોદાદિમાં ભટકે છે.'

'તમે તો રત્નને કુક્ષિમાં ધારણ કરનાર છો, વીર પુરૂષને જન્મ આપનારા છો, કારણ કે તમારો કુલદીપક તો પુન્યના એક નિધિરૂપ થયો છે. ચક્રવર્તી હોય તે પણ તમારા પુત્રની જેવા ભોગ ભોગવતા નથી, કારણ કે સુવર્ણ અને રત્નોને નિર્માલ્ય ગણીને કોઇએ ફેંકી દીધા હોય ત્યજી દીધા હોય તેવું કોઇ સ્થળે સંભળાતું નથી, તેવું બન્યું પણ નથી, તે તમારા પુત્રે નિઃશંકપણે કરેલું છે, તથા ઇચ્છિત ભોગ ભોગવ્યા છે, અવસર પામીને તૃણની માફક સત્વશીલ બનીને તે ભોગોને ત્યજી દીધા છે.' શ્રી વીર પરમાત્માની સેવામાં રહીને તમારા પુત્રે સુરેંદ્ર–નરેંદ્રાદિ કોડો આત્માઓથી પણ દુર્જય તથા જગતના લોકોને દુઃખ આપનાર મોહનરેંદ્રને એક

ક્ષણમાત્રમાં જીતી લીધો છે. આ સામર્થ્ય તમારા પુત્રનું જ છે, બીજાનું નથી.'

'વળી મોહનું ઉન્મૂલન કરીને સિંહની માફક મહાવ્રતોને તે પાળી, અશેષ કર્મમળને ઉન્મૂલન કરવા માટે આરાધના-રૂપ જયપતાકા તેમણે ગ્રહણ કરી છે: શ્રી ગૌતમસ્વામી જેવા ગણધર ભગવંતની સહાયથી અજરામર પદની તે પ્રાપ્તિ કરશે, હવે શા માટે દુઃખ તમે ધારણ કરો છો ?' જો તમારો પુત્ર સંસાર અરણ્યમાં પડ્યો હોત તો તેની ચિંતા કરવાની હતી, પણ એ મહાપુરૂષે તો સમસ્ત જન્મ–જરા–મરણ–રોગ–શોકાદિથી રહિત સચ્ચિદાનંદ સુખની સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી છે, પછી શા માટે દુઃખ ધારણ કરો છો ? તમારા પુત્રે તો શ્રી જિનેશ્વરદેવનું શાસન તથા તમારૂં કુળ બંનેને અજવાળ્યાં છે.

'વળી માતા ! તમારા જમાઈ નામથી ધન્ય, ઉપકારથી ધન્ય; સમ્યગ્ બુદ્ધિથી પણ ધન્ય, અનુપમ ધર્મ આચરણાથી પણ ધન્ય, દુર્જનતાના દોષથી દુષ્ટ એવા તેના બાંધવોએ અનેક વખત ઇર્ષ્યા કરી તો પણ પોતાના સૌજન્ય સ્વભાવથી સદ્‌ભાવપૂર્વક તેમની પ્રતિપાલના કરી તેથી પણ તેઓ ધન્ય થયા છે.' તે ધન્ય મુનિનાં ધૈર્યની કેટલી પ્રશંસા કરીએ ? જેણે ઉપદેશાદિ પુષ્ટ કારણ વગર પણ આઠે પત્નીઓને સમકાળે ત્યજી દીધી, સમસ્ત ઐહિક સુખસંદોહોને પૂરવામાં સમર્થ છતાં જડ એવા ચિંતામણિ રત્નને ત્યજી દઇને ચારિત્રરૂપ ચિંતામણી રત્નને એક લીલા માત્રમાં તેમણે ગ્રહણ કર્યું.

'વળી જેવી રીતે ગ્રહણ કર્યું તેવી જ રીતે પ્રતિક્ષણે વધતા પરિણામવડે તેમણે તેનું પરિપાલન કર્યું; અને નિઃશેષ કર્મસમૂહને હણવા માટે આરાધના રૂપ જયપતાકા તેમણે ગ્રહણ કરી; તેથી આ ધન્ય મુનિ ધન્ય પુરૂષોમાં પણ ધન્યતમ છે; જે આ મુનિનું નામ સ્મરે તે પણ ધન્ય છે, જે ક્ષણે એમનું સ્વરૂપ સ્મૃતિપથમાં આવે તે ક્ષણને પણ ધન્ય છે. તેથી માતા! ઉત્સાહને સ્થાને તમે વિષાદ કેમ કરો છો? વળી પૂર્વે અનેકવાર માતા પુત્રનો સબંધ થયો, પણ તે સંસારનો અંત કરાવનાર નહિ નીવડવાથી વ્યર્થ ગયો છે. સાચો તો આ ભવનોજ તમારો સબંધ છે કે તમારા ગર્ભમાં આવીને શાલિભદ્ર સુરનરેંદ્રાદિકથી સેવાતા મોહશત્રુનું ઉન્મૂલન કરીને નિર્ભય થયેલ છે, તેથી તમારે તો તેના ચારિત્રની અનુમોદનાપૂર્વક અને હર્ષ સહિત બહુમાનપૂર્વક વંદન-નમન સ્તવનાદિક કરવા કે જેથી તમારા શ્રેયની પણ સિદ્ધિ થાય.

આ રીતે વિસ્તારથી વિવેકપૂર્વક અભયકુમારે પોતાના વચનામૃતના સિંચનથી ભદ્રામાતાના વિષમ મોહના વિષને ઉતાર્યું; તેથી શોકને ઓછો કરીને ભદ્રા પણ શાંત તથા પ્રશાંત બન્યા મગધેશ્વર શ્રેણિક મહારાજ તથા અભયકુમાર અને વધૂઓ સહિત ભદ્રા ભાવથી તે બંને મુનિઓને વંદન કરીને તેઓના ગુણનું સ્મરણ કરતાં પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

તે બંને મહામુનિ એક માસ પર્યંત સંલેખના આરાધીને અંતે શુદ્ધ ઉપયોગમાં લીન ચિત્તવાળા થઇ સમાધિપૂર્વક કાળ કરી, અનુત્તર સુખથી ભરેલા સર્વાર્થસિદ્ધ નામના

પાંચમા અનુત્તર વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં દેવોનું તેત્રીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય છે. તેત્રીશ હજાર વર્ષે આહારની રુચિ થાય છે, તે સમયે અમૃતના ઉદ્ગારથી ક્ષુધા શાંત થઈ જાય છે, તેત્રીશ પખવાડીએ એક શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે છે. જો માત્ર સાત લવ જેટલું તેમનું આયુષ્ય અધિક હોત તો તેઓ મુક્તિમાં જાત, અથવા છટ્ઠ તપ વધારે કરી શકત તો પણ મુક્તિ પામત, કારણકે અનુત્તર વિમાન કરતાં વધારે સુખ મોક્ષ સિવાય કોઇ સ્થળે નથી.

ધન્યમુનિ અને શાલિભદ્રમુનિ ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મહાવિદેહમાં ભોગસુખથી સમૃદ્ધ ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થઇ, ભોગો ભોગવી, યથાઅવસરે સદ્ગુરુનો સંયોગ પ્રાપ્ત કરીને સંયમ ગ્રહણ કરીને, દુસ્તપ તપયુક્ત ક્રિયા કરી ઘનઘાતી કર્મોને ખપાવી કેવળજ્ઞાન પામશે પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરી અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધીને અંતે યોગ-સમાધિવડે નામ–ગોત્રાદિ ભવોપગ્રાહી અઘાતી કર્મો ખપા-વીને, પંચહ્રસ્વાક્ષર ઉચ્ચારના કાળમાન સુધી જ માત્ર અયો-ગીપણું પામી, અસ્પૃશદ્ ગતિવડે એકજ સમયે લોકાંતના અગ્રભાગે મુક્તિપદને તેઓ પ્રાપ્ત કરશે

સાદિ અનંત શાશ્વત સુખમાં તે ધન્નાજી તથા શાલિ-ભદ્રજી લીન બનશે અખંડ અનંત અવ્યાબાધ સુખના તેઓ સ્વામી બનશે, ચિદાનંદ સુખને તેઓ અનુભવશે.

ધન્ય ધન્નાજી મહર્ષિને, ને ધન્ય શાલિભદ્ર મહર્ષિને.

— * —

૨૧ : ધન્ના શાલિભદ્રની લોકોત્તર પુણ્યાઈ અને ઉપસંહાર

ધન્ય મહાપુરૂષ ધન્યકુમાર તથા મહાપુણ્યશાલી શાલિભદ્રકુમાર બંને ચારે પ્રકારે અનુત્તર–અનુપમપણાથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા બન્યા છે, ને બંને ચારે પ્રકારના અનુત્તરપણા-વડે ઉત્કૃષ્ટપદ પામ્યા છે

તે આ પ્રમાણે :—

૧ લું : પૂર્વભવમાં અનુત્તર દાન દેવું; કારણ કે મોટા કષ્ટવડે ક્ષીર સ્વયં તેમના ભોગમાં આવી, સાધુદાનનો અભ્યાસ પણ નહોતો છતાં સાધુના દર્શનથી જ તીવ્ર શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાથી પોતાનું સર્વ દુઃખ ભૂલી જઈને ભક્તિના સમૂહથી ભરેલા અંગવાળા તે બંનેએ ઉઠીને 'સ્વામિન્! અહીં આપના પદો સ્થાપો અને આ શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરવાની કૃપા કરો.' આ પ્રમાણે ભક્તિના વચન સહિત સાધુને બોલાવીને થાળ ઉપાડી એકીજ સાથે સર્વે ખીર વહોરાવી દીધી. મનોરથ સંપૂર્ણ થવાથી સાત આઠ પગલા સાધુની સાથે જઈને ફરીથી સાધુને વાંદી હર્ષિત હૃદયથી વારંવાર અનુમોદના કરતા ઘરની અંદર આવી થાળીની પાસે બેસી અવસર નહિ જાણીને પોતપોતાની મા પાસે પણ ગાંભીર્ય ગુણથી કાંઇ પણ બોલ્યા નહિ. આવું દાન કોઇથી અપાતું નથી.

૨ જું : તેમનો તપ પણ અનુતર છે; કારણકે બાર વર્ષને અંતરે ઘેર આવેલ તે બંનેને શાલિભદ્રની માતા, તેમની પત્નીઓ તથા હંમેશા સેવાની પ્રવૃત્તિ કરનારા સેવકોએ પણ ઓળખ્યા નહિ, આવો દુષ્કર મહાતપ તેઓએ કર્યો

૩ જું : શાલિભદ્રે રાજાને નમસ્કાર માત્ર કરવાથી આ જન્મમાં ભોગવેલ અનિર્વચનીય ભોગલીલાને વ્યર્થ જાણીને વિચાર્યું કે, 'હજુ પણ પરવશતા ન ગઇ, પરવશતાનું સુખ તે તો દુઃખરૂપજ છે, તેથી સ્વમાનની રક્ષા માટે સ્વાધીન સુખ મેળવવા સકળ સુર–અસુર તથા મનુષ્યોથી વંદનીય ચારિત્ર હું ગ્રહણ કરૂં' ધન્યકુમારે પોતાની પત્ની પાસેથી શાલિભદ્ર એકેક પ્રિયા ત્યજે છે તે સાંભળીને એકેક પ્રિયાનો ત્યાગ તો કાયરપણું છે. તેમ કહીને પ્રિયાનાં હાસ્ય વચનોને અનુકૂળ રીતે સ્વીકારી અને એકી સાથે આઠે સ્ત્રીઓને ત્યજી દીધી. અનર્ગલ સમૃદ્ધિ તૃણવત્ અવગણીને ચારિત્ર લેવામાં સન્મુખ થયા, તે પણ તેમના જીવનમાં અનુપમતા–અનુત્તરતા ગણાય છે.

૪ થું : હજુ પણ લૌકિક તથા લોકોત્તર જગતમાં તેઓનો યશપટહ વાગે જ છે. કારણકે, જ્યારે કોઈ ધન સંપતિ મેળવીને ફુલાય છે, ગર્વ વહન કરે છે, ત્યારે સમજુ આત્મા તેને તરત જ કહે છે કે, 'તું શું ધન્નાજી અથવા શાલિભદ્ર જેવો થયો છે કે મનમાં આટલો બધો ગર્વ રાખે છે?' હજુ આજે પણ સર્વે વ્યાપારીઓ દીવાળીના પર્વમાં વહીપૂજન કરવાના સમયે પ્રથમ આ બંને મહાપુરૂષોના જ

નામ લખે છે અને તેમને સ્મરે છે. આ પ્રમાણે તેઓનો જ યશ પ્રવર્તેલો છે. બીજાનો નહિ.

ઉપરોક્ત પ્રકારે તેમનાં નામના સ્મરણમાં વિવેકપૂર્વક તેમના પૂર્વભવના દાનને તથા વર્તમાનના ત્યાગને યાદ કરીને શ્રી ધન્નાજી તથા શાલિભદ્રજીના દાનપૂર્વકની સંપત્તિ કે જે ત્યાગના માર્ગે જવામાં સહાયક બની તેવી પ્રાપ્ત થાઓ! તેમ માંગવામાં આવે છે

મહાભાગ્યશાળી શાલિભદ્રના જીવનમાં ચાર મોટા આશ્ચર્યો થયા છે તે આ પ્રમાણેઃ—

પ્રથમ:-નરભવમાં સ્વર્ગનાં ભોગ ભોગવ્યા, **બીજું** ઘેર આવેલ શ્રેણીકરાજાને સુખમાંજ મગ્ન શાલીભદ્રે કરિયાણારૂપે જાણીને કરિયાણા તરીકે વખારમાં નાખવાનો આદેશ કર્યો. આ પ્રમાણે લીલાશાલિપણું કોને મળે છે? **ત્રીજું**-સુવર્ણ તથા રત્નથી ભરેલા બીજાને અલભ્ય એવા વસ્ત્રાભરણ વગેરે હંમેશાં સામાન્ય પુષ્પમાળાની જેમ નિર્માલ્યપણે ફેંકી દીધા તે પણ આશ્ચર્ય છે. **ચોથું**-જેની સામે જોઇને રાજા 'આવો' તેટલું જ વચનમાત્ર કહીને જરાપણ માન આપે તો તે પુરૂષ મનમાં ઘણો ફુલાય છે કે 'અહો! આજે તો રાજાએ મોટા આદર સહિત મને બોલાવ્યો, તે પ્રમાણે મનમાં અતિશય હર્ષ ધારણ કરે છે; અને શાલિભદ્રજીને તો રાજાએ પોતે પરિવાર સહિત તેમના ઘેર આવીને અતિશય માન આપ્યું છતાં તે વસ્તુ વિવેકી શાલિભદ્રે પોતાના પુણ્યની ન્યૂનતા માટે વિચારી ઉલટું તેમને અપમાનપણે વિચાર્યું કે 'અહો!

હું અધન્ય છું, મેં પૂર્વ જન્મમાં પૂર્ણ પુન્ય કર્યું નથી. તેથી હું સેવકપણે જન્મ્યો. આટલા દિવસ સુધી હું મનમાં ફુલાતો હતો કે હું સર્વથી સુખી છું પરંતુ આ મારૂં સર્વ સુખ વેધથી મણિની જેમ પરવશતાના દોષથી દૂષિત છે. અને સર્વ વિફળ છે! અહો! આ સંસાર કર્મની પરવશતાવાળો છે! તેથી હું આ જન્મમાં મળેલા મૃગતૃષ્ણાતુલ્ય ભોગોને ત્યજીને કર્મપર વિજય મેળવી સ્વાધીનપણાનું સુખ સાધવામાં ઉદ્યત થાઉં.' આ પ્રમાણે વિચારીને સમગ્ર સાંસારિક ભોગ–વિલાસોમાંથી તેમનો ઉત્સાહ ચાલ્યો ગયો. બીજાઓ રાજાનું માન પામીને જીવિત પર્યંત ફુલાય છે. મદ કરે છે અને શાલિભદ્ર તો તેથી ઉલટું કર્મની પરાધીનતા વિચારીને ત્યાગનો સ્વીકાર કરવા ઉજમાળ બન્યા. આ પણ આશ્ચર્ય જાણવું.

ધન્યકુમાર અને શાલિભદ્રના આત્માએ પૂર્વભવનાં આરાધેલ દાનધર્મ વિશ્વમાં અપ્રતિમ છે. ખરેખર બંને પુણ્યવાનો આ રીતે લોકોત્તર પુણ્યશાલી છે.

ધન્યકુમારનો પુન્ય પ્રભાવ જગતમાં અનુત્તર થયો છે. તે આ પ્રમાણે :—

પ્રથમ: તેમનાં જન્મ સમયે નાલ છેદીને ભૂમિમાં સૂકવા માટે ભૂમિ ખોદતાં એક લક્ષ કરતાં વધારે કિંમતવાળું નિધાન પ્રગટ થયું; આ અનુત્તર પુન્યના સમૂહનો ઉદય છે.

બીજું : કુમારાવસ્થામાં પૂર્વે કોઈ વખત વ્યાપાર ઉદ્યમ નહોતો કર્યો તથા લેવા દેવાનું સ્વરૂપ નહોતું જાણ્યુ

તે છતાં પહેલે જ દિવસે પોતાની બુદ્ધિના કૌશલ્યથી લક્ષ પેદા કરીને ઘેર આવ્યા; તે પણ અનુત્તર પુન્યનો ઉદય છે.

ત્રીજું : પિતાએ બીજી વખત વ્યાપાર કરવાની પ્રેરણા કરી એટલે સામાન્ય જનોને ઉચિત, હોડ કરીને રાજકુમારને જીતી બે લાખ દ્રવ્ય મેળવીને ઘેર આવ્યા. કોઈને સ્વપ્નમાં પણ એવી શ્રદ્ધા આવે નહિ કે હોડના વ્યાપારમાં બે લાખ દ્રવ્ય મળશે. આ પણ અનુત્તર પુન્યનો ઉદય જ સૂચવે છે.

ચોથું : પિતાએ ત્રીજીવાર વ્યાપાર કરવાની પ્રેરણા કરી ત્યારે સામાન્ય જનોને ઉચિત, નિંદનીય મૃતકના ખાટલાનો વ્યાપાર કરીને છાસઠ કરોડના મૂલ્યવાળા રત્નો લઈને ઘેર આવ્યા મૃતકના ખાટલાના વ્યાપારમાં છાસઠ કરોડ મૂલ્યના રત્નો મળે તેવી કોણ સંભાવના કરે? આ પણ અનુત્તર પુન્યનો ઉદય સૂચવે છે.

પાંચમું : ધન્યકુમાર પોતે ભોગ, દાન આદિ કરતા હતા, અને પોતાના પુણ્યથી ઉપાર્જિત દ્રવ્યનો યથેચ્છ રીતે પોતે ઉપયોગ કરતા હતા, તે દેખીને તેમના વડિલ બંધુઓ ઇર્ષ્યા કરતા હતા, આથી ધન્યકુમાર ઘેરથી નીકળી ગયા. માર્ગમાં ક્ષુધા તથા તૃષાથી પીડાયેલા થાકી જઇને ક્ષેત્રની પાસેના વડની નીચે બેઠા. તે વખતે ક્ષેત્રપતિએ સુભાગ્ય-શાળી દેખીને ભોજન માટે આમંત્રણ આપ્યું; જવાબમાં ધન્યકુમારે કહ્યું; 'વગર અધિકારનું કે મફતનું હું ખાતો નથી.' ખેડુતે કહ્યું; 'જો તારે એવી પ્રતિજ્ઞા હોય તો મારૂં આ હળ ચલાવ. હું દેહશુદ્ધિ કરીને આવું છું; પછી ભોજન

કરીશું.' તેમ કહીને હળ લઈ તે ગયો. તેમણે સાત આઠ પગલા હળ ખેડયું. તેવામાં હળ અટકી ગયું. તેમણે બળ કરીને હળ ઉપાડયું કે તરત જ ઢંકાઇ રહેલ પથ્થર દૂર થઈ ગયો અને બાકોરૂં પડયું નીચા નમીને જોયું તો ભોંયમાં અનેક કોટી સુવર્ણ દેખ્યુ. તે ધન કાઢીને તેમણે તે ખેતરના માલિક ભીમને આપ્યું પરંતુ પોતે મનમાં લોભ કર્યો નહિ અને મહા આગ્રહથી ભોજન કરી ધન ત્યજી દઇને આગળ ચાલ્યા; આ પણ મોટા પુન્યવડે જ થયું છે.

છટ્ઠું: રાજાએ વહાણમાં રહેલ જેના સ્વામી ન હતા તેવા કરિયાણા ખરીદવા માટે ગામના વ્યાપારીઓને બોલાવીને કહ્યું; 'આ કરિયાણા ગ્રહણ કરો. ગામના ભાવ પ્રમાણે મૂલ્ય આપજો.' તે સમયે બધા વ્યાપારીઓએ એકઠા થઇને એક સંપ કરીને નક્કી કર્યું; 'નગરમાં રહેલા સર્વ વ્યાપારીઓએ ભાગ પાડીને કરિયાણા લઇ લેવા.' ધનસારને ઘેર પણ ભાગ ગ્રહણ કરવા માટે આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું. તે વખતે તેના મોટા ભાઇઓએ ઈર્ષ્યાના દોષથી બાપને કહીને ભાગ લેવા માડે ધન્યકુમારને મોકલ્યા. ધન્યકુમાર પણ પિતાની આજ્ઞાથી ગયા. સર્વ કરિયાણા નજરે જોઇને તે મધ્યે અનેક સેંકડો કળશા જેના ભરેલા છે તેવી તેજમતુરી તેમણે દીઠી. શાસ્ત્રપરિચય તથા સ્વબુદ્ધિકૌશલ્યથી તેને ઓલખી, પરંતુ બહુ વ્યાપાર કરનારા કરિયાણાની ઉત્પત્તિ–નિષ્પત્તિમાં કુશળ અને વિચક્ષણતા ધારણ કરનારા વ્યાપારીઓએ તે ઓળખી નહિ, તેઓ તો તે કળશોને ખારી માટીથી ભરેલા જ માનતા

હતા; તેથી તેને નહિ ઓળખીને ખલસ્વભાવથી, ઇર્ષ્યા-બુદ્ધિથી મિષ્ટ વચનોવડે ધન્યકુમારને રાજી કરીને તે ઘડાઓ બધા તેમના માથે તેઓએ ઢોળી તેને આપ્યા. ધન્યકુમારે પણ પોતાની બુદ્ધિની ચતુરાઇના અતિશયપણાથી તેઓની દુષ્ટતાને જાણી લઇને તેમને યોગ્ય ઉત્તર દીધો અને તે સર્વને પ્રસન્ન કરીને અને સર્વ વ્યાપારીઓની આંખમાં ધૂળ નાંખીને અનેક શત કોટી સુવર્ણને કરી આપનારા તે તેજમતુરીના કળશા ગાડામાં ભરીને તેઓ ઘેર લઇ આવ્યા, આ પણ ઉત્કૃષ્ટ ભાગ્યોદયવાળાને જ થાય છે, બીજાને થતું નથી.

સાતમું : જ્યારે શેઠની સુકી વાડીમાં એક રાત્રિ તેઓ સૂતા ત્યારે તેમના અત્યુત્કટ પુન્યપ્રભાવથી તે જ રાત્રિમાં તે સુકી વાડી નંદનવન જેવી થઇ ગઇ, તેથી તેમની ઘણી પ્રતિષ્ઠા વધી. આ પણ એક આશ્ચર્ય છે; તે પણ અનુત્તર પુણ્ય સૂચક છે.

આઠમું : 'જ્યારે કૌશાંબીમાં ગયા ત્યારે ત્યાંના રાજાએ મણિની પરીક્ષા કરવા માટે ત્રણ દિવસ સુધી પડહ વગડાવ્યો પરંતુ કોઇએ પણ તે પટહને સ્પર્શ કર્યો નહિ. તે તેમણે સ્પર્શ્યો. પછી રાજા પાસે જઇને તે મણિ લઇ શાસ્ત્રથી પરિકર્મિત બુદ્ધિવડે કૌશલ્યતા તથા ચતુરાઇના અતિશયથી મણિની જાતિ, તેનો પ્રભાવ તથા ફળ કહી દેખાડ્યા અને તે મણિનો મહિમા પણ સમગ્ર સભ્યજનો પાસે થાળમાં અક્ષત ઉપર પારેવા મૂકીને આધાર સહિત દેખાડયો. સર્વે સભ્યો અને રાજા પણ તે જોઇને ચમત્કાર પામ્યા. આ ઉગ્ર

પુણ્યનો જ આવિર્ભાવ જાણવો. આ આઠે અનુત્તર પુન્યના સમૂહથી થયેલા મહા આશ્ચર્યો છે.

તદુપરાંત; બીજા પાંચ મહા આશ્ચર્યો છે. તે આ પ્રમાણે;

પહેલું : જ્યારે કૌશામ્બી નગરીની પાસે સ્થાપેલા ગામમાં પોતાના પિતા અને ત્રણે ભાઇઓને રાખીને રાજ્ય તેમને સ્વાધીન કરીને ધન્યકુમાર રાજગ્રહી તરફ જવા માટે સૈન્ય સહિત નીકળ્યા, તે સમયે માર્ગમાં લક્ષ્મીપુર નગરમાંથી એક રાજપુત્રીએ વનમાં જઇને પોતાની બુદ્ધિના ચાતુર્યાતિશયથી રાગવડે મૃગલીને આકર્ષીને પોતાના કંઠમાંથી હાર કાઢી તેના કંઠમાં પહેરાવી દીધો હતો, અને ઘેર આવીને પ્રતિજ્ઞા કરી હતી; 'જે માણસ આ મૃગલીને રાગવડે આકર્ષીને તેના કંઠમાંથી હાર કાઢીને મારા કંઠમાં પહેરાવશે તે મારો સ્વામી થશે.' આ પ્રતિજ્ઞા સર્વત્ર વિદિત થઇ; પરંતુ તે પૂરવાને કોઇ સમર્થ થયું નહિ. ધન્યકુમારે ત્યાં આવીને વનમાં જઈ વીણાવાદનપૂર્વક રાગવડે સમસ્ત વનમાં રહેલા હરણીઓના ટોળાને આકર્ષીને અનેક હરણોના સમૂહવાળા યૂથને ઘણા જનોથી ભરેલા નગરના ચાર રસ્તે થઈને છત્રીશ રાજકુળોથી શોભતી અનેક આયુધ બાંધેલા હજારો સેવક વૃંદોથી સેવાતી રાજસભામાં આણ્યું. જે હરણીયાઓ પુરૂષ માત્રને દૂરથી દેખીને અતિ દૂર નાસી જાય છે, તેને ઘણા જનોથી ભરાયેલી સભામાં મનુષ્યોએ દૂર ખસેડયા છતાં પણ રાગમાં એકલીન ચિત્તવાળા થઇને તેઓ કોઇ સ્થળે ગયા નહિ. પછી તેઓની સાથે આવેલી પેલી હરિણીના ગળામાંથી

હાર લઇને કન્યાના કંઠમાં પહેરાવ્યો; તે જ વખતે તે રાજકુમારીએ ધન્યકુમારના કંઠમાં વરમાળા આરોપી. તેની સાથે તે જ નગરમાં બીજી ત્રણ કન્યાઓ સાથે પણ તેમનું પાણીગ્રહણ થયું. આ તેમનું અતિશય કળા કૌશલ્ય છે.

બીજું : તેઓ બાળપણમાં જ અસહાય હતા, તોપણ પોતાની બુદ્ધિકુશળતાથી તથા વચનાદિની ચતુરાઈથી અનેક શત કોટી પ્રમાણ ધન તેમણે ઉપાર્જન કર્યું અને અદ્વિતીય રાજ્યમાન મેળવ્યું. ધન્યકુમારે ઉપાર્જન કરેલા ધનવડે આખા કુટુંબનું ભરણ-પોષણ ચાલતું હતું; વળી ત્રણે મોટા ભાઇઓ તો વિશેષપણે પોતપોતાના ચિત્તની અનુકુળતા પ્રમાણે યથેચ્છ રીતે નિરંકુશપણે તે દ્રવ્યને ભોગવતા હતા; પરંતુ ધન્યકુમારને તે વડિલભાઇઓ પર કદિ દુર્ભાવનો અંશ પણ જન્મ્યો નથી, છતાં તે ત્રણે ભાઇઓ ધન્યકુમારની ઉપર ઈર્ષ્યા રાખવા લાગ્યા, બંધુઓને ઇર્ષ્યા કરતા જાણીને ધન્યકુમારને તેઓની ઉપર જરાપણ કષાય આવ્યો નહિ, પરંતુ સજ્જનના સ્વભાવથી ધન્યકુમાર પોતાનો જ દોષ વિચારવા લાગ્યા કે; 'અહો ! આ મારા વડિલ ભાઇઓ મારે પૂજનીય છે, મને દેખીને મારા જ દુષ્કર્મના ઉદયથી તેઓ ઇર્ષ્યાવંત થાય છે, ઇર્ષ્યા આવવાથી અંતરમાં કષાયનો ઉદય થવાને લીધે તેઓ બળે છે. જ્યારે અંતરમાં કષાય જાગે છે, ત્યારે કોઇ ઉપર પ્રીતિ ન હોય તો પછી સુખ કયાં ? અરે ! સર્વત્ર અરતિ કરાવનાર હું જ થયો છું તે બધા લાયક છે. ભક્તિને ઉચિત

તે સર્વની સેવા કરીને કોઈપણ પ્રકારે તેમને મારે પ્રસન્ન કરવા જોઇએ. તે હું યથાશક્તિ કરીશ, પરંતુ અત્યારે મને જોવાથી તેમને ઉલટું ઇર્ષ્યાની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમાં કોઇનો દોષ નથી, મારો જ દોષ છે, કારણકે મારા દર્શનથી તેઓની ઇર્ષ્યા પ્રબળ થાય છે, તેથી હાલ તો મારે અહીં રહેવું નહિ, હું જઇશ તો તેઓ સુખેથી અહિં રહેશે, તેથી મારે અવશ્ય દેશાંતરમાં જ જવું યોગ્ય છે.'

આમ વિચારીને રાત્રે અરતિ અથવા તો દ્વેષ રહિત સહજ વૃત્તિથી મુનિની જેમ તેઓ ઘરમાંથી નીકળ્યા. તે સમયે તેઓને મનમાં જરા પણ પોતાના વડિલ ભાઈઓ પ્રત્યે દુઃખ ન આવ્યું, તેમજ એ વિચાર પણ ન આવ્યો કે મારી ભુજાથી ઉપાર્જન કરેલ ધન ભોગવતા આ દુર્જનો મારા ઉપર ઇર્ષ્યા કરે છે. આવા પુરૂષો વિરલ હોય છે.

અનુક્રમે તે ઉજ્જયિનીમાં આવ્યા. ત્યાં સરોવરમાં રહેલ ચાંલલાને વીંટવાની ચતુરાઇવડે મંત્રીપણું પામ્યા. અને ત્યાં પણ તેઓ તેવીજ સુખસંપત્તિ તથા લીલાલહેર પામ્યા. કેટલાક કાળે મા-બાપ અને બંધુઓ દુષ્કર્મના ઉદયથી દીન અવસ્થાને અનુભવતા ભટકતાં ત્યાંજ આવ્યા. ગોખમાં બેઠેલા ધન્યકુમારે તેમને દીઠા, દેખીને મનમાં બહુ ખેદ પામ્યા; 'અહો! આ મારા પૂજ્યો આવી દશા પામીને દુઃખ ભોગવે છે,' પછી સેવકો દ્વારા તે બધાયને ઘરમાં બોલાવીને ઉભા થઇ પોતાના માતા-પિતા તથા વડીલ બંધુઓને પગે લાગ્યા. વિનયયુક્ત મિષ્ટ વચનોવડે તેમને સંતોષીને, સ્નાનાદિવડે

ભક્તિ કરી પૂજ્યસ્થાને તેમને સ્થાપન કર્યા અને સર્વ ધન-ધાન્યાદિક તેમને આધીન કર્યો ને પોતે સેવા કરનાર પરિચર્યા કરનાર થઇને રહ્યા. આવું મહાઆશ્ચર્યકારી ચરિત્ર ધન્યકુમારનું જ હોય, બીજાનું હોવા સંભવ નથી. આવી કષાયોની મંદતા તથા વિનયની વિશિષ્ટતા મહાપુરૂષોમાં જ હોય, બીજામાં હોય નહિ

આમ ચાર વખત અમિત ધન આપીને જરા પણ મનમાં દૂભાયા વગર તેઓ નીકળી ગયા હતા. તેઓ જ્યાં જ્યાં જતા ત્યાં ત્યાં અપરિમીત સંપત્તિ પ્રાપ્ત થતી હતી, ને સંપત્તિ તેઓ જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં તેમની પાછળ રહેતી ને વડિલ ભાઇઓ પાછા આપત્તિથી જ વિટંબના પામતા અને દુર્દશા પામીને તેમની પાસે આવતા; પરંતુ ધન્યકુમાર તેમને દેખીને વારંવાર બહુમાનપૂર્વક પોતાના તે વડિલ બંધુઓને ઘરમાં લઈ જઇને વિનયપૂર્વક સર્વસ્વ તેમના હસ્તમાં મૂકતા. આ પ્રમાણે સરળતા, સૌજન્ય, નિર્લોભપણું, ક્ષમા, સહૃદયતા, નમ્રતા, ઔચિત્ય, ભદ્રિકતા, ઇત્યાદિ ગુણો, ધન્યકુમારના જીવનમાં લોકોત્તર રીતે રહેલા છે, આ બીજું મોટું આશ્ચર્ય છે.

ત્રીજું : પુન્યથી પાંચશે ગામનું અધિપતિપણું અને પૂર્વોક્ત અપરિમિત લક્ષ્મી મળી ઉપરાંત રાજમાન મળ્યું. તે ઉપરાંત સર્વ સંપત્તિ, ગર્વનું હરણ કરનાર ચિંતામણિ રત્ન ઘરમાં વિરાજતું હતું. તથાપિ સંતોષ ગુણની ઉત્તમતાથી શ્રીમદ્ જિનેશ્વરદેવના વચનથી પરિણતમતિવાળા તેઓના મનમાં એવો કોઈ દિવસ સંકલ્પ માત્ર પણ થયો

નહિ કે; 'હું પણ સુવર્ણ તથા રત્નોને નિર્માલ્યપણે ફેંકી દઉં.' શાલિભદ્રને તો હંમેશાં તેત્રીશ પેટીઓ સવારે આકાશમાંથી ઉતરતી હતી; આ તો છાસઠ પેટીઓ ઉતારવાને સમર્થ હતા, પરંતુ તેઓએ જિનેશ્વરદેવના વચનનું રહસ્ય પ્રાપ્ત કરેલ હતું, સર્વે પુદ્ગલ વિલાસોને સ્વપ્નમાં આવેલ ઈંદ્રજાળની જેમ તેઓ નિષ્ફળ સમજતા હતા. આ જગતમાં પૂર્વ પુન્યના પ્રબળ ઉદયથી અપરિમિત ધન તથા સંપત્તિ જેઓ મેળવે છે, તેઓ તેનો ગર્વ કરે છે. તથા પોતાની તુલ્યવાળા અન્ય ધનવંતને વિવિધ ચતુરાઈના અતિશયપણાથી નવા નવા ભોગો ભોગવતા દેખીને તેઓ અધિક ભોગોની ઇચ્છા કરે છે, અને ભોગો ભોગવે છે, પરંતુ શક્તિ છતાં પણ વિવેકપૂર્વક સરલ વર્તન ધન્યકુમાર જેવું કોઈકને જ હોય છે. કહ્યું છે કે; 'જ્ઞાનમાં મૌન, શક્તિમાં ક્ષમા તથા ત્યાગમાં શ્લાઘાનો અભાવ આ બધા પ્રશંસનીય સુગુણો મહાપુન્યાનુબંધી પુન્યના ઉદયવાળાને જ પ્રાપ્ત થાય છે.

ચોથું આશ્ચર્ય એ છે કે; સેંકડો વિકારના હેતુઓ હતા, તો પણ પોતાનું અદ્વિતીય ધૈર્ય તેમણે ન તજ્યું. ,વિકારના હેતુ હોય છતાં પણ જેનાં હૃદયો વિકાર પામતા નથી તે જ ખરા ધીરપુરૂષો છે.' આ નીતિવાક્ય પોતાના દૃષ્ટાંતથી તેમણે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું.

પાંચમું આશ્ચર્ય એ છે કે શાલિભદ્રને તો રાજાના પરવશપણાનું ભાન થવાથી વૈરાગ્યનો ઉદય થયો અને ત્યારપછી પણ શ્રી વીરભગવંતના વચનામૃત સિંચનના યોગથી તે વૈરાગ્યના

રંગથી પલ્લવિત થયો; ને ત્યારબાદ પ્રબળ વૈરાગ્યના ઉદયવડે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છાવાળા તેમણે હંમેશાં એકેક પ્રિયા ત્યજવાનો ઉદ્યમ શરૂ કર્યો, પરંતુ પોતાની પત્ની સુભદ્રાનાં મુખેથી તેનાં દુઃખની વાર્તા સાંભળીને ધન્યકુમાર તો જરા હસીને બોલ્યા; ' શાલિભદ્ર તો મૂર્ખ દેખાય છે. ' તે વખતે ધન્યકુમારની પ્રિયાઓએ કહ્યું કે, ' શું મૂર્ખાઈ ? ' ધન્યકુમારે કહ્યું કે; ' જે વસ્તુ ત્યજવા ઈચ્છા હોય તે એક સાથે જ ત્યજવી જોઈએ. ' પ્રતિક્ષણે પરિણામની ચંચળતાથી મન ફરી જાય છે. નિમિત્તવાસી આત્માની પરિણતિમાં ફેરફાર થઇ જતાં વાર લાગતી નથી, તેથી ત્યાં વિલંબ કરવો યોગ્ય નથી; માટે જ્યારે સારા પરિણામ થાય ત્યારે તે કાર્ય તેજ સમયે કરી લેવું. ' ધર્મની ત્વરિત ગતિ છે. ' તે વચન પ્રમાણે ધર્મ-કૃત્યમાં વિલંબ કરવો નહિ; તેથી મેં તેને મૂર્ખ કહેલો છે.'

તે અવસરે તે પ્રિયાઓએ વિલાસપૂર્વક નીતિવાકયને અનુ-સરીને કહ્યું; ' સ્વામિન્ ! આ જગતમાં કોઇપણ દુષ્કરકાર્ય કરવા માટે વાત કરનારા બહુ હોય છે, પરંતુ તે કાર્ય કર-વામાં તત્પર તો કોઇક જ શૂર તૈયાર થાય છે, દરેકમાં એ સામર્થ્ય હોતું નથી. આવી સંપત્તિ અને સ્ત્રીઓને ત્યજવાને તેજ સમર્થ છે, બીજો કોઇ સમર્થ થાય તેવું જણાતું નથી.' તે સમયે એક પ્રિયાએ આગળ થઇને વિલાસપૂર્વક કહ્યું; ' હાથમાં કંકણ હોય ત્યારે આરીસાનું શું પ્રયોજન ? શાલિ-ભદ્રને બત્રીશ પત્નીનો સમૂહ છે, તો તમારે આઠ પ્રિયાઓ છે; જો તમે ખરા શૂરવીર હો તો એકી સાથે આ આઠેયને કેમ ત્યજતા નથી ? '

આ પ્રમાણે પત્નીનું વાકય સાંભળીને હર્ષપૂર્વક ધન્ય-કુમારે કહ્યું ' અહો ! તેં સાચું કહ્યું ! કુલવંતી સ્ત્રીઓ પાસે જ આવાં વાકયો બોલવાની ચતુરાઈ હોય છે, કે જેથી અવસરે તેવાં હિતકારી વાકયો તેઓ બોલી શકે છે. હે પ્રિયે ! હું આજે જ આઠે પ્રિયાને ત્યજું છું.' તે પ્રમાણે કહીને તેજ ક્ષણે પોતાના પ્રત્યેની અતિશય સ્નેહવાળી તે આઠે પ્રિયાઓને ત્યજી દઈને ચારિત્ર ગ્રહણ કરવાને તેઓ ઉદ્યુક્ત થયા. પ્રિયા-ઓને પણ પ્રતિબોધીને ચારિત્ર ગ્રહણમાં તત્પર કરી અને શાલિભદ્રને સર્વત્યાગ પ્રત્યે શીઘ્ર ઉત્સાહિત કર્યા. આ પણ એક મહાન આશ્ચર્ય છે.

ઉપરોક્ત રીતે શ્રી ધન્યકુમારના ચરિત્રમાં ઉત્તરોત્તર પાંચ મહાન આશ્ચર્યો થયા છે.

આપણે સહુ મહાભાગ્યશાળી ધન્નાજી ને શાલિભદ્રજીના જીવનમાંથી તેઓના લોકોત્તર ગુણોને ગ્રહણ કરવા ઉજમાળ બનીએ.

— સમાપ્ત —

